

**T. C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İLKÖĞRETİM EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ**

**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILABİLECEK TARİHSEL
İÇERİKLİ ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR
AÇISINDAN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Nurten KOLCU

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Muhammet AVAROĞULLARI

MAYIS 2016

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILABİLECEK TARİHSEL İÇERİKLİ
ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR AÇISINDAN
ANALİZİ

HAZIRLAYAN
Nurten KOLCU

Eğitim Bilimleri Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 10/05/2016

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Muhammet AVAROĞULLARI
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Özgür YILDIZ
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Barış ÇİFTÇİ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Ayşe Rezan ÇEÇEN EROĞUL

MAYIS 2016
MUĞLA

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Tarihsel İçerikli Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çeşitli Kavramlar Açısından Analizi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça ‘da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/05/2016

Nurten KOLCU

TUTANAK

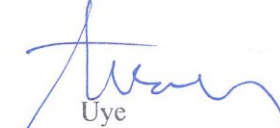
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 20/04/2016 tarih ve 142 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Nurten KOLCU'nun "Tarihsel İçerikli Çocuk Romanlarında Kavram Hataları" adlı tezini incelemiş ve aday 10/05/2016 tarihinde saat 10.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç.Dr. Muhammet AVAROĞULLARI

Üye
Doç. Dr. Özgür YILDIZ

Üye
Yrd. Doç.Dr. Barış ÇİFTÇİ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN **MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.**

Soyadı : KOLCU

Adı : Nurten

Kayıt No:10109384

TEZİN ADI

Türkçe : Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Tarihsel İçerikli Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çeşitli Kavramlar Açısından Analizi

Y. Dil : The Analysis of Children Literature Works with Historical Content That Might Be Used Social Studies Courses in Terms Of Various Concepts

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

O

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Eğitim Fakültesi

Enstitü : Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 10.05.2016

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Avaroğulları, Muhammet

Unvanı : Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 261

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Fatih Sultan Mehmet konulu edebi çocuk ürünleri
2. Temalar
3. Kavramlar

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Bugüncülük
2. Kahramanlaştırma
3. Yok saymacılık
4. İstisnacılık
5. Yönlendirme (İndoktrinasyon)

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Presentizm
2. Heroification
3. Exception
4. Omission
5. Indoctrination

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : 10/05/2016

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KULLANILABİLECEK TARİHSEL İÇERİKLİ ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR AÇISINDAN ANALİZİ

Nurten KOLCU
Yüksek Lisans Tezi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhammet AVAROĞULLARI
Mayıs - 2016, 261 Sayfa

Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan, yazılı edebiyat ürünlerinden özellikle tarihi içerikli roman- hikâye ve biyografik eserlerde kavram hatalarının olup olmadığını belirlemek, varsa da hangi kavram hatalarının, ne şekilde olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmada edebî materyallerin niteliği inceleneceği için çalışmanın yöntemi nitel araştırmadır. Fatih Sultan Mehmet dönemi ile ilgili olan edebî ürünlerden öğretmenlerin seçmiş olduğu sekiz kitap araştırmanın tüm veri setini oluşturacağı için çalışmanın evrenini ilkokul 4 ve ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda okuyan yaş grubuna yönelik kurgusal tarih kitapları oluşturmuştur.

Fatih Sultan Mehmet dönemini anlatan edebî ürünler kahramanlaştırma, istisnacılık, yoksaymacılık, yönlendirmecilik, kahramanlaştırma ve şimdıcilik kavramları temelinde analiz edilmiştir. Öncelikli olarak kitaplarda olayların ele alınışı incelenmiştir. Bu incelemede esas alınacak başlıklar “Bakış Açısı, Liderlik Bakış Açısı, Bizans- Bizans Halkı Hakkında İçerik, Şiddet ve Kölelik, Fethetme Güdülleri, Yönlendirme, Gerçekçilik- Efsaneler” olarak belirlenmiştir.

Yukardaki başlıklar altında beş kavram araştırılacağı için dokümanlar kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulmuştur. Veri analiz yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonucuna göre çocuklara yönelik tarihsel içerikli kurgusal kitaplarda yoğun olarak, yok saymacılık ve bugüncülük göze çarpmaktadır. Bu kavramların ardından kahramanlaştırma, yönlendirmecilik ve istisnacılık gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bugüncülük-Anakronizm, Yok saymacılık, Kahramanlaştırma, Yönlendirmecilik, İstisnacılık

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF CHILDREN'S LITERATURE WORKS WITH HISTORICAL CONTENT THAT MIGHT BE USED IN SOCIAL STUDIES COURSES IN TERMS OF VARIOUS CONCEPTS

Nurten KOLCU

Master's Dissertation

Educational Sciences Institute

Department of Elementary Education

Program of Social Studies Teaching

Advisor: Assistant Professor Dr. Muhammet AVAROĞULLARI

May - 2016, 261 pages

The purpose of this study is to determine whether or not there are conceptual misuses in written literature works especially novels, stories and biographic fictions containing historical content in Social Studies course and to identify which concepts they are and how they are misused. Since the study focuses on literary works the method is a qualitative research. As the data of the study was collected through the analysis of eight books about the era of Mehmet II which are selected by social studies teachers, the population of the study consisted of fictional book containing historical points which were appropriate for students studying in 4th, 5th, 6th, and 7th grades.

The literary works expressing the era of Mehmet II were analyzed on the basis of five concepts namely exceptionalism, heroification, indoctrination, presentism, and omission. Primarily, it was investigated how the historical events were approached in these literary works. The themes to be considered in the evaluation of the books were identified to be "Perspective, Leadership Perspective, Content about Byzantine Empire and Society, Violence and Slavery, Motivation for the Conquest, Inducement, and Reality vs. Legends.

The documents were subjected to content analysis since the aforementioned seven themes were analyzed within the scope of these five concepts. Thereby, content analysis method which is one of the qualitative research models was applied in the study.

According to the results of the study, the concepts of presentism and omission were intensely encountered in the fictional children books with historical contents. Besides, these two concepts were followed by heroification, exceptionalism and indoctrination respectively.

Key Words: Presentism- Anachronism, Omission, Heroification, Indoctrination, Exceptionalism

ÖNSÖZ

Mustafa Kemal Atatürk, “*Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.*” sözüyle tarihin toplumsal açıdan işlevini dile getirmiştir. Tarihin bu işlevinin yerine getirilmesiyle ilgili Mustafa Kemal Atatürk’ün vurguladığı bir gerçek daha vardır: “*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen gerçek, insanlığı şaşkırtacak bir nitelik alır.*” Bu sözüyle de yaşanıp bitmiş bir gerçeğin tekrar ortaya konmasında tarih araştırmacılarına ve bu alanda bir şekilde yer alanlara düşen görevi hatırlatmaktadır. Edebiyat ve tarih birbiri içine geçmiş iki alandır. Edebî alanda eser verenler için tarih bitmez tükenmez bir kaynaktır. Bu eserlerin Sosyal Bilgiler ve tarih derslerinde kullanılmasının bu derslerin programlarında belirtilen birçok becerinin kazandırılmasında etkisi oldukça fazladır. Bu tür eserler, özellikle de belli yaş grubuna hitap edenler nasıl bir içeriğe sahiptirler? Yazan, yapana sadık kalarak mı kurgulamaktadır, yoksa bunlar kurgusal metin, istediğim gibi yazarım mantığıyla mı oluşturulmaktadır?

Bu çalışma, tarihî bir şahsiyet ve dönemi esas alınarak ve çocuklara yönelik olarak hazırlanmış edebî eserlerde kavram hatalarının olup olmadığını varsa da hangi kavram hatalarının ne şekilde olduğunu ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmalarım süresince değerli vaktini esirgemeyen ve fikirleriyle çalışmamı yönlendiren, iyimser yaklaşımıyla her zaman moral kaynağı olan sayın danışmanım Yrd. Doç. Muhammet AVAROĞULLARI’na, yüksek lisans eğitimi esnasında ders vermiş olan tüm hocalarıma, her yardım isteğimde bana yardımcı olan sevgili arkadaşlarım Alper DEMİR ve Ender ÜNLÜ’ye teşekkür ederim. Bu çalışmam sırasında benimle birlikte çalışan, her türlü sıkıntı ve sızlanmalarımı sabırla dinleyip desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Ali KOLCU’ya ve oğlum Onat KOLCU’ya ayrıca teşekkür ederim.

Nurten KOLCU

Muğla 2016

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER TABLOSU	v
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1.Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Edebî Ürünler	2
1.2.Sosyal Bilgiler Dersinde Edebî Ürünlerin Kullanılmasının Yararları.....	3
1.3.Sosyal Bilgiler ve İlişkili Derslerde Edebî Ürün Kullanımı ile İlgili Literatür..	5
1.4.Önem	21
1.5.Problem	24
1.6.Amaç	26
1.7.Sınırlılıklar.....	26
1.8.Tanımlar	26
2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR.....	27
2.1. Çocuk Edebiyatı	27
2.2. Çocuk Edebiyatının Gelişimi	32
2.2.1. Dünyada çocuk edebiyatının gelişimi.....	33
2.2.2. Ülkemizde çocuk edebiyatının gelişimi.....	35
2.3. Edebiyat, Eğitim ve Sosyal Bilgiler	38
2.4. Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılabilecek Bazı Edebî Türler	43
2.4.1. Destan	44
2.4.2. Efsaneler (söylenceler, mitler/ mitoslar)	45
2.4.3. Masal.....	45
2.4.4. Bilmece	45
2.4.5. Atasözü	46
2.4.6. Halk hikâyeleri.....	46
2.4.7. Halk şiiri (Türküler).....	46
2.4.8. Öykü	46
2.4.9. Gezi yazısı (Seyahatname)	47
2.4.10. Keşifler	48
2.4.11. Deneme	48

2.4.12. Makale	48
2.4.13.Fıkra	48
2.4.14. Söylev (nutuk)	49
2.4.15. Anı (hatıra).....	49
2.4.16. Şiir.....	49
2.4.17. Tiyatro eserleri (Oyun- Piyes)	50
2.5. Biyografi.....	51
2.5.1. Biyografinin dünyada ve ülkemizde tarihsel gelişimi	53
2.5.2. Biyografiler hazırlanırken dikkat edilecek özellikler	55
2.5.3. Biyografi ile ilişkili edebî türler	57
2.5.4. Biyografi türleri	58
2.5.5. Sosyal bilgiler öğretimi ve biyografi	60
2.5.6. Biyografi seçilirken dikkat edilecek bazı özellikler	64
2.6. Tarihî Roman.....	65
2.6.1. Roman.....	65
2.6.2. Tarih- edebiyat ilişkisi ve tarihi romanlar, tartışmalar	69
2.6.3. Tarihî romanın dünyada ve ülkemizde gelişimi	87
2.6.4. Tarihî romanın tasnifi	96
2.7. Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve Tarihî Roman.....	98
2.8. Kuramsal Çerçeve	106
2.8.1. Anakronizm- şimdıcilik- bugüncülük.....	109
2.8.2. Kahramanlaştırma.....	113
2.8.3. İstisnacılık.....	115
2.8.4. Yok saymacılık	115
2.8.5. Yönlendirmecilik (İndoktrinasyon)	116
3. YÖNTEM.....	118
3.1. Araştırmanın Modeli	118
3.2. Evren ve Örneklem.....	119
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi	120
3.3. Fatih Sultan Mehmet'in Hayatı	122
3.5. Belirlenen Kitapların listesi.....	131
3.5.1. Belirlenen kitapların ve yazarlarının tanıtımı	132
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	136

4.1.1. Bakış açısı.....	136
4.1.2. Liderlik bakış açısı.....	138
4.1.3. Bizans- Bizans halkı hakkında içerik.....	141
4.1.4. Şiddet- kölelik.....	142
4.1.5. Fethetme güdüleri	143
4.1.6.Yönlendirme	144
4.1.7. Gerçekçilik- efsaneler	145
4.2. Peygamberin Fatihi, Mehmet AKBULUT, Ahir Zaman.....	146
4.2.1. Bakış açısı.....	146
4.2.2. Liderlik bakış açısı.....	148
4.2.3. Bizans-Bizans halkı hakkında içerik.....	150
4.2.4. Şiddet- kölelik.....	151
4.2.5. Fethetme güdüleri	152
4.2.6. Yönlendirme	153
4.2.7. Gerçekçilik-efsaneler	155
4.3.Fatih Sultan Mehmet/ Yeni Çağın Fatihi, Deniz Guliyeva, Morpa.....	157
4.3.1. Bakış açısı.....	157
4.3.2.Liderlik bakış açısı.....	158
4.3.3.Bizans- Bizans halkı hakkında içerik.....	161
4.3.4.Şiddet-kölelik.....	161
4.3.5.Fethetme güdüleri	162
4.3.6.Yönlendirme	163
4.3.7.Gerçekçilik- efsaneler	163
4.4.Neşeli, Keyifli, Macera ve Bilgi Dolu Osmanlı Tarihi Fatih Sultan Mehmet Dönemi Ve İstanbul'un Fethi, Zehra AYDÜZ, Uğurböceği Yayınları.....	163
4.4.1.Bakış açısı.....	163
4.4.2.Liderlik bakış açısı.....	165
4.4.3.Bizans-Bizans halkı hakkında içerik.....	167
4.4.4.Şiddet ve kölelik	168
4.4.5.Fethetme güdüleri	169
4.4.6.Yönlendirme	170
4.4.7.Gerçekçilik- efsaneler	170
4.5.Fatih Sultan Mehmet, Ekrem YEŞİLÇAYIR, Muştu Yayınları.....	171

4.5.1.Bakış açısı.....	171
4.5.2.Liderlik bakış açısı.....	175
4.5.3.Bizans-Bizans halkı hakkında içerik.....	180
4.5.4.Şiddet- kölelik.....	181
4.5.5.Fethetme güdüleri	182
4.5.6.Yönlendirme	185
4.5.7.Gerçekçilik- efsaneler	185
4.6.Bir İstanbul Rüyası Fatih, Yaşar Beçene, Zambak Yayınları	185
4.6.1.Bakış açısı.....	185
4.6.2.Liderlik bakış açısı.....	189
4.6.3.Bizans- Bizans halkı hakkında içerik.....	193
4.6.4.Şiddet ve kölelik	196
4.6.5.Fethetme güdüleri	197
4.6.6.Yönlendirme	198
4.6.7.Gerçekçilik- efsaneler	199
4.7.Tarihte Geleceğin İzleri:1 Sultandım Fatih Oldum, Yusuf DURSUN, Nar Yayınları.....	201
4.7.1.Bakış açısı.....	201
4.7.2.Liderlik bakış açısı.....	205
4.7.3.Bizans- Bizans halkı hakkında içerik.....	207
4.7.4.Şiddet ve kölelik	209
4.7.5.Fethetme güdüleri	210
4.7.6.Yönlendirme	211
4.7.7.Gerçekçilik- efsaneler	212
4.8.Fatih Sultan Mehmet Çağlar Sultanı, Şaban Çibir, Parola Yayınları.....	213
4.8.1.Bakış açısı.....	213
4.8.2.Liderlik bakış açısı.....	217
4.8.3.Bizans- Bizans halkı hakkında içerik.....	220
4.8.4.Şiddet ve kölelik	223
4.8.5.Fethetme güdüleri	225
4.8.6.Yönlendirme	226
4.8.7.Gerçekçilik - efsaneler	229
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	231

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2. 1. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Bazı Edebî Türler	44
Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Kitapların Listesi	131

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyıl “bilgi çağı” olarak adlandırılmaktadır. Sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle dünya sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Bu değişim ve gelişim birçok sosyal sorunu da beraberinde getirmektedir. Toplumlar bu değişim ve gelişime ayak uydurabilecek bireylere ihtiyaç duymakta, eğitim programlarını yenileme ve geliştirme çabası içine girmektedirler.

Günümüzde bilgiyi sadece bilmek yeterli değildir. Bilgiye erişmek, doğru kararlar alabilmek ve bilgiyi kullanabilmek önem arz etmektedir. Çeşitli sosyal sorunlarla çalkalanan günümüz dünyasında eğitim bunları aşmanın en uygun yolu olarak görülmektedir. Örgün eğitimin verildiği okulların ders programlarında çeşitli dersler yer almaktadır. Öğrencilerin çeşitli sosyal sorunları anlayıp, çözüm üretebilecek yapı ve donanım kazanmaları, kendi toplumlarını tanımaları ve değerlerini bilmeleri açısından Sosyal Bilgiler ayrı bir yere sahiptir (Kılıçoğlu, 2014: 6)

NCSS'nin 1992'de yaptığı tanımlama ile “*Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşerî bilimleri vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, din ve sosyolojinin yanı sıra beşerî bilimler, matematik ve doğa bilimler(in)den kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal Bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktır*” (Öztürk, 2009: 4).

Tanımdan anlaşıldığı gibi Sosyal Bilgiler disiplinler arası bir ders özelliğine sahiptir. Dersin öğretilmesinde farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da üç yaklaşım ortak kabul görmüştür. Ortak kabul gören üç yaklaşım: “Vatandaşlık Aktarımı olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi”, “Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi”, “Yansıtıcı Araştırma olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi” dir (Öztürk, 2009: 28).

Etkin, üretken, yaşadığı dünyanın sorunlarını fark edebilen, dâhil olduğu toplumu tanıyıp sorunlara çözüm üretmede toplumunun değerlerini göz önünde bulunduran, etkili vatandaş yetiştirme gibi sorumluluklara sahip Sosyal Bilgiler dersi Batıda ve ülkemizde öğrencilerin çok fazla ilgisini çekmemektedir. Öğrencilerin derse ilgi duymaları için dersin yaşamlarından parçalar taşıması ve bu derste öğrendiklerini gerçek yaşama geçirebilmeleri ile mümkün olacaktır (Şimşek, 2014: 390). Toplumsal önemine rağmen Sosyal Bilgiler dersi genelde geleneksel yöntemlerle öğretilmeye çalışılmaktadır. Öğrenciler bu dersi sıkıcı, soyut bulur ve ezberleme yoluna giderler. Wolf, King ve Huck, Sosyal Bilgiler öğretiminde etkili olmanın ve yüksek başarı yakalamanın yolu olarak ders kitapları yanında başka kaynakların da öğretmen tarafından kullanılması gerektiğini belirtmektedirler (Gülüm ve Ulusoy, 2008: 113).

1.1.Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Edebî Ürünler

2005 yılından itibaren ülkemizde kademeli olarak uygulamaya konulmuş olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı öğrenci merkezli olarak düzenlenmiştir. Böylece öğrencinin öğrenme öğretme süreçlerine aktif olarak katılması, öğrencilerin yaşantılarıyla ilgili ve günlük hayata dönük olması amaçlanmıştır. Bunların gerçekleştirilmesi için farklı öğretim etkinlik ve materyallerinin derslerde kullanılması gerekmektedir. Farklı etkinlik ve materyallerden biri de derslerde yeri geldikçe yazılı ve sözlü edebî ürün kullanımınıdır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 33). Edebî ürünlerin Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanılması ülkemizde çok eski değildir. Ancak 2005 yılından itibaren etkili olarak kullanımı söz konusu olmuştur (Kaymakçı, 2013: 255). Ama yapılan çalışmalar öğretmenlerin derslerinde edebî tür kullanma konusunda bilgi eksiklerinin olduğunu da ortaya koymuştur (Şimşek, 2006: 80). Çencen (2010) de çalışmasında benzer bir sonucu ortaya koyarken öğretmenlerin bu konuda kılavuz kitaba gereksinim duyduklarını belirtmiştir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının uygulanması ile ilgili açıklamalar kısmının 1'inci maddesinde(4-5.sınıf/ 6ve 7.sınıflar için 2. madde) ... “benzer şekilde edebî ürün ve materyallerden (efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, halk hikâyeleri, türküler ve şiirler vb.) yararlanılarak, Sosyal Bilgiler, edebiyat ve coğrafya kaynaştırılmalı, öğrencilere vatan sevgisi kazandırılmalıdır.”

12'inci maddesinde (4-5.sınıf/6-7.sınıf içinse 14. madde) “...(Öğretmen) ayrıca ders konularını sevdirci roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı, şiir ve fıkra gibi edebî ürünleri okumaya teşvik etmelidir.” (Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2004) açıklaması yer almıştır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda edebî ürün kullanımını ile ilgili olarak 4. Sınıf, “Kendimi Tanıyorum” “Yaşadığımız Yer”, ünitelerinde birer etkinlik, “Geçmişimi Öğreniyorum” ile “Üretimden Tüketime” ünitelerinde iki etkinlik, “Hep Birlikte” ve “İnsanlar ve Yönetimler” ünitesinde birer etkinlik; 5. sınıfta “Adım Adım Türkiye”, “Bölgemizi Tanıyalım” “Ürettiklerimiz” ve “Hepimizin Dünyası” ünitelerinde birer etkinlik, “Gerçekleşen Düşler” ünitesinde iki etkinlik; 6. sınıfta “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde iki, “İpek Yolu'nda Türkler” ünitesinde altı, “Hepimizin Dünyası” ve “Elektronik Yüzyıl” ünitelerinde birer etkinlik ve 7. sınıfta, “Ülkemizde Nüfus” ünitesinde bir ve “İletişim ve İnsan İlişkileri” “Türk tarihinde Yolculuk” ünitelerinde iki etkinlik yer almaktadır.

Bireylere eleştirel düşünme, bilgi ve iletişim teknolojilerini en üst düzeyde ve etkili kullanabilme, öğrenmeyi öğrenme, işbirliği içinde çalışabilme, bilgiyi bilmekten çok karşılaştığı sorunları öğrendiği bilgi yoluyla çözebilme gibi becerilerin kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersi önemli bir yere sahiptir. Sosyal Bilgiler dersi ile çocuk içinde yaşadığı toplumu, geçmişi, bugünü ve yarını ile tanıma imkânına sahip olur. Çocuğun toplumsal kişiliğinin oluşumu ve gelişimi sağlanır. Çocuk bu ders sayesinde yaşam boyu ihtiyaç duyacağı bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazanacaktır. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler dersine karşı öğrencilerde olumlu tutum geliştirilmesi önemlidir. Derse karşı oluşturulacak olumlu tutum öğrencilerin daha etkili öğrenmelerinin de anahtarı olacaktır. Dersin çeşitli materyallerle desteklenmesi ve bu materyaller içinde edebi ürünlerin de yer alması bu anlamda etkili olacaktır (Oruç ve Erdem, 2010: 217/218).

1.2.Sosyal Bilgiler Dersinde Edebî Ürünlerin Kullanılmasının Yararları

Öğrencilerin, hayatları boyunca gereksinim duyacakları tüm bilgileri okulda öğrenmeleri mümkün değildir. Ama okulda nasıl öğrenmeleri gerektiğini öğrenebilirler ve bunu öğrenmeleri önemlidir. Bu aşamada öğretmen, düzenlediği etkinliklerle öğrencilere bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve değerlendirme yollarını

öğretmelidir (Adıgüzel, 2009). Çocuğun kelime hazinesinin gelişmesi, içine doğduğu kültürü tanıması açısından çocuk edebiyatının yeri büyüktür. Çocuk edebiyatı ürünleri ile çocuk bir taraftan eğlendirici, öğüt verici ürünlerden haz duyarken bir taraftan da ana dilinin zenginliklerini fark edecek, kültürünü tanıyıp, atasözü ve deyimlere kulak aşinalığı edinecektir. Edebi ürünler çocuklara tarihteki Türk büyüklerini tanıtmaya ve benimsetmeye de önemli yere sahiptir. Egan (1978, 1986)'a göre ilköğretim öğrencileri romantik dönem özelliklerine sahiptir ve tarihsel kahramanlarla özdeşleşmeye, onların zaferlerini paylaşmaya eğilimlidirler (akt. Dilek, 2009: 643). Çocuklar kendilerini o kahramanların yerine koyarak empati kuracak, milli bilincin oluşmasında çocuk edebiyatı Sosyal Bilgiler öğretmenlerine yardımcı olacak ve 2005-2006 yılından itibaren uygulamaya giren yeni Sosyal Bilgiler öğretim programının amacına ulaşmasına da büyük katkıda bulunacaktır (Akyol, 2011: 20/23).

Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık ve İnsan Hakları, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde edebî ürün kullanımı:

- 1) Öğrenciyi aktif kılacak ve öğrenmeyi daha eğlenceli, ilgi çekici hale getirerek, öğrencilerin derse sevmelerine ve derse daha istekli katılmalarına yol açacaktır.
- 2) Öğrencilerin derse ve konulara ilgi ve meraklarını uyandıracaktır.
- 3) Öğrencilerin soyut gelişmeleri ve kavramları somutlaştırmalarına ve kolay anlamalarına yol açacaktır.
- 4) Öğrencilerin okuma yazma becerilerinin gelişmesini, buna bağlı olarak anlama ve kavrama düzeylerinin artmasını sağlayacaktır.
- 5) Ahlaki, kültürel ve toplumsal değerlerin kolay aktarılması gerçekleşecektir.
- 6) Öğrencilerin geçmişteki kişilerle empati kurarak onları ve olayların ardındaki gelişmeleri daha kolay anlamalarını sağlayacaktır.

- 7) Kelime dağarcığı zenginleşen öğrencinin kendini daha rahat ifade edebilmesinin yolunu açacaktır.
- 8) Tarihteki önemli kişileri daha yakından tanıma fırsatı bularak kendilerine örnek alabilecekleri uygun modelleri tanımalarını sağlayacaktır vb. (Demir ve Akengin, 2014: Çencen, 2010).

Bu olumlu etkiler yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanmış Sosyal Bilgiler ve diğer derslerin öğretiminde edebî ürünlerin kullanılmasına önem verilmesinin yolunu açmıştır.

1.3.Sosyal Bilgiler ve İlişkili Derslerde Edebî Ürün Kullanımı ile İlgili Literatür

Akkuş (2006), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Destanların Kullanımı” Şimşek (2014), “Tarih Öğretiminde Destanlar ve Efsaneler”, çalışmalarında destanları tanıtarak Türk destanları hakkında bilgi vermişlerdir. Destanların tarihimizdeki yeri ve önemleri üzerinde durmuşlardır. Destanların hangi değerleri içlerinde barındırdıkları, derslerde bunlardan nasıl yararlanılabileceğine ilişkin örnek uygulamalar vermişlerdir.

Akyol (2011), “İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde ‘Türk Tarihinde Yolculuk’ Ünitesinin Çocuk Edebiyatı İle İlişkilendirilmesinin Öğrencilerin Empati Becerilerine (Eğilimlerine) Etkisi” adlı yüksek lisans çalışması yapmıştır. Çalışma deney ve kontrol gruplarından oluşan toplam 34 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Her iki gruba uygulama öncesi ve sonrasında 20 maddelik empatik eğilim ölçeği uygulanmıştır. Deney grubu ile konular işlenirken çocuk edebiyatı ile ilişkilendirilmiştir. Veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Empatik eğilim ölçeğine göre son test puanlarında deney grubu lehine anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Cinsiyet değişkeninde de son testte kız öğrenciler lehine anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Arslan(2014), “Türkiye’de Lise Ders Kitaplarında Aleviler” adlı doküman incelemesine dayalı çalışmasında, lise tarih ders kitaplarında Alevilik konusunu araştırmıştır. Araştırmada, “görünmez kılma, kalıp yargılama, seçmecilik ve

dengelesizlik, gerçekçi olmayış, parçalama ve yalıtma, dil” kategorilerine göre ders kitapları incelenmiş, içerik analizi ile kitaplar değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Ata(2000) tarafından yapılan “Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak: Tarihî Romanlar” çalışmasında, tarihî romanın gelişimi, tanımı, türleri üzerinde durulmuş, eğitimde kullanılacak bu tür romanların nitelikleri verilmiş ve tarihî roman yazmayı düşünenler ile derslerinde kullanmayı amaçlayan öğretmenlere birtakım ipuçları sunulmuştur.

Bacak (2008), 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi “Hepimizin Dünyası” ünitesi ile sınırlandırdığı çalışmasında 18 öğrenciden oluşan deney ve 18 öğrenciden oluşan kontrol grubu, ön test- son test ve deneysel desen kullanmıştır. Deney grubuna araştırmacı tarafından hazırlanmış olan öykü uygulanırken, kontrol grubuna geleneksel yaklaşım uygulanmıştır. Öykünün yazımında Öykü Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı esas alınmıştır. Akademik başarı testi ve Torrence Yaratıcı Düşünme Testi ön ve son testlerinden elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Deney grubu öğrencilerinin başarı test puanları kontrol grubuna göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Deney grubu öğrencilerinin yaratıcılıklarında kontrol grubu lehine anlamlı bir farklılık vardır.

Bickford (2013), “Examining Historical (mis) Representations of Cristopher Columbus within Children’s Literature” adlı çalışmasında Cristopher Columbus’u merkezine alan çocuk edebiyatı eserlerindeki tarihsel yanlış betimlemeleri ele almıştır. 33 kitap incelenmiş ve bunların büyük çoğunluğu (%91’i) Avrupa merkezli bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Kitaplardan üçü hariç diğerleri Columbus ve İspanyol kraliyeti gibi kâşif ve siyasi liderler üzerine yoğunlaşmıştır. Kitapların büyük çoğunluğu Columbus’u baharat bulma, macera arayışı ve Hıristiyanlık dinini yayma amacıyla bir kâşif olarak tanıtmışlardır. Kitapların tümü Columbus’un liderliği ve mürettebatın tepkisi ile ilgili farklı bilgiler ve öyküler oluşturmuştur. Amerikan yerlilerine çok fazla değinilmemiş, isimlerine yer verilmemiştir. Amerikan yerlilerinin direnişleri, yerlilerle olan temasta ortaya çıkan şiddet yazarların büyük çoğunluğu tarafından görülmemiş veya yanlış aktarılmıştır. Yedi kitap tarihi etkin bir

şekilde saptırmıştır. Çünkü onlar Amerikan yerlilerini çalışmaya istekli olarak göstermişlerdir. Kitapların yarısından fazlası köleliğe değinmekten kaçınmışlardır. Bu arada kahramanlaştırma, yok saymacılık, istisnacılık ve bugüncülük de kitaplarda yer almaktadır. Ona göre öğretmenler tarihsel temsil değeri olan bilgi kaynaklarını bulup kullanmalı, yaşa uygun birinci el tarihsel belgelerle bu tür eserler desteklenip dengelenmelidir.

Bölücek (2008), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Türkülerden Yararlanmanın Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi” adlı yüksek lisans tezinde, türkülerden yararlanmanın Sosyal Bilgiler dersi akademik başarı üzerindeki etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Deneysel desende bir çalışmadır. Araştırma “Ya İstiklal Ya Ölüm” ünitesi ile sınırlandırılmıştır. Deney grubunun ön test- son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu fark son test puanı lehinedir. Kontrol grubuna göre de deney grubu öğrencilerinin son test başarı puanları daha yüksektir. Farklı materyaller kullanılarak dersin işlenmesi öğrenci başarısının artmasında önemli bir faktör olmaktadır.

Çalışkan (2005), İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, Çözümlemeli Öykü yönteminin öğrenci başarısına etkisini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu konularını kapsayan öyküler yazılmış ve dersler bu öyküler çerçevesinde işlenmiştir. Deney ve kontrol gruplarından oluşan öğrencilere çalışmaya başlamadan önce ve sonrasında başarı testi, Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Ayrıca öğrencilerin ruh halinin ve öğrenme düzeylerinin belirlenmesi için de DESCİA anketleri her haftanın bitiminde uygulanmıştır. Anlamlı farklılık deney grubu lehinedir.

Çencen (2010), edebî ürün kullanımına dair öğretmen görüşlerini belirlemeye yönelik betimsel bir çalışma yapmıştır. Çalışmasını 11. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinde edebî ürün kullanımı ile sınırlandırmıştır. Edebî ürün kullanımı ile ilgili olarak öğretmen görüşleri arasında bağımsız değişkenlere göre (cinsiyet, okul türü...) anlamlı bir farklılık yoktur. Öğretmenler edebî ürün kullanmanın yararlarına inanmaktadırlar. Öğretmenlerin eğitim

durumlarına göre öğretmen öz değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu fark yüksek lisans mezunu öğretmenlerin lehinedir. Yüksek lisans yapan öğretmenler eğitim- öğretimle ilgili çalışmalardan haberdardır ve öğretim yöntemleri, materyal kullanımı konusunda daha donanımlıdırlar.

Öğretmenlerin eğitim düzeylerine göre Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinde edebî ürün kullanılmasına ilişkin öğretmen inanç ve tutumları arasında da anlamlı bir farklılık vardır. Bu farklılık, diğer olarak belirtilen öğretmenlerin inanç ve tutumları ile Fen Edebiyat Fakültesi mezunu öğretmenlerin inanç ve tutumları arasındadır ve Fen Edebiyat Fakültesi mezunları lehinedir. Fen Edebiyat Fakültelerinin bazılarında edebî ürünlerle ilgili dersler olmasına karşılık Eğitim Fakültelerinde böyle dersler bulunmamaktadır. Aynı şekilde yüksek lisans mezunları ile diğer kategorisinde (eğitim enstitüsü, doktora) yer alan öğretmenlerin inanç ve tutumları arasında da yüksek lisans mezunları lehine anlamlı fark vardır. İnkılâp Tarihi derslerinde edebî ürün kullanılmasına öğretmenler taraftardır. Edebî ürünlerin öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu konusunda tereddüt yaşamaktadırlar. Öğretmenler, edebî ürün kullanma konusunda kılavuz kitaba ihtiyaç duymaktadırlar.

Çifçi (2011), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Romanların Kullanımının Öğrenci Akademik Başarısı Üzerine Etkisi” konulu Yüksek Lisans Tezinde, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin roman kullanılarak işlenmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın örneklemi 30’ar kişilik deney ve kontrol gruplarından oluşmaktadır. Araştırma modeli olarak ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Deney grubuna, tarihi romanların öğretim materyali olarak kullanıldığı yapılandırmacı yaklaşım modeli uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise tarihi roman kullanılmadan yapılandırmacı yaklaşım modelinde öğretim uygulanmıştır. Her iki gruba da başarı testi uygulanmıştır. Her iki grubun ön test- son test başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir. Tarihi romanların kullanıldığı yapılandırmacı yaklaşım modelinin, tarihi romanların bir materyal olarak kullanılmadığı yapılandırmacı yaklaşım modeline göre başarının artmasında daha etkili olduğu görülmüştür.

Demir ve Akengin (2014), “Hikâyelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi” adlı eserde, edebiyat ve Sosyal Bilgilerle ilgili kuramsal bilgileri verdikten sonra hikâyelerin Sosyal Bilgilerde nasıl kullanılabilceğine dair açıklamada bulunmuşlardır. 6 ve 7. sınıfta kullanılabilcek hikâye örneklerini, hangi öğrenme alanında, hangi ünite, hangi değer, beceri ve kazanım bağlamlarında ve kullanıma yönelik önerilerle birlikte vermişlerdir.

Dilek ve Yapıcı'nın (2005) “Öykülerle Tarih Öğretimi Yaklaşımı” adlı çalışmaları nitel bir çalışmadır. Araştırmacılar tarafından Selçuklu Devleti'nin tarihsel gelişimi ile ilgili bir öykü yazılmış ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarınca öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre soyuttan somuta da öğrenmenin gerçekleşebileceği ortaya konmuş, öykülerin soyut düşünmeyi geliştirme ve buna bağlı olarak tarihsel anlamının gerçekleşmesinde önemli yere sahip olduğu belirtilmiştir.

Düzgün (2008), “Tarih Öğretiminde Tarihi Romanların Yeri – Mehmet Niyazi'nin Romanları” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Mehmet Niyazi'nin tarih derslerinde kullanılabilcek romanları doküman inceleme yöntemi ile incelenmiştir.

Er (2005), çalışma bir ilköğretim okulunun 3, 5 ve 8. sınıflarından birer şubesi ile 33 sınıf öğretmeni ve 17 Sosyal Bilgiler öğretmenine uygulanmıştır. Veri toplama araçları araştırmacı tarafından her alt problem için geliştirilen öğrenci ve öğretmen anketleridir. Anket verilerine dayalı olarak her sınıf seviyesine uygun Atatürk'ün Hayatı metni tasarlanmıştır. Verilerin yorumlanması, frekans dağılımları ve yüzdeler hesaplamalar üzerinden yapılmıştır. Atatürk'ün Hayatı konusunun öğrenci seviyesine uygun, ihtiyaç ve beklentileri karşılayıcı ve öğretmen önerilerini göz önünde bulundurucu şekilde hazırlanmış metinler üzerinden işlenmesi ile daha iyi anlaşıldığı görülmüştür.

Er (2010), “Sosyal Bilgiler Öğretimi Kapsamında İlköğretim Öğrencilerinin ‘Biyografi’ Kullanımına İlişkin Görüşleri” adlı çalışmasına göre, Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi müfredatında var olan

çeşitli meslek gruplarına ait kişilerin biyografileri öğrenci beklentilerini kısmen karşılamaktadır. Öğrenciler en fazla sanatçı ve yazarların biyografisini yazmayı tercih ederken, biyografisini yazmak istedikleri kişileri seçmede gerekçeleri “kişilik özellikleri ve beğeni” olmuştur. Biyografisini yazdıkları kişilerin model aldıkları özellikleri içinde de “zeki olmaları ve meslek” etkilidir. Biyografi yazımında en fazla başvurdukları kaynak ise “dijital kaynaklar” olmuştur. Öğrenciler çeşitli meslek grubundan birçok kişinin biyografisinin konular içinde bulunmasına taraftarlar. Sosyal Bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri müfredatının, biyografi kullanımı açısından öğrenci beklentilerini cevaplayacak düzeyde olmadığı da araştırmanın bir başka sonucudur.

Erdem (2010), Sosyal Bilgiler dersinde biyografi kullanımının öğrenci akademik başarısı üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma yapmıştır. 50 kişilik bir gruba ön test- son test uygulaması ile araştırma gerçekleştirilmiştir. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders programında bulunan “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesindeki “Anadolu, Ana yurt” konusu, deney grubuna biyografi kullanılarak, kontrol grubuna ise kullanılmadan anlatılmıştır. Her iki gruba başarı testi uygulanmıştır. Biyografi kullanımının akademik başarı üzerinde etkili olduğu araştırma alt problemlerinin analizi ile ortaya konmuştur.

Gençtürk (2005), “Tarih Öğretiminde Biyografi Kullanımı” lise 9. sınıf öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmadır. Amaç biyografiye dayalı tarih öğretimi yöntemi ile düz anlatım yöntemine dayalı tarih öğretiminin öğrenci başarıları üzerindeki etkisini belirlemektir. Deney ve kontrol grupları oluşturulmuş, önce ön test, ardından deney grubunda biyografiye dayalı öğretim yöntemi: kontrol grubunda düz anlatı yöntemi ile konu işlenmiş ve son test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Biyografiye dayalı tarih öğretim yönteminin uygulandığı deney grubunun daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Gevenç (2014), Sosyal Bilgiler dersinde fıkra kullanımının öğrenci akademik başarısı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yüksek lisans tez çalışması yapmıştır. Türk Tarihinde Yolculuk ünitesini kapsayan, ön- test, son test, kontrol ve deney

gruplu deneysel bir çalışmadır. Araştırma öncesi başarı testi her iki gruba da uygulanmış ve akademik başarıları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Deney grubuna ünite konuları fıkralarla verilmiş, kontrol grubuna ise geleneksel yöntemlerle verilmiştir. Araştırma sonucunda her iki gruba da son test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Fıkra kullanılarak konuların işlenmiş olduğu deney grubunun başarı düzeyinin, geleneksel yöntemle öğretim yapılan kontrol grubundan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Gülüm ve Ulusoy (2008), Sosyal Bilgiler dersinde göç konusunun işlenmesinde halk türkülerinden yararlanma amaçlı örnek bir çalışma yapmışlardır. Deney ve kontrol gruplarının bulunduğu, gözlem ve test sonuçlarının yorumlanmasına dayalı nitel bir çalışmadır. Deney grubunda ders 5 türkü üzerinden öğrencilerin soru sorma, çıkarımda bulunma, yorumlama, tahmin etme, uygulama ve değerlendirme aşamaları doğrultusunda işlenmiştir. Kontrol grubunda ise göç konusu geleneksel yöntemlerle işlenmiştir. Deney grubu öğrencilerinin göçlerin nedenleri ve sonuçları ile ilgili olarak siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafi etkenleri daha iyi kavradıkları görülmüştür. Diğer grup ise özellikle kültürel ve sosyal etkenleri tam olarak anlayıp açıklayamamışlardır.

Gowan ve Guzzetti, (çeviri, Doğanay, 2004), “Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi” makalesinde Sosyal Bilgiler öğretiminde edebî eserlerden nasıl yararlanılacağını tartışmışlardır. Sosyal Bilgilerde edebî eser (ticari kitap) niçin kullanılmalıdır sorusuna yanıt aramışlar ve bunun gerekçelerini belirtmişlerdir. Bunlar düzey farklılığı, ilgi, geniş kapsamlılık, uygunluk ve vatandaşlık olarak verilmiştir. Nitelikli kitapların seçimi üzerinde durulmuş, “Ben Dağlarda Gençken” adlı kitap bu açıdan incelenmiştir. Ayrıca öğrencilere kitapların nasıl sunulabileceği ve ticari kitap kullanımının kapsamını belirleme ile ilgili bilgiler verilerek öğretmenlere yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Kaymakçı (2013), Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî türlerin kullanım durumunu araştırmıştır. Araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı’na hazırlanmış olan 4-

7. sınıflar Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Araştırmaya göre ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî ürün kullanımına önem verilmektedir.

Kaymakçı ve Er (2014), “Sosyal Bilgilerde Biyografi Kullanımı” adlı çalışmada biyografinin tanımı, biyografi ile ilgili edebî türler, biyografi türleri, biyografinin tarihsel gelişimi, Sosyal Bilgilerde kullanımı, yararlılıkları, sınırlılıkları, biyografinin etkili olarak kullanılması için bazı öneriler üzerinde durmuşlardır.

Keskin (2008), Sosyal Bilgiler derslerinde yer alan tarih konularının öğretiminde tarihi romanların öğrenme üzerindeki etkisini belirleme amaçlı bir çalışma yapmıştır. Araştırmada Survey veri toplama tekniği ile doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Tarihi Romana İlişkin Öğrenci Değerlendirme Anketi ile bu konudaki öğrenci görüşleri belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre tarihi romanlar öğrencilere farklı bakış açıları kazandırmakta, empati becerisinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Tarihi bilgilerin öğrenilmesinde ders kitaplarına nazaran tercih edilen kaynaklar olduğu ortaya konmuştur.

Koçak (2004), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Osmanlı Devleti’nin XIX. ve XX. Yüzyıllarının Öğretiminde Hatıra ve Hikâyelerin Kullanılması” adlı yüksek lisans tezinde, Sosyal Bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde hikâyeye ve hatıraların kullanılabileceğini örneklerle ortaya konmuştur. Hikâyeye anlatımının basamakları, hikâyeye anlatım yönteminin aşamaları, yararlı ve olumsuz yönleri verilmiştir. Hikâyeye anlatım yönteminin kullanılması ile Sosyal Bilgiler tarih konularında öğrencilerin bilgi ve kavrama seviyesinin yüksek olduğu anketle ortaya konmuştur.

Köksal (2014), “Tarih Öğretiminde Epik Şiirlerin Kullanılması” adlı çalışmasında tarih kitabının sıkıcılığının farklı metinler yoluyla zenginleştirilmesinin işe yarayacağını belirtmiştir. Çalışmada Osmanlı- Rus savaşına ait farklı epik şiir örnekleri ve metin verilerek, tarih derslerinde nasıl kullanılabileceği üzerinde durulmuştur.

Loewen, 2007 yılında “Lies My Teacher Told Me: Everything Your American History Text Book Got Wrong” adlı çalışmasında -ki 2015 yılında Öğretmenimin Söylediği Yalanlar adıyla Türkçeye çevrilmiştir- ders kitaplarında tarihsel yanlış bilgiler ve dar görüşün yan yana olduğunu ileri sürmekte, kendi öğrenciliğinden bu zamana değişen bir şeyin olmadığını belirtmektedir. İktidarların, ileri gelenlerin kendi çıkarları ve ayrıcalıkları için ders kitaplarında tarihi nasıl çarpıttıklarını ve aslının nasıl olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Mersin(2010), “Azınlık Filmleri: Tarihin Yeniden İnşası ve Kolektif Bellek” adlı çalışmasında azınlıkları ele alan dört film, kolektif bellekte bulunan dört çarpıtma çeşidi olan uzaklaştırma(geçmişteki olayların olmadığına dair bir itiraz), araçsallaştırma(geçmişin belli hedefler için kullanılması), öyküleştirme(geçmişin giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olan bir öyküyle anlatısallaştırılması), bilişselleştirme- uzlaşısallaştırma(geçmişin bilinebilir hale getirilmesi) üzerinden incelenmiştir. İncelemeye göre filmler olayları genel olarak, azınlıklarla ilişkileri egemen söylemin istediği gibi geçmişin yeniden kurulmasına hizmet edecek şekilde, çoğunluğun kabul edebileceği kadarıyla vermektedir. 120, Güz Sancısı ve Salkım Hanımın Taneleri bu çarpıtma dinamiklerinin etkisi altında iken Bulutları Beklerken adlı film ise geçmişi hatırlamanın ifade edilmesinin her zaman olumsuz sonuçlara yol açmayacağı fikriyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

Mertol (2009), “Sosyal Bilgiler Derslerinde Çocuk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma Mustafa Ruhi Şirin Örneği” adlı yüksek lisans tezinde Mustafa Ruhi Şirin’in eserleri temel alınarak Sosyal Bilgiler yıllık müfredatına uygun etkinlik çalışmaları gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Çocuk edebiyatı ve çocuk edebiyatı ürünlerinin neler olduğu konusunda bilgiler verilmiştir. Sosyal Bilgiler dersinde araç kullanmanın yararları, ders kitaplarının işlevi ve Sosyal Bilgilerde kullanılan öğretim yöntemleri üzerinde durulmuştur. Sosyal Bilgiler ve edebiyat ilişkisi ile Mustafa Ruhi Şirin’in hayatı, eserleri, Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilecek etkinlik çalışmaları, Mustafa Ruhi Şirin’in hangi eserlerinin Sosyal Bilgiler derslerinde uygulanabileceğine dair örnekler sunulmuştur. Etkinliklerde 4, 5, 6, 7 ve 8.sınıf Sosyal Bilgiler yıllık müfredatında yer alan konulardan yola çıkılmıştır.

Mindivanlı, Küçük ve Aktaş (2012), “Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Aktarımında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı” adlı çalışmalarında 7. sınıf Sosyal Bilgiler konularının öğretiminde değer aktarımında kullanılabilir atasözü ve deyimler belirlenmiş, doküman analizi yöntemiyle analizi yapılmıştır. Değer aktarımında etkin ve kalıcı bir öğrenme için atasözü ve deyimlerin kullanılabilirliği sonucuna ulaşılmıştır.

Otluoğlu (2001), “İlköğretim Okulu 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerinin Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi” ön test- son test kontrol gruplu deneme modelinde bir araştırmadır. “Vatan ve Millet” ünitesi kontrol grubunu oluşturan 35 öğrenciye geleneksel yöntemlerle, deney grubunu oluşturan 35 öğrenciye ise geleneksel ders araç ve gereçlerinin yanı sıra yazılı edebî ürünler kullanılarak işlenmiştir. Araştırma sonucunda yazılı edebiyat ürünü kullanımının bilişsel yeterlilikleri kazanma düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ama duyuşsal davranış özellikleri kazanmayı anlamlı derecede artırdığı ortaya konmuştur.

Oruç (2006), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Mizah” adlı doktora çalışmasında mizah kullanımının öğrenci akademik başarısına ve tutumlarına olan etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Ön test- son test, deney ve kontrol gruplu deneysel bir çalışma yapılmıştır. Çalışma 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi “Yeryüzünde Yaşam” ünitesi üzerinden yürütülmüştür. Ünite konuları deney grubunda mizah kullanılan etkinliklerle işlenmiştir. Başarı testi ve Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumlarını ölçmek için Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Deney grubu ile kontrol grubu öğrencileri arasında akademik başarı ve derse yönelik tutumda deney grubu lehine anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır.

Oruç (2009), Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitaplarında bulunan edebî türlerini araştırmıştır. Bu kapsamda dört farklı Sosyal Bilgiler ders kitabı ile öğrenci çalışma kitabını içerik analiz yöntemi ile incelemiştir. Özellikle yapılandırmacı yaklaşımla birlikte değişen ders kitapları edebî ürün açısından zengin bir içeriğe sahip olmuşlardır. Fakat bu ürünlerin daha işlevsel hale getirilmesi ve çeşitlendirilmesi

gerekmektedir. Ders kitaplarında anı, biyografi, günlük, destan, fıkra, hikâye, mektup, roman özeti, seyahat, şiir gibi edebî türler yer almaktadır. En fazla kullanılan edebî tür ise hikâye olmuştur. Çalışma kitaplarının durumu da ders kitaplarından farklı değildir.

Oruç ve Erdem (2010), Sosyal Bilgiler öğretiminde biyografi kullanımının öğrencilerin bu derse yönelik tutumlarına etkisini belirlemeyi amaçlayan bir çalışma yapmışlardır. 28 soruluk Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Ön test-son test kontrol gruplu deneysel desenli bir araştırmadır. Başarı seviyeleri arasında anlamlı bir fark olmayan 50 kişilik bir grup çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmacının hazırlamış olduğu biyografiler deney grubuna ders konuları ile paralel olarak sunulmuştur. Biyografinin kullanıldığı deney grubunun Sosyal Bilgiler dersine karşı tutumu ile biyografinin kullanılmadığı kontrol grubunun tutumu arasında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır.

Öztürk (2011), “Tarih Öğretiminde Anakronizm Sorunu: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinler Üzerine Bir Araştırma” çalışmasında anakronizm ve şimdıcilik tanımlanmış ve aralarındaki ilişki belirtilmiştir. Türkiye’de Sosyal Bilgiler ve tarih ders kitaplarında yer alan, kitap yazarları tarafından yazılmış, tarihi olayları dönemin kişilerinin ağzından anlatan metinler üzerinde durulmuş ve anakronizm hataları incelenmiştir. Kitaplardaki kurgusal metinlerin bugüne ait tarihsel bilgi ve yorumlarla kurgulandığı, bu açıdan da önemli bilgi ve yorum hataları içerdiği ortaya konmuştur.

Öztürk (2002), “Tarih Öğretiminde Tarihî Romanların Kullanılması” adlı çalışmasında tarihî romana dayalı tarih öğretimi ile düz anlatım yönteminin öğrenci başarıları üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışma 120 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Önce ön test öğrencilere verilmiş ardından düz anlatım ve tarihi romana dayalı öğretim yöntemi uygulanarak son test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Edebî araç kullanım durumunda 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde daha başarılı olduğu ortaya konmuştur.

Öztürk ve Otluoğlu (2002), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebî Ürünler ve Yazılı Materyaller” adlı eserde, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Sosyal Bilgiler öğretimi ve edebiyat ilişkisi, edebî ürünler ve yazılı materyallerin kullanılması, edebî türler ve yazılı materyaller, örnek ders tasarımları gibi konuları ele almışlardır.

Öztürk ve Otluoğlu (2002), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi” adlı deneysel modeldeki çalışmalarında, Vatan ve Millet ünitesi esas alınmıştır. Kontrol grubunda geleneksel araç gereçlerle ders işlenirken, deney grubunda yazılı edebî ürünler de işin içine katılmıştır. Duyuşsal Davranışlara Erişi Testinde, iki grup arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark elde edilmiştir.

Öztürk (2007), “Coğrafya Öğretiminde Edebi Metinlerin Kullanımı” adlı çalışmasında edebî metinlerin coğrafya dersinde nasıl kullanılabileceği üzerinde durmuştur. Ders kitapları dışında edebî metinlerin kullanılarak coğrafya öğretimine farklılık katılabileceği ve hangi metinlerin, nasıl kullanılabileceği ile ilgili bilgiler vermiştir.

Şam (2011), “Şu Çılgın Türkler” Romanının “Kurtuluş Savaşı Bilgisi’ni Öğrenmeye Etkisi”, çalışmasında tarih eğitimi ve öğretiminin beklentilere cevap verecek nitelikte olabilmesi için geleneksel öğretim yöntemlerinin yanında, farklı teknik ve okul dışı etkinliklerin uygulanarak ders kitapları dışına çıkabilmeyi öğrencilere öğretmek gereği üzerinde durmuştur. Tarihsel romanlar bu açıdan etkili bir araçtır. Araştırmada zayıf deneysel desenlerden statik grup karşılaştırmalı desen kullanılmıştır. Deney grubu romanı ders dışı zamanlarda okumuştur. Romanla ilgili olarak okuyan öğrenciler görsel materyallerle destekli sunumlar yapmışlardır. Son test uygulaması ile romanı okuyan deney grubunun lehine anlamlı bir fark oluştuğu görülmüştür. Tarihi roman kullanımının tarih öğrenme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şam ve Kılıç (2011), “Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi Üzerine Bir Çalışma: ‘Diriliş’ Romanı Örneği” de yukarıdaki çalışmaya benzer bir çalışmadır. Deneysel

desende yürütülen çalışmada Diriliş romanını okuyan öğrencilerin başarıları, okumayan kontrol grubu öğrencilerinin başarıları ile karşılaştırılmıştır. Kontrol grubu ile deney grubu arasında Çanakkale Savaşları bilgisi konusunda deney grubu lehine anlamlı fark ortaya çıkmıştır.

Şimşek (2000), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretiminde Hikâye Anlatım Yönteminin (Storytelling) Kullanımı” adlı yüksek lisans tezinde 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi tarih konularının işlenişinde kullanılan hikâye anlatım yöntemi ile düz anlatım yönteminin öğrenci erişilerine etkilerini ölçmüştür. 120 öğrenci ile çalışma yapılmış ve ön test- uygulama- son test sonucunda hikâye anlatım yönteminin kullanıldığı öğrenci grubu bilgi düzeyi erişileri ile hikâye anlatım yönteminin kullanılmadığı öğrenci grubunun bilgi düzeyi erişileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Şimşek (2006b), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Hikâyeye Yönelik Öğrenci Görüşü” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin tarihsel hikâyeye yönelik tutumlarını çeşitli değişkenler açısından değerlendirmeyi amaçlamıştır. “t testi” ve “anova testleri” ile yapılan veri analizleri sonucu tarihsel hikâyeye yönelik öğrenci tutumlarının yüksek derecede olumlu olduğu belirlenmiştir.

Şimşek (2006c), tarihsel romanlara yönelik öğrenci ve öğretmen görüşlerini ele alan “Bir Öğretim Materyali Olarak Tarihsel Romana Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri” adlı bir çalışma yapmıştır. Üç farklı kategoride liseden 223 öğrenci ve 30 tarih öğretmenine anket uygulanmıştır. Ancak 87 öğrencinin tarihsel roman okuması örneklemin değişmesine yol açmıştır. Öğrenci ve öğretmenler tarihsel romanla ilgili olumlu görüş bildirmişlerdir. Öğrenciler daha çok tarihsel film izlemeyi severken, öğretmenler tarihle ilgili kitap okuma ilgilerinin arttığını bildirmişlerdir. Bu araştırma öğretmenlerin tarih derslerinde, tarihi roman önerme konusunda yetersiz olduklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin tarihsel roman potansiyelinden habersiz olmaları ve tarihsel romandan nasıl yararlanmaları gerektiğini bilmemeleri bunun nedenleridir. Ayrıca bazı öğretmenlerin bu tür eserlerin yararı yanında zararı da olduğunu düşünmeleri etkilidir.

Şimşek (2002)'in, "İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde hikâye Anlatım Yönteminin Etkililiği" çalışması 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde hikâye anlatım yöntemi ile geleneksel anlatım yönteminin öğrencilerinin erişileri üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla yaptığı bir araştırmadır. Hikâye anlatım yönteminin, Sosyal Bilgiler dersi tarih konularında, bilgi, kavrama düzeyleri ile toplam öğrenci erişilerinde daha başarılı olduğunu belirlemiştir.

Şimşek (2014), "Tarih Öğretiminde Tarihsel Hikâye ve Roman", (2006a), "Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi" çalışmalarında tarihsel roman ve hikâye kavramlarını, tarih bilinci oluşturmada tarihsel romanın rolünü, eğitim açısından önemlerini, fayda ve sınırlılıklarıyla birlikte ele almış, tarihsel roman ve hikâyenin nasıl kullanılabilceğine dair ipuçları vermiştir.

Şimşek (2014), "Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğretim Materyali Olarak Edebî Ürünler" çalışmasında, tarihsel olan ve olmayan edebî ürünlerle ilgili bilgi vermiştir. Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programında edebî eserlerden yararlanma durum ve şekli ile bu ürünlerin kullanım biçimleri, kullanım sınırlılıkları ele alınmıştır.

Tekgöz (2005), "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Edebiyat Temelli Öğretim Yönteminin Öğrencilerin Akademik Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi" çalışmasında 32 öğrencinin kontrol grubunu, 32 öğrencinin ise deney grubunu oluşturduğu araştırmasında Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri, İstanbul'un Fethi ve Sonrası ile Avrupa'da Yenilikler üniteleri kontrol grubunda geleneksel yöntemlerle, deney grubunda Edebiyat Temelli Öğretim Yöntemi kullanılarak işlenmiştir. Ünitelerle ilgili olarak her iki gruba da ön test, ünitelerin işlenmesi sonrasında son test ve 4 hafta sonra kalıcılık testi uygulanmıştır. Deney grubuna ayrıca öğrenci görüş anketi uygulanmıştır. SPSS programı ile veriler analiz edilmiştir. Akademik başarı deney grubu lehine anlamlıdır. Kalıcılık testinin sonucu deney grubu lehine anlamlı farklılık göstermiştir. Öğrenci Görüş Anketi analizine göre, Edebiyat temelli Sosyal Bilgiler öğretim yöntemi öğrencilerin derse olan ilgisini artırmakta, okuma

alışkanlığını olumlu etkilemekte, derse katılımı, konular arası bağ kurmayı, öğrenilenleri zihinde canlandırıp, kolay hatırlamayı sağlamaktadır.

Yiğit (2007), öyküleştirme yönteminin öğrenci başarısı üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlayan yüksek lisans tezinde şu bulgulara ulaşmıştır: Öyküleştirme yöntemi ile öğretim yapılan deney grubunun başarı düzeyi geleneksel yöntem ile öğretim yapılan kontrol grubuna göre yükselmiştir. Öyküleştirme yönteminin başarı düzeyini yükselttiği anlaşılmıştır.

Yiğittir (2014)'in, "Türk Destanlarının Değer Odaklı Analizi" doküman inceleme yöntemi ile yapılan bir çalışmadır. Sosyal Bilgiler öğretim programındaki değerlerin öğrencilere kazandırılmasında destanlardan nasıl yararlanılabileceği ve Türk destanlarında hangi değerlerin vurgulandığı, öğretim programındaki değerlerle ne kadarının örtüştüğü tespit edilmek amaçlanmıştır. Öğretim programındaki yirmi altı değer on dört tanesinin destanlarda olduğu tespit edilmiş ve Türk destanlarının değer eğitiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Yüksel (2006), "İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öyküleri Kullanmanın Duyuşsal Özelliklerin Kazandırılmasına Etkisi" çalışması yüksek lisans tezidir. Ön test- son test kontrol gruplu deneme modelinde bir çalışmadır. Araştırmacı tarafından hazırlanan öyküler geleneksel ders araçları yanında deney grubunda kullanılmıştır. Kontrol grubunda ise geleneksel yöntemlerin dışına çıkılmadan öğretim gerçekleştirilmiştir. Her iki gruba ön test ve son test ile Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Deney grubuna ayrıca Öğrenci Görüşleri Anketi uygulanmıştır. Sonuçta, öykülerin ders aracı olarak kullanılması Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinin öğretiminde; duyuşsal davranış özellikleri kazandırmayı anlamlı olarak artırmıştır. Derse karşı olumlu tutum oluşturmuştur. Öykülerin kullanıldığı grupta bulunan öğrenciler derse karşı hoşlanma, farkına varma, ilgi çekme, istek duyma, hatırlama, zihinde canlandırma gibi duyuşsal davranış özellikleri açısından kendilerini daha yeterli bulmuşlardır.

Bu çalışmalarda elde edilen bulgular ve varılan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında son yıllarda sözlü ve yazılı edebî ürün kullanımına önem verilmekte ve en fazla kullanılan edebî tür hikâye öne çıkmaktadır (Kaymakçı, 2013: Oruç, 2009). Edebî tür kullanımı öğrencilerin akademik başarısı üzerinde oldukça etkilidir (Akkuş, 2007, Akt. Kaymakçı, 2013: Bacak, 2008: Bölücek, 2008: Çalışkan, 2005: Çifçi, 2011: Demir, 2011: Erdem, 2010: Gençtürk, 2005: Gevenç, 2014: Gülüm ve Ulusoy, 2008: Keskin, 2008: Oruç, 2006: Öztürk, 2002: Sidekli, Tangülü ve Yangın, 2013: Şam, 2011: Şam ve Kılıç, 2011: Şimşek, 2002: Tekgöz, 2005: Top, 2009, Akt. Kaymakçı, 2013: Yiğit, 2007). Edebî ürün kullanılması yolunda öğretmen ve öğrenciler olumlu görüşe sahiptir ancak müfredat ve öğretmenler bu konuda çok yeterli değildir (Çençen, 2010: Er, 2008: Er, 2010: Kaymakçı, 2008: Mertol, 2008: Şimşek, 2006a). Tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasında resimlendirilmiş öyküler oldukça etkilidir (Erdoğan, 2007). Duyuşsal özellik kazandırmada (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: Oruç ve Erdem, 2010: Otluoğlu, 2001: Yüksel, 2006:), karakter (Demirbaş, 2012) ve değerler (Elbir, 2013) eğitiminde öykülerin ve çocuk edebiyatının yeri önemlidir. Edebî ürün kullanımının empati becerilerinin gelişiminde de etkisi bulunmaktadır (Akyol, 2011).

Yazına dayalı kuramsal araştırmalar olarak da: (Ata, 2000: Akkuş, 2006: Arslan, 2014: Bickford, 2013: Çuhadar, 2005: Demir ve Akengin, 2011: Düzgün, 2008: Durukoğlu, 2013: Kaymakçı ve Er, 2009: Mertol, 2009: Mersin, 2010: Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012: Öztürk ve Otluoğlu, 2002: Öztürk, 2007: Oruç, 2010: Şimşek, 2006b, 2006c, 2009, 2010a ve 2010b: Yiğittir, 2014).

Sonuç olarak bütün bu çalışmalar, Sosyal Bilgiler dersinde edebî ürün kullanımının öğrenciler üzerinde çeşitli açılardan olumlu etkiye yol açtığını göstermektedir. Edebiyatın derslerde kullanılması öğrencilerin başarısını artırmakta, dersi ilgi çekici kılmakta, öğrencinin hayal dünyası zenginleştirmekte, öğrencinin ilgisini toplamakta, öğrenciye yeni uğraş alanları yaratmaktadır. Bununla beraber, çocuklar için hazırlanmış edebî ürünlerin eğitimsel açıdan taşımaları gereken özelliklere sahip olup olmadığına ilişkin ve eğitim öğretim açısından oldukça fazla olumlu etkisi olan edebî ürünlerin aynı zamanda bazı yanlışlara yol açabilecek içerikte olup olmadığı ile ilgili çalışma yapılmamıştır. Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalarda çocuklar için

oluşturulmuş edebî ürünlerin tarihsel içeriklerinin ve bazı kavramlar- şimdilik, istisnacılık, kahramanlaştırma, yok sayma ve yönlendirmecilik- açısından ele alınıp incelenmediği görülmüştür.

1.4.Önem

Tarih dersleri ve Sosyal Bilgiler içinde yer alan tarih konuları genel olarak öğrenciler tarafından pek sevilmeyen, ezbere dayalı, çabuk unutulmuş ders- konu olarak görülmektedir. Ayrıca tarih, bir takım ideolojilerin topluma benimsetilme aracı olarak kabul edilmekte, buna göre yönlendirilmektedir. Yapılandırmacı anlayış doğrultusunda araştıran, geçmiş bilgisi üzerinden şimdi ve geleceği anlayıp yorumlayabilen, çağının problemlerine geçmişe bakarak çözüm üretebilen bireyler yetiştirebilmek için ideolojilerden, sıkıcılıktan uzaklaştırılmış bir tarih dersi ve anlayışı gereklidir.

Edebî içerikli ürünlerin ders materyali olarak kullanımı araştırmalara göre dersi sevimsiz ve sıkıcı olmaktan kurtarmaktadır. Ama bu tür eserlerin öğrencilere sunumundan önce iyice incelenmesi, ideolojik bir yapı ve çeşitli kavram hataları barındırıp barındırmadığına dikkat edilmesi gerekmektedir. Tuncay'a göre, barışçı bir tarih anlayışı günümüz dünya değerleri açısından gereklidir. "İstanbul'u aldık diye sevinip, Viyana'yı alamadık diye üzölmek" ve bu doğrultuda tarih eğitimi vermek doğru değildir. Tarihsel gerçekler, hümanist bir tarih yaklaşımı ve çoğulcu anlayış ile ele alınmalıdır. Bireyler, askeri zaferler kazanmaya değil, bilimlere katkıda bulunmaya, sanatsal yaratıcılığa özendirilmelidir. Tarihsel bilgilerin eleştirel bir yöntemle, çeşitli kaynaklardan elde edildiği öğrencilere anlatılabilmelidir (1998: 56-57). Bu anlayış belirli sınırlılıklar çerçevesinde mevcut Sosyal Bilgiler Öğretim Programına da yansıtılmaya çalışılmıştır. Sosyal Bilgiler Programının (MEB, 2005) ilkököl ve ortaoköl 4. -7. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk dokuz beceriyi kazandırmanın yanı sıra kendine özgü 6 beceriyi de kazandırmayı amaçladığı belirtilmiştir. Orta Öğretim Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan tarihsel düşünme becerilerinin oluşturulması açısından çok önemli olan bu beceriler şunlardır:

Eleştirel düşünme becerisi, eleştirel düşünme becerisinde asıl amaç var olan otoritelerden farklı ve bağımsız düşünebilen kişilerin yetişmesini sağlamaktır. İlköğretim aşamasından itibaren eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasıyla somut düşünmeden soyut düşünmeye geçiş kolaylaşacağından öğrenciler ileri düzeyde düşünmeyi de öğrenmiş olmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde eleştirel düşünme becerisinin öğretilmesinde amaç demokrasi kültürünü koruyup geliştirmedir. Eleştirel düşünme becerisini öğrenmiş olan öğrenci, Sosyal Bilgiler dersinin de önemli amaçlarından olan etkili ve sorumlu bir vatandaş olacaktır. Eleştirel düşünmede bilimsel kanıtlar eşliğinde tarafsız, gerçekçi ve ön yargılardan uzak bir düşünmedir (Hayırsever ve Kısakürek, 2014: 26). Eleştirel düşünme becerisinin alt başlıkları olan, farklı bakış açılarını açıklama, ilgili ve ilgisiz bilgiyi ayırt etme, kalıp yargıları fark etme becerileri ilerde Tarih Dersi Öğretim Programında yer alan tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasında önemlidir. İletişim becerisi alt başlığı içinde yer alan, farklı perspektiften bakma, açık fikirli olma, başkalarının düşünce ve duygularını anlama, farklılıklara saygı duyma becerileri tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesini sağlama açısından önemli bir yere sahiptir. İletişim becerisi ile modern ve demokratik bir toplumdaki kişiler, okuduğunu ve dinlediğini anlayan, etkili iletişim kurabilen, kendini ifade edebilen, konuştuğu ve yazdığı açık, anlaşılır gibi özelliklere sahip olur. Değişim ve sürekliliği algılama becerisi içinde yer alan tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme becerileri tarihsel düşünme becerisinin geliştirilmesi açısından önemli bir başka beceri ve alt becerilerdir. Değişim ve süreklilik insanlara başta yaşadıkları dönem olmak üzere geçmişten geleceğe yaşanmışlıkları insanlık tarihi içinde doğru bir yere oturtma, insanlığın sürekli bir değişim sürecinde oldukları ve bunun süreklilik arz ettiğini anlamaları açısından önemlidir. Geçmişteki olayları doğru değerlendirebilmek için olayın meydana geldiği zaman diliminin nasıl ölçüldüğünü ve belirli dönemlerin nasıl nitelendirildiğini de bilmek bakımından değişim ve sürekliliğin algılanması becerisi önemlidir (Hayırsever ve Kısakürek, 2014: 27). Empati becerisi ise tarih bilincinin geliştirilebilmesi için gerekli becerilerdendir. Tarihî empati, amaç, olay ve hareketler arasındaki bağlantıları görerek, bunları koşullu bir şekilde kendine mal edebilmedir. Yalnızca tarihi kişi veya grupların kendilerine özgü bakış açılarını bilmeyi değil, bu bakış açılarının olaylar üzerindeki etkisini de bilmeyi gerektirir (MEB, 2005).

Özellikle bu becerinin içinde yer alan, kendisini karşısındakinin yerine koyma, olaylara karşısındakinin bakış açısıyla bakma ve tarihsel empati becerileri de Tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasında yadsınamaz öneme sahiptir.

Orta Öğretim Tarih Dersi Öğretim Programı'nda yer alan tarihsel düşünme becerileri ise şunlardır: Kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorun analizi ve karar verme ve tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerileridir (MEB, 2011). Bu yönüyle bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretim programında kazandırılmak istenen becerilerin Ortaöğretim Tarih Öğretim Programlarında kazandırılmak istenen becerilerle örtüşmekte ve öğrencileri bu yönde hazırlamaktadır.

Bu becerileri geliştirmiş olan öğrenciler okudukları her tarihsel metni olduğu gibi doğru ve gerçek olarak kabul etmeyeceklerdir. Tarihsel kavrama becerisi gelişen öğrenci tarihsel metinleri anlayarak, geçmişteki olayları o dönemin koşulları ve kavramlarıyla ve o geçmişi yaşamış olan insanların bakış açılarından inceleyebilecektir. Tarihsel analiz ve yorum becerisi geliştiren öğrenciler; tarihsel kanıt temelli ve bilgiye dayalı hipotezlerle desteklenmeden ortaya atılmış görüşleri ayırt edebilecektir. Tarihçilerin geçmiş konusunda farklı yorumlara sahip olduğunun ve bu konuda tarihçiler arasında ihtilafların olduğunu bilecektir. Okuduklarını farklı kaynaklardan araştırmaya, birbiriyle çelişki içindeki metinleri karşılaştırmaya çalışacaktır. Tarihsel verileri sorgulayarak ön yargı, propaganda amacı ve çarpıtma içerip içermediğini belirleyecektir.

2005/2006 eğitim öğretim yılından itibaren öğrenci merkezlik ve yapılandırmacı yaklaşımla uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler dersi doğrudan vatandaşlık eğitimi üzerine yoğunlaşmış tek ders olduğu için yadsınamaz bir öneme sahiptir (Öztürk, 2009: 2). Bu dersin genel ve özel amaçlarına ulaşabilmesi için gerçekleştirilen uygulamalardan birisi de yazılı ve sözlü edebî ürün kullanımınıdır. Ancak kullanılan edebî ürünün niteliği de son derece önemlidir.

Edebî ürün temelli Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretimi ile ilgili ülkemizde birçok çalışma yapılmıştır. Bunlar, Sosyal Bilgiler derslerinde edebî ürün kullanma, bunların öğrenci başarısı üzerindeki etkileri, tarihî romanların tarih öğretimindeki yeri ve önemi, biyografi kullanımı, sözlü edebî ürünlerin kullanımı, fıkraların, türkülerin, filmlerin kullanımı, materyal olarak edebî ürün kullanımı, bunlarla ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri ile ilgili çalışmalardır.

Bu çalışmalarda edebî ürünlerde olabilecek kavram hataları ve bunların hangi temalara yönelik olduğu araştırılmamıştır. Edebî ürünlerin tarihsel doğruluğu üzerinde durulmamış, bu içerikte bağımsız bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu yönüyle alanda bir ilk çalışma olacak ve alana katkı sağlayacaktır. Öğrencilerine edebî eser tavsiyesinde bulunmak isteyen öğretmenlere fikir verecek ve rehber olacaktır. Edebî ürünlerle ilgili çalışma yapacak olan çeşitli alanlardan araştırmacıya ışık tutacaktır. Ders kitaplarında yer verilecek edebî ürünlerin niteliğinin belirlenmesi konusunda yardımcı olacaktır. Ve nihayet bu çalışmanın, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara zemin hazırlayacağı değerlendirilmektedir.

1.5.Problem

Ata'nın (2006: 160) Amerikalı Levstik'in çalışmalarından yaptığı aktarıma göre ABD'li öğrenciler roman tarzında yazılmış tarihle karşılaşmaktan memnundurlar. Burada önemli olanın ise romanın doğru bir tarih ve cazip bir edebî üsluba sahip olmasıdır. Bu durumdaki bir tarihî romandan öğrenciler bazı insanların tarih hakkında ne hissettiklerini, nasıl bir yaşam sürdürdüklerini, ne giydiklerini, nasıl konuştuklarını öğrenme imkânına sahip olmaktadır. Bir öğrenci bu konuda, Sosyal Bilgiler (Tarih) ders kitaplarının olayları anlatırken onları insan yapmış gibi anlatmadığını dile getirmiştir. Bir başka öğrenci ise, ders kitaplarının olaylara tek taraflı baktığını örneğin Bağımsızlık Savaşı konusunda Amerikalıların haklı olduğunu ama neden onların haklı olduğunu açıklamadığını veya İngilizlerin neden savaştığı ile ilgili tam bilgi vermediğini dile getirmiştir. Levstik'e göre romanlar öğrencileri eleştirel ve bir tarihçi gibi düşünmeye pek yönlendirmemektedir. Çünkü onlar tarihî romanda anlatılanların doğru olduğunu düşünme eğilimindedirler. Eleştirel bir yaklaşım için öğretmenin rehberliğine ihtiyaç vardır. Araştırmalar ve

yukardaki bulgu göstermektedir ki tarihsel içerikli edebî ürünler tarih konularını öğrenme ve öğretmede önemli bir yere sahiptir. Fakat bunların doğru bilgi içeriğine sahip olmaları gerekmektedir ki beklenen yararı sağlayabilsin.

Tarihsel konularla ilgili çocuk edebî ürünleri, şimdilik, kahramanlaştırma, yönlendirme, istisnacılık, yok saymacılık gibi kavramsal hatalar ve bu hataların yansıdığı temalar bakımından ihmal edilmiştir. Bu ihmal sonucu öğrenciler küçük yaşlarda tarih biliminin temel kavramlarını tamamen göz ardı eden yorumlarla karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda ilk ve ortaokul sınıflarında karşılaşılan metinlerde var olan abartılar, çarpıtmalar, kişisel yorumlar öğrenci zihninde yer edecektir ve ileriki yıllarda bunları oradan söküp çıkarmak mümkün olamayacaktır. Abartılara, çarpıtmalara maruz kalmış öğrenci olaylara farklı bakış açısıyla bakılabileceği, tarihçilerin farklı yorumlamalarda bulunulabileceği, farklı kaynaklardan araştırma yapılabileceği gerçeğini kabul etmek istemeyecektir. Farklı bakış açısı getiremediği için kalıp yargılar ve ön yargılar içinde kalacak, demokratik ülke vatandaşlarından beklenen eleştiren, sorgulayan, kanıtları bulan ve değerlendiren, karar veren ve verdiği kararları yeni kanıtların ortaya çıkması halinde değiştirip tekrar düzenleyen vatandaşlar haline gelemeyecektir. Ayrıca belirli ölçütlerden yoksun edebî ürünler geçmişe ütopyik bir pencereden bakan, geçmiş hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapabilmekten uzak, dolayısıyla sağlıklı toplumsal kararlar veremeyen vatandaşlar yetiştirme riskini de barındırmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın iki alt problemi bulunmaktadır.

1. Belirlenen eserlerde şimdilik -anokronizm, istisnacılık, kahramanlaştırma, yok saymacılık ve yönlendirmecilik yapılmış mıdır? Yapılmış ise bunlar nelerdir?
2. Belirlenen eserlerde bulunan tarihsel kavram hataları hangi temalara yönelik olarak kendini göstermektedir?

1.6.Amaç

Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yazılı edebiyat ürünlerinden özellikle tarihî içerikli roman- hikâye ve biyografik eserlerde kavram hatalarının olup olmadığını belirlemek, varsa da hangi kavram hatalarının, ne şekilde olduğunu ortaya koymaktır.

1.7.Sınırlılıklar

Araştırma tespit edilen sekiz kitap ve Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet ile sınırlıdır.

1.8.Tanımlar

Çocuk Edebiyatı: Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Çocuk Edebiyatına Giriş, 2013: 4).

Edebî Ürün: Sanatsal bir amaç için yazılmış veya oluşturulmuş, estetik kaygı taşıyan eserdir (Şimşek, 2009: 391).

Edebî Tür: Edebiyat eserlerinin şekil, teknik ve konu gibi çeşitli unsurları açısından ortak özellikler gösteren sözlü ve yazılı eserler topluluğu olup şiir, tiyatro, anlatı (roman, hikâye, masal, efsane vb.) ve düşünce türleri (makale, fıkra, söyleşi, mektup, özdeyiş, anı vb.) şeklinde dört ana başlıkta değerlendirilmesidir (Kaymakçı, 2013: 231).

Tarihsel Roman: Konusunu tarihî olay ve kişilerden alan romanlardır (Ata, 2000).

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı kavramına geçmeden önce çocuk ve edebiyat kavramlarını tanımlamak gerekmektedir. Çünkü çocuklar için oluşturulan edebiyatın özelliklerini çocuğun gelişim özellikleri belirlemektedir.

1990 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yürürlüğe konulan Birleşmiş Milletlerin Çocuk Hakları Sözleşmesi ile 1996 yılında Avrupa Birliği üye devletlerince kabul edilen Çocuk Haklarının Kullanımına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne göre çocuk: “Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (Sözleşme Madde 1).” şeklinde belirtilmiştir (WEB. 1). Bazı bilim adamlarınca bedensel ve zihinsel gelişim açısından 0-14 ile 0-16 yaş arası veya iki yaşından ergenlik çağına uzanan süreçteki büyüme dönemi içindeki insan yavrusu (Yalçın ve Aytaş, 2014: 13), şeklinde tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu'nun hazırlamış olduğu Türkçe Sözlükte “bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız” (Türkçe Sözlük, 2005: 444) olarak tanımlanmaktadır.

Edebiyat kavramı Türkçe Sözlükte, “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın” (Türkçe Sözlük, 2005: 600) şeklinde yer almaktadır.

Edebiyat, duygu ve düşünceleri, olay ve olguları, etkili, güzel bir biçimde, sözlü ve yazılı olarak anlatma sanatı şeklinde tanımlanabilir. Edebiyat, bu tanımlı dışında farklı anlamlarda da kullanılmaktadır: Tıp edebiyatı, hukuk edebiyatı gibi belirli bir alan için yazılmış yazı ve yapıtların tümü; halk edebiyatı, Türk edebiyatı gibi bir ulusun, bir çağ veya dönemin edebi eserlerinin tümü; edebiyat sanatının kurallarını saptayarak bu alandaki ürünler üzerine çalışan bilgi dalı gibi (Özdemir, 1990: 98). Edebiyat sözü ülkemizde Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Dil ürünü olarak ortaya konmuş sözlü ve yazılı eserlerin tümü edebiyat kapsamında yer almaktadır. Sanat amacı olsun olmasın, güzel söylenmiş bir söylevden, okuyanda

güzel izlenimi bırakan bir gazete haberine dek her türlü yazı, dil ürünü olmaları açısından, edebiyat sayılmaktadırlar. Ayrıca sanat amacı kaygısıyla ortaya konmuş sözlü ve yazılı eserlerin tümü olarak da tanımlanmaktadır ki daha çok bu anlamda kullanılmaktadır (Kudret, 1980: 1).

Edebiyat, sanatçının bakış açısıyla, sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış bir yaşam sunar. İnsan yaşamına yeni anlamlar katar. İnsan ve yaşam gerçekliğini sanatçı duyarlılığı ile kavramanın ve bu gerçekliğe sanatçının penceresinden bakmanın imkânını sunar (Sever, 2012: 11). “Çoğumuz dünyayı dolaşp herkesle tanışamayız, bütün şehirleri göremeyiz. Bunun için zamanımız, paramız ve bu kadar çok arkadaşımız yoktur. Aradığın şeyler, Montag, dünyada, fakat vasat bir insan için onların yüzde doksan dokuzunu görmenin yolu kitaplardan geçer” (Bradbury, 2010: 131). Bu alıntıda olduğu gibi kitaplar sayesinde, kısıtlı olanaklarla ulaşılamayan bir dünyanın kapılarını ardına kadar aralamak mümkündür. Ne kadar dolu dolu yaşanırsa yaşansın kısa yaşantımıza sığdıramayacağımız birçok yaşantıyı kitaplardan/edebî eserlerden tatma imkânı vardır.

Edebi eserler, yaşamı kendi tarzlarına göre şiir, roman, hikâye, tiyatro eseri şeklinde temsil ederler. Bu temsil etme işi yazarın yaşam tarzına, mizacına, içinde bulunduğu ve ele aldığı döneme göre olumlu olumsuz bir takım izler taşıyabilir. Sonuçta edebi eser, insan yaşamını temsil eder (Şimşek, 2014: 392).

Bağımsız olarak çocuk edebiyatı 18.yüzyılın ikinci yarısında kendini göstermeye başlamıştır (Tuncer ve Yardımcı, 2000: 16). Çocuk psikolojisi alanındaki gelişmelerle çocuk edebiyatı kavramı ortaya çıkmış ve bu durum edebiyatçıların da bu alana yönelmesine yol açmıştır. Çocukların kendileri için yazılı veya sözlü kaynaklara ihtiyaç duymaları onlar için, onlara uygun eser yazılmasını gündeme getirmiştir. Yani hem bilimsel gelişmeler, hem de çocuğun edebiyata duyduğu ihtiyacın uzantısı olarak çocuk edebiyatı disiplinler arası ayrı bir çalışma alanı şeklinde ortaya çıkmıştır (Demirbaş, 2012: 46).

Çocuk edebiyatının tanımı ve olup olmaması konusunda tartışmalar vardır. Erişen (1979: 288)'e göre, büyükler için yazılmış eserlerin çocuklar için uyarlanması her kitabın çocuklara göre olmadığı anlamını doğurmaktadır. Bu durumda da bir çocuğa görelilik sorunu ortaya çıkmaktadır. Nas, çocuğa göreliliği, “Çocuğun düşünme gücüne seslenen, onun rahatça ve tat alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı kendinde barındıran, ilgi duyabileceği konuları işleyen, onun duygu ve düşüncelerini besleyen, kurgusu ve olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği bir düzende olan...” şeklinde ifade etmektedir (Nas, 2004, Akt. Güler, 2014: 16). M. Ruhi Şirin'e göre tartışmaların odak noktası çocuk edebiyatının bağımsız olması konusunda ısrarcı olanlardan kaynaklanmaktadır. Ona göre çocuk edebiyatı pedagojik dille beslenen ama çocuğun bakış açısından bakabilen, şiirsel dile sahip, hem çocuğa hem de yetişkinin çocukluğuna seslenen bir edebiyattır. Çocuk edebiyatının sanatsal açıdan edebiyattan bir farkı yoktur. Çocukların zekâ yaşı ile takvim yaşlarının birbirinden farklı olduğunu ve böyle bir ayrımın çocuk edebiyatının küçümsenmesi gibi anlaşılacağını ifade etmektedir (Karagözoğlu, 2010: 84).

Çocuğa göre hazırlandığı ileri sürülen ama çocuğa tepeden bakan, çocuğun yanına oturup bakmayı denemeyen eserler, ne kadar idealist bir yaşam ortaya koysalar da başarılı olamazlar. Çocuk kitaplarına çekicilik katan: onlara onlar gibi seslenen, onları duyabildiğini gösteren, onlar gibi görebilen eserlerin sunduklarıdır (Güler,2014: 15).

Bazı araştırmacılar çocukluk döneminin kısa olması nedeniyle bu dönemi diğer dönemlerden daha önemsiz kabul etmişlerdir. Bazıları ise çocuğun büyüklerden farklı bir ruh hali içinde olduğunu görmezden gelerek, büyükler için yazılmış eserlerin sadeleştirilmiş biçimini çocuk edebiyatı olarak tanımlamışlardır (Yalçın ve Aytaş, 2014: 16).

Ayrı bir çocuk edebiyatı olmaması gerektiğini dile getiren Süreya ve Enginün'ün bu konudaki görüşleri şu şekildedir: Süreya'ya göre“ edebiyat bir bütündür ve çocuklar oradan kendilerine göre koparabildiklerini alırlar”. Ayrı bir çocuk edebiyatı, edebiyata geçiş sürecini uzatmaktadır. Çocuk ekmek diyemediği için başka bir şey

söylüyor diye çocuğa bizim de onu söylemememiz gerektiğini çünkü bunun çocuğun ekmeğe deme sürecini geciktireceği örneği ile düşüncesini açıklamaktadır. Enginün ise “...çocuk edebiyatı, salon edebiyatı, kadın edebiyatı gibi tasniflerle kastedilen edebiyat sadece o zümrenin belirli bir dönem için ihtiyacına cevap verir, yani o dönem geçildikten sonra bir kenara bırakılır. Bundan dolayı çocuklar için, sadece onların okuması için ayrı bir edebiyat yaratmanın gerekli olduğunu sanmıyorum” (Demirbaş, 2012: 46).

Şirin’e göre ise çocuk edebiyatı yetişkin edebiyatından sadece farklı duyarlılıklar getirmesi yönüyle ayrılmaktadır. Mustafa Ruhi Şirin’in bu konuda yaptığı tanıma göre: “temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşünce de ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan; çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır” (akt. Karagözoğlu, 2010: 83-85).

Çocuk edebiyatı çocuğa çocukluğunu veya çocuğu anlatan edebiyat olmamalıdır. Çocuğu çocukluğundan çıkarıp yazarın dünyasına götürebilmelidir. Çocuğu çepeçevre kuşatan bir edebiyat olmalıdır çocuk edebiyatı (Aksun, 2010: 1). Edebî bir eserin çocuğa göre olması için çocuksuluğu yansıtabilmesi, çocuk kalbinin duyarlılıklarıyla özdeşleşebilmesi gereklidir. Bu özelliğe sahip kitaplar her yaş grubunca da okunabilir (Konar, 2005: 208).

Çocuk edebiyatı için sadece eğitici, öğretici, ahlaki değer yargılarını içeren ürünler iyidir şeklinde bir ayırım yapılmamalıdır. Bunların yanında edebî değer taşıması, estetik zevk ve düşünceye de sahip olması gereklidir. Buna göre çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine uygun, onların hayal dünyalarını zenginleştirici, edebî ve estetik değere sahip, eğitirken öğreten sözlü ve yazılı eserlerdir (Yalçın ve Aytaş, 2014: 17). Çocuklara yönelik hazırlanan Türk ve yabancı eserler, çocukların duygu ve düşünce dünyasına girmeyi başardıkları sürece, kalıcılık göstermektedirler. Çocuk edebiyatı, çocukların duygu ve düşünce dünyalarını zenginleştirirken

eğitimlerine de yardımcı olabilen edebiyattır (Tuncer ve Yardımcı, 2000: 17). Sever (2012: 17)' e göre,se,

“ Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır.”

Konar'ın Oğuzkan'dan yaptığı tanımıyla, usta yazarların özellikle çocuklar için yazdığı ve üstün sanat niteliklerine sahip yapıtlardan oluşan edebiyat alanı ve çocukların yararlanabileceği her türlü yayını içeren edebi alan (Akt. Konar, 2005: 208).

Bir başka tanım ise şöyledir: Çocuğun zihinsel, duygusal, sosyal ve dil gelişimini göz önünde bulundurarak çocukluk dönemi içinde bulunan bireyler için yazılmış; çocuğun yeteneklerini açığa çıkarıcı özelliklere sahip; tarihi ve kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında etkili olan; amaçlı, disiplinler arası ve okunduğunda farkındalık yaratarak sağlam bir estetik duygusunun oluşmasına katkıda bulunan edebi bir türdür (Can, 2012: 24).

En iyi öğretmen olarak kabul edilen ve çocukların okuması istenilen, çocuk edebiyatının en önemli aracı olan kitaplar hangi nitelikleri taşımalıdır? Çocuk kitaplarında son yıllarda bir artış vardır. Fakat bu çocuk kitapları ne kadar eleştiri süzgecinden geçmektedir? Bu tür kitaplar görünüşü, yazı büyüklüğü, içindeki tipler ve konusu açısından incelenmeli, hangi yaş grubuna hitap ettiği belli olmalı, içeriği de hitap ettiği yaş grubunun zihinsel algılamasına uygun olmalıdır. Çocuk edebiyatı olmalı mı olmamalı mı tartışmalarının yapıldığı bir ortamda, çocuk için olduğu iddia edilen kitaplar piyasada oldukça fazla boy göstermeye başlamıştır. Hangi edebî tür olursa olsun eserin içerik kurgulaması, hayatta var olan her şeyi çocuğun- gencin bakışıyla vermeli ve bu kurgulama çocuk ve gençte merak uyandırmalı, düş gücünü harekete geçirmelidir. Bu tür eserler mutlaka edebî bir

değer taşınmalıdır. Yani ana dil kurallarına uygun bir anlatımla yazılmalı, biçim ve içerik olarak da estetik bir değer taşınmalıdır (Öçalan, t.y.).

Demiray (1979: 254-255, 1979:285-287)'a göre, ister yetişkin, ister çocuklar için hazırlanmış olsun çocukların ilgisini çeken eserler çocuk edebiyatıdır. Çocuklar için hazırlanan eserlerde yetişkinler için hazırlananlar gibi sanat değeri taşınmalıdır. Çocuk için yazılmış edebî tür çocuğu da olayların içine sokmalıdır. Çocuk edebiyatı çocuklara ders ve öğüt verici nitelikte olmamalıdır. Manevi değerlere, ülkelere çocuğun olumlu yaklaşımını sağlayacak olan araçlardan biri de edebiyattır. Çocuk, edebî eserler yoluyla kahramanlık, cesaret, iyilik, adalet kavramlarını öğrenme imkânı bulacaktır. Açıkça ve ders verir nitelikte ahlaki öğütlerde bulunan veya öğreticilik savıyla kupkuru bilgiler veren eserler çocuğu yaşama hazırlamazlar. Çocuğun okuduğu eserdeki gelişmelerden alması gerekli dersi kendisinin bulması o eseri daha çekici kılar. Bu alanda eser verenler kendi inanç, mezhep, ırk, kişisel düşünce gibi görüşlerini yazdığı esere yansıtmamalıdır. Büyüklerin de ilgisini çekebilen çocuk kitabı başarılıdır.

Çocuklar için ayrı bir edebiyat olmalı mı olmamalı mı ve çocuk edebiyatının ne olduğu tartışmaları yanında çocuk edebiyatının başlayıp bitişiyile ilgili de tam bir görüş birliği yoktur. Çocukların aynı yaş grubunda olmalarına rağmen farklı algılayış, sezış, bilişsel ve duyuşsal özellikleri, büyükler için yazılmış eserleri de okuyabilmeleri bu alanın sınırlarını daha da genişletmiştir (Demirbaş, 2012: 47).

2.2. Çocuk Edebiyatının Gelişimi

Batıda ve ülkemizde çocuk edebiyatının başlangıcı olarak ele alınabilecek, tanımlardan da anlaşılacağı gibi çocuklar için özel olarak hazırlanmış eserlere oldukça geç tarihlerde rastlanmaktadır. Çocuk edebiyatının ilk ürünleri sözlü ürünlerden oluşmuştur. Yazılı edebiyatın gelişimine kadar da sözlü edebî ürünler varlığını sürdürmüştür.

2.2.1. Dünyada çocuk edebiyatının gelişimi

Yazının kullanılmaya başlanmasıyla birlikte çocuklar için genelde ders kitabı niteliğinde oluşturulmuş bazı eserler o dönemden günümüze gelmiştir. Çocuk eğitiminde kullanılan ve günümüze ulaşan eserler arasında tekerleme ve çocuk şarkılarının bulunduğu metinler İngiltere’de kırk beş kitap halinde derlenmiştir. İlk olarak Almanya ve Hollanda’da görülen matbaa ile birlikte çocuklar için alfabe kitapları basılırken, 1484 yılında Ezop Masallarının da basıldığı bilinmektedir.

Orta Çağ’da dinin baskın olması nedeniyle kutsal kitap ve bu kitapta yer alan dinî içerikli öyküler çocukların okuması için uygun bulunmuştur. Çocukların dünya güzelliklerinden ve nimetlerinden uzaklaştırılması anlayışı üzerine oluşturulan eğitim anlayışı gereğince Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesi, ilk günah vb. konuların öğretilmesine ağırlık verilmiştir. 1545’te Hogh Rhodes çocukların ne tür eserler okuması gerektiğini anlatan bir eser kaleme almıştır. Hümanizm hareketinin etkisiyle dinin baskın olduğu anlayış yavaş yavaş kırılmaya başlayacaktır.

John Locke başta olmak üzere bazı eğitim kuramcılarının etkisiyle çocuğa özgü bir edebiyat yapmanın gerekliliği yazarlar ve yayımcılarca dile getirilmeye başlamıştır. Bu duruma uygun olarak- çocuğun yaşı ve ilgi düzeyine göre- yazan ilk kişi John Newberry olmuştur (Kıbrıs, 2006: 4).

Bu arada 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa’da J. J. Rousseau çocukların hayatın zorluklarıyla başa çıkabilecek şekilde yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durması İngiltere’de de etkilerini göstermiştir. Çocuk edebiyatı konusunda ilk bilinçli girişimlerin görüldüğü ülke İngiltere olmuştur (Oğuzkan, 1979: 261). İngiltere’de büyükler için yazılmış iki kitap “Robinson Crusoe” ve “Guliver Seyahatleri” adlı eserler çocuk klasiği haline dönüşmüştür. Bu iki kitap J.J. Rousseau’nun da tavsiyelerine uygun niteliktedir.

19. yüzyılda çocuk kitaplarına daha çok özen gösterilmeye başlanmış, niceliksel olarak da kitaplarda önemli gelişmeler yaşanmıştır (Yalçın ve Aytaş, 2014: 20.21.22). 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra çocuk kitapları konu açısından

çeşitlilik göstermeye başlar. Okul ve ev yaşantısı yanında bakış açılarını genişletme amacıyla serüven içerikli eserler yazılır. Bu yüzyılın sonlarında ABD ve diğer Avrupa ülkelerindeki çocuk eserleri çeviriler yoluyla İngiliz çocuklarına ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'ye gelen göçmenlerin içinde bulunan yazar ve ressamların da etkisiyle çocuk kitaplarında nitelik bakımından gelişme yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı bu gelişmelere biraz sekte vurmuşsa da durum giderek düzelmiş ve büyük bir ilerleme yoluna girmiştir (Oğuzkan, 1979: 265).

17. ve 18. yüzyıllarda bilinçli bir çocuk edebiyatı oluşturma çabasında olan ülkelerden biri de Fransa'dır. Çocuk edebiyatı alanında Charles Perrault'un önemli bir yeri vardır. Ondan önce La Fontaine ile Fenelon eserler vermiş olsalar da çocukların dil, anlatım, kavrama açısından çok dikkatini çekmemişlerdir. Perrault ise dilde duruluk ve anlatımındaki sadelik ile çocukların ilgisini çekmiştir (Kıbrıs, 2006: 4).

J.J. Rousseau çocukların içinde bulunduğu ortamı tanıyıcı bir eğitim almaları gerektiğini ileri sürmüş, özellikle Emile adlı eseri ile çocuk eğitiminde önemli anlayış değişikliklerine yol açmıştır. Bir süre için bu değişiklik kendini çocuk eserlerinde eğitici yönü ağır basan, biçimsel ve ciddi bir içeriğin görülmesi şeklinde göstermiştir. 19. yüzyılın bu alandaki dehası ise Jules Verne olmuştur. Bundan sonraki dönemlerde de Fransa'da bu alanda önemli gelişmeler yaşanmaya, önemli eserler verilmeye devam edilmiş, 20. yüzyılda resimli hikâye dalında önemli gelişmeler yaşanmıştır (Oğuzkan, 1979: 271).

Almanya çocuk edebiyatı alanında öncü ülkelerden biridir. Çünkü çocuğun kimliği, gelişimi ile ilgili birtakım bilgileri diğer Avrupa uluslarından daha önce edinmişlerdir. Ama 18. yüzyıla değin çocuk dünyasına uygun yapıtlar üretilmemiştir. Alman edebiyatının gelişimine paralel bir gelişme göstermiştir Alman çocuk edebiyatı. 16. yüzyılda Reform hareketinin etkisiyle dini içerikli, öğretici, öğüt verici eserler ön plandadır. Aydınlanma Çağı ile birlikte durum değişmiş, bazı eğitimcilerin de etkisiyle çocuk bağımsız bir kişilik olarak düşünülmüş, ona göre eserler verilmeye başlanmıştır. Çocuğu çocuk olarak gören ve değerlendiren sonraları "Grim

Kardeşler” olarak tanınacak olan Ludwig ve Wilhelm Karl kardeşlerdir. 19. Yüzyılın ikinci yarısına dek tüm Almanya’yı dolaşıp halk masallarını toplayarak yayımlamışlardır (Kıbrıs, 2010: 13). İki savaş döneminde Alman çocuk edebiyatı bir duraklama dönemine girmişse de, II. Dünya Savaşı sonrasında her alanda olduğu gibi bu alanda da gelişme sürecine girmiştir (Oğuzkan, 1979: 273).

ABD’de çocuk edebiyatına bakarsak; ilk dönemden itibaren 19. yüzyılın sonlarına kadar öğretici nitelikte, dinsel geleneklerin ağırlıklı işlendiği eserler söz konusudur. Bu yüzyılın sonlarında romantizmin egemenliğinin görüldüğü, halk kahramanlarının serüvenleri, destansı öyküler ve pastoral şiirlerin ağırlıklı olduğu eserler verilmiştir (Kıbrıs,2006: 5). 20. yüzyılda ise öykü, şiir, roman gibi türler dışında da çocuk kitaplarında büyük bir artış vardır. Çocuk edebiyatı bir sektöre dönüşmüş durumdadır (Yalçın ve Aytaş, 2014: 23).

Üzerinde kısaca durulan belli başlı batılı ülkeler yanında ülkemizde çocuk edebiyatının gelişimine kısaca değinirsek:

2.2.2. Ülkemizde çocuk edebiyatının gelişimi

19. yüzyılın ortalarına değin çocuklar için hazırlanmış okuma metinleri ülkemizde yoktur. Bu döneme kadar çocukların okuma ve dinleme ihtiyaçları sözlü edebiyatın parçası olan tekerleme, ninni, bilmece, masal gibi ürünlerle karşılanmıştır. Türk edebiyatının çocuklarla ilgili ilk düzyazı örneklerini Batı edebiyatından yapılan çeviriler oluşturmuştur. Her ne kadar şair Nabi’nin (17. yüzyıl) kaleme almış olduğu “Hayriye” adlı eser ile Sümbülzade Vehbi’nin “Lütfiye” adlı eseri varsa da (Kıbrıs, 2006: 6) bunların çocuk edebiyatı ile ilgisi yoktur (Oğuzkan, 1979: 277).

Ülkemizde çocuk edebiyatının başlangıcı Tanzimat’tır. Doktor Rüştü’nün 1858’de yazmış olduğu ve ilk Türk alfabesi olarak kabul edilen Nuh bet-1 Etfal’in içinde bulunan öyküler bu alanın ilk örnekleri kabul edilebilir. Çocuklara yönelik ilk çeviri eser veren Şinasi’dir. Onu özellikle Fransızcadan yaptıkları çevirilerle Muallim Naci, Recaizade Mahmut Ekrem ve Ahmet Mithat takip etmişlerdir (Kıbrıs, 2006: 6). Yusuf Kamil Paşa Fenelon’dan “Telemak” çevirisini yapmışsa da dilinin ağır olması

anlaşılmasını güçleştirmiştir. Tanzimat'ın sonrasında edebiyatçılarımız çocuk edebiyatına ciddi olarak eğilmeye başlamışlardır. Doğrudan çocuklar esas alınarak ve önceki tecrübesizlikler de göz önünde bulundurularak çocuklar için eserler kaleme almışlardır (Yalçın ve Aytaş, 2014: 24).

Çeviri faaliyetleri yanında çocuklar için çıkarılan gazete ve dergiler de çocuk edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuştur. “Çocuklar İçin Mümeyyiz” ülkemizin ilk çocuk gazetesidir. II. Meşrutiyetle birlikte birçok alanda yeni ve ileri görüşler ortaya konurken çocuk edebiyatı için de bazı yazılar yazılmış, görüşler bildirilmiştir. Tanınmış eğitimcilerden Sâtı Bey çocukların kendileri için yazılmış şiir ve şarkılardan yoksun olduklarını belirten düşüncelerini Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuasının bir sayısında yazmıştır.

Bilinçli bir şekilde çocuk edebiyatının temelleri, ülkemizde Sâtı Bey ve onun çağrısına uyarak eserler vermiş olan şairler tarafından atılmıştır. Şiir dalında önemli adımlar atılmasına rağmen hikâye ve roman alanında çalışma bu dönemde pek yoktur. Çocuklar büyüklere yazılmış kitaplar arasından kendilerine uygun olanları veya çeviriler yoluyla ülkemize girmiş olan eserleri okumak durumunda kalmışlardır (Oğuzkan, 1979: 278).

Milli Edebiyat Dönemi'nde ise millî ve manevî değerleri çocuklara tanıtmak, dil bilincini geliştirmek için başta Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve diğer dönem edebiyatçıları çocuklar için eserler yazarak bu alanın gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Yalçın ve Aytaş, 2014: 25).

Cumhuriyetin ilk yıllarında edebiyatçılar ve sanatçılar belirsiz bir ortam içinde oldukları düşüncesiyle biraz pasif kalmışlardır. Ama yapılan devrimler ve özellikle Harf Devrimi ile birlikte belirsizlikler bitmeye, yeni devletin yönü belli olmaya başlamıştır. Edebiyatçılar bu dönemde Cumhuriyet'in getirdiklerini genç nesillere aktarmak görevini üstlenerek eserler vermeye başlayacaktır (Kıbrıs, 2006: 7). Bu dönemde çocuklara ayrı bir önem verilmiş, onların toplum içindeki önemli yeri çeşitli etkinlikler düzenlenerek vurgulanmaya çalışılmıştır. Reşat Nuri Güntekin,

Mahmut Yesari, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Peyami Safa, Kemalettin Tuğcu, Rakım alapala bu dönem ocuk edebiyatı yazarlarından önde gelenlerdir. Yine de tüm çalışmalara rağmen ocuk edebiyatı alanında yapılan yayınlar çok yeterli olmamıştır. Çocuklara yönelik etkinliklerde kitap sergileri, kitap haftaları düzenlenmiştir. Bu dönemde çocuklar için yazılmış eserlerde toplumsal içerikli öykü ve romanlar vardır.

1960'lı yıllarda Türk Dil Kurumu ve Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği yarışmalar kapsamında eserler verilmiştir (Rıfat Ilgaz Hababam Sınıfı, Mehmet Seyda Bir gün Byyeceksin...) ama ocuk eğitimi, dil, anlatım yönlerinden istenilen düzeye pek ulaşılamamıştır. Türk toplumuna çok fazla uymasa da çizim, boyama açısından kaliteli olan, Ayşegül ve Ayşecik şeklinde dilimize çevrilmiş kahramanların yer aldığı resimli kitaplar 1970'li yıllara doğru Batı'danlkemize getirilmiştir. Bu dönemlerde Amerikan edebiyatının da tanınmış birçok kitabı Türkçeye uyarlanmıştır. Bunlar Amerikan tarihi ve kültürünü içeren bir takım çizgi roman niteliğindedir. Bunlardan yola çıkararak bizde de çizgi roman geleneği başlamıştır (Yalçın ve Aytay, 2014: 26).

1970-1980 arası dönem ocuk edebiyatında toplumcu anlayış ne çıkmıştır. Edebî türler belli görüş ve düşünce işığında hazırlanmış, çocukları istenilen şekilde yönlendirmek için daha önce yetişkinlere yönelik yazanlar çocuklar için yazmayı denemişlerdir. Böylece 1980'li yıllardan itibaren ocuk edebiyatı alanındarnlerin tür ve sayısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Muzaffer İzgü, Gülten Dayıoğlu, İpek Ongun, Sulhi Dlek, Hüseyin Yurttaş, Hidayet Karakuş, Nezihe Meriç vb. bu alanda roman- hikâye dalında eser verenler arasında sayılabilir.

Eğitim bilimi alanındaki gelişmeler ve çocuklar için yazma ve resimlemenin başlıca uğraş alanı haline geldiği 1980'ler ve sonrasında masal, özellikle yazarların kendilerininrettiği masallar önemli bir yer edinmişken, şiir dalında eserlere daha az rastlanılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı “ocuk Edebiyatı” adı altında, masal, şiir, öykü, roman türlerini içeren bir dizi hazırlayarak bu alana katkı yapmıştır. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) da 1990'lı yılların sonlarında resimli, kaliteli bir baskıya sahip, fen ve doğa olaylarını içeren kitaplar dizisini çeşitli

kategorilerde yayımlayarak bu alana katkıda bulunan kurumlardan olmuştur. Yapı Kredi ve İş Bankası Kültür Yayınları da hazırladıkları eserlerle bu alana katkıda bulunmaktadırlar (Kıbrıs, 2006: 13/14).

2.3. Edebiyat, Eğitim ve Sosyal Bilgiler

Edebiyat, insanların duygu ve düşüncelerinin sözlü ve yazılı ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Edebi eserler insanı eğitip, ona belli bilgi, beceri, duyuş ve düşünüş kazandırma amaçlı hazırlanmışlardır. Edebî eserlerin birçoğunun oluşum süreçlerinde tarihi gelişmeler vardır. İnsanlar toplumlarını etkileyen büyük çaplı olayların unutulmasının önüne geçmek, dersler alınmasını sağlamak amacıyla bunları gelecek nesillere aktarma ihtiyacı duymuştur. Sonuçta sözlü ve yazılı edebî ürünler ortaya çıkmıştır (Kaymakçı, 2013: 231).

Edebiyat sözcüğünün kökünü oluşturan “edep” “terbiye: eğitim” anlamına gelmektedir ki bu durum da edebiyat ile eğitim arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Eğitim öğretim açısından edebiyat insana çevresini ve kendini tanıma fırsatı sunduğu, çeşitli duyma, düşünme, hareket etme örnekleri sunduğu için değerlidir. Edebiyat sunduğu çeşitli örneklerle insan yaşantısını zenginleştirerek, estetik duygusunu güçlendirir. Edebiyat eserleri insanda hoşgörü, adalet, iyilik, dostluk, bağışlama vb. tutum ve değerleri geliştirdiği gibi vatan, millet sevgisinin oluşmasında da etkilidir (Öztürk ve Otluoğlu, 36: 2002). Sosyal Bilgiler ve edebiyatın ortak buluşma noktası insandır. Her ikisi de insanın duygu ve düşüncelerini geliştirerek çevresiyle uyumlu, çevresine duyarlı bireylerin yetişmesi amacıyla (Erdem, 2010: 39).

Edebî eserler aracılığıyla öğrencilere yeni bilgi ve duyarlılıklar kazandırmak özellikle tarih öğretiminde geçmiş yıllarda da başvurulan bir yol olmuştur. 19.yüzyılda okullarda başarılı olmuş askerî ve siyasi kişilerin, iyi karakterli, fazilet sahibi kişilerin yer aldığı öyküler öğrencilere örnek olması amacıyla kullanılmıştır. Modern ulus devletlerin kurulmasıyla da devletin varlığını pekiştirmek için yeni rejimin gerektirdiği vatandaş tipi ve anlayışını geliştirecek romanların okutulması uygun görülmüştür. Böylece sözlü ve yazılı edebî ürünlerin okullardaki kültür aktarımı

görevi başlamıştır. Batı'da çocuklar, uluslarının iyi insan tipini bu tür birbirine benzer kitaplar yoluyla öğrenmişlerdir.

Ülkemizde ise başlangıçta savaşçı Müslüman karakterler okutulmuş, cumhuriyetle birlikte örnek cumhuriyet çocuklarının öyküleri ile devam edilmiştir. Edebî eserlere eğitimde yer verilmesi önceden de var olan ama sistemli olmayan, Türkçe dersine yüklenilen bir görev olarak kalmıştır (Çuhadar, t.y. :3). 1924 yılında ülkemize gelmiş olan eğitim uzmanı John Dewey, her okulda bir kitaplığın kurulması gerektiğini, bu yaygınlaşınca kadar da gezici kitaplıklarla işin çözülmesini, insanların kendiliğinden gelip kitap almayı alışkanlık haline getirinceye kadar evlere görevliler tarafından kitaplar götürülmesini raporunda belirtmiştir. Buna rağmen günümüzde dahi kütüphaneler hak ettiği yeri ne öğrenci ne de halk nezdinde kazanmış değildir (Tekgöz, 2005: 7).

Sosyal Bilgiler dersinde amaç öğrencilerin topluma, çevreye, insanlığa karşı sorumluluklarını bilip, toplumsal içerikli sorunlara çözüm üretebilecek beceriye sahip bireyler olarak yetişmesini sağlamaktır (Demir ve Akengin, 2014: 1).

Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin sosyal ve kültürel yaşantılar edinerek bu konuda birikim ve deneyim sahibi olmalarını sağlayan önemli bir derstir. Öğrenciler, bir taraftan içinde buldukları toplumun geçmişini ve bugünü öğrenme fırsatı yakalarken, bir taraftan da diğer toplumlar hakkında öğrenme fırsatı yakalamaktadırlar. Böylece yaşadıkları dünyanın farklı toplumların katkılarıyla zengin bir kültürel mirasa sahip olmuş olduğunun ayırıcına varacaklardır (Erdem, 2010: 1).

Öğrencilerin ileriki yaşamlarında etkin birer vatandaş olabilmeleri için bilgiyi edinmeleri, edindikleri bilgiyi kullanabilme becerisine sahip olmaları, dâhil oldukları toplumun ve diğer toplumların tutum ve değerlerini tanıyıp saygı duymaları ve problemlerin çözümüne aktif olarak katılabilmeleri gereklidir. Edebî ürünler ile diğer yazılı materyallerin kullanıldığı öğretim durumlarında öğrenci yaparak ve yaşayarak öğrenme fırsatı elde edecektir. Birden fazla kaynağı kullanma bilinç ve becerisi

gelişecek, ileriki yaşamlarında sorumluluk alabilme yetkinliğine ulaşmış birer vatandaş olacaklardır (Er, 2010: 12).

Sosyal Bilgiler araştıran, düşünen, yaşadığı dünyanın sorunlarına dâhil olduğu toplumun değer yargılarını dikkate alarak çoklu bakış açısıyla çözüm üretebilen bireyler yetiştirilmesine odaklanan bir derstir. Sosyal Bilgiler insan ve insana ilişkin bilgileri konu edinmesi yönüyle edebî metinlerin ve türlerin kullanımını ayrı bir önem taşımaktadır (Kaymakçı, 2013:231).

Edebî ürünler hayatı şiir, roman, biyografi, destan, türkü vb. çeşitli şekillerde temsil etme gücüne sahiptir. Bu yönüyle insan hayatını temsil eden her ürün gibi Sosyal Bilgiler öğretimi açısından önemlidirler. Hayatı çeşitli şekillerde temsil etme gücüne sahip olan edebî ürünler ile Sosyal Bilgilerin yaşama ait tüm konularına yönelik öğretim fırsatı yakalamak mümkündür. Sosyal Bilgiler sınırları içinde yer alan Sosyoloji, Ekonomi, Arkeoloji, Coğrafya, Antropoloji, Tarih, Arkeoloji gibi alanların etkili şekilde öğretiminde bir öğretim materyali olarak yararlanılabilir (Şimşek, 2014: 392).

Dil ve düşünme birbiriyle yakından ilgilidir. Edebiyat, okuyucusuna dili kullanma becerisi sunar. Dil becerisinin gelişmesi düşünme düzeyini de yükseltmektedir. Vygotsky'ye göre gerçek yaşantıyla ilişkilendirilen dil etkinliği öğrencilerin düşünce gelişimini etkilemektedir. Sosyal Bilgilerde önemli olan kavram geliştirme de sözcük dağarcığının zenginliği ile yakından ilişkilidir. Öğrencilerin sosyo kültürel yaşantılar edinmeleri açısından en uygun ders olan Sosyal Bilgiler dersinde edebî eserlerin kullanılması öğrencilerin düşünme becerisinin en üst düzeye çıkmasında etkili olacaktır. Aradan uzun yılların geçmesi edebî eser kullanılarak gerçekleştirilmiş olan Sosyal Bilgiler dersinde öğrenilen olgu ve kavramların unutulmasını büyük oranda önleyecektir (Çuhadar, t.y.:11-12).

Küçük yaşta edebiyat (kitap) ile tanışan çocuklar eleştirel okuma becerisi ve buna bağlı olarak eleştirel düşünme becerisi kazanmaktadırlar. Eleştirel düşünceye göre birçok doğru vardır. Bağımsız düşünme becerisini koruyarak bir sorunun çözümüne

çeşitli yönlerden bakabilme, başkalarının görüşlerine saygı duyma eleştirel düşünebilmenin sonucudur. Demokratik toplumlar eleştirel okuma becerisine sahip bireylere ihtiyaç duymaktadırlar. Ülke ve dünya sorunlarıyla ilgilenip çözüm üretme sürecine etkin katılım için karşı karşıya kalınan bilgilerin içeriğinin sorgulanması, araştırılması, başka kaynaklardan doğrulanması gereklidir (Sever, 2012: 27) ki bu da Sosyal Bilgilerin temel amacı olarak kabul edilen vatandaşlık eğitimi ile yakından ilgilidir.

Anlamanın en önemli aşamalarından biri de okuma davranışının kazanılmış olmasıdır. Okuma alışkanlıktan çok, zamanla gelişen ve eğitimle kazandırılan bir davranıştır. Tüm derslerin ve öğretim kademelerinin ortaklığı öğrencide okuma davranışının oluşturulmasını sağlayabilir. Edebî metinlerin/ürünlerin ders aracı olarak kullanılması öğrencilerin iletişim ve empati becerilerini geliştirdiği gibi, kendilerini daha iyi ifade etmelerine de katkı sağlar (Öztürk, 2007:71).

Edebî ürünler çocukların kaliteli vakit geçirmelerinde, sosyal konuları öğrenmelerinde, empati yaparak olayların neden ve sonucunu kavramalarında önemli bir araçtır. Edebî ürünün kullanımıyla çocuklar kendilerini olayın içinde gibi duyumsayıp olaydaki kahramanın yerine kendilerini koyabileceklerdir. Tarih konularında geçen kuru tarihi bilgilere karşılık edebî ürünle tanışan öğrenci tarihin insani boyutunu görecektir. Acımasız, suçlu vb. özellikler yüklenen bazı tarihî şahsiyetlerin duygu dünyasını keşfedecek ve onları benimsemesi kolay olacaktır. Edebî üründe okuduğu coğrafyaları merak eden çocuk bir dünya atlasından veya internet üzerinden buraları araştırma gereği duyabilecektir (Akyol, 2011: 27-29).

Sosyal Bilgilere, düşünmeye dayalı demokratik vatandaşlıkla ilgili temel bilgileri içermediği, ezberi ön plana çıkardığı ve katılımcı vatandaşlığı geliştirmede yetersiz kaldığı yönünde eleştiriler gelmektedir. Bunlara karşın reformcular ise bu dersin vatandaşlık eğitimi kapsamını zenginleştirme amaçlı olarak roman, mitoloji, biyografi, drama gibi edebî eserlerin yer aldığı iyi anlatılan bir öykü olması gerektiğini dile getirmektedirler. Örneğin Sohamn Friedrich Herbart, 19. yüzyıl başlarında çocuklarda olumlu sosyal tutum geliştirmek için öğretmenlerin tarihle

edebiyatı ilişkilendirmeleri gerektiğini dile getirmiştir (Mc Gowan ve Guzzetti, 1991: 35-36).

Çocuk edebiyatı, Sosyal Bilgileri kültürel çalışmalar, coğrafi çalışmalar, tarih çalışmaları ve ekonomik kavramlar olmak üzere dört açıdan tamamlamaktadır. Bu dört farklı alana ilişkin edebî ürünlerin öğrencilere sunulmasıyla Sosyal Bilgiler ders kitabında bulunan gerçeklerin daha öteye taşınması ve daha fazla bakış açısıyla bu gerçeklerin değerlendirilmesi gerçekleşecektir (Savage ve Savage, 1993: 377-379). Sosyal Bilgilerde edebî ürün kullanımıyla; Sosyal Bilgilerin evrensel amaçlarına (bilgi edinme, bilgiyi kullanma, inanç ve değerleri inceleyebilme ve aktif katılım) ulaşılmasında, empatik düşünme alışkanlığının geliştirilmesinde, karakter eğitimi ve kültür aktarımının sağlanabilmesinde etkili bir eğitim öğretimin gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 37).

Tüm bunları toplarsak çocuk edebiyatı çocuğun:

- 1) Hayatı keşfetmesini sağlar. İnsan ne kadar dolu dolu yaşarsa yaşasın hayatın tüm güzelliklerini, tatlarını yakalaması mümkün değildir. Bunun olabirliği ancak kitaplardaki yaşantıları keşfetmeyledir. Kendileri dışında bir hayatın olduğunu, birçok insanın çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalabileceğinin farkına varmasını sağlar.
- 2) Hayal dünyasının gelişmesini sağlar. Hayal dünyası gelişen çocuk dünyaya daha farklı bakar. Sanatın çeşitli dalları ve bilimsel çalışmaların gerçekleşmesinde etkili olabilir.
- 3) Anadili eğitiminin daha sağlıklı gelişimini sağlar.
- 4) Tarih bilincinin oluşmasını sağlar.
- 5) İçinde yaşadığı toplumun geçmişte yarattığı değerleri tanıyıp bilerek bunları geleceğe taşımasında, toplumunun yüceltilmesinde, küreselleşen dünya

sorunları karşısında kültürel değerlerine bağlı kalarak sağlıklı çözüm üretmesini sağlar.

- 6) Kendini tanıyıp doğru bir şekilde ifade etmesini sağlar.
- 7) Keşif ve merak duygularının gelişimini sağlar.
- 8) Farklı kültürlere saygı duymasını sağlar.
- 9) Geçmişin kahramanları ile özdeşim kurarak onların olumlu yanlarını benimsemesini sağlar.
- 10) Dürüstlük, iyilik, sorumluluk, çalışkanlık, dayanışma, adalet, hoşgörü, büyüklere saygı ve sevgi gibi değerlerin kazanmasını sağlar.
- 11) Soyut konu ve kavramların daha kolay anlamasını sağlar.

2.4. Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılabilecek Bazı Edebî Türler

Edebiyatı sevmemizi, ilgi duymamızı sağlayan, merakımızı kamçılayan, günümüz edebiyatının şekillenip olgunlaşmasını sağlayan, geçmişten günümüze birçok edebî tür (roman, hikâye, şiir, fıkra, mektup, anı, masal, özdeyiş, vb.) vardır. Bunlar sözlü ve yazılı olarak iki temel başlık altında toplanmaktadır. Günümüzde sözlü ürünlerde yazıya geçirilmiş olduğu için bunlara ulaşım kolaylaşmıştır.

Edebî metin ve türler sadece edebiyat dersinde kullanılır şeklinde bir anlayış yoktur. Etkili ve sorumlu vatandaş yetiştirme amacıyla, ilk ve ortaokullarda okutulmak üzere sosyal bilimlerin disiplinlerinden seçilen bilgilere dayalı bir çalışma alanı olarak tanımlanan Sosyal Bilgiler dersi insan ve insanın yaptıklarını konu edindiği için edebî tür ve metinlerden yararlanması kaçınılmaz olmaktadır (Kaymakçı, 2013: 231). Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılabilecek edebî türler Tablo 1’de verilmiştir. Tabloda verilen edebî türlerin kısaca açıklaması yapılacak, belirlemiş olduğumuz eserlerin türünü oluşturan tarihî roman ve biyografi daha geniş olarak ele alınacaktır.

Tablo 2. 1. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Bazı Edebî Türler

DÜZYAZI	ŞİİR
Efsaneler (Söylenceler)	Epik Şiir
Destanlar	Lirik Şiir
Masallar	Didaktik Şiir
Bilmeceler	Dramatik Şiir
Atasözleri,	Pastoral Şiir
Halk Hikâyeleri	
Halk Şiirleri (Türküler)	
Öyküler	
Gezi Yazıları (Seyahatname)	
Keşifler	
Denemeler	
Makaleler	
Fıkralar	
Biyografiler, Romanlar	Biyografik
Söylevler	
Tiyatro Eserleri	
Anılar	
Tarihi Romanlar	

Öztürk ve Otluoğlu'nun (2002), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebî Ürünler ve yazılı Materyaller” eserinde verdikleri bilgilerden seçilerek hazırlanmıştır.

2.4.1. Destan

Batı dilleri ve edebiyatında “epos”, “epope”, “mit” olarak geçmektedir. Toplumların vicdanlarında derin iz bırakmış olan, özellikle kahramanlık ve yiğitlik olaylarını, şiir biçiminde öyküleyici bir yöntemle anlatan edebiyat türüdür. Destanlar ulusların çocukluk dönemi ürünü olarak kabul edildikleri için, bunları yaratmış olan toplumların tarihinden izler taşırlar. Doğal ve yapma destan olmak üzere iki çeşittirler (Özdemir, 1990: 83). Oğuz Kağan, Göç, Ergenekon, Bozkurt, Alp Er Tunga ve Manas Destanı Türklere ait en eski doğal destanlardandır. Kızıl Elma (Ziya Gökalp), Üç Şehitler Destanı (Fazıl Hüsnü Dağlarca), Kuvay-ı Milliye (Nazım Hikmet) gibi eserler de Türk tarihi ile ilgili yapma destanlardır. Destanlar, öğrencilerin sadece hayal gücünü geliştirmekle kalmazlar. İçinde yaşadıkları toplumun çeşitli gelişim öğelerini tanımalarına da fırsat verir. Destanların kullanımı esnasında destanlarda bulunan topluma ait kültür unsurlarının, değerlerin, yaşam

şekillerinin, gelenek ve göreneklerin neler olduğu, hangilerinin varlığını devam ettirdiği, hangilerinin zaman içinde değişime uğradığı, “zaman- süreklilik, değişim” becerisi kapsamında ele alınabilir (Tokcan, 2016: 42).

2.4.2. Efsaneler (söylenceler, mitler/ mitoslar)

Gerçek bir temele dayalı iken halkın hayal gücü ile genişletip değiştirdiği hikâyelerdir (Şimşek, 2014: 393). Destanlar genelde toplumu veya milleti ilgilendiren olayların sonucu iken efsaneler çoğunluk belli bir yerel çevreye aittir (Kıbrıs, 2006: 81). Gerçekleşmiş olma ihtimali açısından efsaneler destana yaklaşan bir özelliğe sahiptir. Bazı efsanelerde hiçbir olağanüstülük olmayabilir (Özdemir, 1990: 100). Üç Anadolu Efsanesi (Yaşar Kemal), Anadolu Efsaneleri (Ali Püsküllüoğlu), Yaratılış Manzumesi (Ziya Gökalp).

2.4.3. Masal

Halkın ortak yarattığı olan, ağızdan ağıza ve nesilden nesile aktarılan, olağanüstü olay ve durumların, olağanüstü kişilerin başından geçirilerek anlatılan sözlü halk hikâyeleridir (Özdemir, 1990: 188). Yaşanmamış, yaşanması imkânsız bazı olaylar masalın konusu olabileceği gibi yaşanmış ama sonradan olağanüstülüklerle büründürülmüş olaylarda masalın konusu olabilir. Masallar, hayvan masalları, asıl masallar, güldürücü öyküler, zincirleme masallar olarak ayrılmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 110).

2.4.4. Bilmece

Eğlendirici, düşündürücü ve şaşırtıcı sorulardır. Herhangi bir varlık veya nesnenin adının gizlenerek bir takım özelliklerini üstü kapalı vererek o varlık veya nesnenin ne olduğunun dinleyen ya da okuyan kişiye buldurmaya çalışan söz dizimidir (Özdemir, 1990: 50).

2.4.5. Atasözü

Anlatılmak istenileni kısa ve kesin olarak anlatan, atalarımızın uzun tecrübe ve gözlemleri ile ortaya koyduğu, zamanla milletin ortak malı olmuş özlü sözdür. Atasözlerini oluşturan sözcüklerin yerine aynı anlama da gelse başka sözcükler konulamaz. Toplumsal olayların nasıl olduğu, bazı olaylar karşısında alınması gereken tavrın ne olması gerektiği veya ders verme amaçlıdır. Genelde (Özdemir, 1990: 25). “Öfkeyle kalkan zararlar oturur.” “Taşıma su ile değirmen dönmez.”

2.4.6. Halk hikâyeleri

16. yüzyıldan itibaren destanın yerini almaya başlayan şiirle konuşma dilinin karışımından oluşmuş, âşıkların anlatımıyla sözlü halk geleneğinde varlığını sürdüren anlatılardır. Konu bakımından kahramanlık ve sevgi (aşk) hikâyeleri olarak ikiye ayrılır. Kerem ile Aslı (sevgi), Köroğlu (kahramanlık) bunlara örnektir (Özdemir, 1990: 139).

2.4.7. Halk şiiri (Türküler)

Bir ezgiyle birlikte söylenen, sözlü anlatım geleneği içinde yer alan halk şiirinin her türüne verilen addır. Ezgi ve sözlerin niteliğine göre türkü yerine deyiş, şarkı, hava, ninni, ağıt vb. kullanılır. Bireysel veya toplumsal acı ve sevinci dile getirmesi yanında türküler oldukça çeşitlidir. Türkülerde var olan acı, sevinç, mutluluk vb. duyguları halk adına dile getirenler ozanlardır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 117).

2.4.8. Öykü

Edebî bir üslupla, gerçek ya da gerçeğe yakın bir olayın, durumun, yer, zaman ve kişi belirterek kısa, düz yazı şeklinde yazımıdır. Öyküde kişi, olay, zaman ve yer olmak üzere dört unsur vardır. Öykü kısa olmasına rağmen anlatılmak istenileni yalın, özlü ve etkili bir şekilde anlatması yönüyle kalıcı ve kolay anlaşılır bir yapıya sahiptir (Demir ve Akengin, 2014: 5).

Kabapınar'a, göre İngiltere'de öykü Sosyal Bilgiler ve bu dersle ilintili derslerde kullanılmaktadır. Öykü kullanımının eğitimsel işlevi öğrencilerin derse etkin katılımını ve yaşamı sorgulamalarını sağlamasıdır. Gelişmiş ülkelerde öğrencilerin sosyal olayları incelemesi ders kitabı ve öğretmenin anlattığı ile sınırlı değildir. Sosyal bilimlerde yaşamla ilgili pek çok kavram ve ilke soyut olduğu için bunların öğrencilere kuramsal açıklamalarla verilmesi yerine öykü içerisinde verilmesi uygun görülmektedir (Çalışkan, 2005: 56).

Sosyal Bilgilerde hikâye/öykü kullanımı:

- Öğrencilerin, kültürel farklılıkları anlamalarına yardımcı olur,
- Hikâye/öyküde yer alan karakterler yanında olayların geçtiği yerlerle ilgili olarak da öğrencilerin düşün gücünü canlandırır
- “Sonra”, “şimdi” kavramları yanında “değişim” ve “süreklilik” kavramlarının da gelişmesine katkıda bulunur.
- Bütün insanların ihtiyaç ve istekleri olduğunu, bunun da bir süre sonra özellikle kaynakların verimli kullanılmaması durumunda kıtlıkla karşılaşabileceğini fark ettirir ve ekonomi kavramını anlamalarını kolaylaştırır (Şimşek, 2006: 189).

2.4.9. Gezi yazısı (Seyahatname)

Bir yazarın gezip gördüğü yerleri ve buralardan edindiği izlenimleri anlatan eserlerdir. Böyle bir yazıda gezilen yerin her yönü değil, okuyucunun dikkatini çekebileceği düşünülen yönleri, doğal güzellikleri, kültürü, tarihi, yaşayış şekilleri bulunur. Bu tür eserler bireylerin hem genel kültürünün hem de yaşam birikimlerinin zenginleşmesine katkıda bulunur (Şirin, 2006: 189). Seyahatname (Evliya Çelebi), Anadolu Notları (Reşat Nuri Güntekin),

2.4.10. Keşifler

Keşif, bilinmeyenın ortaya çıkarılmasıdır. İçinde yaşadığımız dünyanın siyasi, askerî, bilimsel, dinî ve ekonomik nedenlere bağılı olarak araştırılmasıdır. Keşifler sonucu kaleme alınan eserler dünyadaki çeşitli gelişmeleri, insanlığın ilerleyişini, keşfedilen yerlerdeki yaşamı, dönüşümü gözler önüne serer (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 133).

2.4.11. Deneme

Yazarın herhangi bir konuda kesin yargıda bulunmadan, görüşlerini söyleşi havası içinde belirttiğı düz yazı şeklidir. Bu türde konu alanı oldukça geniştir. Dile getirilenlerin kanıtlanması zorunluluğı yoktur. Gazete yazılarının büyük çoğunluğu bu tür içine girmektedir. Deneme türünde öğretme, bilgilendirmeden çok dilin tadını duyumsatma, bireyin düşünce çerçevesini genişletme ön plandadır (Özdemir, 1990: 82).

2.4.12. Makale

Bir görüş veya tezi öne süren veya bir konu hakkında bilgi vermek amacı güden, gazete ve dergi yazısıdır. Makalede de konu sınırsızdır. Bir tür açıklama yazısıdır. Ortaya atılan görüş/ düşünce kanıtlarla, örneklerle desteklenir. Makale yazarlar konularında uzmandırlar. Bilimsel terimleri kullanarak, nesnel bir anlatımla düşüncelerini dile getirirler (Özdemir, 1990: 185).

2.4.13. Fıkra

İçinde gülmece unsurunu barındıran ince anlamlı, kısa hikâye veya gazete ve dergi sütunlarında güncel, politik ve sosyal sorunları ele alıp, bunlara ayrıntıya inmeden değinen, imzalı ve başlıklı yazıdır. Konu bakımından sınırsızdır. Açıklamalara çok yer verilmez. Konusunu güncel olaylardan alır. Üslubunun kıvrak, çekici ve güzel olması edebî bir özellik kazandırır (Özdemir, 1983: 99).

2.4.14. Söylev (nutuk)

Bir topluluğa düşünceler, duygular aşlamak amacıyla söylenen, uzunca, coşkulu ve güzel söz (TDK, 2005: 1802). Söylev, yönlendirme, bilgilendirme, taraftar kazanma, bir düşünceyi savunma amaçlarıyla yapılmaktadır. Söylevler yapılış amaçlarına göre; millî, dinî, askerî, siyasi, hukukî ve akademik olarak ayrılmaktadır. Toplumda önemli rol üstlenmiş kişilerin söylevleri, o toplumun geçirdiği evreleri göz önüne sermesi açısından önemli kaynak durumundadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 144).

2.4.15. Anı (hatıra)

Yaşanan olayların veya tanık olunan durumların yaşayan kişi tarafından anlatılan düz yazı türüdür. Anılarda anlatılanlar kişinin yaşadıklarıdır. Anılar yaşandıktan sonra kaleme alınabileceği gibi günü gününe de kaleme alınabilir, ama günlük değildirler. Anı yazarlar çeşitli belgelere yer vererek anıların gerçekliği ve inandırıcılığını artırmalıdır. Anının edebî değere sahip olabilmesi için içinde yaşanan toplumun sosyo- kültürel durumun ve kişiler üzerindeki etkisinin de ele alınması gereklidir (Kıbrıs, 2006: 207). Ünlü kişilerin anıları yaşadıkları dönemin özelliklerini aydınlatmada önemli belge niteliğindedir.

2.4.16. Şiir

Ritme dayalı, kendine özgü dile sahip, hayali düşünmeyi gerektiren, okunduğu ve dinlendiğinde estetik bir etkilenme uyandırma gibi özelliklere sahip, bilgi aktarma amacıyla olmayan, sanatsal bir değer ve yaratım (Özdemir, 1990: 261) olarak tanımlanabilir.

Öğrencilere vatan, millet ve insanlık sevgisi kazandırmada, anadilin bilinçli olarak kullanımını sağlamada düz yazı türlerine göre daha etkilidir (Kıbrıs, 2006: 102).

Şiir türleri kısaca şöyle açıklanabilir:

Konularını toplumların yaşamlarında etkili tarihsel, toplumsal ve siyasi olaylardan, olağanüstü kahramanlıklardan alan destansı şiirler “epik şiirdir”. Duyguyu öne

çıkaran, coşkulu bir söyleyişle söylenmiş tür “lirik şiiirdir”. İnsanın çeşitli duygusal durumlarını eyleme dönüştürerek anlatan şiiir türü “dramatik şiiirdir”. Öğretme amacı ağır basan, duygudan çok düşünceyi ön plana geçiren şiiir türü “didaktik şiiir”, kır şiiiri olarak adlandırılan, doğayı ve doğa sevgisini işleyen şiiir türü “pastoral şiiirdir.”

2.4.17. Tiyatro eserleri (Oyun- Piyes)

Sahnedede oynamak için yazılmış eserlerdir (Özdemir, 1990: 219). Tiyatro eserlerinde kişilerin bireysel veya sosyal hayatlarından alınan çeşitli olaylar yer ve zamana bağlı olarak anlatıldığı gibi kurguya dayalı olarak yer ve zaman hayalî de olabilmektedir. Tarihsel kişilerin tanınmasında, bir takım toplumsal olayların öğrenilmesinde tiyatronun katkısı çoktur (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 146).

Tiyatro dünyanın en eski sanatlarındanndır. Olayların seyirci önünde, sahnede canlandırılması nedeniyle ülkelerde meydana gelen büyük değişiklikler ve gelişmelerde en çok başvurulan sanatlardanndır. Yeni ideolojinin, rejimin benimsetilmesinde, kültürün yayılmasında, fikirlerin ve düşüncelerin paylaşılmasında en etkili sanat olma özelliğine sahiptir (Yurt, 2014: 436).

Tiyatro da tıpkı tarih ve romanda olduğu gibi insanı konu almaktadır. İnsanların tiyatrodan beklentileri, inanç ve ideallerinin yansıtılması, kendilerini görmektir. Tiyatro, başlangıcından bu yana en çok tarihten yararlanmıştır (Yurt, 2014: 433-434). Aristoteles, “tarih olanı, dram sanatı olması gerekeni verir” ifadesi ile tarihle drama arasındaki farkı ortaya koymuştur. Edebiyatın gerçek düzeyi tarihî romanla, tiyatronunki tarihî oyun türü ile ölçülür şeklinde bir görüş hâkimdir. Bir toplumdaki siyasal düşüncenin güçlü ve gelişmiş olmasının ölçüsü de tarihî oyun ve roman olarak kabul edilmektedir. Tarihî tiyatronun amacı geçmişî değerlendirmektir. Tarihî içerikli tiyatro konusunu tarihten/geçmişîten almasına rağmen bugünü anlatır. Tarih aracılığıyla anlatıcı toplumun çelişkilerini, sorunlarını, olumlu- olumsuz yönlerini anlatır. Metin And, tarihî tiyatroların ulusal bilincin uyandığı veya ulusal birliğin kurulmaya çalışıldığı dönemlerde yazıldığını belirtmektedir (Şengül, 2009: 1933).

Tarihî romanın ardından tarihin yeni aracı tarihî piyes olmuştur. Tarih içerikli eserler aracılığıyla kolektif kimlik yaratmada, Fransız Pozitivistlerin millet ile tarih eğitimi arasında yakın bir bağlantının var olduğunu ileri sürmeleri etkili olmuştur. Osmanlı'nın son zamanlardaki çöküş sürecine karşılık tarih ile vatansever tip yaratma düşüncesi oyun yazarlarını geçmişin parlak günlerine yöneltmiştir. Böylece konusunu Türk tarihinin parlak günlerinden alan oyunlar yazılmış, Türk toplumuna heyecan ve moral verilmesi amaçlanmıştır. Osmanlılık fikrini konu alan iki oyun Emin Ali, İstiklal-i Osmân-i, Mahmut Reşad, Osmanlı İstiklâli (Şirin, 2000: 178)'dir.

Konusunu tarihten alan ilk eser ise Namık Kemal'in " Vatan yahut Silistre"sidir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yazılan tiyatro eserleri daha çok oynanmak için değil okunmak için yazılmış eserlerdir (Şengül, 2009: 1934-1936). Tanzimat döneminde yazılan tiyatro eserleri konularını Türk tarihi, İslam tarihi ve başka milletlerin tarihi ile Şehname 'den hareketle halk-iktidar ilişkisinden alan oyunlardır. Meşrutiyet döneminde ise Osmanlı tarihinden konusunu alan oyunlar ön plandadır.

Cumhuriyet döneminde yazılan ve malzemesini tarihten alan tiyatro eserlerinin konularını: İslam öncesi Türk tarihi, Türk mitolojisi, destanları, efsaneleri, halk hikâyeleri, Selçuklu dönemi, Türk mistikleri, Osmanlı dönemi, Atatürk, Milli Mücadele ve Cumhuriyet süreçlerini anlatan oyunlar ile Türkiye dışından olayların anlatıldığı oyunlar oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminde Fatih ve İstanbul'u anlatan ilk oyunlarla ilgili bilgi yoktur. Fethin 500. yılı nedeniyle Fatih'i ve fethi anlatan birçok oyun yazılmıştır(1951-1954). Tarihî tiyatro edebiyatımızda genel olarak millî tarih ve kimlik bilincini geliştirme amacıyla oyunlar yazılmıştır. Yazıldıkları dönemin ideolojisini yansıtan, tarih, kültür tarihi ve sosyolojik temelleri olmayan, devrin heyecanı ile yazılmış eserler olmuşlardır (Şengül, 2009: 1936-1983).

2.5. Biyografi

Dilimize Batı dillerinden girmiş olan Biyografi kelimesi biyo ile graf kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Yüzeysel olarak yaşam- hayat- çizgisi anlamındadır (Kıbrıs, 2014: 273).

Tür olarak tarihî roman ve hikâyelerle bilimsel araştırmaya dayalı çalışmalar arasında olduğu için biyografinin çeşitli tanımları yapılmıştır.

Biyografi, kişi hayatının tarihi olarak kabul edilmektedir. Toplum içinde sanat, bilim, ekonomi, siyaset, spor ve edebiyat gibi alanlarda belli bir yere gelmiş, ün yapmış, bu alanlardan biri ya da bir kaçında topluma katkıda bulunmuş kişilerin hayatlarının belgelere dayalı ve tarafsız olarak yazılması ile ortaya çıkan uzun veya kısa edebî türdür (Kaymakçı, 2014: 415).

Tuncer ve Yardımcı (2000: 211) biyografiyi, bir kişinin doğum tarihi, yeri, yetişmesi, öğrenimi, yaptığı işlerin sıralanmasıyla yaşamının ortaya konmasını konu edinen edebî tür olarak tanımlamışlardır.

Bütün toplumca tanınan, bilgi, beceri ve davranışlarıyla çoğu insanın dünyasında yer edinmiş olan kişilerin doğumundan ölümüne kadar süren dönemin belge ve bilgilere dayanılarak anlatıldığı edebiyat türüdür (Yalçın ve Aytas, 2014: 177). Yine onlara göre bu tür, tarihî roman ve hikâye ile bilimsel araştırma yöntemlerine dayanan çalışmalar arasında köprü görevi görmektedir (2014: 177).

Özdemir'e (1983: 168) göre, yaşamöyküsüdür. Yaptıkları ve yaşayışlarıyla okurların ilgisini çekebilecek özellikte olan kişilerin farklı kaynaklardan yararlanarak yaşamlarını inceleyip anlatan düzyazı biçimidir.

Bu edebî türde amaç insanın insana tanıtılmasıdır. Çeşitli alanlarda adını topluma duyurmuş olan kişilerin hayatları genelde merak konusudur. Biyografi yazarı, bu merakı gidermek için bu tür eser verme yoluna gitmektedir (Er, 2010: 29). Çelebioğlu'na göre kökeni eskilere uzanan biyografinin hâlâ popüler olmasında iki nedeni vardır: merak ve anma. Bu iki sözcük aynı zamanda biyografilerin yazılma amacını ortaya koymakta, kökeninin ne kadar geriye gittiğini de göstermektedir (2007: 1).

2.5.1. Biyografinin dünyada ve ülkemizde tarihsel gelişimi

Bu türün ilk örneklerini ölen kişi hakkında bilgi içeren mezar taşları ile cenaze törenlerindeki ölen kişiyi anlatan konuşmalar oluşturmuştur. Modern biyografi olarak kabul edilen bilimsel ve eleştirel bakış açısıyla yazılan biyografinin kökeni Plutarkhos'a (46-119) uzanmaktadır. Plutarkhos eserinde (Paralel Yaşamlar) yirmi üçer Yunan ve Romalı ünlünün yaşam öykülerini çifterli ve birbirine paralel olarak anlatmış, amacının tarih değil, hayatları yazmak olduğunu belirtmiştir. Böylece biyografi türünün edebiyata dâhil edilmesini de sağlamıştır (Kaymakçı ve Er, 2014: 417; Çelebioğlu, 2007: 2).

Romalı Suetonius (69/75-130'dan sonra) Sezarların Hayatları adlı eseriyle yine bu türün öncülerindendir. İngiltere'de 6. yüzyılda azizlerin yaşamlarının anlatıldığı eserler verilirken, Orta Çağ bu tür açısından zayıf kalmıştır. Bu dönemde yine dini kişilikler ele alınmış ama dinî bilgiler ön plana çıkartılmıştır. 18. yüzyıla kadar bu türde eserler verilmeye devam edilmiş, 18. yüzyılda biyografinin roman ile ilişkisi gelişmeye başlamış ve verimli bir dönem olmuştur. İyi olan, doğru hareket eden, kişilere örnek olabilecek kişilerin hayatlarını ele alan Plutarkhos'un anlayışı, bu türün 19. yüzyılda dayandığı akımın belirleyicisi olmuştur.

Dünya edebiyatında çocuklara göre yazılmış ilk biyografik eser Charlotte Yonge'nin Tüm Zamanların Altın Kahramanları (1864)'dır. 20. yüzyılda gelişimini sürdüren biyografi için bazı yazarlarca olması gereken özellikler belirlenmiş, hayat hikâyesinin nasıl anlatılacağı, üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur (Er, 2010: 32-33).

Edebiyatımızda biyografi "Tercüme-i hal" olarak bilinmekte, ilk örnekleri olarak da Yenisey ve Orhun Abideleri gösterilmektedir. Türklerin Müslüman olmasıyla biyografi türü gelişme göstermiş, Arap ve Fars edebiyatının etkisiyle siyer, menakıpname, tezkire gibi adlarla edebiyat dünyasında yerini almaya başlamıştır. Ayrıca Danişmentname, Selimname, Süleymanname gibi eserler bazı kahramanların yaptıklarını, dönemin siyasi, sosyal, ekonomik olaylarını anlattığı için biyografi türü olarak değerlendirilmişlerdir (Kaymakçı ve Er, 2014: 417).

Osmanlı döneminde tezkire biyografi yazımında önemli bir adım olmuştur. Tezkire genel olarak şairlerin yaşamlarını anlatan, şiirlerinden örnekler veren eserler için kullanılmıştır. Tanzimat döneminde modern anlamda biyografik eserler verilirken tezkirecilik de devam etmiştir. Tanzimat döneminde verilen ilk modern biyografi örnekleri Namık Kemal'in *Evrak-ı Perişan*, Ahmet Mithat'ın *Beşir Fuad*'ı ile Ahmet Müfit'in *Tepedelenli Ali Paşa* adlı eserlerdir.

Cumhuriyet döneminde siyaset, bilim ve düşünce insanların biyografileri yazılmıştır. Örneğin Şevket Süreyya Aydemir *Tek Adam, İkinci Adam*; İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Çandarlı Vezir Ailesi*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Atatürk* gibi (Kaymakçı ve Er, 2014: 418).

Çocuklara yönelik biyografinin de çok eski bir geçmişi yoktur. Cumhuriyet döneminde çocuklar için olan biyografiler çeviri tarzındadır. Çeviriler yanında Türk yazarlarının yazdığı biyografiler de vardır. Ahmet Refik Altınay *Mimar Sinan*, Falih Rıfkı Atay *Babamız Atatürk*, Rakım Çalapala *Mustafa Kemal Atatürk'ün Romanı* gibi eserler bunlardan bazılarıdır (Kıbrıs, 2010: 275).

Kısaca dünyada ve ülkemizde tarihsel gelişimi verilen biyografinin dönemlere göre farklı şekillerde yazılıp, farklı amaçlara hizmet ettiği görülmektedir. Ama 20.yüzyıla birlikte modern biyografiye dair ortak noktalar üzerinde birleşmiştir (Çelebioğlu, 2007: 8).

Çağdaş biyografilerde bulunması gerekli olan özellikler olarak şunlar üzerinde durulabilir (Er, 2005, 2010: Çelebioğlu, 2007: Rıfat, 2010: Oruç ve Erdem, 2010): Geçerlilik ve belgelere dayalı olma durumu ki yazar ele alacağı kişinin hayatı ile ilgili her türlü belge ve eseri bulup incelemelidir. Bu yapılmazsa eserin içereceği yanlışlar okuyucuda yanlışlığa ve eksikliğe yol açacaktır. İkinci olarak nesnel olunması gerekmektedir.

Çelebioğlu'na göre (2007: 15), biyografin kendi değerlerini göz önünde bulundurarak yargılamaya gitmesi biyografinin nesnel olmasını engelleyecektir. Hayatını yazdığı kişiye dair duygu ve düşüncelerini net olarak belirtmesi de eserin

okunabilirliğini zedeleyecektir. Yazarın kişisel duygularını, hayranlığını ve olumsuz duygularını eserinde ön plana çıkarmaması gereklidir. Üçüncü olarak da yararlanılan kaynak ve belgeler doğru ve eksiksiz olmalıdır (Er, 2005:11). Bunlardan başka bir biyograf eserini yazarken hangi soruları sorması gerektiğini bilmelidir ki bu sorular, “ne zaman, nasıl, kiminle, hangi şartlarda, sonuç ne” şeklindedir. Asla “neden” sorusu sorulmamalıdır. Nedenlere dair biyografin yorumlar yapması doğru değildir, amaç sorulara cevap bulmaktan ziyade olayları sergilemek olmalıdır (Er, 2010: 37). Biyografi yazarı hayal gücünü kullanabildiği kadar kullanılmalı, yaratıcı olmalı, ama elde bulunan materyaller dışında hayali materyal kullanmamalıdır (Çelebioğlu, 2007: 8).

2.5.2. Biyografiler hazırlanırken dikkat edilecek özellikler

Biyografiler hazırlanırken aşağıdaki özelliklere dikkat edilmelidir:

- Biyografisi yazılan kişinin yaşadığı dönem ve koşullar göz önünde bulundurulmalıdır.
- Biyografi yazarı hem tarihçi gibi kişinin hayatını kronolojik olarak yansıtmalı hem de portre ressamı gibi niteliklerini resmetmelidir.
- Yazar okuru yönlendirici bir tavır içine girmemelidir.
- Biyografisi yazılan kişinin hangi özellikleri ile önemli, değerli olduğu, benzerlerinden hangi yönü/ yönleriyle ayrıldığı belirlenmelidir.
- Biyografisi yazılan kişinin özellikleri veya yaptıkları aşırı yüceltilmemeli veya aşağılanmamalıdır.
- Biyografi yazarı ele aldığı kişiyi anlatırken renkli, çekici bir anlatım kullanmalıdır.

- Biyografi yazılırken biyografisi yazılan kişinin doğumu, ailesi, eğitimi, kişiliği, başarıları, çocukları, görevleri, ortaya koydukları vb. gibi hayatının önemli aşamaları şeklinde tasarlanmalıdır (Erdem, 2010: 66).
- Biyografisi yazılacak kişinin kim olacağı ve eserin hangi yaş grubuna sesleneceği belirlenmelidir.
- Biyografisi yazılacak kişi yaşıyorsa kendisiyle görüşülmesi, yaşamıyorsa yakın çevresi ile ilişki kurulup bilgi alınmalıdır.
- Biyografi gerçek bir yaşam öyküsüne dayanmalı ve belgelerle desteklenmelidir.
- Kişinin yaşamı verilirken olay ve tarihlerde değişiklik yapılmamalıdır. Kişinin hayat öyküsüne dışarıdan bir ekleme veya özünden bir eksiltme yapılmamalıdır.
- İyi bir kompozisyonda olması gereken tüm özelliklere sahip olmalıdır (Kaymakçı ve Er 2014: 419).

Bunlara ek olarak çocuk biyografilerinde ise şunlar yer almalıdır:

- Biyografisi yazılacak kişi çocukların anlayabileceği üne sahip birisi olmalıdır.
- Öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişmelerine olumlu katkısı olacak bir biyografi konusu olmalıdır.
- Öğrencilerin yaş, ilgi, ihtiyaç, bilgi düzeyleri ile zekâ seviyelerine uygun olmalıdır. Hayatı anlatılan kişinin başından geçen ilginç olaylara ağırlık verilmeli, gereksiz ayrıntılar üzerinde durulmamalıdır (Kıbrıs, 2010: 274)
- Kısa ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.

- Anlatım çocuklara uygun bir üslupta(masalımsı, roman vb.) olmalıdır.
- Öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirmede yardımcı olurken iyi bir sanat eserinin verdiği zevki de vermelidir. Öğrenciler bu türü okurken hem genel kültürünü artırmanın, hem bir sanat eseri okuyor olmanın hazzını yaşamalıdır (Kıbrıs, 2010: 274).
- Fotoğraflarla, resimlerle eser zenginleştirilmeli, ilgi çekici hale getirilmelidir (Kaymakçı ve Er, 2014: 419-420).

2.5.3. Biyografi ile ilişkili edebî türler

Biyografiyle ilgili edebî tür olarak karşımıza otobiyografi (öz yaşam öyküsü), monografi ve portre çıkmaktadır. Bunlar aşağıda tanıtılmaya çalışılacaktır:

2.5.3.1. Otobiyografi (öz yaşam öyküsü)

Bir sanatçı ya da yazarın kendi yaşamöyküsünü anlattığı eser ya da yazı. Birinci kişili bir anlatım ve anı (hatıra) türünü çağrıştıran, zaman zaman onunla kesişen bir boyutu bulunmaktadır. Anıdan farklı olarak sadece sanatçı veya yazarın dünyasıyla sınırlı kalmasıdır. Eğer yazar kendisini özlemine duyduğu şekilde anlatmaya kalkışırsa bu öz yaşam öyküsü olmaz. Aziz Nesin'in *Böyle Gelmiş Böyle Gitmezi* bu türün önemli eserlerindendir (Özdemir,1990:224).

Tarihçi L. S. Stavrianos'a göre dünya tarihi otobiyografi ile başlamıştır. Otobiyografi içinde yapılacak bir gezi zaman içinde ve diğer insanların hikâyelerinin içeriğinde kendi yerimizi almamızı sağlayacaktır. Otobiyografide "ben anlatısı" egemendir çünkü birinci tekil kişi ağızından yazılmaktadır (Kiriş, 2009: 116). Edebiyatçılara göre bu türün ilk örneği Aziz Augustinus (354- 430)'un yazmış olduğu *İtirafılar*'dır. Çağdaş anlamda otobiyografinin başlangıcı ise Jean Jacques Rousseau (1712-1778)'nun yazmış olduğu *İtirafılar* ile başladığı kabul edilmektedir (Er, 2010: 38).

2.5.3.2. Monografi (tek yazı)

Herhangi bir konu (bilim, sanat veya tarihi bir olay, ünlü bir kişi) üzerinde özgün bir görüşle yapılan ayrıntılı, derinlemesine inceleme. Başka bir deyişle, geniş bir konu alanı içinden birinin seçilip ele alınmasıdır(Özdemir, 1990: 205).

2.5.3.3. Portre

Bir kimseyi fiziksel görünümü, ruhsal durumu yönünden en belirgin özellikleriyle tasvir etme, sözcüklerle iç ve dış ruh halinin resmini çizme. Eğer kişinin dış görünüşü anlatılıyorsa fiziksel, iç dünyası anlatılıyorsa ruhsal portre olarak adlandırılır. 17.yüzyılda büyük ilgi gören bir tür olmuştur. Romanların da önemli bir öğesidir portre. Çünkü karakterlerin fiziksel ve ruhsal durumlarının canlandırılması amacıyla kullanılmaktadır. Namık Kemal'in romanlarında kişiler iyi veya kötü şeklinde tek boyutlu olarak betimlenir. Gerçekçi yazarlardan Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri vb. ise portreler, kişilerin toplumsal konumları ve işlevlerine göre betimlenmiştir (Özdemir, 1990: 228).

2.5.4. Biyografi türleri

Biyografiler yazım tekniğine göre üç bölümde incelenmektedir. Bunlar ve içerikleri şu şekildedir:

2.5.4.1. Bilimsel biyografi

Biyografik bilgilerin belgelere dayalı, araştırılarak, kronolojik bir sıra dâhilinde, eleştirel bir bakış açısıyla, bilimsel yazım kurallarına da uygun şekilde kaleme alınmasıyla ortaya çıkan biyografi türüdür. Biyografisi yazılacak kişinin yaşamı, yaşamındaki önemli dönemler başlıklar halinde yazılmaktadır (Kaymakçı ve Er, 2014: 416).

2.5.4.2. *Biyografik roman*

Ünlü kişilerin yaşamının roman kurgusu şeklinde ele alındığı biyografi türüdür. Sanatsal kaygı ön planda olduğu için süslü bir anlatımı vardır. Bilgi ve belgelere başvurulur ama olaylar yazarın cümleleriyle dile getirilmektedir. Kişinin ruhsal ve fiziksel özellikleri ile diğer birçok özellikleri ayrıntılı bir biçimde verilerek portresi çizilmektedir (Erdem, 2010: 69).

2.5.4.3. *Nekroloji*

Ölen ünlü bir kimsenin hemen ardından, yakın çevresinden kişilerce onun bir takım özelliklerinin, başarılarının, eserlerinin gazete ve dergilerde anı tarzında yazılmasıyla oluşan edebî türdür. Ölüm ardı yazıları olarak da adlandırılmaktadır (Erdem, 2010: 69).

Biyografiler kapsamına göre üçe ayrılmaktadır:

2.5.4.4. *Tam biyografi*

Doğumdan ölümüne bir kimsenin tüm yaşamının ele alınmasıyla.

2.5.4.5. *Kısmî biyografi*

Kişinin yaşamıyla ilgili belli bir konu veya özel bir temanın ele alınmasıyla.

2.5.4.6. *Genel biyografi*

Toplumun her alanında öne çıkmış kişilerinin yaşamlarının ele alınmasıyla oluşmuş biyografilerdir. Çocuk edebiyatında ise biyografi: otantik (gerçeğe uygun), kurgulanmış ve biyografik roman olmak üzere üç bölümde ele alınmaktadır.

2.5.4.7. Otantik biyografi

Kişinin yaşamıyla ilgili tamamıyla doğru ve gerçek bilgilere dayalı olarak yazılan biyografi türüdür.

2.5.4.8. Kurgulanmış biyografi

Bilinen olayları daha ilginç kılmak amacıyla yazılmış, karşılıklı konuşma ve mizansenler ortaya koyan biyografi türüdür. Temel özelliği diyalogların kullanılmasıdır.

2.5.4.9. Biyografik roman

Gerçeklerin değiştirilerek kurgulandığı, bir karakter etrafında oluşan, hikâyenin gerçeklerin önüne geçtiği biyografi türüdür (Kaymakçı ve Er, 2014: 417).

2.5.5. Sosyal bilgiler öğretimi ve biyografi

Sosyal Bilgiler dersinde temel amaç geleceğin bireyleri olacak öğrencilere karar verme ve problem çözme becerisi kazandırarak ileride etkin birer vatandaş (haklarını bilen ve arayan, devlete ve topluma karşı sorumluluklarının bilincinde olan) olmalarını sağlamaktır (Öztürk, 2009: 7). Sürekli gelişen ve değişen bir dünyada insanların birbirlerini ve çevrelerinde olanları anlayıp ona göre çözüm üretebilmelerinde Sosyal Bilgiler dersine büyük önem düşmektedir. Sosyal Bilgilerin üzerine düşen bu önemli görevin yerine getirilebilmesi için derslerde farklı yöntem ve teknik uygulamaları ile materyallere ihtiyaç vardır. Sosyal Bilgiler eğitimcilerinin bu derste özellikle kullanılmasını önerdikleri edebî türlerden birisi de biyografilerdir (Kaymakçı ve Er, 2014: 421).

Tarihte liderler önemli rol oynamaktadırlar. Çocuklar belli gelişme dönemlerinde kendilerine rol model arayışı içinde olmaktadır. Biyografiler sayesinde öğrenciler, yaşadıkları kitaplara geçmiş olan ünlü şahsiyetlerle özdeşleşme imkânına kavuşacaklardır. Milletlerin kaderini değiştirmiş, liderliğiyle toplumuna yön vermiş,

yaptığı buluşlarla ülkesini ve adını yüceltip insanlığın gelişimine katkıda bulunmuş büyük kişilerin biyografileri ile Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına büyük oranda ulaşmak mümkün olacaktır (Kaymakçı, 2014: 421).

Biyografiler kişinin anılarına dayandığı veya araştırma sonucu elde edilmiş yazılı ve sözlü malzemenin düzenlenip yorumlanması sonucu ortaya çıktığı için tarihin bir kolu olarak görülmektedir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 140). Biyografi yazarlar bu açıdan bakılınca bir çeşit tarihçi de sayılmaktadırlar. Biyografiye konu olan kişinin hayatını takip eden öğrenci geçmişle içinde bulunduğu dönemi karşılaştırma imkânı da elde etmektedir (Erdem, 2010: 72).

Biyografileri ilk, orta ve lise müfredatına uyarlamak kolaydır. Örneğin ABD’de tarihî büyük şahsiyetlerin yaşamlarıyla ilgili hikâyeler tarih öğretiminin sistematik olarak başlamadığı sınıflar da dahi öğrencilere aktarılmıştır. George W. Maxim biyografilerin tarih dersindeki önemi için şöyle demektedir: “Biyografiler tarihî romanlara benzerler çünkü belgelenebilen tarihî gerçeklere dayanırlar. Kurmaca karakterleri ele almak yerine biyografiler gerçek insanların dikkatlice irdelenmiş hayatlarını inceler.” İyi biyografi Sosyal Bilgiler konularını kuru anlatımdan kurtarmakta ve canlılık getirmektedir. Öğrenciler, biyografinin verdiği gerçeklik duygusuyla etkilenmektedirler.

Biyografinin derslerde (Sosyal Bilgiler- tarih) kullanımı öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmede önemli bir işleve sahiptir (Maxim, 1999, Akt. Er, 2010: 54). Çocuk biyografilerinde yanlış bilgi bulunmamasına dikkat edilmelidir. Çünkü çocuğun yanlış öğrendiği bir bilgiyi düzeltmek oldukça zordur (Öztük ve Otluoğlu, 2002: 142).

2.5.5.1. Sosyal Bilgilerde Biyografi Kullanımının Yararları Sosyal Bilgilerde biyografi kullanımının yararları aşağıda sunulmuştur.

- “Tarih büyük adamların biyografisidir” (Carr, 2004: 53), anlayışını benimsemiş olanlar için biyografi tarih derslerinin vazgeçilmezi olmalıdır. Büyük tarihsel kişilerden yeri geldikçe tarih derslerinde bahsedilmesi yararlı

olacaktı, çünkü okul sıralarında geçen dönem kahramanlığa saygı dönemidir. Büyük tarihî kişiler anlatılırken öğrenciler gerçek ve somut olarak olayları kavrayacaklar, kişinin yaşadığı dönemin özellikleri daha kolay canlandırılabilir (Er, 2005: 13).

- Öğrencilerin, biyografi kullanımı yoluyla toplumda çeşitli açılardan ün yapmış olan kişileri tanıma ve onlara saygı duyarak yaşamlarından örnek almalarının önü açılır.
- Soyut ve karmaşık gelişme ve olayların somutlaşarak yaşam kazanması sağlanır.
- Biyografiye konu olan kişinin içinde yetiştiği toplum, toplumun dünya görüşü, yaşam tarzı, kuralları öğrencilerin gözünde canlanır, yaşam bulur.
- Biyografisi incelenen kişinin yaşamı yoluyla öğrenciler bir ulusun umutlarını, gerçekleştirmek amacıyla oldukları idealleri, katlanmak durumunda kaldıkları fedakârlıkları anlayabilirler.
- Bir insanın yaşadıklarına duyulan merak ile öğrencilerin ilgisi çekilerek, konunun daha iyi öğrenilmesi, öğrenilenlerin pekiştirilmesi ve başarısının artmasına yardımcı olur.
- Öğrencilerin kendilerinden önce yaşamış, türlü zorluklarla baş etmek zorunda kalmış kişilerinin yaşamlarından ileride kendileri için ders almalarını sağlar.
- Vatanseverlik, devlete ve ulusa bağlılık duygularını güçlendirir.
- Biyografisi ele alınan kişilerin yaşam dönemleri aracılığıyla öğrenciler tarihi dönemleri daha iyi öğrenirler.
- Öğrenciler biyografiye konu olan kişinin yaşadığı dönem ile kendi yaşadığı dönemi aynı anda takip edebilme fırsatı yakalar.

- Geçmiş ile kendi dönemlerini karşılaştırma fırsatı elde ederler.
- Tarihsel değişimin ve sürekliliğin nasıl oluştuğunu anlarlar.
- Tarihi olayları kişi, yer, zaman vb. bağlamında çözümlemeyi öğrenir.
- Kanıta dayalı kaynak kullanımı ve tarihin nasıl yazılacağı ile ilgili bilgilenirler (Kaymakçı ve Er, 2014: 422).

2.5.5.2. Sosyal Bilgilerde Biyografi Kullanımının Sınırlılıkları

Sosyal Bilgilerde biyografi kullanımının bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar şu şekilde özetlenebilir.

- Biyografisi yazılan kişinin toplumdaki soyut olarak ele alınması öğrencilerin asıl konudan uzaklaşmalarına yol açabilir. Öğrenci dönemin toplumsal ilişkileri, dünya görüşü, toplumun ve biyografi kişinin yaşadığı dönem hakkında bilgi edinmek yerine biyografi heyecanlı bir öyküye dönüşür ve amacına ulaşamaz.
- Biyografi konunun yapısına göre kullanılmazsa konular öğrencilerin belleğinde birbirinden bağımsız bir takım izlenimler olacaktır.
- Biyografiye konu olan kişi öğrencilerin ilgisini çekmeyebilir.
- Biyografiye konu olan kişinin yaşamı bazen tüm olayları yorumlamada yeterli olmayabilir.
- Biyografiye konu olan kişinin bazı noktalarının güncelliğini yitirmesi nedeniyle zamanın canlı olayları ile bağlantı kurulmasında zorluklar yaşanabilir (Er, 2010: 57).

2.5.6. Biyografi seçilirken dikkat edilecek bazı özellikler

Biyografilerin seçilmesi sırasına dikkat edilecek bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler kısaca şunlardır:

- Yaptıkları ve yaşamlarıyla dönemlerini etkilemiş önemli kişilerin biyografileri seçilmelidir.
- Biyografisi ele alınacak kişinin önceden araştırılması gerekir.
- Biyografiye konu olan kişinin yaşamı olduğu gibi verilmeli, tarih ve olayların akışında değişiklik yapılmamalıdır.
- Biyografiler geçerli ve kanıta dayalı, nesnel ve tarafsız olarak yazılmış olmalıdır.
- Anlatımı akıcı, ilgi çekici, canlı olmalıdır.
- Öğrencilerin ilgi, istek, yaş ve zekâ seviyelerine uygun olmalıdır.
- Biyografiler öğrencilerin bilişsel, duygusal ve devinişsel gelişimine olumlu katkı sağlayacak konuya sahip olmasına dikkat edilmelidir.
- Biyografisi ele alınan kişinin yaptıkları çocukların kavrayabileceği özellikte olmalıdır.
- Hem bilgi verici nitelikte hem de sanat zevkine sahip olmalıdır.
- Belli bir güçlük düzeyinde ve ilgi çekici bilgiler içerir nitelikte olmalıdır.
- Biyografiler resimler ve fotoğraflarla zenginleştirilmelidir.
- Gelecek nesillere hangi yönden örnek olduğu belirtilmiş olmalıdır.

- Çocuklarca araştırma kaynağı olarak kullanılabilirdir (Kaymakçı ve Er, 2014: 420).

2.6. Tarihî Roman

Bu başlık altında romanın tanımı, tarih- edebiyat ilişkisi ve tarihi roman üzerinde durulacaktır.

2.6.1. Roman

Kıbrıs (2010: 178) romanın tanımını şu şekilde yapmıştır: “Gerçek ya da gerçeğe uygun olayların anlatıldığı yazınsal nitelikteki yazıların kısa oylumlusuna öykü, uzun oylumlusuna da roman denir.”

“Düzyazıya dayanan, genellikle insanların serüvenlerini, iç dünyalarını, toplumsal bir olay ya da olguyu, insan ilişkilerini ve değişik insanlık durumlarını öykülemeyi amaçlayan bir anlatı türü(Özdemir, 1990: 229). Özdemir’e göre başlangıcı 17. yüzyılda yazılmış olan Cervantes’in Don Kişot’una dayanan romanların hepsini kapsayan bir tanım yapmak mümkün değildir, ama bazı ortak noktalar belirlenebilir. Bu ortak noktalar örneğin: Romanda gerçeklik ve düşselliğin bir arada olması, yazar anlattığı olayı yeniden kurguladığı için romanda geçen kişiler gerçekte yaşamış olsalar da yaşamla romanın birbiriyle tam olarak örtüşmemesi gibi.

18. ve 19. yüzyıllarda roman gelişme göstermiş ve yetkin roman örnekleri 19. yüzyılda burjuvazinin gelişmesiyle birlikte verilmeye başlanmıştır. Çünkü kişilerin bireyleşme bilincine ulaşması ve bu bilince etki eden sosyo ekonomik şartların olgunlaşması bu dönemde gerçekleşmiştir.

“İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî tür” (TDK, 2005: 1660). Kendinden önce var olan tarih, destan, biyografi, romans vb. yararlanarak gelişmiş, sınırları oldukça hacimli olan bir edebî tür. Hawthorn, Oxford İngilizce Sözlükte romanı şöyle tanımlamıştır: “Roman, belirli uzunluğa

sahip, içinde geçmiş ya da çağdaş zamanlardaki gerçek hayatın temsilcileri olan kişilerin ve olayların az ya da çok bir kompleks plan içinde canlandırıldığı kurgusal mensur anlatım veya hikâyedir” (Öztürk, 2000, Akt. Düzgün, 2008: 26). İngiliz eleştirmen Kettle’ın tanımı ise şöyledir :” Roman kendi içinde bütünlüğü olan, belli uzunlukta gerçekçi, düzyazı bir kurmacadır.” (Akt. Çiftlikçi, 2000: 36).

Romanlar düş gücü ve kurguya dayalı olması nedeniyle insan yaşamında etkili olan olayları, insan ruhunun derinliklerini, insan ve toplum üzerinde derin izler bırakan olayları, ideolojileri, vb. konu olarak alır. Roman yaşamla iç içe bir türdür (Çetindaş, 2006: 57). Romanlarda ortak nokta olarak Çifçi (2011: 20-21) şunları belirtmektedir: romanda geçen olay/olaylar, kişiler gerçek yaşamdandır veya kurmacadır, ayrıntı vardır, bir ana olay ile birçok küçük olaydan meydana gelir. Romanlar konularına göre,

- Macera romanları, örnek: Üç Silahşorlar- Alexander Dumas
- Tarihi romanlar, örnek: Cezmi- Namık Kemal
- Tahlil romanları, örnek: Eylül- Mehmet Rauf
- Yaşam öyküsel roman, örnek: Bir Bilim Adamının Romanı- Oğuz Atay,
- Töre romanı: Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın romanları
- Sosyal roman, örnek: İnce Memed- Yaşar Kemal
- Egzotik roman, örnek: Çingeneler- Cemal Kaygılı.

Ayrıca romanlar işlenişine göre de sınıflandırılmaya tabi tutulmuşlardır. Bunlar: Romantik Roman, örnek: Sefiler- Victor Hugo, Realist Roman, örnek: Savaş ve Barış- Tolstoy, Naturalist Roman, örnek: Meyhane- Emile Zola, Fantastik Roman, örnek: Hobbit- J.J. R. Tolkien.

Çocuk edebiyatı türü olarak roman, çocuğun on yaşından sonra severek okuyabileceği edebî türdür. 8-10 yaşlarında sona eren masal çağının ardından gerçeklik duygusu uyandıran eserler ilgi çekici gelmeye başlar ki bunlar da gerçek veya gerçeklik payı olma olasılığı olan metinlerdir. Roman türündeki bu eserler 4. ve 5. sınıftan itibaren istekle okunabilir. Bu türün yazarına düşen görev, çocuğun arayışına yanıt oluşturabilecek eserler ortaya koymak olmalıdır. Bu tür eserlerin renkli bir iç dünyayı yansıtması, zengin çağrışımlara sahip olması ve macera dolu özgün eserler olması önemlidir. Yeniden yazılması da zorunlu değildir. Çocuk için yazılmamış klasik romanlar uyarlanarak çocuklara sunulabilir (Akbayır ve Şahin, 2005: 196).

Modern öykü ve romanın ülkemizde görülmesi batıdan ithal edilerek mi, yoksa geleneksel anlatının devamı niteliğinde bir tür mü olduğu konusunda tartışmalar vardır. Fethi Naci'ye göre batıdan ithal edilmiştir. Hasibe Mazıoğlu ve Hasan Kavruk ise geleneksel anlatıdan yararlanarak oluştuğu görüşündedirler. 19.yüzyıldan itibaren gördüğümüz modern roman ve hikâye edebiyatımıza dört aşamada dâhil olmuştur:

- Tercüme,
- Taklit,
- Telif,
- Terkip, (Çiftlikçi, 2000: 36-37).

Edebiyatımızda romanın ilk örneklerini Tanzimat döneminde batıdan yapılan çeviriler oluşturmuştur. İlk çeviriler Fransız edebiyatından yapılmıştır. Yusuf Kamil Paşa, François Fenelon'un öğretici nitelikteki eserini Telemak adı ile çevirmiştir. Bu eser çok tutulmuş hatta yedi yılda dört defa basımı yapılmıştır. Fakat dili çok ağır olduğu için belli bir çevreye hitap etmiş, geleceğin Türk romancıları olacak aydın çevresinde rağbet görmemiştir. Batılı roman çevirileri içinde Türk aydınlarına en fazla etki yapan romanlar Victor Hugo'nun Sefilleri, Daniel Defoe'nun Robinson Cruseo'su, Alexandre Dumas Pere'in Monte Kristo'su, Chateaubriand'ın Atala'sı ve

Bernardin de Saint Pierre'in Pol ve Virjini'sidir. Tanzimat döneminin sonuna kadar çeviri faaliyetleri devam etmiştir (Akyüz, 1995: 69).

Edebiyatımızda yerli ürünlerin ilk örneği Ahmet Mithat'ın 1870'te basılan Kıssadan Hisse ile Letâif-i Rivâyât adlı eserleridir. Çevirilerde olduğu gibi yerli eserlerde de Romantizm'den Realizm'e ve Natüralizm'e doğru bir kayma olmuştur (Kudret, 1987: 25). Ahmet Mithat'tan sonra hikâye ve roman tarzında eser veren Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat adlı romanı ile Şemseddin Sami olmuştur.

Edebiyat, bu yazarlar için Tanzimat'la yerleştirilmek istenen medeniyet değişikliğinin halka anlatılmasının bir aracıdır. Bu dönemin önemli yazarlarından biri de Namık Kemal'dir. Eseri İntibah adıyla basılmıştır. Cezmi adlı romanı ise Türk edebiyatının ilk tarihî romanı kabul edilmektedir. Sami Paşa-zâde Sezai'nin Sergüzeşt'i, Recai-zâde Ekrem'in Araba Sevdası, Nabi-zâde Nâzım'ın Kara Bibik'i, dönemin tanınmış bazı eserleridir.

Batılılaşmayı çok isteyen ve eserleriyle örneklerini vermeye çalışan ve batılılaşmaya katkı sağlama çabasına girerek yol göstericilik rolünü üstlenen Servet-i Fünun Edebiyatçılarının ilk önemli şahsiyeti Halit Ziya'dır. Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnû, Kırık Hayatlar önemli eserleridir. İkinci önemli yazar Eylül adlı romanıyla tanınmış olan Mehmet Rauf'tur. Hüseyin Cahid Yalçın, hikâyeleri ile tanınan Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Safveti Ziya dönemin diğer yazarlarıdır.

Servet-i Fünun'a katılmayıp, edebiyatın geniş halk yığınlarına hitap etmesi gerektiğini ileri sürenler içinde Hüseyin Rahmi Gürpınar vardır. Şık, Mürebbiye, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Şıpsevdi, Gulyabâni gibi eserleriyle tanınmıştır. Dönemin en popüler yazarlarından biri Ahmed Rasim'dir. Mehmed Celâl, Mustafa Reşid, Fatma Aliye, Mehmed Vecihi, Safvet Nezihi, Güzide Sabri Aygün dönemdeki diğer yazarlardır.

Fecr-i Âti kısa ama edebiyattaki gelişmeler açısından hareketli bir dönem olmuştur. Fecr-i Âti'ye bağlı kalmış iki roman yazarı vardır: Cemil Süleyman Alyanakoğlu ve İzzet Melih Devrim.

1908 sonrasında kişisel değil toplumsal sorunlara eğilen, konuşma dili ve üslûbunu kullanan yeni bir hikâye ve roman tarzının görüldüğü “Milli Edebiyat Dönemi” konularını milliyetçilikten, Kurtuluş Savaşı’ndan almıştır. Tanzimat’tan itibaren Türk yaşam tarzının geçirdiği evreleri konu alan devrin tanınmış ilk yazarı Halide Edip Adivar’dır. Handan, Sinekli Bakkal, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Yol Palas Cinayeti belli başlı bazı eserleridir.

Fecr-i Âti’de iken Milli Edebiyat Akım’ına katılan Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu devrin önde gelen romancılarından. Kiralık Konak, Nur Baba, Hüküm Gecesi, Yaban, Sodom ve Gomore, Hep O Şarkı, Bir Sürgün gibi romanları vardır. Refik Halit Karay ise İstanbul’un İç Yüzü, Bugünün Saraylısı, Yer Altında Dünya Var, Kadınlar Tekkesi gibi romanlara imza atmıştır. Kurbağacık, Dikmen Yıldızı, Çapkın Kız, Yıldız, İki Süngü Arasında gibi eserlerin sahibi Aka Gündüz’dür. Dilde sadeleşmeyi esas alan, bu konuda taviz vermeyen ve ilk örneklerini başarılı bir şekilde de veren yazarımız ise Ömer Seyfettin’dir. Beyaz Lale, İlk Düşen Ak, Yüksek Ökçeler, Efruz Bey, Gizli Mâbed, Bomba gibi hikâyeleriyle tanınmıştır. Dönemin en sevilen roman ve hikâye yazarlarından biri de Reşat Nuri Güntekin’dir. Çalıkuşu, Dudaktan Kalbe, Yeşil Gece, Bir Kadın Düşmanı, Yaprak Dökümü, Ateş Gecesi, Değirmen, Miskinler Tekkesi, Acımak, Kızılıcak Dalları önemli eserleridir. Bunların dışında Ebubekir Hâzım Tepeyran, Halide Nusret Zorlutuna, Müfide Ferit Tek, Şükûfe Nihal, Mithat Cemal Kuntay, Ahmed Hamdi Tanpınar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Falih Rıfkı, Orhan Seyfi Orhon isimleri sayılması gereken diğer yazarlardır (Akyüz, 1995: 87-190)

2.6.2. Tarih- edebiyat ilişkisi ve tarihi romanlar, tartışmalar

Tarihin değişik tanımları yapılmıştır. Metin, Tarih Nedir? Niçin Tarih Öğrenilmelidir? adlı çalışmasında (t.y.: 2-5) “Geçmişin belgelere dayandırılarak akılcı bir yöntemle toplanmış bilgisi”, “Geçmişteki olayları, yer, zaman ve faileri göstererek, kaynaklara dayalı olarak, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilim dalıdır.” “Geçmişten bize ulaşan, günümüzde ortaya çıkan tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenen kalıntılar.”, “Geçmişte olan hadiseler hakkındaki belgelerin verileri” gibi tanımlamalara yer vermiştir. Voltaire göre, tarihin ilk esaslarını “bir

kuşaktan diğerine geçmiş olan hikâyeler oluşturur; tarih sosyal bünyenin devamlılığının esasıdır. İnsanın varlığını devam ettirmesi nasıl hatırlamasına bağlıysa insanlık açısından da durum aynıdır. Lucien Febvre'in tanımına göreyse "geçmiş ve bugünün incelenmesi" yani "bugünün açıklaması"dır (Kütükoğlu, 2011:1).

Sadık Tural'a göre, tarih bilimi geçmişteki olayları, özel yorumlara girmeden, kronolojik olarak düzenlemedir. Tarihin görevi, tarafsızlık içinde, olayları yer, zaman ve tarafları göz önünde bulundurarak ve belgelere dayalı olarak, sebep- sonuç ilişkisi içinde yansıtmaktır. Tarihin içine ancak sağlam belge ve bilgiye dayalı kişi ile olaylar girebilir (Yılmaz, 2000: 42).

"Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog" (Carr, 2004: 35). Tarihçi geçmişin kaydedilmeye değer taraflarını ortaya koyar ki bunu yaparken geçmişten günümüze ulaşan belgelere, verilere başvurmak zorundadır.

Jenkins (2011: 29)'e göre "geçmiş olup bitmiştir ve ancak tarihçiler tarafından çok farklı araçlar kullanılarak, mesela kitap, makale, belgesel vs. gibi geri getirilebilir, gerçek olaylar olarak değil." Geçmiş, bıraktığı izlerin takip edilmesiyle belli bir metotla tarihçiler tarafından şekillendirilir. Tarihçi geçmişi kanıtlar/belgeler ışığında şekillendirmeye çalışsa da elindeki kanıt ve belgeler yeterli olamamaktadır. Bu durumda ortaya çıkan boşlukları imgelemi yoluyla doldurma yoluna gider. Böylece geçmişin anlatısı kurgulanarak, bir bütün dâhilinde sunulmaktadır. (Dilek, 2009: 637-638). Yediyıldız'a göre tarih, bir taraftan var olan geçmiş gerçeğini, bir taraftan da bu gerçeğin araştırılıp yorumlanmasını ifade etmektedir. Burada araştırmayı yaparak anlamaya ve anlatmaya çalışan da tarihçidir (Kiriş, 2009: 9).

Tarihçinin üstünde çalıştığı geçmiş, tarihçi onun ardındaki düşünceleri bulup çıkarmaya çalışırsa, yaşayan bir geçmiştir. Tarihi gerçeklik okuyucuya ancak tarihçinin izin verdiği ölçüde ulaşır. Geçmiş tarihçinin zihninde tıpkı tarihi roman yazarının yaptığı gibi yeniden kurularak okuyucuya aktarılır. Tarihçinin bakış açısını bilmeden tarihi anlamak olası değildir (Caar, 2004: 26).

İdealist tarih felsefecilerine göre tarih, geçmişte olup bitmiş olayları incelediği ve bu geçmişin de deneysel yollarla test edilmesi mümkün olmadığından genellemeler ve evrensel açıklamalar yapılamayacağından sanattır. Postmodernistlere göre tarih, bir şiir, nesir ve söylem gibi içinde yorum barındıran metinlerdir, bir edebiyat biçimidir (Yılmaz, 2013: 199).

Duygu ve düşüncelerin dil aracılığıyla, sanatsal bir şekilde, sözlü ve yazılı ifadesi olan edebiyat da tarih gibi insanı ele alır, onun maceralarını inceler. Tarih gibi ulusların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik gelişimini yansıtır. Yani her ikisinin ortak öznesi insandır ve bunlar birbirlerini tamamlar. Edebi bir eseri anlayabilmek için eserde geçen dönemin özelliklerini bilmek gerekir (Yılmaz, 2000: 42). Tarih güzel sanatların birçok alanına kaynaklık etmiştir. Roman da kaynağını zaman zaman tarihten alır. Roman malzemesini geçmişten veya güncel olaylardan alsın ortaya konduğu andan itibaren tarihî kaynak olmaya adaydır (Sulaimanova, 2009: 3).

Tarihçinin geçmişi yeniden kurarken başvurduğu belgelerin önemli bir kısmını da edebi metinler oluşturmaktadır. Bunlar yazıldıkları dönemin fotoğrafı gibidirler. Bundan dolayı edebi ürünler, tarihsel bir anlam da yüklenmektedirler. Edebiyat, tarihin pek derine inmediği sıradan kişi ve olayları, bunların etkilerini ayrıntılı olarak incelemektedir. Tarih, savaşları sebep ve sonuçlarıyla, kronolojik olarak ele alırken, edebiyat, bu savaşların toplumdaki etkilerini, insanlarda oluşturduğu duygu ve düşünceleri kurgulayarak, canlandırarak ortaya koymaktadır (Erol, 2012: 60). Tarih toplumların belleğinden, anılarından oluşmaktadır. Tarih disiplini bunları belli bir kronolojik sırayla, özetleyerek, tarihin kendine özgü kavramları çerçevesinde, kuru, renksiz ve heyecansız bir dille verir. Edebiyat ise kullandığı sanat dili sayesinde ele aldığı konuyu renkli, heyecanlı, çekici, akılda kalıcı hale getirir (Durukoğlu, 2013: 139).

Tarih insanın geçmişten günümüze gelen yaşam serüvenini daha gerçeğe yakın vermeye çalışır. Edebiyat ise böyle bir sınırlamaya ihtiyaç duymaz. Geçmişten günümüze insan yaşamını kurgulayarak verme yoluna gider. Edebiyat da tarih gibi bir çağa, bir döneme ışık tutar, yukarıda değinildiği gibi dönemin fotoğrafı olur

(edebiyatogretmeni.gen.tr). Tarihçi bir bilim insanı olarak belgeleri konuşTURur, belgelere göre gerçek dışı yorum yapma hakkı yoktur. Edebî eserin temelinde düşün gücü vardır. Tarihin ortaya koyduğu geçmiş gerçeğini, aradaki zaman mesafesine ve insan psikolojisine dikkat ederek yeniden kurgular. Bilimsel verilere bağlı kalmadan, tarihî kaynakların boş bıraktığı yerleri düşün gücüyle doldurur (Argunşah, 1990: 7).

Tarihî roman için en önemli nokta, belgelerin doldurmakta yetersiz kaldığı tarihteki boşluklardır. Tarihî roman yazarı bu boşlukları doldurarak yaşanması olası olanı gerçekleştirmektedir (Keskin, 2008: 38). Edebiyat tarih ilişkisi konusunda Tarık Buğra'nın görüşü şu şekildedir: "Edebiyat, tarihi günün üzerine çevirmiş bir projektör olabilir. Tarihin, insanın ve toplumun sürüp giden bireysel ve toplumsal meselelerinin projeksiyon gösterisi yapılabilir. Evrensel, önsüz ve sonsuz tutkuları, sevgileri, kinleri ve başarıları, yanılgıları, yücelikleri ve aşağılıkları, kısacası, edebiyatın bırakılmaz temellerini en çarpıcı halleriyle sergileyebilir. Yani tarihi, edebiyat güncel yapabilir" (Buğra, 1990, Akt. Yılmaz, 2000: 42).

Tarihle edebiyat, metin oluşturma bakımından yan yana gelmektedir. Tarih metni oluşturulurken tarihçinin metin oluşturmada maharetli olması, yaratıcı olması gereklidir. John Tosh'a göre iyi bir tarihçi, iyi bir tarihsel metin oluşturabilmek için iyi bir edebî donanıma sahip olmalıdır. Bu şekilde tarihçi metin oluşturmada, edebiyatçı konu seçmede birbirine başvurmaktadır (Çelik, 2002: 57).

Milletler sıkıntılı dönemlerinde geçmişlerinden güç almak isterler. Böyle dönemlerde destan ve tarihlerine sığınmaktadırlar. Destanlar, toplumların belleğinde derin izler bırakmış en eski edebî türdür ve romandan önce insanlara günümüz tarihî romanlarından aldıkları tadı verebilen eserler olmuşlardır. Modern çağda ise destanlar yerlerini romana bırakmıştır. Bugünkü tarihî roman yazarı geçmişin destancısı, masalcısıdır (Argunşah, 1990: 2).

Roman, kurguya dayalı bir edebî türdür. Roman ve tarih her ikisi de zaman ve mekân üzerine kurulmuşlardır. Her ikisi de yeniden kurgulamaya dayalıdır. Dil ve yazı gibi

aynı anlatım araçlarını kullanırlar. Tarihçi de romancı gibi, geçmişte yaşanmışlar içinden seçme yapmaktadır (Türkeş, 2001-2002: 166).

Tarihî roman, edebiyat ve tarihin buluştuğu bir türdür. Edebiyat eleştirmenleri tarihî romanları popüler olarak değerlendirilip, edebi yönü üzerinde dururlarken, tarihçiler ise tarihsel bilgi açısından değerlendirip tarihsel düşünceye katkısı açısından tartışmaktadırlar (Düzgün, 2008: 38). Tarihî romanla ilgili herkesin kabul edip üzerinde uzlaştığı bir tanım henüz yapılabilmemiş değildir. Bu tür romanların nasıl adlandırılması gerektiği bile tartışma konusudur. “Tarihî roman”, “tarihten söz açan roman”, “tarihe dayanmış roman”, “tarih romanı”, “tarihsel roman” gibi adlandırmalar yapılmakta, aralarında bir ayırım gözetilmemektedir. Bunların ortak noktası tarihîliktir. Tarihî roman adlandırmasını kullanan Sadık Tural, yazarının gözlemleyemediği bir dönemi, tarihî gerçeklere bağlı kalarak anlatan roman şeklinde bir tanımlama yapmaktadır.

Diğer roman türleri için yanlış yapma gibi bir sorun yokken tarihî roman için bu sorun vardır. Çünkü tarihî roman sırtını tarih malzemesine dayadığından (Argunşah, 2002: 440), edebî- estetik açıdan değerlendirilmesi yanında bir de tarihî gerçeklere uyup uymadığı yönünde kontrol edilmeye, değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Bundan dolayı yazan açısından romanın en zor türü veya en kolay olabilmektedir. (Doğan, 2000: 143). Tarihi konu edinen bir romanda, ele alınan dönem yazarın şahidi olmadığı bir dönemde geçmişse ve yazar dönemle ilgili bilgileri sonradan öğrenip hayal dünyasında yeniden işleyip roman oluşturuluyorsa tarihi bir roman söz konusudur. Tarihi romanlarda öğrenmek ve öğrenilenleri hayal dünyasında canlandırarak gerçeğe yakın bir kurgu oluşturmak önemlidir. Bunun için yazar, geçmişte olmuş olanları öğrenirken sadece tarih kitaplarında yazanı değil, ulaşabildiği her türlü belgeyi, efsane, destan, ağıt vb. araştırarak ufkunu açmalı, malzemesini çoğaltmalıdır (Çetindaş, 2006: 83).

Romanın tarihîliği konusunda Sadık Tural ölçüsünü şu şekilde koymuştur: Konu tamamlanmış, bitmiş, üzerinden belli bir zaman geçmiş olmalıdır. Yazar tarafından gözlenmemiş olması gereklidir. Hilmi Yavuz ise tarihsel romanın tarihî roman

olmadığını, her romanın bir süre sonra tarih olacağını ama tarihî romanın ayrı bir tarihîlik niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Eserde ele alınan zaman, yazar ve okuyucu açısından uzak bir zamana karşılık gelmekteyse bu romanın tarihî roman olduğunu belirtmektedir (Argunşah, 2002: 443).

Taner Timur, her romanın “tarihî” bir tanık olduğunu, yazarın yaşadığı çevreyi anlatmasıyla oluşan romanın bile zamanla tarihî bir anlam kazanacağını ileri sürmüştür (1991: 195). Yani her roman aşağı yukarı tarihseldir ama tarihî değildir. Tarihî romanda tarih, aktarılan bir gerçeklikken, tarihsel romanda bir yöntemdir şeklinde bir ayrımı da Yurdakul yapmıştır (Argunşah, 2002: 443). Tarihîlik olup bitmiş, üzerinden çokça zaman geçmiş bir dönemi anlatmakta iken, tarihsellik zamansal aranın az olduğu, yani genişletilmiş şimdiki zamanı belirtmektedir (Doğan, 2000: 150).

Korat (2001: 66/75) ise, “...yazarın kendi varoluşundan önce yaşanmış olayları ele aldığı romanlara “tarihsel roman” adı verilebilir” şeklinde bir tanımlama yapmaktadır. Korat’a (2001) göre iyi bir roman, ne tarihî gerçekleri bozmaktır ne de tarihi yansıtmak. Romanı roman yapan estetikdir (2001: 66/75). Korat, Tarih ve Roman Konferansı’nda, tarih romanı, tarihsel roman, tarihî roman ayrımlarını kaldırmak gerektiğini, içinde tarihsel olay barındıran, kurgusu tarihsel olaya göre ilerleyen romanlara tarih romanı denmesinin uygun olduğunu, çünkü hepsinin aynı olduğunu dile getirmiştir. Yazarların tutumu tarih romanı üzerindeki tartışmaları belirlemektedir. Eserinde tarih romanlarının roman yönünü ortaya çıkaracak hiçbir tarihsel iddiası olmayan yazar ile estetiği bir kenara bırakıp bildiri tarzında yazan yazar birbirine tamamıyla zıttır ve politiktirler (Korat, 2009). Amin Maalouf bu konuda şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “Tarihi romanlar, tarihi öğrenmenin varlık nedenidir.” (Akt: Gerçek 2001: 44-45) Maalouf’a göre tarih kitapları, yüzeysel olan vakanüvis tarih kitapları ve kişilerin geri plana itildiği, kitlelerin öne çıkarıldığı uygarlıkları anlatan tarih kitapları olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarihi romanlar bunların sentezini yaparak dönemin tarihinin öğrenilmesini sağlarlar. Roman yazarları olduğu gibi gerçeği aktarmak durumunda değillerdir, sadece gerçeğe benzetmeye çalışırlar.

Roman yazarı tarihçi değildir ama hareket noktası tarihtir. Tarihi, kendi anlayışına, dönemin bakış açısına veya ideolojisine göre yorumlar. Roman yazarı, tarihi tarih içinde kalarak mı yorumlamalı yoksa kendine göre bir tarih mi oluşturmalı? sorusu önemlidir. Romancı yorumunu tarih içinde kalarak yapmalıdır (Yetiş, 2007: 2).

Cüneyt Kanat bir röportajında tarihi romanın herkesin anlayabileceği bir sadelikte ve geçmişin aydınlatılmasına yönelik bir kurgu içinde yazılması gerektiğini belirtmiştir. Kurgu yapılırken de tarihi gerçeklere uyulmalıdır. Bu türde yazarlar, ele alacakları dönemin tüm özelliklerini bilmelidir. Eğer bunu yapmazsa yaşanmış gerçekliği olduğu şekliyle kullanamaz ve bir tür tarih yanılgısı olur. Tarihi romanda kurgu mutlaka olacaktır ama onu tarihten ayıran da kurgusalıktır (Kanat, 2012). Argunşah (2002: 444), tarihi romanı, belli zaman dilimi içinde gerçekleşmiş olayların, devirlerin ve bu devirlerdeki insanların öykülerini edebi ölçüler içinde yeniden oluşturmak olarak ele almaktadır.

Özdemir, konularını geçmişten, tarihsel olay ve kişilerden alan roman türü olarak tanımlamasını yaparken, tarihsel romanın belirleyicileri olarak şunları vermektedir: Geçmişle ilgili olmalı ve geçmişi bugüne getirmelidir. Yalnız geçmişin o günün gözüyle ele alınması gerekmektedir. Konuşmalar, giysiler, betimlemeler, olayların anlatımı o günün şartlarına göre bugün gibi anlatılmalıdır. Romancı o günün günlük yaşamını, o günlerin sevinç ve kederlerini, yaşama bakışlarını bilmelidir. Yazar ele aldığı dönemi ve kişilerini iyi bilmelidir. Ama bu bildiklerini edebiyatın kurallarına göre, yaratıcılığını işe katarak kullanması gereklidir. Tarihsel roman yazarı ancak anlattığı çağın duyarlılığını yakalayıp, havasına ve yaşantısına girebilirse başarılı olabilir. Romanın konusu bir savaş, antlaşma veya ihtilal ise bunların toplumdaki kişiler üzerindeki etkisine yer verilmelidir. Özdemir'e göre bu özellikler Kemal Tahir'in ve bazı romancılarımızın romanlarında sınırlı da olsa görülmektedir (Özdemir, 1983: 235-237). Bahri Ata (2000, 161), Mershon'dan şu tanımlama vermiştir: "tarihi karakterleri ve durumları ilham kaynağı olarak kullanan romanlara ve resimli kitaplara genellikle tarihi roman denir." Hoffman'ın yaptığı tanımlama ise, "tarihi roman, konusu tarihi olaylar ve kişilerle ilgili romandır." şeklindedir.

Mehmet Niyazi tarihi roman dışında yazarların her yönden özgür olduklarını ama tarihi roman yazarların tarihi gerçeklere bağlı kalmaları gerektiğini savunmaktadır. Tarihi romanda üç özellik bulunmaktadır. Bunlar:

- Gerçeklik duygusu uyandırması gerekmektedir.
- Gerçekliğin yazar tarafından edebî bir anlatımla kurgulanması
- Romanda geçen konu/ konular ile kişi/ kişilerin yazarın yaşadığı dönemden önce yaşamış olmasıdır (Düzgün, 2008: 42). Argunşah (2002: 442-444), yazarın şahit olduğu bir tarihi dönemi anlatmasıyla, tarihi malzeme kullanarak kurguladığı zamanı veya tarihi olayı anlatması arasında fark olacağını dile getirmiştir. Olayın gerçekleştiği zaman ile romana konu olması arasında geçen zamanın kısa olması kişisel yorumlara yol açmakta ve kurgu farklılaşmaktadır.

Hem türün adlandırılması hem de tanımlamasının yapılmasında ortak nokta oluşturulamadığı gibi bir de “Tarihi romanın gerçekliği nedir, ne olmalıdır?” tartışmaları vardır.

Alman yazar Alfred Döblin “Tarihsel roman her şeyden önce bir romandır, tarih değil” tanımını yapmıştır (Akt. Gögebakan, 2004: 13). Tarihi roman, malzemesini tarihten almaktadır ama bunu yazarın hayal dünyası yeniden şekillendirmektedir (Düzgün, 2008: 40). Tarihi roman-tarih bilgisi gibi karşılaştırmalar yapılarak romancının tarih bilgisi üzerinde ne kadar tahrifte bulunduğu veya bu bilgiyi ne kadar kullandığı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Romanın görevi tarih bilgisi vermek değildir. Tarihi bir romandan beklenecek son şey öğreticilik olabilir. Romanın gerçekliği kendine özgüdür. Yazar, tarihi malzemedan seçme yapar ve hayal gücünü kullanarak yeni bir yaratımda bulunur. Yorumlarda bulunur. Romantik tarihçi görüş bu duruma pek taraftar değildir. Yazara, tahrif veya yadsımamak koşuluyla kendi fikirlerini kullanma hakkı tanımaktadır. Fethi Naci'nin tarih-gerçeklik ilişkisi üzerine düşüncesine göre, yazar gerçek kişi/ kişilere, gerçek kişi/ kişiler hakkında gerçeğe dayanmayan sözler ettirmemeli, dönemle ilgili maddi

hatalara yol açmamalıdır. Fethi Naci'nin bu açıklaması yazarı sınırlandırmakta, romantik tarih görüşüne uygun düşmektedir.

Hüseyin Tuncer'e göre, günlük hayatın ve tarihin gerçekleri, sanatçı açısından malzemedan başka bir şey değildir. Tiyatro yazarı, şair, romancı bu malzemeyi kendince şekillendirip işler. Bunu yaparken edebî yaratmanın sihri kullanır. Sanatçı tarih gerçeğine dayanarak yeni bir eser yaratır. Tarihî roman sırtını dayadığı tarihi malzemeye tıpatıp uymak zorunda değildir. Tarih bilgisi, tarih kitapları tarihi kişilerin insani yönleri üzerinde durmazken, edebî eserlerde insanın iç dünyası ele alınıp işlenir. Önemli olan olayın aslına sadık kalabilmektir (Yılmaz, 2000: 44).

Tarihi gerçekliğin yorumlanması olan tarihî romanla, tarih daha anlaşılır olmakta, sadece olayların tarihi olmaktan çıkarak insanın tarihi durumuna gelmektedir. Alain, tarihin hep soyut olduğunu dile getirirken, insanın olmadığı tarihten bahsetmektedir. Tarihî roman, tarihi, olayların tarihi olmaktan kurtarıken tarihi aydınlatmaktadır. Tarih, romana malzeme olunca soğukluğunu kaybetmekte, sevimli ve anlaşılır olmakta, daha geniş kitlelere ulaşma imkânı kazanmaktadır. Alev Atlı, tarihin romansız anlaşılacağını ifade ederken bu konuya değinmektedir (Argunşah, 2002: 440-441).

Tarihte önemli olan olaydır. Tarihî roman tarihte olup bitmiş bir olayı ele alıp işlemektedir. İnsan tarihî romanda yeniden yaratılmaktadır. Tarihin bilgi olarak sunulduğu kitaplarda kişilerin insani boyutları üzerinde durulmamakta yani "can" boyutu eksik kalmaktadır. Bazılarına göre tarihî roman, tarihin insanileştirilmesidir. Tarihî romanlar ruh çözümlemelerine fazla olanak tanımazlar çünkü bu konuda ayrıntılı bilgi ve belge azdır. Bu konuda gerçeklere aykırı hareket etmektense eserin ruh çözümlemesi açısından derinlikten yoksun olması daha doğrudur (Yılmaz, 2000: 44).

İlk tarihî roman denemesi olarak kabul edilen Waverley'de roman kahramanları destana özgü özellikler göstermemektedir. Daha önceki tarih konulu romanlarda roman kişileri destansı ve mitolojik özellikler taşıırken Walter Scott'ta millî normlara

uygun tipler olarak belirmişlerdir. Hilmi Yavuz'a göre romanın konusu olan tarihî olay kahramanın bilinciyle verilmelidir (Çelik, 2002: 61).

Tarihi bir romanda roman kişileri gerçekten yaşamışlardan seçilirse bunların tarihsel gerçekliğe uygun olması gerekecektir. Yazar hayal dünyasını sınırlamak zorunda olacaktır. Eğer bunlara dikkat etmeyip romanın başkişisini gerçek tarihsel kişiliklerden seçip, onlar üzerinde değişiklikler yapmaya kalkışırsa birçok eleştiriye maruz kalacaktır. Ayrıca büyük tarihî kişilikler toplumca benimsenmiş olduklarından onlarla ilgili yorumlarda bulunmak tepkilere neden olabilir. Tarihsel roman yazarları, büyük tarihsel kişilikleri doğrudan romana sokmak yerine, onların varlığını veya düşüncelerinin özünü duyumsatmalıdır. Bunun için ikinci dereceden önemli kişilikleri birinci dereceden önemli kişiliklere yaklaştırarak onları tanıtabilir.

Roman kişileri mutlaka yaşamış olmak zorunda değildir, önemli olan onlar aracılığıyla yaşanması mümkün olanın aktarılabilmesidir. Büyük tarihi kişiliğin romanda da çok yer kaplaması gerekmemektedir (Göğebakan, 2004: 44-45). Edebiyatın yani romanın bilgi aktarımına çok fazla tahammülü olmadığı için tarihî roman, büyük tarihi kişileri doğrudan romanda ele almaz. Etraflarındaki kişiler aracılığıyla büyük tarihi kişilikleri tamamlama yoluna gider (Argunşah, 2002: 444).

Tarihsel romanda gerçekliğin ön plana çıkarılması romana yönelik fazla bilimsel eleştirilerine yol açarken, fiksiyona (kurmaca) ağırlık verilmesi ise aşırı kurmaca yani tarihsel gerçekliğin saptırılmış olduğu eleştirisine neden olmaktadır. Ama fiksiyonun tarihsel roman açısından önemli olduğunu savunan edebiyatçı daha fazladır. Fiksiyon tarihi belgelerin eksik bıraktığı boşlukları doldurma aracı olarak kabul edilmektedir. İna Shabert'e göre fiksiyon tarihçinin bilimsel olarak kabul etmediği, tartışmalı bulunduğu tarihsel bilginin içini kurgulamaya yarayan, yazara yaratma alanı tanıyan bir unsurdur. Döblin, gerçekliğin kurmaca romanda az da olsa bulunmasının gerekli olduğunu çünkü kurmaca romanın bu şekilde kabul göreceğini belirtmektedir (Göğebakan, 2004: 27-28-29).

Collingwood boşlukların doldurulmasına şöyle bir örnek vermektedir: Tarihsel bilgiye göre Caesar'in bir gün Roma'da ertesini gün Gaul'de olması olağandır. Bir yerden bir yere yapılan bu yolculukta Caesar'in yaptıklarının anlatısı, yolda karşılaşılan kişilerin adları, onlara söylediği şeyler gibi ayrıntularla doldurulursa bu tarihsel romancının yaptığı türden bir kurmaca olmaktadır (Dilek, 2009: 638). M. Şakir Ülkütaşır, tarihî romancıda öncelikli olarak sanatkârlık, bilgi ve geniş bir tarih kültürü olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu özelliklere sahip olan yazar tarihi sevdirmeyi amaçlamalıdır. Ama ona göre tarihî romancılığın en önemli koşulu tarihe olan sadakattir (Doğan, 2000: 146).

Tarih içerikli roman, tarih değildir. Tarih kitabında var olan bilgiler bu tür romanda bulunmaz. Ama tarih romanı tarihî gerçeklere aykırı olmamalıdır. Tarih romanı yazan kişinin görevi, tarihten aldığı veya kurmaca olarak yarattığı kişilere, kurumlara söyleyebilecekleri sözleri söyletmek, yapabileceklerini yaptırtmak, böylece yazarın düş gücü ile zenginleştirilmiş bir tarih sunmaktır. Kimsenin bilinen tarihî gerçekliğe aykırı, çarpıtılmış bir tarih romanı yazma hakkı yoktur (Çetin, 2007: 12-13).

Tarihî romanlarda bir devir dokusuyla, rengiyle, dünyaya bakış açısıyla, yaşam tarzıyla aktarılmalıdır. Aktarımın tam olarak yapılabilmesi ve o günün günümüze yansıtılabilmesi için o dönemde yazılmış eserlerin elden geçirilmesi gereklidir. Döneminde yazılmış surnamelere, padişahlara ait divanlara, vakanüvislerin yazmış olduğu tarih kitaplarına vb. bakılmalıdır. Orta Asya Türk toplumlarının dünya görüşlerini anlayabilmek için Orhun Kitabeleri, o döneme ait destanlar bilinmelidir. Yani tarihî roman yazarının belli bir birikime sahip olması gereklidir. Sadece kronoloji bilgisi ile ansiklopediden öğrenilen tarih bilgisi üzerine kurgu oturtulup tarihî roman yazılmamalıdır (Çetindaş, 2006: 89).

Geçmişte olmuş olaylar ile yazılanlar arasında tam bir birliktelik söz konusu değildir. Yaşanılan ve yazılan olmak üzere iki tür tarih vardır. Yazılan yaşanılanın çok az bir kısmını, binde birini oluşturmaktadır. Geçmişte yaşanılmış olanın ne kadarının tarih açısından önemli olduğuna, hangilerinin seçilip yazılacağına tarihçi karar vermektedir. Yorum ve değerlendirme açısından tarihçi ile tarihî roman yazarı

arasında benzerlik bulunmaktadır. Tarihinin kaynaklardan bir olayı yorumlayarak alması onu fiksiyona yaklaştırmaktadır. Tarihsel gerçeklikle, tarihî roman yorumlama açısından benzerlik taşımaktadır. Romanda daha fazla olmak üzere ikisinde de fiksiyon vardır. Tarihi roman yazarı aydınlatılmamış ayrıntılar üzerinde durur (elik, 2002: 55-56).

Kurmacanın roman kurgusundaki yerini belirleyen genellikle yazarın bakış açısı yani dūřünce dūnyası olmaktadır. Yazar dūřüncelerini tarihsel bir konuyu temel alıp kurgulayarak, somutlaştırarak dışa vurabilir. Aynı dōnemi işleyen tarihsel içerikli romanlarda, ele alınan dōnem yazarların bakış açısına gōre şekillenmektedir. Tarihsel roman yazarları, bilinen tarihsel bir gerçekliği kendi dūřüncelerine gōre kurgulayıp şekillendirirler -Türk edebiyatında Devlet Ana ve Osmancık romanları örneğinde olduğu gibi- (Gōęebakan, 2004: 29-30).

Yalçın'a, gōre tarihî romanın olmazsa olmaz özelliği, "Tarihî roman kendi iç mantık dokusu çerçevesinde mutlaka tarihî evre, mekân ve olaylarla kahramanın karakteri arasındaki dengeyi kuracak kadar zengin tarih kōltürümüzü romancı yeteneği ile birleştirebilmelidir." (Doğan, 2000: 143).

Michael Stanford, tarihsel hikâye (roman) ve kurgu arasındaki ilişki/ farkları, hikâye formundan yola çıkarak şu şekilde belirlemiştir:

A. Başlangıç: Anlatıcı önemli bir olay veya kişiyi seçme özgürlüğüne sahipken, tarihçi tarihsel sürekliliği dikkate almak zorundadır.

B. Özne: Anlatı kişinin yaptıkları üzerine odaklanırken tarihinin böyle bir şansı yoktur.

C. Olay: Anlatı olayı yaratırken, tarih gerçeği vermek durumundadır.

D. Karakterler: Anlatı ilgiyi çekebilmek için karakterler yaratırken, tarih kurum ve organizasyonlarla ilgilenir.

E. Ortam: Kurgu da ortam aynı kalırken, tarihte ortam sürekli değişmektedir.

F. Ardılık: Anlatıda olaylar birbirini izler, tarihî olaylar kronoloji ve nedensellik içinde ilerler.

G. Plan: Plan olayların düzenli biçimidir.

H. Perspektif: Kurguda anlatıcı hikâyenin içinde veya dışındayken tarihçi tarafsız olmak zorundadır.

I. Benzetme: Tarihî romandaki kurgu gerçek olmayabilir, ama tarihçinin olayları ve kişileri değiştirerek kurgulama yapma şansı yoktur.

İ. İç Zaman: Her hikâyenin (romanın) kendi zamanı varken, tarihçinin yoktur.

J. Bitiriş: İyi bir hikâye (roman) sonuca ulaştırır, tarihçinin bu şansı yoktur.

K. Gerçeklik: Tarihçi ortaya koyduğu tarihî bilginin doğruluğu iddiasında bulunurken, kurgu böyle bir iddiaya ihtiyaç duymaz (Şimşek, 2000: 28-29). Not: Hikâye romanın biraz daha kısası olduğu için hikâye formu romana uyarlanmıştır.

Modern tarihin babası olarak kabul edilen (Arnold, 2007: 52) Leopold Von Ranke'nin kanıta dayalı çalışmalarına dek tarih ve edebiyat iç içe geçmiş durumdaydı. Bu çalışmalar sonucunda 19. yüzyıldan itibaren bir kopuş süreci başlamıştır. Objektiflik kaygısından dolayı bu kopuş daha da hızlanmıştır (Şimşek, 2006: 67). Tarihin edebiyattan uzaklaşması düşüncelerine karşılık postmodernist anlayışa göre tarih, tarihçilerin metinsel ürünleri, bir edebiyat biçimidir. Ranke'nin iddiasının tersine tarihçi tam anlamıyla gerçeği olduğu gibi yazamaz. Geçmiş olup bitmiştir ve tarihçinin geçmişle ilgili açıklamalarının doğruluğunu sınamak mümkün değildir (Yılmaz, 2013).

Caar'ın "Tarih yorum demektir" düşüncesi postmodernlerin tarih felsefesinin temelini oluşturmuştur. Onlara göre tarihi roman kurgunun kurgusudur. Yazara

kurgu olarak gelen tarihî gerçeklik bir daha kurgulanırken roman dünyasının yöntemleri eklenir ve ortaya yeni, edebî bir bütünlük çıkar (Argunşah, 2002: 442). Postmodern edebiyat genel olarak gerçek dışıdır. Bir masal dünyası yaratır ve bu dünya şekil ve içerik bakımından mantığın sınırlarını zorlayıcıdır. Bu türde gerçek ile gerçek dışı, gerçek ile kurmaca birbirine karışmış durumdadır. Okur sürekli metnin içine çekilmeye çalışılır. Okuyucunun kendisinin bir yoruma ve sonuca ulaşması istenir. Alışılmış metinler dışında bir anlatımı olduğu için rahatsız ediciliği vardır. Postmodern romanın bazı özellikleri olarak:

- Bu tür romanda yol gösteren, aydın tipi yerine sıradan insan tipi vardır.
- Belirsizlik vardır.
- Üst ve alt kültür ayrımı yoktur.
- Sanat eseri kurmacadan ibaret olduğu için gerçeği yansıtmaz. Gerçek yazar için sadece malzemedir.
- Postmodern edebiyat genel anlamda gerçek dışıdır. Gerçekçi yazar anlattıklarının gerçek dışılığını unutturmaya çalışırken, postmodern yazar eserinin gerçek dışılığını ortaya serer.
- Postmodern, sanat ile gerçek hayat arasındaki ilişkiyi koparma amacındadır.
- Postmodern eserde sonuç ya hiç yoktur veya birden fazladır. Okur metnin veya eserin içine çekilmek, bu suretle kendi yorum ve sonucunu oluşturmaya davet edilmektedir.
- Dil, postmodern romanda yazar açısından bir oyun aracıdır. Yazar dili, bilinen, gelenekleşmiş karşı oynar ve okurun metne yabancılaşmasına neden olur (Ayata, 2000: 195-197).

Yeni Tarihselcilik, postmodern bir kuramdır ve edebiyat ile tarih arasındaki ayrımları ortadan kaldırma çalışmalarıdır. Tarih metinlerini geçmişî yansıtan bilimsel metinler olarak kabul etmemektedir. Bu metinler geçmişî yorumlayan kurgulardır. Bundan dolayı tarih, bilimsel çalışmalara değil edebiyata yakındır (Yalçın-Çelik, 2005: 83). Tarihle edebiyat arasında tarihin kurgusal ve üretime açık olması nedeniyle bir fark olmadığını, tarihî metinlerin de edebî metinler gibi okunması gerektiğini ileri süren bir görüştür Yeni Tarihselcilik. 1980’li yıllarda Stephen Greenblatt tarafından kullanılmış bir tabirdir.

Yeni Tarihselciler, geleneksel tarihyazımcıları toplumun gündelik yaşantısını, kültürel yapısını dikkate almamakla eleştirmektedirler. Yeni Tarihselciler ise edebî metnin tarihsel arka planında bu konuyu ihmal etmemektedirler. Bundan dolayı tarihin arka fon olarak kullanıldığı romanlar, tarihî roman gibi algılanmaktadır. Yeni Tarihselciler için olgudan çok olaylar önemlidir. Bu tür romanlar, tarihî bir dönemi düz bir çizgide vermezler. Ortak bir tema etrafında, farklı yerlerde oluşmuş olaylar anlatılır (Yeşilyurt, t.y. :1813-1817).

Yeni Tarihselciler geçmişte olmuş olayların nesnel olarak yansıtılmadığını düşündükleri için bunlarla daha az ilgilenmektedirler. Onlara göre tarihçi olayları seçme sürecinden geçirip, anlatıya çevirdiğinde tarihin bilimselliği söz konusu olamaz. Böylece edebiyat ve tarih arasında fark kalmamaktadır. Onlar edebiyatın belli bir yer ve zamanın kültürünü oluşturan tüm unsurların, toplumsal uygulamaların, söylemlerin parçası olduğunu kabul etmektedirler. Belirli bir dönemin kültürel, politik, dilsel vb. açılardan incelenebilmesi için sadece edebiyatın değil, her alandan aynı döneme ait değişik metinlerle birlikte edebiyatın incelenmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Çavuş, 2002: 123). Yeni Tarihselcilik anlayışına göre anlatım tarzı ve kurgu nedeniyle roman tarihten, tarih de romandan soyutlanamaz. Her ikisi kurgulanmış birer bütündür. Yeni Tarihselcilik anlayışı, geleneksel tarih anlayışını tarihi bir üst kültür ürünü olarak görmekle, üst kimliklerin tarihi olmakla ve çeşitli belgeler aracılığıyla tarih okuruna gerçeklik duygusu vermeye çalışmakla eleştirmektedir. Oysa hemen her konu, aşk, evlilik, cinsellik, hastalık, ölüm... tarihin konusu içinde olmalıdır (Yalçın- Çelik, 2005: 18-24).

Tarihçi, önünde bulunan belgeler içinden yaptığı bir seçme sonucunda kendince bir kurgusal öykü oluşturmaktadır. Her biri bir olayın halkasını oluşturan bu öykülerden birini öne çıkaran tarihçi, temel fikrini, öne çıkardığı öykü üzerine kurmakta ve gerçek olduğu iddiasında bulunmaktadır. Yeni Tarihselcilere göre oluşturulmuş olan bu metin edebî bir eserdir, bilimsel değil (Yeşilyurt, 2007: 200). Giles Gun'a göre Yeni Tarihselcilik "metinlerin klasik büyük eser kabul edilmesinde rol oynayan ideolojilerin maskesini düşürmek" tir (Akt. Öztürk: 550). Yeni Tarihselcilik, tarihteki kopukluklar, kesinlikler ve ikilemler üzerine metinsel oyunlar oynayarak okuru bildiğini zannettiği bazı tarihsel gerçeklikler üzerinde düşünmeye zorlamakta, tarihin kurgusallığını vurgulamaktadır (Yalçın-Çelik,2005: 30).

Yeni Tarihselcilik geçmişteki olayların gerçekliğini reddetmemekle birlikte bunların sonsuz yoruma açılım yaptığını ileri sürer. Geçmişten kopmak değil, geçmişe eleştirel bir yolculuk, bilinenleri yeniden değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bu kurama göre, tüm tarihler bir seçme ayıklamanın sonucudur. Tarihçinin ayıklama işlemi sonrasında bulduklarını, egemen ideoloji doğrultusunda bütünleştirme çabasına girmesi nesnellikten uzaklaşmasına yol açmakta, edebiyatçı ile yakınlaştırmaktadır. Yani roman yazarı ile tarihçi aynı egemen ideoloji doğrultusunda kurgu yaptıkları için temelde işlevleri de aynıdır (Öztürk, 2001: 550). Romancı ile tarihçi arasında bir farklılık yoktur çünkü her ikisi de var olan gerçekliği kendi ideolojileri, birikimleri ve kültürleri doğrultusunda yeniden kurgulamakta, bu da gerçek kabul edilen tarihin gerçekliğine zarar vermektedir (Yeşilyurt, 2009: 1999).

Yeni Tarihselcilere göre bu anlayışın ilkeleri,

- Tarih gerçekliklerin anlatımı değil, metinsel bir anlatıdır,
- Hiçbir edebiyat metni bir başka metinden bağımsız olamaz,
- Tarih kurgulanmış gerçeklikler ve oyunlardır- hiçbir tarihi şahsiyet veya olay mutlak doğru kabul edilemez,

- Tarihi anlamanın yolu onu bir bağlam içinde değerlendirmekle mümkündür (Yalçın-Çelik, 2005: 33-34).

Yeni Tarihselcilik tarih başta olmak üzere bütün kültürel değerlerden şüphe duymayı getirmektedir. Böylece nakilci yaklaşımdan akılcı yaklaşıma geçiş yolunda bir zorlanma gerçekleşecektir. Akıl yegâne gerçeği bulmaya çalışırken gerçeğin birçok yüzüyle karşılaşacaktır. Yeni Tarihselciler, söylemlerini geçmiş ve hayal- gerçeklik üzerine kurarken okurun belleğinde bir kargaşa yaratmaya çalışırlar. Geçmiş onlar için de bir malzeme deposudur. Buradan tarihî malzeme alınır, istenildiği gibi kurgulanır, çözümlenir, ayrıştırılır. Kökeni tarihe dayanan ama öz itibarıyla kurgulanmış, yorumlanmış bir tarihsel görünüm oluşturulur. Böylece arka planda kalmış olan tarihin yorumlanabileceği, anlam- metin- gerçeklik üçgeni içinde her zaman yeni anlamlara açılım yapılabileceği gösterilmeye çalışılır (Yeşilyurt, 2009: 2008).

Postmodern tarih görüşü ve edebiyat anlayışının yaygınlık kazanması ülkemizde de bir kısım yazarların bu anlayışta eserler vermelerine neden olmuştur. Postmodern anlayışın sağladığı özgürlük sayesinde geçmiş karşısında daha serbest hareket etme olanağı elde etmişlerdir. Bu tür romanlarda tarih sadece bir başlangıç noktası olmakta, hatta sadece zamanla ilgili bir tespit olarak bırakılmaktadır. Fantezi ve entrika ise yoğun olarak işlenmektedir. Onlara göre tarihi roman geçmişte kalmış olan masal dinleme ve anlatma isteğinin bir sonucudur. Tarihî gerçeğin yeniden canlandırılması gibi bir amaç söz konusu değildir. Tarihî romanda bulunan ciddilikle alay eden, baştan sona kurmaca özelliğine sahip bir roman ortaya konmaktadır (Argunşah, 2002: 446).

Postmodern ve Yeni Tarihselcilik anlayışı çerçevesinde oluşturulan romanlar, zamanın, mekânın olmadığı, karakterlerin bu belirsizlik içinde cılız yaratıldığı romanlardır. Bu tür romanlar, aslında yazarın kendi tarihidir. Hayal gücünün ön planda olduğu hayali fantezi romanlardır. Roman yazarı tarihi tahrif edilmiş bir gerçek olarak görüyorsa “bence böyle” demektedir. Ama “bence böylelerin” sonu gelmeyecektir. Bu durum sanatın bir oyun olduğu kabulü yanında, ideolojik

saptırmanın, birikim yetersizliğinin, tarihteki boşlukların doldurulması isteğinin, içinde bulunulan zamanın taleplerinin bir sonucudur.

Tarihin de yazılmış olmasından dolayı romana benzediği iddiası çok geçerli bir iddia değildir. Roman yaşanmışı doğrudan ele almamakta, yaşanıp yazı ile kayıt altına alınmış olanın üzerinden bir çalışma yapmaktadır. Tarihi bilgi olarak görmek kolaycılıktır. Tarih bilgiden bilince dönüşürse tarihle daha sağlıklı ilişki kurulabilecek, romandaki tarihin anlamı kavranacaktır (Doğan, 2000: 141-151).

Türkeş'e (2002:186-187) göre, bir romanın postmodern olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan kurallar yoktur. Lyotard'ın bu konuda yapmış olduğu açıklama da kendinden önceki sanat felsefelerinden farklı bir anlayış getirmediğinden postmodern edebiyat için ayırt edici, aydınlatıcı bir anlam ifade etmemektedir. Bu akım çerçevesinde eser verenlerin çoğu için postmodern durum felsefi bir bakış açısı değildir. Bunlar eserlerini piyasa koşulları ve biçimsellik açısından bu akım ile ele alınmışlardır. Tarihi, fon olarak kullanmak isteyen yazarlar için bilgi ve gerçeklikle sınırlandırılmamışlık kolaycılıktır. "Ben böyle yorumladım", yaklaşımı ile tarihin her dönemi karikatürleştirilmektedir. Lyotard, postmodern tarihî romanların özgün olduğu iddiasındadır. Oysa bunlar, seçilen konu, ele alınan temalar, biçimsellik açısından benzeşmekte, bıktırıcı tekrarlara düşmektedir. Klasik tarihî romanlar gerçeğin peşindedir ve okuyucuda aynı duygu ile hareket eder. Postmodern tarihî romanlarda yer alan kurgusalılık, her ne kadar yaratım sürecinin bir takım muğlak ifadelerden oluştuğu belirtilse de, okuyucular tarafından sorgulanmaksızın tüketilmekte, anlatılanlar tarihe ilişkin ciddi yorum ve bilgiler olarak ele alınmaktadır.

Postmodern romanlarda gerçekte kurmaca birbirine karışmış durumdadır. Karışıklığın en önemli nedeni de tarihçe yaşanmışlığı ispatlanmış olan kişiler üzerinde kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Yazarlardan bazıları, tarihî gerçeklerden uzaklaşılmasını, tarihî romanın doğasına aykırı bulup eleştirmektedirler. Sadık Tural bu konuda, "Tarihî romanın kuruluşu ve ifade tarzı sırasında, konu edilen devrin duyma, düşünme ve sistemine tarihî belge, hatta

menkıbeden gelen bilgi ile uymayan malzemeye yer verilmez. Tarihî olay ve kişileri tahrif etmek, bir art niyet olmasa da affedilmez hatâdır" (Tural, 1982: Akt. Yalçın-Çelik, 2005: 73-74) demektedir.

Çetin (2007: 12), postmodern tarih yazıcılığında esas olanın tarihin tahrifatı olduğunu ileri sürmektedir. Postmodernler için tarih, oyun ve kurgulama için kullanılabilir bir nesnedir. Bazı postmodern tarih romancısı tarihe, Türk tarihini aşağılamak, küçük düşürmek, bağlamından kopartıp saptırma malzemesi olarak kullanmak için başvurmaktadır.

Türkeş'e (2002: 211) göre, postmodern düşüncenin yarattığı romanlar çabuk tüketilmekte, bu türleri okuyarak tarihî bilgi edinmeye çalışan ve edindiği bilgileri yeterli gören, doğru bulan tarih tutkunları ortaya çıkmaktadır. Bu tür romanlar, tarihî metinlerden daha kalıcı ve etkili olmaktadır.

Tarih, edebiyat, tarihî roman, son zamanların postmodern anlayışı üzerine birçok görüş bildirilmiş ve yorum yapılmış ama tam anlamıyla tanımlamalar üzerinde ortak bir noktada buluşulamamıştır. Tarihi roman, edebiyatla tarihin geçmişten bugüne ortak ürünü olmuş, özellikle kültürel bir aktarım aracı olma özelliğini korumuş ve korumaktadır. Hatta bir takım ideolojik mesajların da verilmesinde etkili bir yol olarak iktidarlarca kabul edilmiştir. Tarih bilincinin oluşmasında yine tarihi romana önemli görevler düşmüştür. Roman, özellikle tarihî roman kolay okunan, geniş kitlelere hitap etme özelliğine sahiptir. Klasik tarihî romana ve tarih anlayışına karşılık ortaya çıkan postmodern ve Yeni Tarihselcilik gibi akımlarda kendilerine bu ortamda yer edinmişler ama popüler olmak, ciddiyetsizlik ve tarihi bozma gibi suçlamalara maruz kalmışlardır.

2.6.3. Tarihî romanın dünyada ve ülkemizde gelişimi

Tarih ve edebiyat, Klasik Çağ ve Rönesans dönemlerinde, günümüzdeki gibi iki ayrı tür değil, iç içe geçmiş türlerdir. Thukydides'ten günümüze kadar yazılmış tarihî metinlerde tarih ve edebiyat bilgisi ile estetik bir aradadır. Neo- Klasik dönemle birlikte, edebiyatın kuralları belirlenmiş ve edebiyat ile tarih arasında çizgiler

çizilmeye başlamıştır. 19.yüzyılda tarihin bilim olduğu kabul edilince bu iki tür kesin olarak ayrılmıştır. Bu yüzyılın ikinci yarısında W. Ranke gibi tarihçiler öncülüğünde tarih akademik bir disiplin haline getirilirken, edebiyat ise sanatın bir kolu olarak devam etmiştir (Yalçın- Çelik, 2005, 58).

Tarihî roman Avrupa'da modern anlamda 19.yüzyılın ilk yarısında romantik milliyetçilik akımı ile ilişkili olarak kendini göstermiştir (Ata, 2000: 161). Romantizm akımı duygusallık, milliyetçilik, hüzün duygusu vb. yayarken sanatta coşkunluk ortaya çıkmış, insanlar geçmişlerine yönelme ihtiyacı duymuşlardır. Tarihî romanlar destan devrinin devamında romantizm ile kendine bir çığır açmıştır (Çetindaş, 2006: 86).

Romantizm akımının gelenek, kural ve usulünü esas alan tarihî roman kısa sürede Avrupa'da yaygınlık kazanmıştır. Romantizm akımı güçlü bir milliyetçilik fikrini beraberinde getirmiştir. Milliyetçilik, sırtını tarihe dayayıp, yüzünü geleceğe döndürecek bir noktada bulunmayı gerektirmektedir. Bu noktanın edebî olarak ürünü, verilerini edebiyat ve tarihten alan, bir kurmaca olan tarihî romandır.

Tarihî romanın ilk örneği, İskoçyalı romancı, şair ve tarihçi olan Sir Walter Scott'ın kaleme almış olduğu Waverley adlı romanı olmuştur (Yılmaz, 2000: 46). Lukacs, Scott'u tarihî romanın kurucusu olarak kabul etmektedir. Puşkin'den yazarla ilgili olarak şu sözleri de aktarmaktadır: "Scott'un etkisi çağının yazınının bütün alanlarında kendini hissettirdi. Fransız tarihçilerinin yeni ekolü, İskoçyalı romancının etkisi altında kuruldu. Scott onlara, Shakespeare ve Goethe tarafından yaratılan tarihî dramın varlığına rağmen, o zamana kadar hiç bilinmeyen tamamen yeni kaynaklar gösterdi." (Timur, 1991: 195).

Tarihî romanın gerçek anlamda olgunlaşp ortaya çıkışı 19.yüzyıldır. Bundan önce yazılmış olan romanlar ancak tarihten söz eden romanlar olarak adlandırılabilir. Tarihî roman sadece tarihi konu edinen, tarihî bir ortam yaratan roman değildir. Tarihî romanın yazılabilmesi için öncelikle tarih bilincinin oluşmuş olması ve bunun

sanatsal bir tarzda ifade edilmesi, kurgulanarak roman biçiminde ortaya konması gerekmektedir (Yalçın-Çelik, 2005: 60).

Lukacs, tarihî romanların oluşum ve gelişiminde aydınlanmanın etkili olduğunu, Aydınlanma devrindeki tarih yazıcılığının, Fransız devriminin ideolojik alt yapısını oluşturduğunu ileri sürmektedir. Tarihî romanın oluşumunda Fransız Devrimi'ni bir diğer etken olarak görmektedir Lukacs. Napolyon savaşları Avrupalı uluslarda hem intikam duygusu uyandırmış, hem de olaylar ulusçuluk akımının etkisiyle farklı biçimde algılanmış, uluslar kendilerine anlamlı bir geçmiş aramaya başlamışlardır. Tarihî roman ilk 19. yüzyılda yazıldığı gibi en parlak dönemini de 19.yüzyılda yaşamıştır. Walter Scott, sadece ilk tarihî roman örneğini vermekle kalmamış, ilkelerini de belirlemiştir. Kendisinden sonra gelen yazarları derinden etkilemiştir. Etkisi yalnız İngiltere ile sınırlı kalmamış tüm Avrupa'da görülmüştür (Gögebakan, 2004: 16-19).

Scott'un gerçek bir tarihi olay ile kendisinin kurgulamış olduğu öyküyü birleştirmesiyle oluşan tarihî roman geleneğini Avrupa'da devam ettirenler kısaca şu yazarlar olmuştur: Fransız Romantiklerden Alfred de Vigny: *Çing- Mars* adlı eseri ile yine Romantiklerden Prosper Merimeé bazı eserleri ile tarihî roman türünde örnekler vermişlerdir. Bu yazarları, Alexandre Dumas Père, *Monte Cristo*, *Üç Silahşörler*, *Siyah Lale* romanları ile Victor Hugo *Notre Dame'ın Kamburu* ile takip etmiştir. Tolstoy'un *Savaş ve Barış*, Gustave Flaubert'in *Salambo*, Balzac'ın *İnsanlık Komedyası*, Gogol'ün *Taras Bulba*, Puşkin'in *Yüzbaşı'nın Kızı*, Charles Dickens'in *İki Şehrin Hikâyesi*, James Fenimore Cooper'ın *Mohikanların Sonu*, İtalyan Alessandra Manzoni'nin *Nişanlılar*'ı, Polonyalı Sienkiewicz'in *Quo Vadisi*, tarihî roman türünün önemli örnekleridir (Yalçın-Çelik, 2005: 61; Yılmaz, 2000: 46 Ata, 2000: 161).

Edebiyatımızın sözlü kültür ürünleri 19.yüzyıla kadar, tarihî roman ihtiyacını karşılamıştır. Dini karaktere sahip menkıbeler, milli değerleri yansıtan destanlar, kurmaca özeliğindeki halk hikâyeleri gibi sözlü kültür ürünleri tarihî romanın yerini tutmuştur (Yalçın- Çelik, 2005: 62).

Ülkemizde tarihî roman yazma denemeleri aşağı yukarı romanın başlangıcıyla çakışmaktadır (Timur, 1991: 197). Bir taraftan halk arasında sözlü geleneğe bağlı olarak edebî anlatı devam ederken, bir taraftan da yazılı edebiyat ürünleri ortaya konmuştur. Başlangıçta romanda olduğu gibi tarihî romanda, çeviriler yoluyla edebiyatımıza dâhil olmuştur. Bu çevirilerden bazıları: Alexandre Dumas Peré'den *Monte Cristo*, *Kraliçe'nin Gerdanlığı*, *Üç Silahşör*, Xavier de Montéepin'den *Fakirler Tabibi* gibi. Tarihî romanın çeviriler yoluyla edebiyatımıza girme nedenleri olarak Batı tarzında romanın 19.yüzyıla kadar daha yazılamamış olması, Batıdaki kültürel gelişme süreci ile Türk toplumunun aynı çizgide ilerlememesi, farklı sosyal ve politik yapı ile teknolojik ve bilimsel gelişmelerdeki ivme değişkenliği gösterilebilir. Türk roman okuru tarih ve edebiyatın buluşma noktası olarak ortaya çıkan tarihî romanı çabuk benimsemiştir. Bundan dolayı başlangıçtan günümüze en çok okunan ve sevilen roman türü olmuştur (Yalçın- Çelik: 2005: 63-64).

Edebiyatımızda konusunu tarihten almış roman olarak değerlendirebileceğimiz ilk telif eser, Ahmet Mithat Efendi'nin *Letâif-i Rivayât* serisinden çıkmış olan *Yeniçeriler* adlı eserdir. Bu eserde tarih sadece anlatıda zaman unsurunu oluşturmak üzere kullanılmıştır. Tarihî roman olmaktan çok fazlaca hayal ürünü bir macera romanı özelliğindedir. Yazar aynı tarzda başka eserlerde yazmıştır: *Dünyaya İkinci Geliş*, *Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrar*, *Ahmet Metin ve Şirzad* (Yılmaz, 2000: 47). Bahriye Çeri bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Tarihî roman diyemsek de konusu tarihten geçen romanlarıyla Ahmet Mithat Efendi'ye kadar götürebiliriz. Örneğin "Yeniçeriler" (1871), "Hasan Mellah" (1875), "Süleyman Musi" (1877), "Arnavutlar-Solyotlar" (1888) konuları tarihte geçen romanlardır.

Ancak Türk edebiyatında tarih- roman ilişkisini ele alan hemen hemen bütün çalışmalar ilk tarihî roman olarak Namık Kemal'in "Cezmi" (1880) romanını kabul ederler" (Çeri, 2000: 363 Akt. Düzgün, 2008: 53). Sadık Tural'ın ifade ettiği gibi, millî birlik ve beraberliğe ihtiyaç duyulan, bağımsızlık ve kültürel varlığın tehlikeye düştüğü zamanlarda tarihî roman önem kazanmaktadır. Böyle dönemlerde yazarlar kültürel mirastan yararlanarak içinde bulunulan zaman ile geçmiş arasındaki kuvvetli bağı ortaya koymaya çalışırlar (Yılmaz, 2000: 47). Namık Kemal'de böyle bir

ortamda *Cezmi* adlı romanı ve *Celaleddin Harzemşah* adlı tiyatro eserini kaleme almıştır. Bu eserlerinde Osmanlı ve Türk tarihine eğilmiştir. Siyasal ve moral mesajlar içeren eserleri ile dağılmakta olan devletin kurtuluş yollarını aramak ve topluma bu konuda telkinde bulunmak amacındadır (Timur, 1991: 197).

Ahmet Mithat, daha önce de belirtildiği gibi Tanzimat'ı bir medeniyet değiştirme olarak kabul ediyor, edebiyatı da cahil halk kitlelerine bu yeni medeniyeti tanıtmaya aracı sayıyordu. Eserleri daha sanatsal ve estetik, aynı zamanda ansiklopedik bilgi verici niteliktedir. Namık Kemal ise Türk tarihini işlemek, tarihi bilgi aktarmak ve millî şuuru uyandırmak amacıyla yazmıştır (Düzgün, 2008: 53) ki, tarihî romanın olmazsa olmazlarından kabul edilen tarih bilincine (Göğebakan, 2004: 15) daha yakındır.

Bu dönemde yazılan ve tarihî roman türüne örnek olabilecek diğer eserler olarak, Şehbenderzâde Ahmet Hilmi Bey'in *Öksüz Turgut*, Fazlı Necip'in *Dehşetler İçinde I-III* ve Mehmet Hamdi'nin *Define* adlı romanları sayılabilir (Yalçın-Çelik: 2005: 64).

Servet-i Fünun yazarları sosyal ve siyasi ortam ve II. Abdülhamit rejimi nedeniyle tarihle çok fazla ilgilenmemişlerdir. Daha çok kişisel konular ağırlık kazanmıştır. Romantizm akımının yerini yavaş yavaş Fransız Realizmine bırakmaya başladığı ama çok fazla ilerlemenin kaydedilemediği görülür. Ali Suavi, Ahmet Vefik, Ahmet Cevdet gibi yazarların tarih alanında başlatmış oldukları faaliyetler asıl II. Meşrutiyet döneminde sonuç vermiştir. Tevfik Fikret "Tarih-i Kadim" adlı eserinde hem yaşadığı dönemden, hem de gelecekte ümitsizken diğer yazarların tarihe bakışı o kadar ümitsiz değildir.

II. Meşrutiyet dönemi aydınlarının bir kısmı ülkenin içinde bulunduğu güç ve tehlikeli şartlar karşısında geçmişe dönülerek oradan güç alınması düşüncesindedir. II. Meşrutiyet döneminde tarihe farklı bakış tarzları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde tarihî roman pek yoktur, çünkü tarihî romanlar öncelikli olarak gazetelerde basılmaktadır. O zamanın ekonomik koşulları nedeniyle gazeteler az sayfalı çıkmaktadır. Gazetelerde basılan romanlar tutulursa kitap haline dönüştürülmektedir.

Gazetelerde basılamayınca tarihî romanlarda bir yok oluş görülmüştür. Gazetelerde cephe haberleri ve röportajları tarihî romanın yerini almıştır. Meşrutiyeti takip eden yıllarda tarihî konular daha çok şiir, tiyatro ve hikâyelerde işlenmiştir (Argunşah, 1990: 16).

Millî Edebiyat döneminde ise yazarların edebiyata ilgileri yoğun bir şekilde artmıştır. Osmanlı Devleti'nin parçalanışına yönelik Batılıların faaliyetlerinin artması, azınlıkların milliyetçilik düşüncesiyle harekete geçmesi, Balkan ve Trablusgarp Savaşları yazarları derinden etkilemiştir. Osmanlı Devleti öncesi Türk tarihine eğilinmiş, roman ve hikâyelerde bu dönem konuları ele alınmıştır (Yalçın- Çelik, 2005: 65). 1908-1922 yılları arasında etkili olan Millî Edebiyat döneminde bu alanda yazan bazı romancılar ve eserleri şunlardır: Halide Edip Adıvar, *Yeni Turan*, Ahmet Naci, *Kamer Sultan*, Süleyman Sudi, *Kızıl Köşk*, Dündar Alp, *Timurlenk*, Moralizâde Vassaf Kadri, *Şimal Rüzgarı*, *Yemin Kabri*, Ahmet Nâfi, *Türk'ün Romanı*, Ahmet Cevat, *Endülüs Masalı*, Aka Gündüz, *Katırcıoğlu*, Müfide Ferit Tek, *Aydemir* (Yılmaz, 2000: 47).

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması ve Cumhuriyetin ilanı Türk romanında köklü bir değişikliği beraberinde getirmiştir. Bunda en önemli faktör laik ve ulusal devlet yapısının bu dönemde hayata geçirilmiş olmasıdır (Timur, 1991: 50). Cumhuriyetin ilanından sonra, yeni kurulan devletin sahip olduğu idealleri destekleme çabası tarihî romana olan ilgiyi artırmıştır (Yılmaz, 2000: 47). Millî Mücadele dönemini işleyen romanlar, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında sayıca daha fazladır. I. Dünya Savaşı, İttihat ve Terakki Partisi, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, Çanakkale Savaşları, Millî Mücadele dönemi, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet, Atatürk ve arkadaşlarına bağlılık gibi konular bu dönem edebiyatçılarının en fazla işledikleri konular olmuştur. Bunlardan birkaçına örnek vermek gerekirse: Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*, Yılmaz Akbulut, *Bingöl Cepheleeri*, Fikret Arıt, *Hep Bu Topraklar İçin*, *Küçük Fedailer*, Talip Apaydın, *Toz Duman İçinde*, *Vatan Dediler*, Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal Savaş*, *Savaş ve Acılar*, *Ateş Yılları*, *Savaş ve Açlar*, *Kutsal Barış*, *Anadolu'da Bir Yunan Askeri*, Ethem İzzet Benice, *Adsız Şehit*, Safiye Erol, *Çiğerdelen*, Hamdi Nazım Gör, *İstiklal Mucizesi*, Aka Gündüz, *Dikmen Yıldızı*,

Reşat Nuri Güntekin, *Gizli El*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, *Hüküm Gecesi*, *Yaban*, *Bir Sürgün*, Refik Halit Karay, *İstanbul'un İç Dünyası*, Samim Kocagöz, *Kalpakkıllar*, *Doludizgin*, Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, Mehmet Rauf, *Halas*, Burhan Cahit Morkaya, *İzmir'in Romanı*, *Gazi'nin Dört Süvarisi*, *Yüzbaşı Celal*, *İhtiyat Zabiti*, *Cephe Gerisi*, *Harp Dönüşü*, Nahit Sırrı Örik, *Bir Osmanlı Diplomatı Personi Beyle Madam'ı*, *Sultan Hamit Düşerken*, Ziya Mısırlı, *İstiklâl Madalyası*, Sedat Pınar, *Anadolu Destanı*, Peyami Safa, *Mahşer*, Ercüment Ekrem Talu, *Kan ve İman*, İlhan Tarus, *Var Olmak*, *Vatan Tutkusu*, *Hükümet Meydanı*, (Yalçın- Çelik, 2005: 66).

Timur (1991: 58)'a göre edebiyatımızda Mustafa Kemal'i, Kurtuluş Savaşı'nı devrimci bir yaklaşımla ve gerçekçi bir şekilde veren klasikleşmiş bir roman yoktur. İslamiyet öncesi Türk tarihini konu edinmiş olan romanlarda bu dönemde özellikle "Türk tarih tezi doğrultusunda Türklük bilinci aşılacak, Türk kültürünü tanıtmak ve Orta Asya Türk tarihi, Türkler ve Çinliler, Türkler ile diğer kültürlerin ilişkileri şeklinde işlenmiştir. Bunlardan bazıları: Nihal Atsız, *Bozkurtlar'ın Ölümü*, *Bozkurtlar Diriliyor*, *Deli Kurt*, İskender Fahrettin Sertelli, *Sümer Kızı*, *Asya'da Bir Güneş Doğuyor*, Müfide Ferit Tek, *Aydemir*, Abdullah Ziya Kozanoğlu, *Kızıl Tuğ*, *Atlı Han*, *Gültekin* (Düzgün, 2008: 57).

Cumhuriyet döneminde Osmanlı tarihini popülist bir anlayışla ele alan romanlar da yazılmıştır. Bunlarda amaç tarihi sevdirmek, tarih bilinci oluşturmaktır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini anlatan bu romanlarda Osmanlı'nın Türklüğü üzerinde durulmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu kahramanlıkla, yüceltilerek anlatılmıştır. Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi övgülerle, kahramanlıklarla romanda yerini almıştır. Örnek olarak, İskender Fahrettin, *İstanbul'un Son Günleri*, *İstanbul'u Nasıl Aldık*, Reşat Ekrem Koçu, *Fatih Sultan Mehmet*, Abdullah Ziya Kozanoğlu, *Fatih Feneri*, M. Necati Sepetçioğlu, *Ebemkuşağı*, *Sabır*, *Gece Vaktinde Gündönümü*, Murat Sertoğlu, *Bizans Alevler İçinde*, Feridun Fazıl Tülbentçi, *İstanbul Kapılarında*, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, *Fatih Devri*, Barbaros Boykara, *Konstantiniye Alındı*, *Fatih Sultan Mehmet* (Düzgün, 2008: 58).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve yükselmesinde katkıları olan denizciler, kahramanlar, Türkleri küçümseyen Batıya ve zalimlere karşı mücadele edenler de romanlara konu olmuştur. Abdullah Ziya Kozanoğlu, *Kozanoğlu*, *Kolsuz Kahraman*, Reşat Ekrem Koçu, *Forsa Halil*, Feridun Fazıl Tülbentçi, *Barbaros Hayrettin Geliyor*, *Turgut Reis*, Ekrem Raşit, *Hayrettin Barbaros*, Oğuz Özdeş, *Karapençe*, *Karapençe Estergon'da*, *Karapençe'nin İntikamı*, Yavuz Bahadıroğlu, *Sunguroğlu*, *Sunguroğlu Bizans Saraylarında*, *Çaka Bey*, Yılmaz Boyunağa, *Denizler Ejderi*.

Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve yıkılışını konu alan roman da çoktur. Yıkılışın başlangıcı 17.yüzyıla kadar götürülürken, devlet adamları ve padişahların zayıflıkları, kişisel başarısızlıkları neden olarak alınmıştır. Devletin yapısı, ekonomik ve kültürel nedenler üzerinde durulmamıştır. Fazlı Necip, *Saraylarda Mecnunlar*, Turhan Tan, *Hürrem Sultan*, *Safiye Sultan*, Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, Nahid Sırrı Örik, *Sultan Hamid Düşerken*, Abdullah Ziya Kozanoğlu, *Patronalılar*, Ekrem Behnan Şapolyo, *Yıldırım ve Prenses Olivera*, Feridun Fazıl Tülbentçi, *Sultanların Aşkı*, Reşat Ekrem Koçu, *Patrona Halil*, *Kösem Sultan*, Mehmet Seyda, *Sultan Döşeği*, Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi* bunlar için bir kaç örnektir (Düzgün, 2008: 59-60).

1960-1980 yılları arasında, önceki konulara ek olarak II. Dünya Savaşı, Kore Savaşı, yakın tarihimizde görülen darbeler romanlara girmiştir. Bu dönem yazarları modernist romanın anlatım biçimi ve tekniklerini kullanmışlar, biraz daha popülist çizgi dışında kalmışlardır. Bunlara örnek olarak: Adalet Ağaoğlu, *Bir Düşün Gecesi*, *Romantik Bir Viyana Yazı*, Semiha Ayverdi, *Mabette Bir Gece*, *Ateş Ağacı*, *İbrahim Efendi Konağı*, Tarık Buğra, *Küçük Ağa*, *Osmancık*, Necati Cumalı, *Makedonya 1900*, Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, *Hilal Görününce*, Ahmet Bican Ercilasun, *Gülnar*, Cengiz Dağcı, *Korkunç Yıllar*, *Yurdunu Kaybeden Adam*, *Onlar da İnsandı*, Halikarnas Balıkcısı, *Uluç Reis*, *Turgut Reis*, Attila İlhan, *Bıcağın Ucu*, *Kurtlar Sofrası*, *Yaraya Tuz Basmak*, Tarık Dursun K. *Kurşun Ata Ata Biter*, Yılmaz Karakoyunlu, *Salkım Hanımın Taneleri*, *Üç Aliler Divanı*, Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Yaratılış ve Türeyiş*, *Kilit*, *Anahtar*, *Kapı*, *Konak*, *Bu Atlı Geçide Gider*, Ayla Kutlu, *Bir Gçömen Kuştı O*, Yaşar Kemal, *Üç Anadolu Efsanesi*, *Fırat Suyu*

Kan Akıyor Baksana, İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*, Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları*, *Devlet Ana*, Kurt Kanunu, Erol Toy, *Azap Toprakları*, *Yitik Ülke I-II*,

1980'li yıllara gelinceye kadar Türk yazarları tarihî romanda gerçekçi roman geleneğine uymuşlardır. Romanlarda anlatılan tarihî gerçekler, genel doğruların ve resmî tarih anlayışının belli ideolojiler açısından bir yorumu veya geleneksel anlayışın bir devamı olmuştur (Yalçın- Çelik, 2005: 73-74).

Tarihle roman arasındaki ilgi 1980'li yıllardan sonra da artarak devam etmiştir. Özellikle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelere paralel olarak tarih de popülerleşmiştir. Medya ve popüler kültür tarihî romanları ilgi alanı haline getirmiştir. 1980'lerden itibaren okuyucu kitlesinin değişmesi, Türkiye'nin sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve teknolojik alt yapısının farklılaşması, küreselleşmenin etkileri, popüler kültürün toplumda önemli yer tutması, toplumun sanat ve dünya anlayışının değişmesi gibi nedenler tarihî romanların çeşitlenmesinde ve sayıca artmasında etkili olmuştur.

Yukarıda hakkında biraz bilgi verilmiş olan Yeni Tarihselcilik anlayışından ve postmodern öğretilerden etkiler taşıyan romanlara örnek olarak: Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, Emre Kongar, *Hocaefendi'nin Sandukası*, Adalet Ağaoğlu, *Romantik Bir Viyana Yazı*, İhsan Oktay Anar, *Kitab-ül Hiyel*, *Puslu Kıtalar Atlası*, Gül İrepoğlu, *Göllemi Bıraktım Lale Bahçelerinde*, Nedim Gürsel, *Boğazkesen/ Fatih'in Romanı*, Buket Uzuner, *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Ahmet Yorulmaz, *Savaşın Çocukları*. Yeni Tarihselcilik kuramının tam olarak anlaşılmamış olması, bireysel kabullerin ön planda olması, tarih felsefesi bilincinin eksikliği, tarih ve edebiyat kültürünün tam olarak yerleşmemesi bu tarz (postmodern) romanlar dışında popüler, sanat seviyesi düşük romanların yazılmasına neden olmuştur (Yalçın- Çelik, 2005: 83).

19. yüzyıl çocuğun okullaşma sürecinin başladığı yüzyıl olmuştur. Romantik akımın da etkisiyle çocuga yeni bir duyarlılıkla yaklaşılmış, bu yüzyılda romanın merkezine çocuk oturmuştur (Şirin, 2000: 177). 19. yüzyılda İngiliz Frederick Marryat *Yeni*

Ormanın Çocukları adlı eseriyle çocuklar için tarihî roman yolunu açmış olmasına rağmen ülkemizde çocuklara yönelik tarihî roman daha sonraları ve az sayıda yazılmıştır. Çocuklara ve ergenlere yönelik olarak tavsiye edilen tarihî romanlarda oldukça kapsamlı, kabarık romanlardır.

2.6.4. Tarihî romanın tasnifi

Tarihî romanlar çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Yılmaz (2000: 44), üç ayrı tasnifi uygun bulmaktadır:

1. Yazarla romanda anlatılan dönemin durumuna göre tarihî romanlar:

a) Yazarın bizzat tanık olduğu dönemleri anlattığı tarihî romanlar

b) Yazarın tanık olmadığı ama çeşitli kaynaklar aracılığıyla edindiği bilgilerden yola çıkarak yazdığı tarihî romanlar,

2. Konularına göre tarihî romanlar:

a) Sadece belli bir tarihî dönemi ele alan tarihî romanlar,

b) Farklı tarihî devirlerin olaylarını birbiri ile karşılaştırarak ele alan tarihî romanlar,

3. Konunun işlenişi ve kurgusuna göre:

a) Estetik ölçünün dikkate alındığı tarihî romanlar,

b) Popüler tarihî romanlar,

Blos'a göre üç tür tarihî romandan söz edilebilir:

1. Kurgusal anılar,

2. Kurgusal aile tarihi,

3. Araştırma üzerine yazılan tarihî roman,

Hoffman'a göre tarihî romanda iki türden bahsedilebilir:

1. Ortamın tarihsel olmasına rağmen tarihî olay ve kişinin olmadığı tarihî romanlar,

2. Ortam ve karakterlerin olguya dayalı olduğu tarihî romanlar (Ata, 2000: 162).

Karakışla'nın yapmış olduğu tasnife göre,

1. Temel olarak tarihî olayların alındığı ve üzerine bir hikâyenin kurgulandığı tarihî romanlar,

2. Tarihî gerçeklere mümkün olduğunca bağlı kalınan, tarihin roman gibi anlatıldığı tarihî romanlar,

3. Tarihî bir dönemin arka plan olarak ele alındığı ve kurgunun bu arka plan üzerine oluşturulduğu, olmamış olayları olmuş gibi anlatan tarihî romanlar,

4. Tarihî geçmişin bir ideolojinin yayılmasını sağlamak amacıyla kullanıldığı tarihî romanlar (Keskin, 2008: 52).

Yalçın- Çelik 1980 sonrası edebiyatımız tarihî romanlarını kurgu ve anlatım özellikleri açısından üçe ayırmaktadır:

1. Kronolojiye dayalı gerçekçi tarihî romanlar

a) Popüler tarihî romanlar,

b) Biyografik, anı tarzında tarihî romanlar,

2. Modernist kurgu ile yazılan tarihî romanlar,

3. Postmodern kurgu ile yazılmış olan tarihî romanlar (Yalçın- Çelik, 2005: 76).

2.7. Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve Tarihî Roman

Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan tarih konularının öğretiminde tarihî romanların önemli bir yere sahip olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalar, edebî ürün kullanımının öğrenci akademik başarısının artırılması, tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, değerlerin ve tarihî bilgilerin öğrenilmesi açılarından etkili olduğunu göstermiş olmasına rağmen öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgiye ve uygulama pratiğine sahip olmadıkları gerçeğini de gözler önüne sermiştir.

Sosyal Bilgiler ve tarih derslerinde geleneksel öğretim yöntemlerinin uygulanması, bilgiye öncelik tanınması bu derslere sıkıcı damgasının vurulmasına ve öğrencilerin ilgisiz kalmasına yol açmaktadır. Tarih konularının problem haline getirilip, öğrencilerin çözüm bulmaları için fırsat sunulmaması ilgisizliği daha da artıracaktır. Tarihin kronolojik olaylar dizisi olarak sunulmasının derse ilgiyi artırmadığı, dersin amaçlarının gerçekleşmesine yarar sağlamadığı açıktır. Sosyal Bilgiler dersi içinde yer alan tarih konularının daha iyi kavranmasının sağlanabilmesi için tarihî bilgilerin somutlaştırılması gerekmektedir. Tarihî konuların somutlaştırılması da edebî eserler, özellikle tarihî roman yoluyla olmaktadır (Koçak, 2004: 5).

Son yıllarda, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi okutmanları veya öğretim görevlileri Kurtuluş Savaşı ve sonrası ile ilgili romanları dersin tamamlayıcısı olarak görmekte ve okutmaktadırlar (Ata, 2000: 158). Yapılan çalışmalar gelecek nesilleri yetiştirecek olan öğretmen adaylarının da kitap okuma alışkanlığının olmadığını ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin kitap okumaya karşı tutumları öğrencilerin de bu konuda olumlu tavır takınmasında etkili olması açısından önemlidir. Sadece öğretmen adaylarının değil görev başındaki öğretmenlerin de kitap okuma alışkanlıkları gelişmiş değildir. Ülkemizde kitap okuma ile ilgili çalışmalar genelde Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin tekelinde gibi algılanmakta (Öztürk, 2011: 278-279), öğretmenler birbirlerinin yaşam alanlarına girmek istememekte, eşgüdümlü bir eğitimin gerçekleştirilmesi için gerekli olan zümre kurulları da bu konuda etkili çalışmamaktadır (Ata, 2000: 158).

Kitap okuma alışkanlığının kazandırılması başta sosyal alan dersleri olmak üzere tüm öğretmenlerin üzerinde önemle durması gereken bir konudur. Ata'nın (2000: 160) Egan'dan aktardığına göre öğretmen elektriğin bulunuşu konusunu işlerken, Benjamin Franklin ve Thomas Edison gibi kişilerin hayat hikâyelerini okutarak kitap okuma alışkanlığının gelişmesine yardımcı olduğu gibi dersini renklendirecektir. Tarih öğretimi ve tarih öğretmenleri de tarihî içerikli romanlar aracılığıyla ortaöğrenim öğrencilerinin okuma alışkanlıklarının gelişmesine katkıda bulunabilirler (Öztürk, 2011: 280).

Tarihî roman yazarının görevi tarihle ilgili olgu ve olayları olduğu gibi aktarmak değildir. Tarihî roman yazarı için tarih bitmez tükenmez bir malzeme deposudur. Tarihçi bir fotoğrafçı edasıyla tarihin fotoğrafını çekerken, edebiyatçı bir ressam edasıyla tarihin resmini çizer. Bu resimde ressamın üslubu, yorumu vardır. Tarihî roman yazarları depodan aldıkları malzemeyi edebiyatın kendine ait dünyası ve kurallarıyla şekillendirirken tarihî malzeme anlaşılırlik kazanmaktadır. Alev Atlı, "Tarih ciddi bir iştir. Geçen yüzyılda Dostoyevski Rusya tarihinde olmasaydı anlayamazdık. Belki de hiç roman olmadığı için Osmanlıyı anlayamadık..." (Argunşah, 2002: 441) derken tarih bilimi açısından tarihî romanın önemini dile getirmektedir.

Edebiyatımıza Tanzimat döneminde giren roman, bir eğitim ve yenileşme hareketi olarak algılanmıştır. Devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmayı amaçlayan Türk aydını düşündüklerini roman aracılığıyla halka benimsetme yoluna gitmiştir. Örneğin Namık Kemal, düşüncelerini eserlerinde yarattığı karakterlerin ağzından aktarmıştır (Şirin, 2000: 170). Ona göre Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuzluk tarih bilincinin eksikliğindedir.

Tarihin etrafında bir bilincin oluşabilmesi için tarihin geniş kitlelere mâl olması gerekmektedir. Tarihin geniş kitlelere mâl olması ise edebiyat- tarihî roman yoluyla mümkündür. Tarihî roman tarihin soğukluğunu ve ciddiyetini yok etmektedir. Tarih bilincini Tekeli (2013: 32), "geçmiş anlamlandıran, günü algılayan ve geleceğe

ilişkin beklentilerle ileriye uzanan değişme kurgusunun farkında olunması" olarak tanımlamıştır.

Tarih öğretiminin amacı için Demircioğlu (2014: 68), şunları sıralamakta, onun yanında Keskin, Argunşah, Timur'da onun düşüncelerini görüşleriyle desteklemektedirler:

*Tarihsel bilgi, toplumsal değerler ve kültür aktarımı için tarih öğretimi; Keskin, (2008: 43)'e göre, tarihî romanın amacı herhangi bir tarihî malzemeyi alıp, sanatsal bir dille ortaya yeni bir eser koymak değildir. Ele aldığı tarihsel malzemedeki olayların neden ve sonuçları yoluyla mesajlar vermek, olayın etki ettiği milletin gelenek ve görenekleri hakkında bilgi vermek, millî değer yargılarını gelecek nesillere aktarmak, iç ve dış sorunlarını, dünya görüşlerini zamanın şartlarını göz önünde bulundurarak vermektir. Yazar, bu görevini yerine getirirken ele aldığı toplumu iyi tanımalı, millî kültürünü bilmeli, millî değerleri benimsemiş olmalıdır.

*Geçmiş ve bugünü anlamak için tarih öğretimi; Samim Kocagöz'den Argunşah, (1990: 13)'in aktarımına göre, "...Temelsiz bina olmaz. Cumhuriyetimizin tarihsel temelini sadece tarih kitaplarına bırakırsak, kupkuru kalırız. Sanatın birçok yönü vardır. Bir yönü de geleceğe atılım için toplumun ve insanın duygularını ayakta tutmak, geçmişe dayanarak geleceği aramaktır" ifadesi ile tarihî romana yönelme gerekçesini açıklamakta, geçmiş ile yaşanan gün arasında bağ kurma gerekliliğini belirtmektedir.

*Mevcut ideolojik yapının benimsetilmesi ve kimlik gelişimi için; Taner Timur (1991: 10) tarihî romanı, Osmanlı kimliğinden Türk kimliğine geçiş sürecini anlamada en fazla yararı olacak kaynak olarak kabul etmektedir.

*Öğrencilere bilimsel düşünme ve deneyim kazandırmak için tarih öğretimi,

*Tarihle ilgili temel kavramların öğretimi için tarih öğretimi,

*Dil becerilerini ve boş zamanlarını değerlendirmek için tarih öğretimi.

Tarih dersleri, ilkokuldan üniversite basamaklarına dek öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından monoton, sıkıcı, tarih ve kişi ezberlemek olarak görülmektedir (Safran, 1993: Altunay Şam, 2007: Tekeli, 2007). Tarih öğretim yöntemlerinin bireysel farklılıklar da dikkate alınarak zenginleştirilmesi, alternatif tekniklerin uygulamaya konması tarihle ilgili ön yargıları sona erdirebilecek, Demircioğlu'nun ileri sürdüğü amaçlara ulaşmasını kolaylaştıracaktır. Soyut ve sözel bir anlatıma dayanan tarih dersi uygun araç ve gereçle desteklenirken okul dışı etkinliklerin de uygulamaya sokulması gereklidir. Okul dışı tarih eğitiminden beklenen ise tarih bilincinin oluşturulmasına katkı sağlamasıdır (Altunay Şam ve Kılıç, 2011: 125). Okul dışı etkinliklerden tarih bilincinin oluşmasına katkı sağlayabilecek araçlardan birisi de tarihî romanlar- hikâyelerdir (Şimşek, 2006: 66). Tarihi roman aracılığıyla topluma bazı kavramların yerleştirilmesi, bazı değerlerin aşılması, bazılarının ise yerilmesi gerçekleştirilebilir. Tarihi geniş kitlelerin ilgisine sunmak ve gençlere sevdirmek için yazılmış olan tarihî romanlar, okuyucunun ihtiyaç duyduğu ideal kahramanları içinde saklamaktadır. Tarihi romanlar yüklenmiş oldukları görev nedeniyle öğretici olma özelliğindedirler (Argunşah, 1990: 384).

Yavuz Bahadıroğlu, tarihî romanla ilgili olarak, " (çünkü)tarih kitapları tarihi sadece anlatır. İdrakinize yardımcı olmaz. Daha doğrusu tarihi öğretir. Siz de onu tekrarlar ve not alırsınız. Bu kuru, hatta insanları tarihten soğutan bir tarihtir. Oysa bunun birtakım sanat olaylarıyla beslenmesi insanları tarihle biraz daha bütünleştirir. Ders almak gerekiyorsa ders almalarını sağlar. Tarih romanları ve hikâyeleri bunun içindir. Bu tip tarihî romanlar Batı'da çok eskiden beri süregelen ve çok yaygın bir şekilde yazılmıştır ki halen Haçlı ordularını, Çanakkale'ye gelen Anzak birliklerini anıyorlar. Dostluklarını ve düşmanlıklarını bu şuur üzerine inşa ediyorlar. Biz gerçekte zengin bir tarihin mirasçısıyız" (WEB. 1).

Oktay (2003: 47)'a göre, okurda bir tarihsellik duygusu ve bir tarih bilinci gereksinimi uyandırabilen eserler büyük eserlerdir. Malzemesini tarihten alan edebî eserler hayatın kendisini vermektedir. İnsan gerçeğine daha yakın olan yazar, olayların kişi psikolojisi üzerindeki etkilerini ve arka plan kültürünü ortaya koyarak okuyucunun geçmiş hakkında derinlemesine bilgi edinmesinin de yolunu açmaktadır

(Kavaz, 2012: 98). Tarihî roman, tarihî bir belge değildir. Ancak Sosyal Bilgiler ve Tarih derslerinde tarih konularını destekleyici, tamamlayıcı bir öğretim aracı olarak kullanılabilir. Öğretmenin, hangi tarihî romanı, hangi konuda kullanacağını belirlemesi gereklidir. Ülkemizde çocuklara yönelik tarihî roman oldukça sınırlıdır. Tarihî roman seçilirken bazı ölçütlerin dikkate alınması gereklidir:

- ❖ Ortam: Zaman ve mekân açısından aslına uygun olmalıdır. Ayrıntılı bir şekilde betimlenmeli, öyküyle birlikte işlenmelidir.
- ❖ Stil: Entrikanın hissedildiği bir giriş kısmı olmalı, edebî bir dil kullanılmalı, serüven olmalı, günlük ve gazete gibi türlerden yararlanmalıdır.
- ❖ Tema: İnsanlık değerlerini ön plana çıkarıcı konular işlenmelidir. Cesaretin fiziksel güçten daha önemli olduğu, insanların her engeli azimleriyle aşabileceği, vatan ve millet sevgisi vb. gibi,
- ❖ Karakter Seçme: Karakterler gerçekçi olarak kurgulanmalı, mümkünse çocuk kahramanların olduğu eserler tercih edilmelidir. Kahramanların görüş, düşünce ve hareketleri yaşadıkları devir için doğru olmalıdır.

Bunların dışında diğer unsurlar olarak da; tarihî kayıtlarla çatışmayan bir anlatı olmalı, tarihî olgular öykünün içine sanatsal bir şekilde yedirilmeli, resimlerin içerikleri doğru olmalı, azınlıklarla ilgili kalıp yargılar barındırmamalı, inanılır olmalıdır (Ata, 2000: 163). Blofta tarihi roman seçiminde en önemli ölçüt olarak tarihi kayıtları çarpıtmayan, tarihi insancılaştıran, ilgi çekici ve hayal gücünü harekete geçiriciliği vermiştir (Çifçi, 2008: 32).

Tarihî roman okuma isteği genel olarak geçmişe dönerek yeni geçmişler keşfetme, geçmişi gözden geçirme, geçmişe inanma isteklerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle 14 yaş grubu gençlerinde idealizm, ülke sorunlarına ilgi duyma, yurt sevgisi ağır basmaktadır. Bu gençler- erkekler ağırlıklı- tarihî içerikli romanlara ilgi duymaktadırlar. Ergenlik dönemi gençleri içinde buldukları sıkıcı ortamdan ve aile denetiminden uzaklaşma amaçlı olarak tarihî romanlara yönelmektedirler. Böylece

burada iken başka bir yerde olmayı sağlamaktadır tarihî romanlar (Şimşek, 2006: 72).

Amerikalı eğitim bilimci Linda Levstik'e göre ergen grubun tarihî romanı tercih etme nedenleri şunlardır; tarih ders kitaplarının yer vermediği, günlük hayatın ve insanların duygularına yer vermesi yani insanı öne çıkarmasıdır. Bu tür romanlardaki çatışmanın ahlaki değerler etrafında cereyan etmesi ve çocukların bu çelişkiyle karşılaşan kahraman ile kendilerini özdeşleştirmeleri, ayrıca ders kitaplarında görülmeyen tartışmalı konulara yer vermesidir (Ata, 2000: 160). Ravitch, tarihî roman kullanımının öğrencilerin başka zaman ve yerle aralarında bir bağ kurulmasına neden olduğunu, tarihî romanların tarih öğrenmenin tek yolu değil ama çok iyi bir yolu olduğunu belirtmektedir (Düzgün, 2008: 92).

Tuncay, tarih derslerinde öğrenilenlerin genel olarak unutulduğunu ama tarihî romanda okunanların unutulmadığını dile getirmiştir. Tarihî romanlar kuru ve sıkıcı bilgi yığını olarak algılanan tarih konularını ilgi çekici hale getirmekte, anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Şimşek, 2006a: 74). Tarihî roman okuyan öğrenci, roman konusunun geçtiği dönem insanı gibi düşünecek, tarihsel imgelem ve tarihsel duygudaşlık gerçekleştirecektir. Olayları yorumlamada ve bakış açısı oluşturmada o günün koşullarına göre hareket edecektir (Düzgün, 2008: 93).

Tarihî roman, tarih alanını okuyucu açısından merak edilir kılabilir. Bu merak duygusu tarihin daha detaylı okunması yolunu açacaktır. Kişilerin tarihî olaylarla ilgili farklı bakış açıları kazanmalarını sağlayarak, sorunların çeşitli çözüm yollarının olabileceği fikrini uyandırır. Romanda okunandan yola çıkılarak, gerçek bir problemin çözümü için araştırma yapmalarına, böylece öğrenilenlerin kalıcı olmasına yardımcı olur (Şimşek, 2006b: 74). Tarihî roman, millî bilinç ve millî şuurun oluşmasına katkı sağlar. Mehmet Niyazi, Çanakkale Savaşı'nın genç kuşaklara millî şuur ve bilinç kazandırmada etkili olduğunu belirtmektedir. Ona göre gençler millî şuurunu tarihî metinlerden öğrenebilirler ama roman, şiir, hikâye gibi metinler daha etkilidir. Çünkü sanat eserleri o havayı solutma özelliğine sahiptirler. Bu savaş bilimsel olarak anlatmak kuru ve yavan olacaktır. Tarihî içerikli romanlarla gençler

tarihlerini öğrenirken tarih sevgisi edinecekler, edindikleri bilgi ve sevgi de milli şuuru güçlendirecektir (Düzgün, 2008: 82).

Çifçi (2008: 36)'ye göre tarihî roman kullanımının diğer yararları:

- ❖ Merak ve araştırma duygusunu geliştiricidir,
- ❖ Gerçek ile hayal dünyasının ayırdına varılmasını sağlar,
- ❖ Okuduğunu anlama ve uygulama şeklinde akademik beceriyi geliştirir,
- ❖ Bireylere, anlatılan zamana göre kişi ve olayları günümüzden ayırt etme becerisi kazandırır,
- ❖ Bu romanlar çok sayıda yaşam örneği sunduğu için kişilerde farklı düşünce ve yaşam deneyiminin önünü açar,
- ❖ Kişilerin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve sanatsal yönlerinin ortaya çıkmasında ve yeteneklerinin keşfinde etkili olur.

Düzgün (2008: 111-112), Navrot'tan bu konuda şu kriterleri vermektedir:

- ❖ Roman daha anlaşılırdır.
- ❖ Roman daimi bilgiler edinmede etkilidir.
- ❖ Öğrencilerin romanla özdeşleşmeleri unutamayacakları etkilere neden olur.
- ❖ Tarihî roman insan faktörüne değinir.
- ❖ Öğrencilere insani sorunları inceleme fırsatı vererek, olayların sebep ve sonuçları üzerinde düşünmelerini, dışardan gelen şartlarla insanların kişisel tercihte bulunmak zorunda kaldıklarını fark ettirir.

- ❖ Eleştirel düşünceyi harekete geçirir.
- ❖ Bir konu üzerinde birbiriyle çelişen farklı bakış açılarını görürler ve bunları değerlendirme fırsatı elde ederler.
- ❖ Yaratıcılıklarının gelişmesine katkı sağlar.
- ❖ Okudukları romandaki kahramanların da bir takım sıkıntıları, korkuları olduğunu görürler. Zorluklarla mücadele ederek sorunların çözüme kavuşacağını farkına varırlar.
- ❖ Eleştirel okuma becerisini geliştirir. Gerçek metinle kurmaca metin arasındaki farkı anlar ve ayırt etme becerisi kazanırlar. Anlatıcının bakış açısıyla, gerçek metin arasındaki farklılıkları görebilirler.
- ❖ Okunanları anlama ve düzenleme yetisi kazandırır.

Tarihî roman kullanımının bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Hayal gücünü, tarih öğretmenine göre daha fazla harekete geçirdiğinden ve tarihi ayrıntıların fazlalığı nedeniyle, kurgunun gerçek gibi algılanmasına yol açabilir. Derslerinde edebî içerikli ürün kullanacak öğretmenin çok çaba harcaması, deneyimli olmasını gereklidir (Ata, 2000: 164). İyi seçilmemiş bir tarihî roman kişilerin gelişimini olumsuz etkileyebilir. Düzeye uygun olmayan bir tarihî roman anlam karmaşası yaratabilir. Tarihî roman belirli bir ideoloji çerçevesinde yazılmışsa kişileri belli bir kalıbın içine sokarak, tekdüze düşünmeye sevk eder. Tarihî gerçekliğe bağlı kalınmadan yazılmışsa doğru bilgi edinilmesini engeller (Çifçi, 2008: 36-37). Hayal gerçek ayrımı zorlaşabilir. Tahrif edilmiş tarihsel olgu ve kişilikler okuyucunun belleğinde silinmesi imkânsız yanlış tasarımlar ve ön yargılara yol açabilir. İdealize edilmiş kahramanlar aracılığıyla okuyucuda ideal dönem algısına yol açabilir. Tarihsel roman öznel bir dünyaya bakışın ürünüdür. Olay ve olgulara yazarın gözlüğüyle bakma tehlikesini içermektedir. Bundan dolayı eleştirel düşünmeyi sekteye uğratma tehlikesi vardır. İyi, güzel olan biz ve tam tersi olan öteki sorununa yol açabilir (Şimşek, 2006a: 74).

Görüldüğü tarihi roman kullanımının yararları daha fazladır. Olumsuzluklarını önlemek için bazı tedbirler alınmalıdır. Tarihî romanların kurguya dayalı olduğu öğrencilere öğretmen tarafından hatırlatılmalıdır. Bu tür kitapların giriş kısmında tarih kitabı değil, tarihî bilgilerden yola çıkılarak oluşturulmuş edebî bir eser olduğu belirtilebilir. Öğrencilere tüm okumalarını eleştirel bir gözle yapmaları gerektiği öğretilir (Şimşek, 2006a: 74-75).

Şimşek'in (2006b: 80) yaptığı bir araştırma sonucuna göre öğretmenler tarihî romanın yararları olarak en fazla şunları dile getirmişlerdir: Tarihi sevdiren, millî değerleri aktarır, dersi zevkli hale getirir, millî şuuru verir, tarihi kavramalarını ve yorumlamalarını geliştirir. Olumsuzluk olarak da: taraflı bilgi sunulması, abartılı anlatımı nedeniyle insanların geçmişin gerçekliğine olan inancını sarsabileceği, öğrencilerin hayalci bir kişilik geliştirebileceklerini, hikâyeci tarihe yönelme olabileceğini, bazı eserlerin başka milletleri aşağılaması nedeniyle zararlı olabileceği ve öğrencilerde geçmişe özlem saplantısına yol açabileceğini belirtmişlerdir.

İlhan Tekeli'nin, Gençlerin Tarih Bilinci Üzerine Karşılaştırmalı Avrupa Projesi'nin sonuçlarını kaleme aldığı eserinde (proje 1995 yılında tamamlanmıştır) "öğrencilerin ders içi ve ders dışı tarih sunum yöntemlerini ne kadar güvenilir ve keyif verici buluyor?" bölümü içinde yer alan tarihsel romanlarla ilgili çıkarım şöyledir: Projeye katılan tüm ülkelerde genel olarak tarihsel romanın bilgileri güvenilir bulunmamıştır. Tarihsel roman güvenilirlik açısından en son sırada yer almaktadır (sekizinci). Çekicilik açısından da düşük değerlere sahiptir ve yedinci sırada bulunmaktadır. (Tekeli, 2013: 79-82).

2.8. Kuramsal Çerçeve

Tarih bir milletin hafızası olarak kabul edilmektedir. Bir milletin geçmişten bugüne bıraktığı mirastır. Bir milletin kendine has özelliklerinden oluşan kültürün içinde bulunan her şeydir. Kültür, tarih sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Uzun bir devlet geleneği oluşmamış toplumlar kendilerine bir tarih yaratma peşine düşmektedirler. Tarih genç nesiller için geçmişten güç alma kaynağıdır. Geçmişten alınan güçle geleceğe güven içinde bakabilmektir. Etkin devletler, tarihlerinden

tecrübe edinmiş, milli şuuru gelişmiş devletlerdir. Geçmişlerini bilmeyenler içine doğmuş oldukları milletlerine karşı ilgi duymazlar ve sorumluluk taşımazlar. Bunlar, milletlerini yadsıyıp, yabancı etkisine çabuk girerler. İçinde bulunulan zamanı doğru değerlendirip geleceğimizi planlayabilmek, politika üretebilmek için tarih bilmek gerekmektedir.

Geçmişten günümüze tarih biliminin gelişimi incelenirse tarihin çeşitli amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Southgate'e göre tarih, ahlak, din, ideoloji, politika, eğlence gibi nedenlerle kullanılmıştır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 70). Thukydides'e göre tarih büyük adamlara akıl hocalığı yapabilir. İlkçağın en büyük imparatorluğunu kurmuş olan Romalılar tarihi varlıklarını sürdürmenin önemli bir aracı olarak görmüşlerdir. Geçmişe saygı, atalarının yaptıklarından gurur duyma, Roma'nın ve Romalılığın yüceltilmesi, ahlak dersi çıkarma tarihe yönelmenin başlıca nedenleri kabul edilmiştir. Tacitus'a göre tarihin amacı erdemli kişileri ve işleri unutulmaktan kurtarmaktır. O tarihi ders verme olarak görmektedir. Romalılara göre tarih yazıcıları edebiyatçıdır.

18. yüzyıldan itibaren kendini hissettiren Romantik akıma göre ise tarih geçmişiyüceltmektir. Romantizm, ulusçu tarih kavramını ilerletici bir güç olarak geliştirmiştir (Kiriş, 2009: 11-16). Tarih eğitimi kültürel kimliğin kazanılmasında oldukça önemli bir role sahiptir. Bu kimlik, kişinin içinde yaşadığı toplumsal grubu, toplumsal grubun değer yargılarını ve yaşayış biçimini gönüllü olarak benimsediği kimliktir. Küreselleşmenin, postmodernizm tartışmalarının, küresel vatandaşlığın, insan hakları kavramlarının sürekli gündemde olduğu günümüzde kültürel kimlik ve tarih bilinci daha da önem kazanmaktadır. Tarih bilinci politikacıların siyasi kaygılarından, yerleşmiş geleneklerden ve toplumun sahip olduğu değerlerden bağımsız değildir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 74).

Tekeli'ye göre tarih eğitiminin üç amacı vardır:

- ❖ Öğrencide tarih bilincinin gelişimini sağlamak. Böylece geçmişle gelecek arasında bağ kurarak bugünü anlamlandırabilme yeteneği kazandırmak.

- ❖ Öğrencinin çağcıl bir kimlik duygusu edinmesine yardımcı olmak.
- ❖ Öğrencileri koşullandırıp yönlendirmeden, aktif olarak öğretime dâhil edip, eleştiren, sorgulayan, tarihi aktaran değil yazıp kurgulayan bireyler olarak yetişmelerini sağlamak (Diriöz, 2006: 21).

Tarih geleceğin toplumunu hazırlama görevini üstlenmesi durumunda bu görevini, geçmişe gidip oradan elde ettiği verilerle geleceği şekillendirmeye çalışan bir disiplin veya ders programı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih, geleceğin inşasında başvurulan önemli bir araçtır (Diriöz, 2006: 22). Orwell, 1984 adlı romanında bugüne egemen olanların geçmişe, geçmişe egemen olanlarınsa geleceğe de egemen olabileceklerini yazmıştır.

Tarih teoriden oluşmaktadır ve teoride ideolojiktir. İdeoloji ise maddi çıkarlardır (Jenkins, 2011: 43-44). Ülkemizde de tarihe bakış genelde ideolojiktir. Bu ideolojik bakış açısı daha çok tarihî malzemenin yorumlanması esnasında kendini göstermektedir (Argunşah, 1990: 23). Çünkü "*... ne kadar ispatlanabilir, ne kadar çok kişi tarafından kabul edilebilir ya da kontrol edilebilir olursa olsun tarih, kaçınılmaz olarak kişisel bir kurgudur: tarihçinin bakışının bir "anlatıcı" olarak ortaya konmasıdır*" (Jenkins, 2011: 35).

Tarihi biz ancak tarihçinin bize sunduğu kadarıyla ve onun gözünden, anlayışından bilmekteyiz. Tarih sayılan özellikleri, yararları nedeniyle ideolojik olarak kullanılacak önemli alanlardan birisidir. Tarihle romanın ortak buluşma noktası olan tarihî romanda ideolojik bir yapıya sahiptir. Çünkü roman yazarı tarihten seçtiği malzemeyi kurgularken kendi birikimlerinin ve değerlendirmelerinin süzgecinden geçirmektedir. Fethi Naci'ye göre yazarların tarihten malzeme seçip yazmalarında bir neden de kafalarındaki toplumsal sorunlarla ilgili çözüm önerileri sunmaktır. Tarihî roman okuyucusu, tarihî romanı okurken yeniden kurgulanmış tarihî malzeme yanında yazarın ideolojik tercihleri doğrultusunda yapılandırılmış, tarihin kendisi olmaktan çıkartılmış bir tarih bilgisine de sahip olmaktadır (Argunşah, 2002: 446).

Tarih, geçmiş zamana ait bilgi ve belgelere sahip olduğundan gücü de büyüktür. Bu bilgi ve belgeler, bir iktidarı doğrulama veya yalanlama aracı olabilirler. Bundan dolayı tarihin bilgi ve belgeleri bir iktidarı güçlendirmek, yıpratmak ya da yıkmak imkânı verirler. Her iktidar genel olarak bu gücü kendini besleyecek şekilde kullanma isteğindedir. Tarihe zaman zaman müdahale kaçınılmaz olmaktadır. Tarih sadece iktidarın değil karşıtlarının da kullanabileceği bir alandır. Tarihi konu edinen sanatçı iktidarla karşı karşıya gelmek durumunda da kalabilmektedir. Sanatçı seçimini, ya iktidarın yanında yer alma ya da karşısında olma şeklinde yapmak zorunda kalabilir. Sanatçı sadece gerçeği dile getirmelidir. Tarihi konu olarak alan bir yazar, konuya, olaylara iktidarın dışından bakmalıdır. Tarihi bilgiyi sorgulamalı, tarihe “ ayağa kalkarak da bakabilmelidir” (Karaca, 2007: 213).

Toplumların hayatlarında önemli bir yere sahip olan tarihin mümkün olduğunca ideolojilerden sıyrılarak öğrencilere verilmesi gereklidir. Eğitimdeki yeni anlayış araştıran, sorgulayan, eleştiren, problemlerine çözüm üretebilen nesiller yetiştirilmesi üzerinedir. Tarih derslerinde edebî eser kullanımının tarih derslerini sıkıcılıktan kurtarabilecek çeşitli yöntemlerden biri olduğu kabul edilen bir gerçektir. Ama bu eserlerin öğrencilere sunumu öncesi içeriklerine özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu eserlerde yer alan çeşitli kavramsal hataların öğrenci zihnine yerleşmesi ileride düzeltilemeyecek yanlışlara yol açacaktır.

Tarihî kurgusal eserlerin seçimiyle ilgili çeşitli ölçütlere yukarıda değinildiği için burada tekrar üzerinde durulmayacaktır. Bu bölümde tarihsel içerikli çocuk edebiyatına ait eserlerde olması muhtemel bazı kavramlar ele alınacak, kısaca açıklamaları yapılacaktır. Araştırmanın asıl konusunu oluşturan kavramlar Anakronizm- Şimdilik, Kahramanlaştırma, Yok Saymacılık, Yönlendirmecilik ve İstisnacıdır.

2.8.1. Anakronizm- şimdilik- bugüncülük

Cüneyt Kanat bir söyleşisinde tarihî roman yazılırken, tarihin herkes tarafından anlaşılabilir sadelikte yazılması ve yaşanmış olan tarihî gerçeklere uygun bir

kurgu yapılması gerektiğini belirtmektedir. Tarihî roman yazarı bunun için ele aldığı dönemi iyi bilmeli, araştırma yapmalı, bol bol okumalıdır. Eğer romanını yazmaya başlamadan önce bunları yapmazsa yaşanmış olanları gerçekte olduğu gibi kullanamayacaktır. Böyle olunca da olaylar olduğundan farklı kullanılacak ve bir tür anakronizm olacaktır (Kanat, 2012). Gürsel Korat ise, tarihsel romanlarda anakronizmanın mümkün olduğunu, hatta tamamıyla anakronik metinler de oluşturulabileceği gibi yer yer anakronik hallerin göze çarpabileceğini ifade etmektedir (Korat, 2009, YKY Kitaplık).

Anakronizm nedir? Sözlükte anakronik, 1. Çağı geçmiş, çağa uymaz, eskimiş, 2. Tarihlendirmede yanlış içinde bulunan. Anakronizm ise, tarih yanlışlığı (TDK, 2005: 95) olarak tanımlanmaktadır. Hümanist Lorenzo Valla (1405-1547), çalışmalarında tarihsel değişim ve anakronizm üzerinde durmuştur. O, Antikçağ medeniyetinin kendi diliyle konuşması gerektiğini, her çağın kendi terimleriyle anlaşılmasının önemini vurgulamıştır (Oral, 2014: 66).

Tarihi bir olgunun var olmadığı bir dönemde var gibi düşünülüp yansıtılmasıdır anakronizm. Bu şekliyle açık bir tarihsel yanlışlıktır. Sadece tarihte değil, sinema, edebiyat ve görsel sanatlarda da anakronizme rastlanmaktadır. Anakronizm, olgu anakronizmi, dil anakronizmi ve yaklaşım anakronizmi olarak sınıflandırılmaktadır. Olgusal anakronizm bir olgunun olmadığı tarihsel bir dönemde varmış gibi düşünülmesi ve yansıtılmasıdır. Tarihi açıdan olgusal anakronizm, geçmişin olgusal gerçekliğinin yanlış bir şekilde yansıtılmasına yol açtığı için tarihçilik açısından büyük bir hatadır. Dilsel anakronizm bugüne ait kavramlarla geçmişi tasvir etmektir. Yaklaşımsal anakronizm ise geçmişin açıklanmasında bugünün bakış açıları ve yaklaşımlarının kullanılmasıdır (Öztürk, 2011: 39- 40).

Türkeş (2002: 211), tarihsel içerikli bazı romanların geçmişe, bugünden icatlar katarak özgünleşmeye çalıştıklarını ama bu özgünleşme sürecinde anakronizmaların ortaya çıktığını belirtmektedir.

Anakronizm, daha çok da olgusal anakronizm, tarihçinin ideolojik tutumunun, özensizliğinin veya yetersizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ama bazen kaçınılmaz olarak tarihin doğasından kaynaklanabilmektedir. Tarih her ne kadar geçmişin bilgisi olsa da geçmişe bugünden gidilmektedir (Öztürk, 2011: 40). “Biz geçmişini ancak günümüz açısından inceleyebilir, geçmişini anlayışımızı bugünün gözleriyle oluşturabiliriz. Tarihçi çağının insanıdır. Kullandığı demokrasi, özgürlük, savaş, imparatorluk gibi kelimelerin kendilerinin bile onları ayıramayacağı bugüne özgü anlam yükleri vardır. Antik dönemi anlatırken pleb, polis gibi kelimeleri kullanmaları onları kurtaramaz. Bu şekilde kendilerini geçmişe sokamazlar” (Caar, 2004: 29). “Tarihçi çağının insanıdır” cümlesinden de anlaşıldığı gibi tarihçi bugünde yaşamaktadır. Geçmişin olaylarını bugünden bakarak anlatacaktır. Tarihi olayları anlamlandırıp yorumlamada içinde bulunduğu durumdan soyutlanması imkânsızdır.

Geçmişini yeniden kurma üzerine İngiltere’de bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre bir grup gönüllü bir yıl boyunca Demir Çağı şartlarında yaşayacaktır. O zamana uygun bir ortam yaratılır (aslına uygun kulübelere, yaşam şekli, kıyafet, yeme içme ...). Fakat gösterilen tüm çabalara rağmen geçmişini tam olarak yeniden kurulması sağlanamamıştır. Fiziksel yaşam anlamında o günlerin insanına benzemeyi başarmışlar ama zihinsel dünyalarını yeniden oluşturmada başarılı olamamışlardır. 20.yüzyılın bu insanları zihinlerini yaşadıkları dönemin koşullarından soyutlayamamışlardır (Dilek, 2009: 636). Bu anlamda anakronizm şimdıcilik ile doğrudan bağlantılıdır. Şimdıcilik günümüz ihtiyaçlarının, sorunlarının ve bakış açılarının tarih yazımına yansımalarıdır (Öztürk, 2011: 40).

Tarih ve tarih öğrencileri tarafından geçmişini modern bir bakış açısıyla ele alınması şimdıciliğe yol açmaktadır. Tarihî bir olayın sonucunun, tarihî bir kişiliğin veya çağdaşının hiç belirsizlik yaşamamış gibi, bilinen gerçeklikten kaçınılmaz olarak betimlenmesiyle ortaya çıkmaktadır (Bickford, 2013: 7). Bazı tarih ve felsefecilere göre şimdıcilik, tarihin doğasından kaynaklıdır ve kaçınılmazdır. Bugün için geçmiş incelenmektedir. Bu da tarihin toplumsal işlevidir şeklinde yorumlanmaktadır. Bazıları ise metodolojik açıdan belirli ölçülerde anakronizmin bir gereklilik

olduğunu ileri sürmektedir. Katı bir anti şimdıcilik yerine ılımlı bir anti şimdici yaklaşım kabul edilmektedir (Öztürk, 2011: 41). Anakronik hatalar genel olarak tarihin bilgi ve yorumunun yanlış ve geçersiz olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı tarihin doğasından kaynaklanıyor da olsa bu tür hataların hoşgörülmesini gerektirmemektedir.

Anakronizm yaygın bir sorundur. Üstelik tarihçiden kaynaklanan nedenlerle daha fazla ağırlaşan bir sorun. Geçmişe bugünden bakıp, bugünün kavram ve bakış açılarını geçmişe mal etmek, tarihi olgu ve kişileri yanlış değerlendirmeye yol açmaktadır (Öztürk, 2011: 42). Tarihçinin kahramanların ağızından tarihi olayları aktarması, kendi döneminin kavram, yaklaşım ve yorumlarının o döneme aitmiş gibi yansıtılması ile ortaya çıkmaktadır anakronizm. Yukarıda belirtildiği gibi Fethi Naci'ye göre yazarlar toplumsal sorunlarla ilgili çözüm önerilerini romanlarındaki kahramanlar aracılığıyla sunmaktadırlar. Bu durumda da anakronizm kaçınılmaz olmaktadır.

Kanat'a göre anakronizm, tarihsel olgu ve olaylar arasında bulunan kronolojik ilişkinin bozulmasıdır. Bilinçli veya bilinçsiz yapılmış olması fark etmez, her bozma –tahrif- anakronizmdir. Anakronizm daha çok tarihî, tarihle ilgili metinlerde görülmektedir. Tarihsel bir karakteri yaşamadığı bir zamana yerleştirmek, yapmadıklarını yaptırtmak, herhangi bir tarihsel nesneyi kendi tarihselliğinden kopartıp başka bir tarihsellik içine yerleştirmek gibi şekillerde karşılaşılan anakronizm daha çok tarihsel romanlarda görülmektedir. Bunun nedeni de yazarın zamanının çocuğu olmasındandır.

Bilgi hataları veya temelsiz sanılardan kaynaklanan anakronizm tüm metni de kaplayabilmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri Amin Maalouf'tur. Semerkant isimli eseri anakronik bir eserdir. Bu romanda Ömer Hayyam, Nizâmülmülk ve Hasan Sabbah tarihi anlamda öyle olmadığı halde aynı dönemde ve zamanda yaşamıştır. Elif Şafak'ın "Aşk" adlı eserinde ise, dil anakronizmi oldukça fazladır. Günümüze ait bazı ifadelerin (pardon, balkon, kürtaj, kafayı yemiş, patron...) 13. yüzyıl için kullanılması buna örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca

aynı eserdeki mantık hataları üzerinde durulmaktadır: İyice ihtiyarlamış, kör ve sağır durumuna gelmiş Gölge adlı köpeğin bazı gelişmeler sonrası genç bir köpek gibi hareketlerde bulunması.

Reha Çamuroğlu'nun “ Sultan Selahaddin El- Kürdi” ve İskender Pala'nın “Od” adlı eseri de incelenmiş ve anakronik hatalar üzerinde durulmuştur. Kanat, tarihi roman yazarların kapsamlı bir araştırma yapmaları gerektiğinden söz etmekte ve eserlerin sonuna kaynakça yerleştirilmesinin önemli olduğunu dile getirmektedir. Ona göre tarihî romanlar tarihsel bir gerçeklik üzerinde durmaktadır. Bundan dolayı kesin uyulması gerekli bir gerçeklik zemini ve aşılmaması gereken bir sınır bulunmaktadır (2012: 69-91).

Oya Baydar'a göre bugünü anlatan roman bir süre sonra tarihî roman özelliği kazanacaktır. Romanda tarihten çok toplumsal zaman önemlidir. Romanda gerçek tarih alanına giren yazarları birçok tuzak beklemektedir. Bunlardan birisi de, yazarın yaşamadığı, bilmediği bir dünyayı ve onun insanlarını kurgularken kendi çağından hareketle yola çıkması ve anakronik kahramanlar yaratmasıdır. Böylece edebî açıdan romanın ana konusu olan insan çarpıtılmaktadır (Kanat, 2012: 104).

2.8.2. Kahramanlaştırma

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde “kahraman”: 1. Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit: 2. Bir olayda önemli yeri olan kimse: 3. Roman, hikâye, tiyatro vb. edebiyat türlerinde en önemli kişi (2005: 1036) olarak geçmektedir. Kahramanlaştırma, “tapma, hayranı olma” (WEB, 3) şeklinde ifade edilmektedir.

“Öykü, roman ve tiyatro gibi anlatsal türlerde olayların akışını en çok etkileyen ve en çok göze çarpan kişilere verilen ad. Kahraman, anlatılan durumlar, sergilenen olaylarla birinci derecede ilgili kişilere denir. Her kahraman öyküde, romanda, oyunda bir kişidir, ama her kişi bir kahraman değildir.” (Özdemir, 1990: 159).

Bir kişinin tarihi tek başına değiştirmiş gibi tasvir edilerek, sadece iyi yönlerinin temsil edilmesiyle ve hak ettiğinden fazla övgü almasıyla kahramanlaştırma ortaya çıkmaktadır. Bu kişiler tarihi değiştirmiş olsalar da yalnız değildirler. Birçok kişiyle uyum içinde hareket etmek zorunda kalmışlar ve birçok kişiden de etkilenmişlerdir (Bickford, 2013: 7).

Anlatı nitelikli eserlerin konusunun kişi veya kişi kimliğine büründürülmüş varlıklar etrafında şekillenmesi ve ağırlığın insan üzerinde yoğunlaşması 18. yüzyıldan itibaren. Çünkü bireyci felsefe ve düşüncenin başlangıç noktasıdır bu yüzyıl. Ayrıca psikoloji biliminin bu yüzyıldan sonra gelişmesi, eğitim alanında bireyci anlayışın yerleşmesi de bu durumda etkindir. Geleneksel anlatıda yazarla kahraman arasında görece bir mesafe vardır. Yazar aradaki mesafeyi kaldırarak kahraman ile özdeşleşebilir (WEB, 4).

Korat, tarihî roman yazarının tarihî kişiliklerle özdeşleşmesini gülünç bulmakta ve yazarın onları överken kendi bencilliğini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Ona göre roman yazarı Keyhüsrev'i yazınca Keyhüsrev gibi ortada dolaşmamalıdır. Roman yazarı yazdığı kişiyi değil, yazdıklarını temsil etmektedir (2009). Erol Güngör, tarihî romanların kahramanı etrafında tarihin değerlendirilmesini doğru bulmamaktadır. Bir devre adını veren, devir değiştiren ifadeleri kullanışlı ifadeler olmasına rağmen yanlış ifadelerdir. Roman yazarı eserinde kendi düşüncelerini kahramanın ağzından vermeye kalkıştığı için böyle bir yanlışlık oluşmaktadır. Tarihî kişinin kahramanlaştırılması, olması istenilen iyi huyların ona yüklenmesi içindir.

Tanzimat dönemi aydınları, romantiklerin de etkisiyle yeni toplum ve insan idealinin ancak çocuğun eğitimi ile mümkün olacağını düşünmüşlerdir. Çocuğu eğiterek ona bir kimlik kazandırmak devleti kurtaracaktır. Çocuk belli değerleri ve ideolojileri kahramanlar aracılığıyla düşünmeden kabullenme eğilimindedir. Yetişkinliğinde de bu kabullenmesi devam eder. Hem iktidar, hem muhalefet çocuklukta kabul edilmiş olan değer ve ideolojileri kendilerine göre kullanabilirler. Tarihî romanın amacı kurtarıcı bir kahraman yaratmak değildir. Sıkıcı, siyasi tarih konularını edebiyatla

eğlenceli hale getirip, okuyucuya zamanda yolculuk yaptırmak, aynı zamanda bilgilendirmektir (Şirin, 2009: 176-178).

Loewen(2013, 69-70-71)'e göre, liderlerin kahraman olarak sunulması, öğrencilerin entelektüel olarak olgunluğa ulaşmalarını engellemektedir. İlham kaynağı olabilecek kişilerin kahraman devlet adamları olarak sunulması çocukların gerçekçi rol modeline sahip olmasını engellemektedir. Bu durumda öğrenciler, tarihte nedensellik ile ilgili algı geliştiremezler. Yazarlar, liderlerin kusurları, sorunları, yanlış fikirleri, talihsiz kişilik özelliklerini görmezden geldiğinde onları, dramatik kadın ve erkeklerden, melodramatik kuklalara indirgemiş olurlar.

2.8.3. İstisnacılık

Tarihi bir figürün tarihî açıdan doğru olan ama istisna oluşturan bir davranışının onu temsil eden davranış gibi sunulduğunda ortaya çıkar. Örneğin Rosa Parks'ın otobüste koltuğunu bir beyaza vermeyi reddetmesi tarihsel açıdan doğru ama onun o günkü seçimi ve davranışları tutuklanmadan önceki Sivil Haklar Hareketi'ndeki yoğun çalışmalarının tarihsel bir temsilini oluşturmaz. Onun davranışı önemli istisna ve aykırılık olarak görülmelidir. Sadece istisnai hikâyeler söz konusu edilirse tarihin yanlış temsili ortaya çıkar (Bickford, 2013). İstisnai durumların verilmesi, tarihî olay ve olguların ardındaki gerçek nedenlerin anlaşılmasını, olaylar- olgular arasında bağlantı kurulmasını engeller. Bu durum tarihsel kavrama becerisinin, tarihsel analiz ve yorum becerisinin, tarihsel sorgulama becerisinin geliştirilmesinin önüne set çeker.

2.8.4. Yok saymacılık

Önemli anlayış ve değerlendirmelerin tarihsel anlatının dışında tutulmasıyla ortaya çıkan bir durumdur. Tarihin karmaşık yapısından dolayı bazı bilgilerin gereksiz bulunup atılması kabul edilebilir. Ama karmaşıklık ve ince ayrıntıları berraklık ve basitlikle değiştirmek tarihsel yanlış temsile neden olmaktadır. ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesi Pearl Harbor saldırısıyla başlatılırsa, Pasifik boyunca yayılmış Amerikan askeri üsleri görmezden gelinmiş olur. Böyle bir içeriği yok saymakta

tarihsel içeriğin yanlış temsilidir (Bickford, 2013). Yok saymacılık yapılması tarihsel olgu ve olayların ardındaki gerçekliklerin görülmesini ve olaylar arası bağlantı kurulmasını zorlaştırır. Öğrencilerin bir olgudan, genellemeden, karar veya değerlendirmeden yola çıkarak çıkarımda bulunmasını önleyecektir.

2.8.5. Yönlendirmecilik (İndoktrinasyon)

Türkçe sözlüğe göre(2005: 2196) bir kimsenin davranış, tutum, yapacağı iş vb. alanlarda izleyeceği yolu göstermektir. Yönlendirmecilik ile insan zihninde düşünsel ve ideolojik dönüşüm gerçekleşmesi amaçlanır. İndoktrinasyon başlangıçta eğitim vermek anlamında kullanılmışsa da zamanla olumsuz bir anlam kazanarak bazı görüş ve düşüncelerin kazandırılması için beyin yıkama etkinliği anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Monamu, 2012).

Peterson'a (2007) göre dört şekilde indoktrinasyon gerçekleştirilmektedir. Birincisi, belirli ve özel bir öğretim yönteminin seçilmesiyle; ikincisi, belirli ve özel bir içeriğin öğretilmesiyle; üçüncüsü, belirli ve özel eğitim kazanımlarının ortaya çıkarılmasıyla; dördüncü olarak da öğrencilerin belirli inanç ve düşünceleri mantıklarını kullanmadan ve eleştirel olarak ele almadan benimsemelerinin amaçlanmasıyla olmaktadır. Bu çalışmada dördüncü şekliyle ele alınmaktadır.

Monamu (2012) indoktrinasyonun on üç farklı tipi olduğunu belirtir. Burada çalışmayla ilgili olanlar verilecektir. Bunlardan birisi eğitimi bir dünya görüşünü desteklemek ve yaymak için kullanmaktır. İkinci olarak öğretmeye belirli ön şartlardan başlamaktır. Örneğin II. Dünya Savaşı konusunun öğretimine başlarken Almanya'nın haksız olduğu ön şartından başlamak gibi. Konumuzla ilgili bir başka indoktrinasyon tipi bir görüşün, olayın, kişinin sadece olumlu yönlerinin alınmasıdır. Avrupalıların Afrika'daki koloni yönetimlerini, Afrikalı halkın sağlık sistemine erişimlerini kolaylaştırma olarak görüp diğer olumsuzlukları görmeme gibi. Yine bir başka şekli olmamış olgu ve olayların olmuş gibi yansıtılması. Örneğin Mustafa Kemal Paşa'ya Vahdettin tarafından binlerce altın verilmediği halde, verilmiş gibi yansıtılması. Böylece öğrenciler padişahın vatansever olduğu düşüncesine yönlendirilmektedirler.

İndoktrinasyonun gerçekleşmesinde niyet önemlidir. Niyet iki şekilde kendisini göstermektedir. Örneğin bir yazar, okuyucularının belirli görüş ve düşünceleri eleştiri süzgecinden geçirmeden benimsemesini arzu edebilir. İkincisi ise yazdıklarının sonucu olarak okuyucularının belirli görüş ve düşünceleri benimseyebileceğini öngörebilir (Snook, akt. Peterson, 2007). İndoktrinasyondan kaçınılması hem yasal hem de insanî bir gerekliliktir. Powell (2015) tarafından belirtildiğine göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin de devletlerin çocukları belirli görüşleri benimsemeye yönlendirmeyecek şekilde tarafsız ve çoğulcu eğitim verilmesini sağlama zorunluluklarına dair kararı olduğunu belirtmektedir.

İndoktrinasyonun bu çalışma açısından önemi tarafsızlıktır. Örneğin bir yazar çalışmasında belli bir tarafın görüş ve düşüncelerini yansıtmayı amaçlayarak yazmışsa tarafsızlıktan uzaklaşmış ve indoktrinasyon tehlikesi belirmiştir. İndoktrinasyon tehlikesinin önlenmesi tarafsız, diğer görüş ve düşünceleri de yansıtan bir eğitim anlayışından geçmektedir.

Tarihsel açıdan yönlendirmeciliğe maruz kalmış bireyler okumalarını eleştiri süzgecinden geçirmeden yaparlar. Bir takım ön yargı ve kalıp yargı içinde sıkışıp kalırlar. Tarihi olay ve olgunun ardındaki gerçekleri görmekten çok kendi yönlendirmelerine uygun olanı görmeyi tercih ederler. Demokratik bir toplumda bireylerin sahip olması gerekli olan eleştirel bakış açısını geliştiremedikleri gibi, tarihi olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşılabilirliğini de görmek istemezler. Farklılıklara saygılı olma, açık fikirli olma, farklılıklara saygı duyma gibi becerileri de geliştiremeyecektir. Geçmişteki problemleri ve nedenlerini tanıma, tarihsel bir problemin çözümüne alternatif çözüm/ çözümler bulma gibi becerileri geliştiremeyecektir. Oysa tüm bunlar Sosyal Bilgiler Öğretim Programının öğrencilere kazandırılması gerekli becerileri içinde bulunmaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada edebî materyallerin niteliği inceleneceği için çalışmanın yöntemi nitel araştırmadır. Fraenkel ve Wallen (2012), ilişkilerin, etkinliklerin, durum veya materyallerin niteliğinin incelendiği çalışmaları nitel araştırma olarak tanımlamışlardır. Nitel araştırmalar, bir olay veya olgunun ne sıklıkta ortaya çıktığı değil, belli bir etkinliğin niteliği üzerinde durur.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında, gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 35).

Nitel araştırmalar derinlemesine bilgi sağlamaktadırlar. Nitel araştırmacılar “ne kadar” veya “ne kadar iyi” yerine daha geniş bir bakış açısı elde etmek amacındadırlar. Bir olay ya da olgunun ne kadar sıklıkta ortaya çıktığını sorgulamak yerine belli bir etkinliğin niteliği üzerinde dururlar (Büyüköztoprak, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013: 234).

Nitel araştırmaların yedi ortak özelliği bulunmaktadır. Bunlar, 1. Doğal ortama duyarlık, 2. Araştırmacının katılımcı rolü, 3. Bütüncül yaklaşım, 4. Algıların ortaya konması, 5. Araştırma deseninde esneklik, 6. Tümevarımcı analiz, 7. Nitel veri (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 37-44). Tüm bu özelliklerin hepsinin nitel araştırmalarda bulunması zorunlu değildir.

Sosyal olguların karmaşık yapısından dolayı önceden tahmin edilmeleri zordur. Nitel araştırmalarda bu nedenle esnek bir araştırma süreci söz konusudur. Araştırılan konunun özelliklerine göre, araştırma süreci esnasında yeni düzenlemeler, eklemeler yapılması mümkündür. Yeni veri toplama araçları geliştirilebilir, araştırmanın örnekleme daraltılıp genişletilebilir, var olan veri toplama araçları yeniden şekillendirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 46).

Nitel araştırmaların diğer bir özelliği de tümevarım ilkesinin olmasıdır. Araştırmacı elde ettiği verilerden yola çıkararak araştırılan konuyu açıklama, yorumlama ve anlam kazandırma yani bir kuram oluşturma amacındadır. Nitel araştırmalarda amaç sayısal analizlerden çok araştırılan konu ile ilgili olarak okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir eser sunmaktır. Görüşme, gözlem veya dokümanlar yoluyla elde edilmiş olan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğinin önemli göstergeleridir (Yıldırım ve şimşek, 2005: 47-48).

Nicel araştırmacı nedensellik arayışı içinde hareket eder ve “ne” sorusu üstünde yoğunlaşır. Nitel araştırmacı ise bir duruma egemen olan değişkenler arasındaki ilişkilerin “nasıl” ve “neden” boyutlarını belirlemeye çalışır. Bu da olay ve olgunun derinlemesine çalışılmasını gerektirmektedir. Nicel araştırma yüzeysel fakat genellenebilir bir sonuç verirken, nitel araştırma derinlemesine ve açıklayıcı bir sonuca götürür. Bu bağlamda nitel araştırmalarda, çalışmaların bulgularının genellenmesi bir sınırlılıktır.

Nitel araştırmalarda amaç ortalama durumları çalışarak belirli bir alan hakkında fikir sahibi olmaktır. Bir durumun ya da olayın ayrıntılı çalışılıp önceden keşfedilmemiş ilişkilerin sınırlı bir ereve dâhilinde anlaşılması nitel çalışmalarda daha önemlidir (Yıldırım ve şimşek, 2004: 54-57). Bu alışma ile edebî ürünlerde tespit edilen kavram hatalarını tüm tarihsel içerikli edebî ürünlere genellemek değil, bu konuda bilgi ve fikir sahibi olmaktır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini ilkokul 4 ve ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda okuyan yaş grubuna yönelik kurgusal tarih kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı nicel bir durum değerlendirmesi yapmak olmadığı için incelenecek kitap sayısı 8 ve dönem Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet- İstanbul’un Fethi ile sınırlandırılmıştır.

Bu dönemle ilgili edebî eser araştırması yapılmıştır. Kitapların belirlenmesi için MSKÜ Menteşe Kütüphanesi, Muğla İl Halk Kütüphanesi, Muğla ocuk Kütüphanesi ve İnternet kaynakları taranmış ve Fatih Sultan Mehmet dönemini

anlatan kitaplar tespit edilmiştir. Toplam 30 kitaplık bir liste elde edilmiştir (EK 1). Elde edilen kitaplardan toplam olarak 19 tanesinin araştırma grubunun seviyesi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Bu kitaplar 5 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile 4. sınıf okutan bir sınıf öğretmenine sunulmuş ve hangilerinin dersin verildiği yaş gruplarına hitap ettiğinin belirtilmesi istenmiştir. 4 veya daha fazla öğretmenin üzerinde görüş birliğine vardığı kitap Sosyal Bilgiler dersi ve bu ders dönemindeki yaş grubuna uygun olarak belirlenmiştir. Bu şekilde belirlenen kitapların sayısı 8'dir. Diğer kitaplardan 6 tanesi daha küçük yaşlara ve 5 tanesi de daha büyük yaşlara hitap ettiğinden çalışmaya dâhil edilmemiştir.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın yöntemi nitel bir araştırma olan doküman incelemesidir. Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama veya doküman metodu denilmektedir. Belgesel tarama bir amaca yönelik olarak kaynakları bulma, onları okuma, not alma ve değerlendirme basamaklarından oluşmaktadır (Karasar, 2013: 183). Nitel araştırmalarda gözlem ve görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda ya da araştırmanın geçerliğini artırmak için, görüşme ve gözlem yöntemlerinin yanında, çalışılan araştırma problemine ilişkin yazılı ve görsel materyallerde araştırmaya dâhil edilebilir. Yani doküman incelemesi hem tek başına hem de görüşme ve gözlem yöntemlerinin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak kullanılabilir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman incelemesi daha çok tarihçilerin, antropologların ve dil bilimcilerin kullandığı bir yöntemdir. Sosyolog ve psikologlar da bu yöntemi kullanarak önemli kuramlar geliştirmişlerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 153).

Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili olarak kullanılacak önemli bilgi kaynaklarıdır. Yazılı basın, özel mektuplar, kurumlarla ilgili çeşitli kayıtlar, magazin, dergi ve kitaplar, çeşitli kurumların raporları, istatistikleri bunların dışında video, film ve fotoğraflar doküman türlerini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 154). Doküman incelemesinin artılara olarak şunlar kabul edilmektedir: Kolay ulaşılamayacak özneler, tepkiselliğin olmaması, uzun süreli analiz, örneklem

büyüklüğü, bireysellik ve özgünlük, daha düşük maliyet, nitelik. Bu artıları yanında eksileri ise şunlardır: olası yanlışlık, seçilmişlik, eksiklik, ulaşılabilirlik, örneklem yanlışlığı, sınırlı sözel olmayan davranış, standart bir formatın olmaması, kodlama zorluğu (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 157-158).

Fatih dönemi ile ilgili olan edebî ürünlerden öğretmenlerin seçmiş olduğu sekiz kitap araştırmanın tüm veri setini oluşturmuştur. Veri analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Bundan dolayı dokümanlar kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sosyal bilimlerde sık kullanılan bir tekniktir. İçerik analizi, bir metin veya metinlerdeki belli kelimelerin ya da kavramların varlığını belirlemek için yapılmaktadır. Böylece metin veya metinlerdeki mesajla ilgili çıkarımlarda bulunmak mümkün olmaktadır (Büyüköztoprak, vd. 2013: 240).

Analiz birimi olarak cümle ve paragraflar kabul edilmiştir. Çünkü söz konusu kavramların varlığını anlamak sadece sözcüklerin analiz edilmesiyle mümkün değildir. Cümle ve paragrafların sınırları belli olduğu için kolay ayırt edilme özelliğine sahiptirler. Nitel bir araştırmada bulguların sayılara dökülmesi zorunlu değildir.

Fatih Sultan Mehmet dönemini anlatan edebî ürünler kahramanlaştırma, istisnacılık, yoksaymacılık, yönlendirmecilik ve şimdıcilik kavramları temelinde ve Türk Merkezli Bakış Açısı, Liderlik Bakış Açısı, Bizans, Bizans Halkı Hakkında İçerik, Şiddet-kölelik, Yönlendirme, Fethetme Güdülerini, Gerçekçilik- Efsaneler başlıkları altında analiz edilecektir. Bu başlıklar ve kavramlar çerçevesinde yapılacak analiz ile kitaplardaki tarihsel içeriğin kurgulama sonucu yanlış sunulup sunulmadığı, çarpıtılıp çarpıtılmadığı belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca Tarih ve Sosyal Bilgiler programlarında yer alan; ön yargılı olmayan, eleştirel bakış açısı ile tarihin değerlendirilmesi, tarihte farklı bakış açılarının olabileceğinin fark ettirilmesi, olay ve olguların ardında büyük adamlarla birlikte çeşitli toplum kesimlerinin ve sıradan insanların olduğu amaçlarına ne kadar hizmet ettikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Öncelikli olarak kitaplarda olayların ele alınışı incelenecektir. Bunun için kitaplardan doğrudan alıntı yapılmış, yanlışlıklar, imla hataları bu alıntılar esnasında düzeltilmemiştir. Alıntılar tırnak işareti içinde (“ “) ve italik olarak verilmiştir. Tarihi kaynakların konuya nasıl değindikleri de kaynak gösterilerek verilmiş, hangi kavram hatasının niçin var olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu incelemede esas alınacak temaların belirlenmesinde John Bickford (2013), *Examining Historical (Mis)Representations of Christopher Columbus within Children’s Literature* adlı makalesi esas alınmıştır. Daha sonra çalışmada ele alınacak kitaplar gözden geçirilmiş ve Bickford’un (2013) makalesinde yer alan temalar çalışma konusuna göre uyarlanmıştır. Uyarlama sürecinde bazı temalar uygun olmadığı gerekçesiyle kullanılmamış ve bazı yeni temaların gerekli olduğu görülüp ilave edilmiştir. Nihayet kitaplar önceden belirlenmiş bu temalar doğrultusunda, yukarıda belirtilen kavramların kullanımı açısından detaylı bir şekilde okunup analiz edilmiştir.

3.3. Fatih Sultan Mehmet’in Hayatı

Bu bölüm İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Osmanlı Tarihi I. ve II. ciltlerinden* özetlenmiştir. Konu ve kitaplarda ağırlık İstanbul’un fethi olduğu için Fatih’in sonraki faaliyetleri özete dâhil edilmemiştir. Çocuklara yönelik kurgusal kitaplarda bu dönemin nasıl anlatıldığı, belirlenen başlıklar altında, örneklerle ortaya konmaya çalışılmış ve genel bir yoruma gidilmiştir.

30 Mart 1432 yılında Edirne’de doğmuştur. 1443 yılında iki lalası ile Manisa’ya sancak beyi olarak gönderilmiştir. Amasya valisi olan ağabeyi Alaaddin Ali’nin 1443 sonlarında ölümü üzerine tahtın tek varisi olmuştur (İnalçık, 1997: 507). II. Murat, Karaman seferi öncesi II. Mehmet’i Edirne’ye getirtmiş, sefer dönüşünde de saltanatı ona bıraktığını açıklamıştır. Vezir-i âzam Çandarlı Halil Paşa, II. Murat döneminde devlet işlerinde bağımsız hareket etmeye alışmışken, II. Mehmet’in lalası Zaganos Paşa vasıtasıyla işlere karışmasından rahatsız olmuştur.

II. Murat gibi tecrübeli bir hükümdarın padişahlıktan çekilmesi hem Edirne halkını rahatsız etmiş, hem de Osmanlı rakiplerinin harekete geçmesine yol açmıştır. Papalığın vasıtasıyla Macarlar Edirne –Segedin Antlaşması'nı bozduklarını ilan etmişlerdir. Bizans, Orhan Çelebi'yi saltanat iddiasıyla serbest bırakmış, Karamanoğulları müttefiklerine haberler göndermiştir. Haçlıların sınırı geçmesi, II. Murat'ı tekrar tahta geçirmek için vezir-i âzam Halil Paşa'ya fırsat vermiş, devlet adamlarının ve Halil Paşa'nın tavsiyeleriyle II. Mehmet babasını ordunun başına davet etmiştir. Varna'da Haçlılara karşı elde edilen zafer sonrası II. Murat hemen geri dönmemiş, oğlu ile ortak saltanat sürmüş, bir tehlikenin kalmadığına inanılınca da ikinci defa saltanata oğluna bırakıp ayrılmıştır.

II. Mehmet, bu dönemde etrafında bulunan ve Halil Paşa'ya rakip olan Zaganos Paşa partisinin teşviki ile bazı taarruz faaliyetlerine girişmek istemiştir. Halil Paşa ise tehlikenin daha geçmediğini ileri sürerek engel olmaya çalışmıştır. Bu arada Sırp, Karaman ve Candaroğulları da II. Murat'a bu konuda şikâyetçi olmuşlardır. Edirne'de büyük bir yangının çıkması ve Yeniçerilerin para ayarının düşüklüğünü bahane ederek isyan etmeleri üzerine Halil Paşa ve bazı devlet adamları II. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak için harekete geçmişlerdir. II. Mehmet, bir av eğlencesiyle şehirden çıkartılmış, II. Murat bu sırada tahta gelerek tekrar hükümdar olmuştur. II. Mehmet, kendisinin iki defa tahttan indirilmesine neden olarak gördüğü Halil Paşa'ya iyice kin bağlamış ve İstanbul'un fethinin ardından onu öldürterek intikamını almıştır.

II. Mehmet, 1451 yılının 18 Şubat'ında üçüncü defa hükümdar olduğunda on dokuz yirmi yaşlarındadır. Çandarlı Halil Paşa'nın II. Murat'ın ölümünü gizleyerek kendisine haber göndermesi üzerine Manisa'dan Edirne'ye gelerek tahta oturmuş ve daha süt emmekte olan Ahmed adlı babasının hareminden olan çocuğu boğdurtmuştur. Çandarlı Halil Paşa'ya kin duymasına rağmen onu da makamında bırakmıştır. Çünkü Halil Paşa devlet içinde büyük nüfuz ve kudret sahibidir.

Saltanat değişikliğinden yararlanmak isteyen Karamanoğlu İbrahim Bey Osmanlı'ya karşı Venedik ile anlaşma yapınca Karamanoğulları ile mücadele edilerek, başarı

elde edilmiştir. Yeniçerilerin sefer dönüşü bahşiş isteme cüreti göstermeleri II. Mehmet'i rahatsız etmiş, Yeniçeri ağasını azlettirmiş, bazı bölük komutanlarını dövdürterek cezalandırma yoluna gitmiştir.

Sefer dönüşünde Sırp despotunun kızı olan üvey annesini babasının yanına göndermiş, genişçe bir bölgeyi ihtiyaçlarına karşılık olarak bırakmıştır. Kaynaklarda kimin oğlu olduğu konusunda kesin bilgi olmayan Orhan'ın Bizans tarafından serbest bırakılmaması için Bizans'a Çorlu civarını bırakmış ayrıca Orhan için belli miktar tahsisat ödenmesinde de anlaşma yapılmıştır. Fakat Bizans, Karaman seferinden yararlanarak aidatın artırılması isteğinde bulununca Orhan için ayrılmış Karasu mintikasıdan toplanıp ödenecek olan aidatın ödenmesinden vazgeçilmiştir.

Osmanlı, hem Anadolu hem Rumeli'de topraklara sahiptir ve İstanbul Osmanlı'nın iki kıta arasındaki toprakları arasında engel oluşturmaktadır. İstanbul kuşatmalarının her birinde bir engel çıkartan Bizans başarı elde edilmesine engel olmuştur. Rumeli'ye tamamen hâkim olunması için İstanbul'un alınması zorunludur. Varna Savaşı öncesinde Çanakkale Boğazı'nın düşman tarafından tutulmuş olmasının yarattığı tehlike de göz önünde bulundurularak bu tür tehlikelerin önüne geçmek için Bizans'ın ortadan kaldırılması gereklidir. Karadeniz'den gelebilecek yardımları önlemek amacıyla Anadolu Hisarı karşısına da bir kale yapılmasını istemiştir II. Mehmet. Böylece karşı tarafa kolaylıkla asker geçirilebileceği gibi İstanbul'a gelecek yardımlar önlenecektir. Bunun için Anadolu ve Rumeli taraflarına fermanlar gönderilerek inşaat ustaları, ameleler ve kireççi istenmiş, ilkbahara kadar gerekli malzemenin sağlanması bildirilmiştir.

Bu hazırlıklar Bizans İmparatoru Konstantin'i telaşlandırmış, gönderdiği elçiler vasıtasıyla kalenin yapılmasında vazgeçilmesini, II. Mehmed ne isterse onun yapılacağını iletmiştir. II. Mehmed, II. Murad zamanında karşı tarafa geçmek konusunda yaşanan zorlukları dile getirerek, kendisinin daha öncekiler gibi bir padişah olmadığını, onların yapmadıklarını yapacağını, İstanbul'dan bir şey almadığını, bundan sonra aynı dileklerle gelenlerin derisinin yüzüleceğini belirtmiştir.

Hisarın yapımını Halil, Zaganoz ve Saruca Paşalar arasında paylaşmıştır Sultan Mehmed. Kalenin yapımına Mart 1452’de başlanmış, dört ay içinde tamamlanmıştır. Mimar Muslihittin inşaata nezaret etmiş, burçları adları sayılan vezirler kendi paralarıyla yaptırmışlardır. Hisarın yapımı bitince II. Mehmed, iki gün İstanbul surlarını incelemiş, Eylül ayı başlarında Edirne’ye dönmüştür.

II. Mehmed Edirne’ye dönünce mühendis Muslihiddin, Sarıca Sekban ve kalenin inşaatı sırasında İstanbul’dan kaçarak Osmanlı’ya sığınmış olan Macar Urban’ın nezaretleri altında büyük toplar döktürülmüştür.

II. Mehmed kışı İstanbul’u fethetme düşünceleriyle geçirmiştir. Harita üzerinde gece gündüz çalışarak, topların, kuşatma aletlerinin konacağı yerleri işin ehli kimselerle görüşmüştür. Buna karşılık Vezir-i azâm Çandarlı Halil Paşa yeni bir haçlı seferi tehlikesi ile karşılaşılabilceği endişesiyle böyle bir girişime taraf değildir. Bu konuda yapılan toplantıda çoğunlukla kuşatma kararı alınmış ve harekete geçilmiştir.

Bu sırada Avrupa yönünde yardım arayışına çıkan imparator karşılık olarak istenilenleri kabul etmek durumunda kalmaktadır. Varna ve II. Kosova gibi iki büyük zaferin ardından Osmanlı’ya karşı koyabilecek bir orduyu yönetecek bir komutan yoktur. Papa ise yardıma karşılık olarak iki kilisenin birleşmesi önerisinde bulunmuş, imparator bu öneriyi de kabul etmek durumunda kalmıştır. Fakat Grandük Notaras ile Gennadios adlı kişinin ve birçok din adamının birleşmeye niyeti yoktur. Gennadios, Allah’tan ümitlerini kaybedip, Frenklere bel bağlayanlar aleyhine oturmakta olduğu kilisenin kapısına bir kâğıt yapıştırıp inzivaya çekilmiştir. Ayasofya Kilisesi’nde yapılan birleşme törenine rağmen birleşme karşıtları çoğunluktadır ve Osmanlı hoşgörüsü nedeniyle Türkler tercih edilmektedir.

II. Mehmet, Boğazkesen hisarının inşasının ardından İstanbul’u karadan askeri kordon altına aldırır. İmparator ise halkı şehre alarak, kapıları kapattırır. Ama Bizans’ın denizle ilişkisi kesilmemiştir. Deniz yoluyla Rumlar, sahildeki Türk köylerini basarak zarar vermektedirler. II. Mehmet’in emriyle 1453 yılı Şubatında dökülen top İstanbul önlerine getirilir, Karaca Paşa’ya teslim edilir. Mora’da bulunan

İmparatorun kardeşlerinden yardım yapılmasını önlemek için Turahan ve oğulları bölgeye akınlar yapmakla görevlendirilirler. 5 Nisanda İstanbul'a gelen padişah ertesi gün kuşatmayı başlatır. Kuşatmanın öncekilerden farkı donanmanın da kuşatmaya katılmasıdır.

Kuşatma başladığında en son yapılmış olan İstanbul surları kara tarafından iyice sağlamlaştırılmıştır. Haliç tarafı surları ise tek kat ve zayıftır. Ama Haliç'in ağız bir zincirle kapatılmış olduğu için Osmanlı donanması Haliç'e girememektedir. Kara surları çift katlı ve çift savunma hattına sahiptir. Ayrıca öndeki surun önünde de taşlarla örülmüş hendek vardır.

İmparator, surları sağlamlaştırırken, Cenevizli Jüstinyani yardım amacıyla gelmiştir. Kendisi başkomutan tayin edilmiştir. Papalık tarafından üç büyük kadirga ile iki yüz asker, mühimmat ve erzak gönderilmiştir. Sakız Cenevizlileri de iki gemi, yedi yüz asker, Ceneviz ise bir gemi ile üç yüz asker gönderir. Galata Cenevizlileri Cenova'dan yardım istemiş, yardıma gelineceği haberi almışlardır. Galata Cenevizlileri kuşatma başlayınca çıkarları gereği Osmanlıları da gücendirmemek için bazı vaatlerle onlara da yardımcı olmuşlardır. Ayrıca ticaret amacıyla Karadeniz ve Kırım taraflarına gelip dönerken İstanbul'a uğramış olan Venedik gemileri İstanbul'da alıkonulmuşlardır.

Büyük topraklar içinde en büyük olanı Kaligarya (Eğrikapı) karşına konmuş, daha sonra Topkapı'nın kuzey tarafına alınmıştır. Büyük top sayısı dördttür. Ayrıca kale önünde de top dökülüp, tamiraty yapılmıştır. Padişahın karargâhı Maltepe tarafındadır. Osmanlı ordusunun kaç kişiden oluştuğu konusunda muhtelif rivayetler vardır. Yüz elli iki yüz bin arası tahmin edilmesine rağmen ne kadarının gerçek ordu, ne kadarının gönüllü olduğu belli değildir. Donanmada nakliye gemileriyle beraber büyük, küçük yüz elli parçadan fazladır. Rum tarihlerine göre dört yüz yirmi kadar vardır. Bunların komutası Baltaoğlu Süleyman Bey komutasındadır. Baltaoğlu İstanbul'un fethinden bir buçuk ay kadar önce Büyükada Kalesi'ni, padişah da boğazda bulunan Tarabya kalesi ile Burgaz adasındaki kaleyi fethederek o taraflarda istihbarat ve emniyet düzeni alınmıştır.

Bizans'ın gelen yardımlar, halktan katılımlar, surlarda görev yapan gemi mürettebatı dâhil olmak üzere savunma kuvvetleri aşağı yukarı on beş bin kadardır. Donanma yardım için gelenlerle birlikte otuz dokuz gemiden oluşmaktadır. Bunlar Haliç'te zincirin gerisinde bulunmaktadır.

Kuşatma başladıktan sonra, İslami geleneğe uygun olarak Mahmut Paşa imparatora şehrin teslimini istemek üzere gönderilmiştir. İmparator, şehri savunmaya yemin ettiğini ama vergi verebileceğini belirterek teslim teklifini reddetmiştir. Nisan'ın on ikisinden itibaren büyük topların kullanılmasıyla asıl kuşatma başlatılmıştır.

Sen Rumen (Topkapı) yakınına yerleştirilen büyük topun gürültüsü Bizans halkının maneviyatını bozduğu için sarayda bulunan Meryem tasviri çıkartılarak halk arasında dolaştırılmaktadır. Kuşatmanın onuncu gününde büyük toplardan biri parçalanarak birçok kişinin ölümüne de yol açmıştır. Bu topların surlarda açmış olduğu gedikleri şehir halkı çok hızlı şekilde kapatmayı başarmıştır. Bayrampaşa Deresi tarafında birinci ve ikinci surlarda açılan gediklerden hücumla geçilmiş, harp kuleleri hücumla katılmış ama grejuva ateşi ile işlevsizleştirilmiştir. Surlara merdiven dayayarak çıkma girişimi de sonuç vermemiş, böylece ilk hücum başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlığın ardından zinciri kırarak Haliç'e girme teşebbüsündeki başarısızlık gelmiştir.

20 Nisan'da denizde bir başarısızlık yaşanmıştır. Yardım amacıyla gelen, içinde askerlerin bulunduğu Ceneviz gemisiyle, Bizans'a ait içinde erzak ve savaş malzemeleri olan gemiler, rüzgârın da yardımıyla Osmanlı donanmasını aşmayı başarmışlardır. Rüzgârın kesilmesinin ardından yapılan savaş Osmanlı donanmasının çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Haçlı gemileri yüksek bordalı iken Osmanlılarınki daha alçak kalmakta, düşman gemilerinden Türk askerleri üzerine yağmur gibi ok, taş ve grejuva ateşi atılmaktadır. Sultan Mehmed, olanlar karşısında hiddetlenmiş, atını denize doğru sürerek, denizin sığılğından yararlanıp biraz ilerlemiştir. Savaş, padişahın emriyle yeniden başladıysa da rüzgârın tekrar çıkması üzerine Haliç'e ulaşmışlardır. Donanmanın başında bulunan Baltaoğlu ise görevden alınmış, Mehmed tarafından da dövülerek cezalandırılmıştır.

Bu başarısızlıklar ordu üzerinde olumsuz etki yarattığı için harp meclisi tekrar toplanmıştır. Avrupa'dan Bizans'a yardım geleceği endişesinde olan Halil Paşa kuşatmanın kaldırılması ve vergi alınması teklifinde bulunmuştur. Fakat onun rakibi olan Zaganos Paşa, bazı kumandanlar ve ulema bu teklife karşı çıkmış, harbe devam kararı alınmıştır. Halil Paşa'nın gelmesinden korktuğu yardımlar gecikmiş, Papa'nın yolladığı donanma ise İstanbul'un fetih haberini yolda almıştır.

Cenevizliler, hem Osmanlı hem de Bizans için çalışmışlardır. Toplar için Osmanlı'ya yağ vb. verirken, geceleri de Rumlara yardımcı olmuşlardır. Haliç'teki düşman donanmasının batırılması amacıyla padişah, top makinası yaptırtmış ve bazı gemileri batırmayı başarmışlardır. Sultan Mehmed, bir kısım donanmanın Haliç'e indirilmesini zaruri görmektedir ve bunun için yeni bir çareye başvurulmuştur. Bunun için hemen hazırlıklar başlatılır. Öncelikli olarak gemilerin karadan çekilmesi gerekli olduğundan bu yerin tespiti üzerinde durulmuştur. Gemilerin çekileceği yol Tophane önünden başlayıp, Boğazkesenden geçip, güney batıya dönerek sırtları ve tepeyi aşip Perapalas yanından Kasımpaşa'ya yani Haliç sahiline gelen yoldur. Bu ormanlık alan açılmıştır. Yuvarlak ağaçlardan kızaklar yapılmış, kızaklar üzerinden gemilerin kaydırılması için Cenevizlilerden çeşitli yağlar alınmış ve Cenevizlilere bu hazırlık sezdirilmemeye çalışılmıştır. Altmış yedi veya yetmiş iki gemi bir gece içinde Kasımpaşa'ya indirilmiştir. Bu durum Bizanslılar üzerinde hayret ve şaşkınlık etkisi yaratmıştır. Hasköy ile Ayvansaray arasına sandallar ve fiçiler birbirine bağlanarak köprü de kurulmuştur. Köprünün üstüne yerleştirilen toplarla surlar dövülmeye başlayınca, imparator diğer yerlerden bu tarafa kuvvet kaydırmak zorunda kalmıştır. Bizans tarafından köprünün yıkılması için girişimde bulunulduysa da başarılı olunamamıştır. Yakalanan kırk Rum askeri derhal öldürülmüş, buna karşılık Bizans'ta iki yüz altmış kadar Türk esiri öldürmüştür.

Osmanlılar, Topkapı tarafına daha fazla top yerleştirerek sonucun buradan alınması konusunda karar kılmıştır. Padişah, toplarla yeterli derecede tahribat yapıldığını düşünerek altı mayıs akşamı surlara karşı ikinci bir taarruza kalktıysa da sonuç alınamamıştır. 12 Mayıs'ta yapılan taarruzda ilk anda Türk tarafı başarılı olduysa da

ihtiyat kuvvetlerinin yetişmesi nedeniyle yine sonuç alınamamıştır. İkinci taarruzda aynı şekilde olumsuz sonuç vermiştir.

Genel hücum yapılması için gerekli zamanın geldiğini düşünen padişah, imparatora İsfendiyaroğlu Kasım Bey'i elçi olarak göndermiştir. Padişah, şehrin teslimini, imparatorun sağ salim, istediği yere maiyeti ile gidebileceği, halkın kararında serbest olduğu, yoksa şehrin savaşa alınacağı ve halkın savaş esiri olacağını elçi aracılığıyla bildirmiştir. İmparator da padişaha elçi göndermiştir. İmparator elçi vasıtasıyla ne kadar vergi istenirse ödeneceği ile başka tavizler verileceğini bildirmiştir. II. Mehmet, bu teklifi kabul etmemiş, “ya ben bu şehri alırım yahut bu şehir ölü veya diri beni alır.” şeklinde cevap vermiş, teslim olması karşılığında imparatora ve kardeşlerine bazı yerler verileceğini bildirmiştir.

25-26 Mayıs tarihlerinde Macaristan'dan gelen elçilik heyeti kuşatmanın kaldırılmasını, taht değişikliği yaşandığını ve anlaşmanın geçerliliğini kaybettiğini bildirmiştir. Kuşatma kaldırılmadığı takdirde Macarların yardıma geleceği, ayrıca Batı devletlerine ait bir filonun da yardıma gelmekte olduğunu belirtmiştir.

Bu durum padişahı düşündürmüştü ve 27 Mayıs akşamı toplanan mecliste gelişmeler değerlendirilmiştir. Halil Paşa, daha önce yaşadığı üç büyük Haçlı seferi tehlikesi nedeniyle yeni bir Haçlı seferinden dolayı endişe duyduğu için kuşatmanın kaldırılmasını teklif etmiştir. Zağanos Paşa, Akşemseddin, bazı ulema ve ümeranın kuşatmaya devam taraftarı olmaları sonucu son bir genel hücumla daha karar verilmiştir.

Sultan Mehmed, deniz ve kara kuvvetleri komutanlarını toplayıp, cesaret verici bir konuşma yapmıştır. 27 Mayıs'ta başlayan ve üç gün süren bombardımanla surların bir kısmı yıkılmıştır. Buradan içeri girildiyse de Jüstinyani bu Türk askerlerini geri püskürtmeyi başarmış, Jüstinyani'nin öldürülmesi girişimi de başarısız olmuştur. Bu arada imparatora kaçması teklifinde bulunmuş ama imparator bu teklifi kabul etmemiştir. Galata Cenevizlileri ve Osmanlı ordusunda bulunan Rumlardan 29 Mayıs'ta genel hücum yapılacağı öğrenildiği için imparator ve Jüstinyani ona göre

hazırlık yapmışlardı. 28 Mayıs'ta Ayasofya'da imparatorun da katıldığı büyük bir ayin yapılmıştır.

29 Mayıs Salı sabaha karşı başlayan genel hücumda da Türk tarafı ilk anda sonuç alamamıştır. Bunun üzerine padişah, ihtiyat kuvvetleri ile yeniçerileri kendisi de yanlarında olmak üzere ileri sürmüştür. Bu arada Jüstinyani elinden ve kolundan yaralanınca, imparatorun tüm yalvarmalarına rağmen çekilmiştir. Ulubatlı Hasan ve onun ardından otuz kadar yeniçeri surlar üzerine çıkmayı başarmışlardır. Topla tahrip edilen yerlerden yeniçeriler içeri girip, iki sur arasındaki bölümde bulunan savunma kuvvetlerini çekilmek zorunda bırakmışlardır. İmparator yaralı bir şekilde Pemton Kapısı'na doğru kaçmıştır. Bu gelişmeyi gören ikinci surdaki savunucular da yerlerini terk etmişlerdir. İmparatorun bu sırada düştüğü ve çiğnenerek öldüğü düşünülmektedir. Topkapı içeriden kırılmış ve Türk kuvvetleri buradan içeri girmişlerdir. Deniz tarafında ki surlar büyük ihtimalle kara tarafından gerçekleşen işgalin bir buçuk iki saat sonrasında işgal edilmiştir. Şehzade Orhan, surlardan kendisini atarak intihar etmiş, başı kesilerek padişaha götürülmüştür. Donanmada bulunan Türk askerlerinin şehre girmesi ile Haliç'te bulunan ecnebler, kaçabilenleri mülteci olarak alıp kaçmışlardır.

18 Nisan, 6, 12 ve 29 Mayıs hücumları sonucunda Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul ele geçirilmiştir. Konstantin ülkesini kahramanca savunmuş ve bu uğurda ölmüştür. Türklerin şehre girmesi üzerine halk Ayasofya'ya doğru kaçmıştır. Buraya gelen askerler halk arasından istedikleri kadar esir almışlardır. Fatih unvanını almış olan II. Mehmed, Topkapısı'ndan muhteşem bir alayla şehre girmiştir. Padişah Ayasofya'ya gitmiş, kendisinden korkulmamasını istemiş, askerlerin halka kötülük yapmamasını emretmiştir. İmparatorun ailesi ile asil kadınlar Mora'ya kaçırılmıştır. Bu kaçıranlar tespit edilmiş ve idam edilmişlerdir. İstanbul'un tertip ve düzeni için memurlar tayin edildikten sonra padişah Edirne'ye dönmüştür.

II. Mehmet, otuz yıl padişahlık yapmış, yirmi beş sefere çıkmıştır. Gizliliğe oldukça önem vermiş, son ana dek amacını gizli tutmayı başarmış ve son anda açıklayarak düşmanlarını şaşırıp, bir yıl içinde birkaç sefer düzenleyebilmiştir. Kendisi oldukça

iradeli, verdiği karardan dönmeyen, tedbirli bir hükümdardır. Aynı zamanda doğuştan kibirli, pek vefakâr olmayan, çabuk bıkan ve zaman zaman gaddar olabilen bir padişahdır. Devlet yönetiminde sert bir karakter sergilemiştir. Savaş esnasında oldukça cesurdur. Gerekğinde ordunun önünde ileri atılarak, askeri cesaretlendirmiştir.

Birkaç dil bilen, bilgili, serbest fikirli, taassubu olmayan bir hükümdardır. Bilim adamlarını huzurunda tartıştıp, çeşitli konularda risaleler yazdırmış, bunları incelemiştir. Arapçaya çevrilmiş felsefi eserler okuyarak, yanında bulunan âlimler ile fikir alışverişinde bulunmuştur. Hangi din veya mezhepten olursa olsun ayırım yapmadan âlimleri himaye edip, eserler yazdırmıştır. Çeşitli yerlerden âlimleri İstanbul'a getirtmiş, ünlü ressam Küçük Bellini'yi davet ederek resmini yaptırtmıştır.

İstanbul'u canlandırmak için Anadolu Türkleri ile ele geçirilen topraklardaki Hıristiyanları buraya naklettirmiş, sosyal, kültürel, dini, ekonomik kurumlar yaptırtmıştır. Kendinden önceki ve kendi çıkarttığı kanunları Kanunnâme-i Âl-i Osman adı altında toplatıp kitap haline getirtmiştir. Saltanat usulü bu zamanda kabul edilmiş, divan başkanlığı vezir-i âzama bırakılmış, arz odası yapılmış, vezirlerle yemek yeme uygulaması kaldırılmıştır.

3.5. Belirlenen Kitapların listesi

Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Kitapların Listesi

Kitap No	Kitabın Adı	Yazarın Adı	Yayınevi	Yılı/ Baskısı	Sayfası
1	Neşeli, Keyifli, Macera ve Bilgi Dolu Osmanlı Tarihi Fatih Sultan Mehmet Dönemi ve İstanbul'un Fethi	Zehra AYDÜZ	Uğurböceği	11/2014	142
2	Fatih Sultan Mehmet Yeni Çağın Fatihi	Deniz GULİYEVA	Morpa	3/2014	95
3	İstanbul'un Fethi	Fatih OKAY	Kuşak	1/2014	64
4	Peygamberin Fatihi	Mehmet AKBULUT	Ahir Zaman	1/2013	133
5	Fatih Sultan Mehmet	Ekrem YEŞİLÇAYIR	Muştu	1/2011	140
6	Fatih Sultan Mehmet Çağlar Sultanı	Şaban ÇİBİR	Parola	1/2014	176
7	Bir İstanbul Rüyası Fatih	Yaşar Beçene	Zambak	2013	104
8	Sultandım Fatih Oldum	Yusuf DURSUN	Nar Çocuk	4/2014	96

3.5.1. Belirlenen kitapların ve yazarlarının tanıtımı

1. *İstanbul'un Fethi, Fatih Okay*

Yazar hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. İstanbul, Roma İmparatorluğu, Sultan Mehmet'in doğumu, eğitimi, tahta geçiş hadiseleri, İstanbul ile ilgili düşünceleri, fetih için yapılan hazırlıklar, Bizans'ın hazırlıkları ve fetih şeklinde konuyu ele alan, resimli iri yazılı bilgilendirme amaçlı bir kitap. İstanbul'un fethi sonrası ele alınmamıştır.

2. *Peygamberin Fatihi, Mehmet Akbulut*

Mehmet Akbulut, 1977 doğumlu. Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı mezunu.

Fatih adlı 11. Sınıf öğrencisi tarih dersi öğretmeninin tarihe farklı bakış açısıyla bakmasından rahatsızdır ve öğretmeni ile anlaşamamaktadır. Fatih, Meczub dede diye bir ihtiyarla arkadaşlık etmektedir ve bu kişinin yardımıyla geçmişe bir yolculuk yapar. İstanbul'un fethi zamanına gider, bir ailenin evinde kalır ve bu ailenin asker olan oğlu ile birçok maceraya atılır.

3. *Fatih Sultan Mehmet Yeni Çağın Fatihi, Deniz Guliyeva*

Yazar hakkında bilgiye ulaşılamadı. Kitap biyografi tarzında kurgulanmış, olaylar Sultan Mehmet'in ağzından verilmiştir. Aralara birer sayfalık da bilgi notları düşülmüştür. Biyografi tarzında olmasına rağmen arkada bir kaynakça verilmemiştir. Fatih Sultan Mehmet'in çocukluğu, eğitim öğretim hayatı, ilk tahta çıkışı, babasının ölümü ve padişah oluşu ele alınmıştır. Fetih için yapılan hazırlıklar, Muslihittin ve Urban ustanın çalışmalarıyla dökülen büyük toplar ile yağ ile soğutma tekniğinin ilk olarak Fatih Sultan Mehmet tarafından bulunduğu belirtilmiştir. Bizans'ın savunma hazırlıkları, kuşatma, karadan gemilerin yürütülmesi, Bizans'ın hazırlıkları, Bizans'a yapılan barış önerileri, büyük saldırı, fetih ve sonrasında Fatih döneminin gelişmeleri Fatih Sultan Mehmet'in ağzından anlatılmıştır. Aralara dönemle ve gelişmelerle ilgili kısa bilgi içeren notlar serpiştirilmiştir. Son olarak da "Sizin Düşünceleriniz" başlığı altında sorular sorulmuş, cevaplanması istenmiştir.

4. Neşeli, Keyifli, Macera ve Bilgi Dolu Osmanlı Tarihi Fatih Sultan Mehmet Dönemi ve İstanbul'un Fethi, Zehra AYDÜZ.

Yazar, 1971 Balıkesir doğumludur. İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü mezunudur. Özel kurumlarda tarih öğretmenliği yapmıştır. Güne Bakan Çiçekleri, Osmanlı Hikâyeleri, Saltanatın Yürek Sızısı, Osmanlı Tarihi Dizisi (8 Kitap) ile Bilimin İlk Kaşifleri Dizisi (3 Kitap) adlı kitapları vardır.

Kitap 4 bölümden oluşmaktadır. 1. Bölüm: Bir Fatih Doğuyor,

Mehmet'in doğumu, annesi Hüma Hatun, eğitimi, 12 yaşında padişah oluşu, evlenmesi, II. Murat'ın ölümü ve tahta geçişi, İstanbul'un fethi ile ilgili çalışmalar, İstanbul'un fethedilme nedenleri üzerinde durulmuştur.

2. Bölüm: Fethe Giden Yollar

Fetih için Osmanlı Devleti'nin ve Bizans'ın yaptığı hazırlıklar, kuşatma, kuşatma sırasında yaşanan gelişmeler, fetih, İstanbul'da yapılan düzenlemeler ele alınmıştır.

3. Bölüm: Fethin Sonuçları

Fethin sonuçları, Avrupa ve Anadolu yönünde yapılan fetihler anlatılmıştır.

4. Bölüm: Fatih'in Has Bahçesi adı altında Fatih Sultan Mehmet'in şairliği, bahçıvanlığı, sevdiği yemekler, vasiyeti, adaleti ve son seferi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ara ara "Meraklısına Not" başlığı altında ek bilgilere, anekdotlara yer verilmiştir.

5. Fatih Sultan Mehmet, Ekrem Yeşilçayır

Yazarla ilgili bilgiye ulaşılamadı. Roman, Bahadır adlı bir Osmanlı casusunun Bizans surlarında keşif yapmasıyla başlıyor. Mehmet, on bir yaşında, Manisa'da valilik yapmakta ve ileride İstanbul'u fethetmek için çalışmakta, Bahadır'da ona

yardımcı olmaktadır. İstanbul'un fethi için öncelikli olarak Hz. Muhammed'in hadisi ön plana çıkartılmakta ve Molla Hüsrev'in öğrencisine bunu telkin ettiği vurgulanmaktadır. Eğitim hayatı, babası Murat'ın nasihatleri ve on üç yaşındayken tahta geçmesi ile devam etmektedir. İlk taht denemesinde yeniçeri isyanı ve Haçlı tehlikesi belirmiştir. Murat'ın ordunun başına geçmesinin ardından Varna Zaferi elde edilmiş, Mehmet yine Manisa valiliğine geri gönderilmiştir. Beş yıl sonra Sultan Mehmet olarak tahta geçince İstanbul'un fethi için gerekli hazırlıklara da başlar. Bizans'ın kuşatma ihtimaline karşı aldığı tedbirler, İstanbul'un kuşatılması, fethi ve sonrasındaki gelişmeler ele alınmıştır. Genel olarak tüm fetih hareketleri İslamiyet'e hizmet olarak ele alınmıştır.

6. Bir İstanbul Rüyası, Yaşar Beçene

II. Murat'ın İstanbul kuşatması hazırlıkları ile başlamaktadır. Fakat Bizans'ın şehzade Mustafa'yı kışkırtması ile kuşatma kaldırılmıştır. II. Mehmet'in doğumu sonrasında fethin II. Mehmet'e nasip olacağı Hacı Bayram Veli tarafından bildirilince II. Murat oğlunu bu amaç için yetiştirmeye başlamış ve bir an önce fethin gerçekleştiğini görebilmek için tahtı on iki yaşındaki oğluna bırakmıştır. Haçlı tehlikesi karşısında II. Murat tekrar tahta dönmek zorunda kalmıştır. II. Mehmet'te, Manisa sancak beyliğinde kendini daha iyi yetiştirmeye gayret etmiştir. II. Murat'ın ölümü, II. Mehmet'in tahta geçmesi ve İstanbul'un fethinin hazırlıkları anlatılmıştır.

7. Tarihte Geleceğin İzleri: 1 Sultandım Fatih Oldum, Yusuf Dursun

Yazar 1949 Yozgat doğumludur. Erzurum Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümü mezunudur. Anadolu Üniversitesi Lisans Tamamlama Programını bitirmiş ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Emekli olduktan sonra da İstanbul'da özel bir öğretim kurumunda öğretmenliğe devam etmektedir. Şiir, hikâye ve masalları çeşitli dergilerde yayınlanmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet'in hastadır ve geçmişini hatırlamaktadır. Doğumundan İstanbul'un fethine kadar geçen sürede yaptıklarını hatırlayarak, anlatmaktadır. Hocaları, eğitimi, ilk taht denemesi, İstanbul'un fethi ile ilgili çalışmaları, Bizanslılar

ile Osmanlı askerleri arasındaki çatışmanın savaş sebebi olarak verilmesi ve fetih anlatılmaktadır.

8. *Fatih Sultan Mehmet “Çağlar Sultanı” , Şaban Çibir*

Yazar, 1956 doğumludur ve asıl mesleği öğretmenliktir. Ama branşı hakkında bilgi verilmemiştir. Uzun süre öğretmenlik yaptıktan sonra Türkiye Çocuk Dergisi’nde çalışmıştır. 2002 yılında tekrar öğretmenliğe dönüş yapmıştır. Bir taraftan da yazmaya devam etmektedir.

Kitap İstanbul’un fethinde dini motifleri ön plana çıkaran ve gençlere de dini nasihatlerde bulunacak şekilde kurgulanmıştır. Kitap gereksiz yere birbirini tekrarlayan bölümlerden oluşmakta ve bazı yerlerde anlam karmaşasına yol açabilmektedir. Kronolojik olarak anlamlı bir bütünlük yoktur. İmla ve anlatım hataları oldukça sık yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmet başlığı ile birlikte tüm hayatından kısaca söz edilmiştir. İlk taht deneyiminin ardından tekrar doğumu başlığı verilerek biraz daha kurgulamaya gidilmiş babası II. Murat’ın Çelebi Mehmet ile olan diyaloguna yer verilmiştir.

Manisa sancak beyliği ve Manisa valiliği gibi başlıklar birbirini takip etmiştir. İlk taht deneyimi ile ilgili gelişmeler olmadığı gibi ilk taht deneyimi sırasında yaşanan bazı olaylar Manisa’da olmuş gibi verilmiştir. Bundan sonra İstanbul’un fethi ile ilgili hazırlıklar ele alınmış ama hepsi birbirinin tekrarlar şeklinde olduğu için sıkıcı bir anlatım esere hâkim olmuştur. İstanbul’un fethi sonrasında da Fatih dönemi İstanbul’u ile sonraki fetihler kısa kısa, dini yönü daha öne çıkartılarak alınmıştır. Aralarda da Osman Gazi’nin nasihatlerine yer verilmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. İstanbul'un Fethi, Fatih OKAY, Kuşak Yay.

4.1.1. Bakış açısı

Kitapta olaylar tek taraflı bakış açısıyla ele alınmıştır. “*Konstantinopolis’in Fatih Doğuyor*” başlığı olaya bugünün bakış açısıyla yaklaşıldığını göstermektedir. Osmanlı Devleti’nin sınırlarını batı yönünde genişletirken Türk toprakları arasında sıkışıp kalan Bizans’ın varlığını devam ettirmek için bazı tedbirler alması, Osmanlı faaliyetlerinden rahatsız olanlarla işbirliği yapması oldukça doğaldır. Kendisini tehdit altında gören Bizans’ın faaliyetleri fitnecilik, problem yaratma olarak ele alınmıştır. Bizans’ın varlığını koruma-devam ettirme hakkı ve buna karşı tedbir alma girişimleri görmezden gelinerek yok sayılmıştır. İstanbul’u ele geçirme konusunda Osmanlı’nın tamamen haklılığı üzerinde durulmuş, Bizans suçlu ilan edilmiştir. “*Surların içinde saklanıp kalmış olan Bizans, Osmanlı’ya karşı problemler üretiyor, fitneler fesatlar çıkarıyordu. Osmanlı coğrafyasında karışıklıklar meydana getirebilmek için elinden geleni ardına koymuyordu. Diğer Avrupalı devletlerin Osmanlı’ya karşı kışkırtılmasının altında da Bizans’ın fitneciliği vardı.*”

Aleksandr Kastriyota adlı gençle arkadaşlığından söz edilirken bu kişinin başarısız bir öğrenci olduğu, ilerde de halkı tarafından sevilmeyen bir kral olduğu dile getirilmiştir. “*Bir diğer arkadaşı da Arnavut kralının oğlu Aleksandr Kastriyota idi. Mehmet’in hocalarından Mehmet’le birlikte ders alan Aleksandr oldukça iyi bir çocuktü. Fakat Mehmet’le aynı hocalardan ders okuyan Aleksandr, Mehmet kadar başarılı değildi. Hatta ilerde kendi halkı tarafından bile sevilmeyen bir kral olacaktı.*” Oysa II. Mehmet de sürekli seferler, birtakım ekonomik uygulamaları nedeniyle halk ve yeniçeriler tarafından sevilen bir padişah değildir ve bu durum da görmezden gelinmiştir (Afyoncu, 2010:144, Aydın, 2013: 296, Gündüz, 2008: 58).

Bizans halkının fetih konusunda ikiye bölündüğü belirtilmiştir. Bir kısım halk fethin gerçekleşmesini isterken bir kısmı istememektedir. Onlar için... “*Osmanlı’nın gelmesiyle halkın üzerindeki tesirlerinin azalacağını bildikleri için fethin*

gerçekleşmesini istemiyorlardı. Çünkü Osmanlı Devleti, bugüne kadar gittiği bütün coğrafyalara huzuru, saâdeti, eşitliği, adâleti ve kardeşliği götürmüştü.” Böyle bir genelleme yapmak yönlendirmeciliği beraberinde getirmektedir. Bu durum öğrenci zihninde ideal dönem algısı oluşabilir. Osmanlı Devleti, ele geçirdiği toprakların insanlarına kendi yönetimini tanımak şartıyla baskı uygulamamış, din ve vicdan hürriyeti konusunda serbest bırakmıştır. Ama bu durum, Osmanlı fetihlerinin tek amacı “fethettiği yerlere eşitlik, adalet götürmekti” yargısı doğurmamalıdır.

Bizans’ın Haçlılardan yardım istemesi, surları onarmaya çalışması ve Haliç’in ağzını halatla kapatmış olmasına karşılık II. Mehmet’in çok daha başka planları olduğundan bahsedilerek Bizans’ın tedbirleri küçümsenmekte gibi bir hava yaratılmıştır. İstanbul’un fethi bugünün bakış açısıyla ve tamamen Türk tarafının başarısı üzerinden verilmiştir. “... son olarak Osmanlı gemilerinin geçişini önlemek için Haliç’in ağzına kuvvetli zincirlerle bir hat çektiler. Akıllarınca bu çelik halatlar, Osmanlı donanmasının Haliç’e girmesine mani olacaktı. Lakin Sultan Mehmet’in onların hayaline sığmayacak kadar büyük bir başka planı vardı.” Bugüncü bir anlayışın yanında II. Mehmet’in kahramanlaştırılması ve liderlik özelliğinin ön plana çıkartılması söz konusudur. Çünkü her şeyi planlayan ve yapan oymuş gibi bir anlam doğmaktadır.

Bizans’a barış önerisi sunmak üzere elçi gönderilmiş ve barış önerisi sunulmuştur. Barış önerisi Bizans’ın kan dökülmeden teslim olması şeklindedir. Burada da Bizans’ın yaşama hakkı ve onurlu devlet olarak bu tarz bir barışı kabul etmeme hakkı yok sayılmakta, uygun görülmemekte, suçlu ilan edilmektedir. “*Elçi, savaşın yapılmamasını, Bizans’ın kan dökülmeden teslim olmasını, teslim olunduğu takdirde kimsenin burnunun bile kanamayacağını, hiç kimsenin ne canına ne malına dokunulmayacağını, isteyenin istediği yere gidebileceğini anlattı.*” “*Lakin Bizans imparatoru Konstantin, bütün bu iyi niyetlere rağmen Osmanlı’nın isteklerini reddederek sonuna kadar savaşacağını söylemeyi tercih etti.*” Fetih sonrasında, Bizans halkı hiçbir şey olmamış gibi Fatih’i büyük bir coşkuyla karşılamıştır. “... *Şehre girdikten sonra bugünkü Sultanahmet Meydanı’nı geçerek Ayasofya’ya gelen Fatih Sultan Mehmet şehir halkının büyük coşkusuyla karşılandı. Elllerinde çiçeklerle*

kendisine sevgi gösterisinde bulunan halkı selâmlayan Fatih'in tevâzuu, şehir halkını beklentilerinde haklı çıkarmıştı.” Bunlar fetih etrafında şekillenmiş efsanelerdir, belki bazı Bizanslılar bu davranışı sergilemiştir ama tüm Bizans halkının bu şekilde temsil edildiğini düşünmek istisnacılığa yol açmaktadır.

4.1.2. Liderlik bakış açısı

II. Mehmet'in yetiştirilmesine gösterilen özen, aldığı dersler(fizik, tıp, astronomi, kimya, edebiyat, tarih), bildiği diller(Arapça ve Farsçayı edebi eser verecek düzeyde), hocaları(Akşemseddin, Molla Gürani, Molla Yegan, Kassabzade Mahmud, Nişancı İbrahim Abdullah), mesleki eğitim (top dökümcülüğü ve demircilik öğrenmesi), oyunları (strateji geliştirme, gemi yapımı ve fethetme) liderlik özelliklerinin geliştirilmesine uygundur. Kaynaklara göre (Bayır, 2002: 326), II. Mehmet silah teknolojisi ve mekanik mühendisliğine meraklıdır ve bu konularda dersler almıştır. Şehzadeliği sırasında top dökümüyle ilgili çalışmalar yapmıştır.

Kitaba göre, Hacı Bayram Veli, İstanbul'u onun fethedeceğini söyleyince yetiştirilmesine ayrı bir özen gösterilmiştir. *“Sultan Murat, bu cevap karşısında ne hissedeceğini bilemedi. Kendini toparladıktan sonra, üzerine düşenin, Mehmet'i Efendimiz'in müjdesine lâyık bir şekilde yetiştirmek olduğuna karar verdi.”* Hacı Bayram Veli 1429 tarihinde vefat etmiştir, bundan dolayı da anakronik bir hata vardır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde bütün şehzadelerin eğitimi önemlidir, çünkü tahta çıkma konusunda bu dönemde belli bir kural olmadığı için, tüm şehzadelerin taht üzerinde hakkı vardır. Ayrıca ağabeyi Alaaddin Ali ilk anda görmezden gelinmiş, bütün ilgi Mehmet'in üzerine verilmiş gibi gösterilmiştir. *“...Oğlundaki bu şevki ve gelişmeleri yakından takip eden Sultan Murat, daha fazla vakit kaybetmeden saltanattan çekilmeyi ve tahtını oğlu Mehmet'e bırakmayı kafasına koymuştu.”* II. Murat'ın tahtı bırakmasının ardındaki gerçek nedenler yok sayılmaktadır. Liderlik özellikleri ön plana çıkartılmakta ve II. Mehmet kahramanlaştırılmaktadır. Aynı şekilde kitabın ilerleyen bölümlerinde İstanbul'u fethetme kararını tek başına alıp, bununla ilgili tüm hazırlıkları kendisinin gerçekleştirdiği gibi bir izlenim oluşturulmuştur. *“Bütün bunları(daha önceki kuşatmalardaki başarısızlıkları) göz önüne alan Sultan Mehmet, geceleri uykusuz geçiriyor, kuşatmanın kusursuz olması*

için türlü planlar hazırlıyordu. Gündüzleri de hayalini meşgul eden tek mesele neredeyse buydu.” Fetih kararı üzerine top döküm ustalarıyla, askerlerle, devlet adamları ve âlimlerle toplantılar yapmış, onların fikirlerine başvurmuştur ama bu kişilerin kimler olduğu belirtilmemiş, görüşleri üzerinde durulmamıştır. “Söz konusu görüşmelerden sonra Sultan Mehmet, Bizans’ı bir baştan bir başa çevreleyen surları devirebilmek için planlar yapmaya başladı. Uykusuz geceler geçirdi. Dur durak bilmeden çalışarak geliştirdiği ve adını Şahi koyduğu toplar döktürdü.”

Boğazkesen Hisarı’nın yapımının da kısa sürede bitirilmiş olmasında Sultan Mehmet’in sırtında taş taşınması gösterilmiştir. Sultan’ın öfkesine maruz kalmamak için değil de Sultan’ın ne kadar tevazu sahibi olduğu gösterilerek kahramanlaştırılması söz konusudur.

Matematik ve mühendislikte devrin âlimleriyle boy ölçüşecek düzeyde bilgiye sahip olarak gösterilmiştir II. Mehmet. Denemeler sonrası ortaya çıkan hataları kendisi tespit etmekte, en ince ayrıntısına dek her konuyu kendisi düşünmekte ve devlet adamları ile istişarelerde bulunmaktadır. Kışverkûşa denilen hücum kulelerini tasarlanası ve Rum Ateşine karşı korunaklı hale getirilmesi II. Mehmet’in dâhiyane buluşu olarak verilmektedir. Benzer kuleler II. Murat’ın İstanbul kuşatması esnasında da kullanılmıştır (Öztürk, 2002; 234). Kuşatma sırasında kullanılmak üzere II. Mehmet bu kuleleri yaptırtmıştır. Kulelerin nerede yapıldıkları ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, İstanbul’a yakın bir yerde, gizlice yapılmış ve kuşatma sırasında birden ortaya çıkartılmışlardır. Başka bir görüşe göre de Edirne’de yapılmışlar ve kuşatma sırasında İstanbul önlerine getirilmişlerdir (Bayır, 2002: 326). O zamanlar pek kullanılmayan, demode olduğu düşünülen yürüyen kule gibi savaş makineleri de kuşatma için yapılmış hazırlıklar içinde bulunmaktadır (Emecen, 2003: 10). “*Bunu çok iyi bilen Sultan Mehmet Han, ordunun bütün eksiklerini giderdi. Istranca Dağlarında yetişen gürbüz ağaçlardan sağlam oklar yaptırdı. Dayanıklı ağaçlardan mızrak kestirtti. En kaliteli demirlerden kılıçlar, kamalar yaptırdı. Tunçtan kalkanlar döktürdü. Kocaman kayaları sapan taşları gibi fırlatan mancınıklar yaptırdı...*”

“Sultan Mehmet fitrat itibarıyla yenilgiyi asla kabul edemeyen bir yapıya sahipti. Haliç kıyılarında bir nevi yenilgiye uğrayan küçük gemilerin haberini alınca bu durum için de hemen bir plan yaptı. Plana göre Sultan Mehmet’in yine kendi tasarladığı bir top dökülecek ve hazır hale getirilecekti. Bu toplar tarih sahnesinde bir ilkti.” Üç Ceneviz gemisinin Osmanlı donanmasını yarararak Haliç’e girmesi sonrasında Sultan Mehmet’in isteğiyle Osmanlı gemilerinin Haliç’e karadan geçirilmesi için hazırlıklara başlanmış ve iki gün içinde gemiler Haliç’e geçirilmiştir. *“... Hiç vakit kaybetmeden devletin ileri gelenlerini kendi çadırında toplayan sultan, Konstantinopolis’in fethi için Haliç’e girmenin şart olduğunu söyleyerek bunun için gerekli hazırlıkları yaptı.”* Bu tür ifadelerle Sultan Mehmet’in liderliği ön plana çıkartılırken, fethin planlanması ve gerçekleştirilmesinde başka hiç kimsenin etkili bir katkısı olmadığı izlenimi oluşturulmaktadır. Fatih’in İstanbul’u fethetme kararlılığına, komutanlık becerisi ve dâhiyane fikirlerine yapılan vurgu aynı zamanda kahramanlaştırmayı da beraberinde getirmektedir. Fetihle ilgili tüm hazırlıkların, planlamaların II. Mehmet tarafından tek başına hazırlanmış gibi ele alınması bugünün bakış açısıyla desteklenmiştir. *“Kuşatma bütün şiddetiyle devam ederken ibreler Osmanlı’nın galibiyetini gösteriyordu.”*

Karşı tarafın askeri gücünün Osmanlı’ya nazaran daha az olmasına rağmen büyük kahramanlıklar göstererek şehri savunmaları görmezden gelinirken, Osmanlı için savaşan askerlerin, fetihle bulunan çeşitli grup insanların kaygıları, müthiş direnişleri, korkuları ve katkıları genel olarak yok sayılmıştır. Olumsuzluklar karşısında sınırları bozulan, endişelenen hep Sultan Mehmet olarak verilmiştir. Osmanlı askerleri olumlu veya olumsuz gelişmeler karşısında morali bozulmuş ya da düzelmiş olarak betimlenmiştir. *“Macarların bu yaklaşımları nedeniyle moralleri bozulan Osmanlı askerleri bir gelişmeyle rahatladı. O gelişme de Baltaoğlu Süleyman Bey ve leventlerinin 17 Nisan günü İstanbul çevresindeki adalardan Kınalı, Burgaz, Heybeli ve Büyükkada’yı fethetmesiydi. Bu gelişme, Osmanlı askerlerini oldukça rahatlatmıştı.”* (Macar elçisinin gelmesi 25 veya 26 Mayıs tarihindedir) Böyle bir yaklaşım Orta Öğretim Tarih Dersi programının genel amaçları (MEB, 2007) içinde bulunan hayatın içinden insanların da tarihin öznesi olduğu bilincini kazandırmak amacına da uygun düşmemektedir. Bu tür kitapları

okuyan öğrenciler sadece liderin olayları yönlendirdiğini, lider olmadan olaylar karşısında kimsenin etkili olamayacağını düşünebilir. Demokratik, çağdaş bir dünyada olması arzulanan karar verebilen, uygulayabilen bireyler yerine karşılaştığı sorunlar için bir kahraman beklentisi içinde olan, kendisinin ve çevresindekilerin hiçbir şey yapamayacağı mantığıyla hareket eden bireyler ortaya çıkabilir.

4.1.3. Bizans- Bizans halkı hakkında içerik

Bizans halkı hakkında çok fazla içerik söz konusu değildir kitapta. Halkın fetih haberlerini duyunca ikiye ayrıldığı ve bir kısmının Osmanlı adaletinden dolayı Osmanlı yönetimini istediği, bir kısmının ise halk üzerindeki tesirlerinin azalması ihtimali nedeniyle fethin gerçekleşmesine karşı oldukları yönündedir. *“Bu yankı, Bizans halkını ikiye bölmüştü. Çünkü Bizans’ın içinde yönetimin zulüm ve işkencelerinden yılmış bir topluluk vardı.”*

Büyük toprakların açtığı gediklerin askerler tarafından kapatıldığı, buna göre askerin moralinin bozulduğu veya düzeldiği ifadeleri kullanılmış, halka dair bilgi verilmemiş, imparatorun Osmanlı karşısında izlediği siyasetle ilgili olarak halkın görüş ve düşüncelerinin ne olabileceği belirtilmemiştir. Fetih sonrası ise halkın panik içinde olduğu ve büyük korku duyduğudur. Sultan Mehmet, şehrin dışına kaçanların dönmesini istemiş, kimseye zarar verilmeyeceğini duyurmuş, halk da evlerine dönmüştür. *“...Duydukları onlara pek inandırıcı gelmemiştir. Fakat gördükleri muamele karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Osmanlı askerleri değil kendilerine saldırmak, dokunmuyorlardı bile. Demek söylenenler doğrudur. Osmanlı, hak, hukuk ve adâleti getirmek için geliyordu.”*

Fatih, Ayasofya’ya gelince şehir halkı tarafından büyük coşku ile karşılanmış, sevgi gösterilerinde bulunmuş, çiçekler sunulmuştur. Ele geçirilen toprakların insanların anında işgalci kuvvetlere böyle sevgi gösterilerinde bulunması inandırıcılıktan uzaktır. Bu tür söylemler tüm halkı temsil ediyormuş gibi verilmemeli, fethin büyüklüğünün bu tür söylemlerin yaratılmasında etkili olduğu okuyuculara belirtilmelidir.

Üç günlük yağmalama izninin verilmiş olması ve halkın büyük çoğunluğunun köle haline getirildiği üzerinde hiç durulmamıştır (Tansel, 1971: 102). Osmanlı'nın her gittiği yere istisnasız olarak hak, hukuk, adalet ve barış getirdiği vurgulanarak yönlendirmecilik yapılmıştır. Bu durum öğrenci zihninde silinmesi zor kalıp yargıların oluşmasına neden olabilecektir. Osmanlı Devleti denilince öğrenci zihninde doğrudan doğruya ideal dönem fikri oluşacak, beyninde oluşmuş ideal dönem fikri ile uyuşmayan bir bilgi ile karşılaşan öğrenci ikilem yaşayacak veya farklı görüşleri, yaklaşımları ve kanıtları reddetme yoluna gidecek, sorgulayan, eleştiren, çoğulcu bakış açısıyla olaylara bakabilen, kalıp yargıları fark edebilen birey olmaktan uzak olacaktır.

4.1.4. Şiddet- kölelik

Bizans halkına karşı oldukça olumlu davranışlar sergilendiği belirtilerek savaşın sonucu olan olumsuzluklar üzerinde durulmamıştır. “... *Fakat gördükleri muamele karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Osmanlı askerleri değil kendilerine saldırmak, dokunmuyorlardı bile. Demek söylenenler doğrudu. Osmanlı, hak, hukuk ve adâleti getirmek için geliyordu.*” Bizans imparatoruna ne olduğuna dair hiçbir bilgi yoktur.

Osmanlı askerlerinin ölüme bayram havasında koştukları ifade edilerek kahramanlaştırma yapılırken savaşın yol açtığı şiddet görmezden gelinmiştir. “*Aslanlarım! Efendimiz'in (sallâllahû aleyhi ve vesellem)müjdesine nâil olacak ordu sizsiniz. 'Konstantiniyye elbet feth edilecektir. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan; onu fetheden asker ne güzel askerdir.' Müjdesinin sahibi siz olacaksınız. Dayanın yiğitlerim!*” “*Türk askerleri bu cümlelerle kendinden geçiyor, ölüme bayram havasında koşuyorlardı...*” bu ifadelere göre askerin ganimet elde etme isteği yok sayılmış, hadisteki müjdelenen askerler olabilme arzusu üzerine öykü oluşturulmuştur. Fethin ardındaki asıl önemli nedenlerin gösterilmemiş olması okuyucuları gerçekçi olmayan tarihi anlayışlarla karşı karşıya bırakacak, okuyucuların, fethi dini bir yaklaşımla ele almalarına yol açacaktır. Bu durum olayların ve kişilerin değerlendirilmesinde hatalara yol açabilir.

Ulubatlı Hasan adlı askerin elinde kılıçla önüne geleni yere sererek surlara bayrağı diktiğinde vücudunun oklarla delik deşik olduğu belirtilirken yine kahramanlaştırma ön plana çıkartılmıştır. “*Sultan Mehmet Han’ın komutasındaki fetih ordusu, şenlik havasında geçen on dört günlük bir yürüyüşün ardından...*” gibi ifadelerle Osmanlı ordusu açısından savaş durumu şenlik olarak verilmiş, İstanbul’da uygulanan talan ve yağma ile Bizans halkının esir edilmesi ise görmezden gelinmiştir.

Kuşatma sırasında silahların tahribatı çok sıradan, çok basitmiş gibi verilmiştir: “*Her top, düştüğü yerde büyük gedikler açıyordu. Şâhi toplarının denk geldiği her burç, yerle bir oluyordu. Yerle bir olan burçlarla birlikte her seferinde onlarca Bizans askeri de canından oluyordu. Yıkılan surların arkasında saklanan ve burçlarla birlikte devrilmeyip ayakta kalan askerleri de her biri keskin birer nişancı olan Türk okçuları ok yağmuruna tutuyorlardı.*” Bu ifadeye göre savaşın üç beş gün içinde bitmesi gerekmektedir. İlerdeki sayfalarda ise; “*Adına “Rum ateşi” yahut “Grejuva” denilen ve sırrı hâlâ çözülememiş olan bu kimyevi silah yüzünden Osmanlı askerlerinin surlara yaklaşması mümkün olmuyordu...*” ifadeleri kullanılmış, çelişkili bir anlatım ortaya konmuştur.

4.1.5. Fethetme güdüleri

Kitabın başlangıcından itibaren Müslümanların ve Osmanlıların İstanbul’u kuşatmasındaki en önemli neden olarak Hz. Muhammed’in hadisi gösterilmiştir. “*İstanbul’u fetheden kumandan ne güzel kumandan; onu fetheden asker ne güzel asker.*” II. Mehmet’in çocukluğundan itibaren bu müjdeye layık olacak şekilde yetiştirildiğinden bahsedilmektedir. Hacı Bayram Veli, II. Murat’a İstanbul’u oğlu Mehmet’in fethedeceğini bildirmiştir. II. Murat, “*...üzerine düşenin, Mehmet’i Efendimiz’in müjdesine lâayık bir şekilde yetiştirmek olduğuna karar verdi.*” Böylece fetihden hiç kimsenin hiçbir maddi çıkar beklentisi yokmuş, sadece manevi bir haz alma isteği varmış gibi anlatı söz konusudur.

Bizans’ın yol açtığı olumsuzluklar, İstanbul’un konumu üzerinde çok fazla durulmamıştır. Bizans’ın İstanbul’u Batılılara devretme ihtimalinin olması (İnalçık, 2009: 109), II. Mehmet’in özellikle devşirme kökenli yardımcıları ile Türk kökenli

devlet adamları arasında bir seçim yapmak durumunda kalması ve Türk kökenli aristokrasiyi zayıflatmak için burayı alarak iktidarını sağlamlaştırma arzusu, İstanbul'un fethi ile ilgili hadis nedeniyle İslam dünyasında da II. Mehmet'e büyük bir manevi güç sağlayacağıının düşünülmesi (İnan, 2002: 282-313) yok sayılmıştır.

Ayrıca II. Mehmet'in daha önce tahta çıkıp inmiş ve kendini bundan dolayı güçsüz gören bir padişahın ruh halinde olduğu (Kuşat, 2003; 139), önemli bir kültür merkezi olan İstanbul'u ele geçirerek kozmopolit bir şehir yaratma dürtüsü, şan ve şöhret sahibi olma, cihanşümül hâkimiyet fikrini gerçekleştirme isteklerinden hiç söz edilmemiştir. Her fırsatta da Hz. Muhammed'in hadisi ön plana çıkartılmış, İslami duygularla şehrin fethedildiği izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Kitaba göre, İslami duygularla şehir fethedilmiş ama İslam gereği olarak uygulanan yağma izninden söz edilmeyerek yok saymacılık yapılmıştır.

4.1.6.Yönlendirme

Kitapta İstanbul'un fethedilme nedenleri az da olsa verilmiştir. Buna karşılık Hz. Muhammed'in hadisi etrafında bir kurgulama baştan sona kitaba hâkim durumdadır. Belirli ön şartlandırmayla hareket edildiği ve olayın sadece olumlu yönü(Osmanlı açısından) görüldüğü için yönlendirmecilik söz konusudur.

“Demek söylenenler doğrudur. Osmanlı, hak, hukuk ve adaleti getirmek için geliyordu.” “Bizans'ın bütün korkularına rağmen, Osmanlılar inandıkları dinin gereklerini yerine getirme düşüncesinde ve inceliğindedir. Zira onlar için savaşmak değil barışmak, zulmetmek değil adâletle hüküm sürmek esastır. Bunun için 6 Nisan sabahı, bundan önceki savaşlarda da yapıldığı gibi Bizans imparatorluğuna bir elçi gönderildi.” “Bu insanlar malını ve canını güvenlik altına almak için Osmanlı'nın hâkimiyetine girmek istiyordu.” “...çünkü Osmanlı Devleti, bugüne kadar gittiği bütün coğrafyalara huzuru, saadeti, eşitliği, adâleti ve kardeşliği götürmüştü.”

4.1.7. Gerçekçilik- efsaneler

Hacı Bayram Veli, İstanbul'un fethinin konuşulduğu bir toplantıya katılmıştır. II. Murat kendisine İstanbul'un fethi için uygun zamanı sorar. *“Hacı Bayram Hazretleri kısa bir suskunluktan sonra, gözlerini kapattı. Ardından, Sultan Murat'a “Padişahım, İstanbul elbet bir gün fethedilecek. Bunu efendimiz müjdeliyor. Fakat galiba bu zafer size nasip olmayacak. Bana öyle geliyor ki, İstanbul'u oğlunuz Mehmet alacak. Bizler fethi göremeyeceğiz. Ama bizim Akşemsettin'le sizin evladınız Mehmet, Efendimizin müjdesinin sahipleri olacak.”* Hacı Bayram Veli, II. Mehmet doğduğu sırada hayatta değildir, bu nedenle anakronik bir hata vardır.

“Bu olumsuz gelişmelerin kendisi yüzünden olduğunu bilen Mehmet, devlet adamlarının yönlendirmesiyle babasını tekrar tahta çıkmaya davet etti. Fakat Sultan Murat bu teklife pek sıcak yaklaşmadı. Bunun üzerine Sultan Mehmet bir çağrı daha yaptı. Sultan Mehmet mektubunda şöyle diyordu: “Eğer padişah ben isem emrediyorum, ordunun başına geçiniz. Eğer padişah sizseniz, ordunuzun başında olmanız gereklidir.” Böyle bir mektuba dönemin kaynaklarında rastlanılmamıştır. Hatta II. Mehmet savaşa doğrudan kendisi gitmek niyetindedir ve bu amacından zorla vazgeçirilmiştir (Afyoncu, 2010: 109; Yücel ve Sevim, 1991: 2). Kişilik özellikleri dikkate alınırsa II. Mehmet'in bu içerikte bir mektubu en azından kendi iradesi ile yazmayacağı düşünülmektedir. II. Mehmet kahramanlaştırılmıştır.

Sultan Mehmet zaman zaman halkın arasına karışmakta onlarla sohbet etmektedir. Edirne Ali Paşa Çarşısı'ndaki bir dükkândan da alışveriş yapar. Tüccarın malını beğendiği için, aklındaki bazı şeyleri de aynı yerden almak ister. Fakat dükkân sahibi diğer almak istediklerini vermek istemez ve *“Sultanım! Emriniz başım üstündedir. Fakat yan dükkândaki arkadaşım sabahtan beri hiçbir şey satamadı. İsterseniz diğer ihtiyaçlarınızı o arkadaşımdan alınız. Benim kazandığım şimdilik bana yeter.”* diye cevap verir. *Bu yüce gönüllülük, uhuvvet ve kardeşlik karşısında Sultan Mehmet çok duygulanır. ‘Benim milletim budur. Bu milletle değil İstanbul, dünya bile fethedilir!’ diyerek kendini coşturan halkının hakkını teslim eder.”* Bu olay bütün esnafı temsil eden bir davranış gibi tasvir edilmiştir ki bu istisnacılığı beraberinde getirmektedir. Böyle bir olay tarihi açıdan doğru olsa dahi okuyucuların beyinlerinde bütün esnafın

bu şekildeymiş gibi gerçekçi olmayan düşüncelere sahip olmalarına neden olma riski doğuracaktır. Bu durum tarihin yanlış temsil edilmesine yol açar.

4.2. Peygamberin Fatihi, Mehmet AKBULUT, Ahir Zaman

4.2.1. Bakış açısı

Kitabın daha başlangıç bölümünde bugüncü anlayış kendini göstermekte, tarihsel kaçınılmazlık ortaya çıkmaktadır. Yani öğrenciler, tarihte meydana gelen olayların kaçınılmaz olarak gerçekleştiğini düşünecektir. Buna göre, olayların akış sürecinin tek seçenek olduğu ve bireylerin özgür iradesi, seçme özgürlüğü ve yeteneğinin olmadığı görüşü oluşacaktır. Tarih hakkında böyle bir algıya sahip olunması da öğrencilerde bilinçsiz olarak, geleceğin de kaçınılmaz ve önceden belirlenmiş olduğu, dolayısıyla insan iradesinin ve bireysel karar almanın hiçbir işe yaramadığı kanısı oluşturabilir (MEB, 2011). *“Nasıl bir yöntem takip edilirse edilsin, hangi savaş taktiği kullanılırsa kullanılsın şehrin etrafındaki surlar bir türlü aşılamıyordu. Ta ki Sultan Mehmet tarih sahnesindeki tahtına kuruluncaya kadar.”* Ayrıca şöyle bir başlık da *“Konstantinopolis’in Fatihi Doğuyor...”* aynı şekilde bugüncü anlayışı ve tarihsel kaçınılmazlığı vermektedir.

Kitabın tümüne hâkim olan hava İstanbul’un fethinin neredeyse tek nedeni olarak Hz. Muhammed’in hadisine mazhar olmak olarak gösterilmiştir ki bu da yok saymacılıktır. Bizanslıların duygu ve düşüncelerini yansıtan, şehri neden teslim etmeyip de savunmak istediklerine dair hiçbir görüş bulunmamaktadır. Bizanslılar kaçınılmaz geleceği göremeyen veya umutsuzca engellemeye çalışan bireyler konumunda gösterilmiştir. *“İnsanların derdi, şehrin savunulması değil gibi geldi bana.”* *“Savunmada görevli askerlerin aileleri zor durumda. Geçinmekte zorluk çekiyorlar. Ve bunu askerler de biliyor. Savaşı düşünmekle ailelerini düşünmek arasında kalan askerlerin bazıları gece nöbetlerini terk edip evlerine gidiyorlar.”* *“Osmanlı askerleri, surları tahrip etmeye, Bizans askerleri de tamir etmeye gayret ediyorlardı. Fatih, neticeyi bildiği için onların bu gayretinin boşluğunu görüyor, yine azimlerinden dolayı onlara bir hayranlık duyuyordu. Çünkü çalışıyorlardı.”* Bir

tarafından şimdilik yapılırken bir taraftan da Bizanslı askerlerin çaba harcadığı dile getirilerek olumlama söz konusudur.

Kitap 2012 yılından İstanbul'un kuşatıldığı döneme giden bir gencin gözüyle anlatılmakta olduğu için İstanbul'un fethinin kaçınılmaz olduğu izlenimi vermekte, bugünün bakış açısıyla olayların ele alınmasına yol açmaktadır. *"Biliyorum, bunu size anlatmam imkânsız. Fakat şunu iyi bilmenizi isterim ki fetih zamanı gerçekleşene kadar yanınızda kalmama izin verin. İstanbul fetholunduktan sonra aranızdan ayrılacağım."* *"Elbette teyze, 29 Mayıs 1453 sabahı... yani hicri 857'de İstanbul Sultan Mehmed tarafından fetholunacak."* *"Fakat ne yazık ki inançları onları kurtarmaya yetmeyecek Kara Sungur. İmparatorları ölecek ve Sultan Mehmed'i şehre girerken çiçeklerle karşılayacaklar."*

"Evladım, Sultan Mehmed Han eğer akılla hareket etseydi çevresindekilere inanmalıydı. En başta da Vezir Çandarlı Halil Paşa'ya" 'Niçin?' "O zamanın şartlarına akıl ile yaklaşıldığı zaman akıl insana şunu söyleyecekti: Etrafı sağlam surlarla çevrilmiş, gemilerin girmesini zorlaştıran kalın zincirlerle engellenmiş bir şehre girmek akıl işi değil. Hem İstanbul'u kuşattın diyelim. Koskoca Hıristiyan dünyası buna göz mü yumacak zannediyorsun? Fakat Hıristiyan âlemi hiç de aklın dediği gibi davranmadı, İstanbul'a yardım edemedi." Fatih Sultan Mehmet'in fetih esnasında aldığı tedbirlere göre gayet akıllıca davranılmıştır. Hatta Tansel'e göre Fatih buranın akl ü tedbirle alınacağı sonucuna ulaşmıştı (1971: 50). Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi konusunda hiç tereddütte düşmediği, belirsizlik yaşamadığı anlamı ortaya çıkmaktadır ki şimdilik yapılmıştır. İstanbul'un fethi için şartların olgunlaşmış olduğunun dikkate alınmaması yok saymacılığa yol açmıştır. Bu dönemde Hıristiyan dünyasında katı dini anlayış yerini akla terk etmektedir, Avrupalılar kendi aralarında veya içişlerinde siyasi çekişme içindedirler. Ayrıca Bizans patriğini seçemediği için Konstantin'in krallığı onaylanmamış, son imparator olarak Konstantin değil ölmüş ağabeyi İonnis görülmektedir. Tüm bunlar İstanbul'a Avrupa'dan yardımın gelmesini önleyici unsurlar olmuştur ki II. Mehmet bunları akıllıca değerlendirmeyi bilmiştir.

İstanbul, II. Mehmet'in dedeleri tarafından kuşatılmış, bu kuşatmalardaki eksiklikler görülmüş ve ona göre hareket edilmiştir. Surları yıkabilecek topların yapımı gerçekleştirilmiş, Yıldırım Bâyezid döneminde Bizans'la yapılan anlaşma gereğince burada Türk mahallelerinin kurulmuş olması da fethin gerçekleşmesi için ortamı hazırlamıştır. Varna ve Kosova Zaferleri ile Batı'nın gücü büyük oranda kırılmıştır. II. Mehmet fetih işini kendi geleceği için en önemli mesele olarak görmüştür (Aydın, 2013: 63-64; Gündüz, 2008: 52-63, İnalçık, 1995: 120).

Bir taraftan Sultan'ın tereddütsüz olduğu izlenimi oluşturulurken bir taraftan da bazı çelişiklere, umutsuzluğa düştüğü de görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in fetih konusunda çelişkiye, umutsuzluğa düştüğü kitabın bazı yerlerinden çıkarmak mümkündür. *“Rabbine yalvarmaktan fazlasıyla mesut olan bu genç Sultan, gözyaşlarıyla ıslattığı seccadesinin yanında yere serdiği haritada defalarca hamleler yapıyordu. Fakat bir türlü şah-mat diyebileceği zaman gelmemişti.”* Dualarında fetihle ilgili endişeleri vardır: *“Ne zaman olacak Allah'ım! Bu ince siyasetim ne zaman sonuç verecek? Bu insanları akıllıca yönetmek yetmiyor. Benden başarı bekliyorlar. Ayaklarımın altındaki zeminin ne kadar yumuşak olduğunun farkındayım. Her an kayıp da yere düşecek gibiyim...”* *“Allah'ım kaç gün oldu? Neredeyse surlarda toplarla dövülmedik yer bırakmadık. Anlayamıyorum. Nerede, hangi yanlışı yaptık?”*

Fethin gerçekleşmesinde manevi unsurların ön plana çıkarılması arzusu bu çelişkiye düşülmesine neden olmuş olabilir. *“... onun adına ne kadar üzücü ki bir daha o çukurdan hiç çıkamayacak. Zavallı.”* Yazarın şimdinin bakış açısıyla davrandığının bir başka örneğidir bu cümle. II. Mehmet için imparatorun sonunun ne olacağı, İstanbul'un fethinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği daha belli değilken hüküm verilmektedir.

4.2.2. Liderlik bakış açısı

“Genç sultan, kabına sığmayan bir yapıya sahipti. Hedefleri gibi hayalleri de yüceydi. Peki niçin? Dünya medeniyetine, medeniyetler tarihine İslam mührünü basmak için. Eğer Sultan Mehmed, kendi rahatını düşünen bir adam olsaydı bu

kadar sıkıntıya girer miydi?” burada Sultan Mehmed kahramanlaştırılmakta, liderlik özelliği ön plana çıkarılmaktadır. Fatih Sultan Mehmet, kişilik olarak liderlik özellikleri kaynaklarda vurgulanmış bir padişaktır. Fakat kişiliği ve bu kişiliğin fetihteki rolü üzerine çok fazla araştırma yoktur. Çocukluğundan itibaren İstanbul’un fethi hikâyeleri ve amacıyla büyümüştür. Bu durum İstanbul’un fethi düşüncesinin bilinçaltına yerleşmesinde etkili olmuştur. Gemilerin Haliç’e indirilmesi “Herkesin ümitsizliğe düştüğü bir anda o, bırakıp kaçacak bir karakterde değildi. Geceler boyu düşündü. Müthiş bir irade sahibi olan padişahımız dehasını konuştu.” şeklinde verilmektedir. Padişahın bulduğu çözümlerle bir gece içerisinde üç millik bir güzergâhtan yüzlerce manda ve askerinin yardımıyla gemiler Dolmabahçe surlarından Kasımpaşa’ya çekilmiştir. Geceler boyu düşünüp, dehasını konuşurken olarak sunulan bu gelişme, kaynaklara göre önceden düşünülmüş, hazırlıkları da büyük oranda tamamlanmış, uygulaması kalmıştır (Emecen, 2002: 316/321; Tansel, 1971: 73-74). Bazı son dönem araştırmacılarına göre bu olay farklı şekilde gerçekleşmiş veya hiç gerçekleşmemiştir (Afyoncu, 2010; Aydın, 2013).

“İçerideki bazı muhtelif Bizans taraftarlığını bilmiyor değildi. Özellikle Çandarlı Halil... Babası gibi kudretli bir padişahın sonra tahta çıkışını, babasının bu veziri bir türlü nefesine yedirememişti. Günahı boynuna, babasının yerine tahta en layık olarak kendisini gördüğünü söylemişlerdi.”

“... Hiç sevmeyen Çandarlı Halil’de burada olsa ve taraftar olduğu İmparator’un içler acısı hâlini dinleseydi. Fakat nasılsa bu gidişle çok beklemeyecekti. Surların ardına geçildiği zaman kendi gözleriyle nasılsa buna şahit olacaktı.” Çandarlı Halil Paşa ile II. Mehmet’in adamları arasındaki iktidar mücadelesi, Çandarlı’nın Avrupa ile ilgili endişeleri ve İstanbul’un fethinin kendisi için tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini ön görmüş olması yok sayılmış, doğrudan Paşa’yı suçlayıcı bir dil kullanılmıştır.

İstanbul’un fethi konusunda II. Mehmet, Akşemseddin ikilisi ve ara ara Zağanos Paşa’nın ön planda tutulmuş olması, başka birilerinin bu büyük olayda hiç rolü yokmuş gibi hava yaratılması yok saymacılığa yol açmıştır. Çandarlı Halil Paşa ile

II. Mehmet'in adamları arasındaki iktidar mücadelesi, Fatih'in daha önceki taht deneyiminden dolayı Çandarlı'yı suçlu görmesi ve büyük bir başarı ile onu alt edebilme isteği yok sayılmıştır.

Fatih'in iç sesi olarak verilen *“Belki İstanbul adı benim adımla anılacak. Belki İstanbul'un fethedilme şerefi hep benim adımla konuşulacak. Peki, bu haksızlık olmaz mı? Onca kahraman askerimin adı ne olacak? İşte ben, ahirette Peygamber'in huzurunda üzerimde birikmiş olan fetih hakkını askerlerime orada vereceğim. Yoksa koskocaman bir ordunun şerefini tek bir şahısta toplamak ve ona vermek haksızlık, hatta zulüm olur. İstanbul'un Fatih'i olarak adıma yapılan duaların sevabını askerlerime pay edeceğim.”* ifadesi fethin isimsiz kahramanlarını hatırlatma açısından olumludur.

4.2.3. Bizans-Bizans halkı hakkında içerik

Bizans halkı ile ilgili bazı cümleler de Türk/ Osmanlı bakış açısının ürünü ve Bizans halkı hakkında kitabın bakış açısını vermektedir. *“Girişte dışleri simsiyah olmuş, gulyabani kılıklı bir Bizanslı...”*, *“...suratı kadar üstü başı da kirli bir adam...”*, *“ ortamı saran adi bir şarap kokusu...”*, *“İnsanların yüzlerinde her an yere düşecek gibi duran pis bir maske vardı sanki.”* *“Sürekli konuşan, iri burunlu, çiçek bozuğu suratlı, kocaman kafalı adamın...”*

Bizans halkı ve yöneticileri arasında sürekli devam eden bir anlaşmazlık mevcuttur. *“...Bana kalırsa Konstantinopolis halkının tek amacı bundan sonra hayatta kalabilmek. Halk savaş istemiyor. Fakat savaşa zorlanıyor.”* Bayır (2002: 328)'a göre Bizans halkı şehri savunmada oldukça etkin rol almıştır. Bazı kaynaklara göre de savaşmaya pek gönüllü olmamışlar, zorlanmışlardır. Özellikle bölgede ekonomik çıkarı olan Frenkler onları savaşmaya zorlamıştır (İnalcık, 1997; 511). Askerler savaşmak istememekte, savaştan kaçmaktadır; *“işte bu dehşeti gören Bizanslı bir asker, surlardan içeri doğru kaçıyordu.”* Ara ara Bizans askerlerinin canla başla çalıştığından da söz edilmiştir. *“Açılan gediklerden içeri girmeye çalışanlara engel olmak isteyen Bizanslı askerlerin de cesareti görülmeye değerdi.”* Askerlerden ziyade halk, açılan gediklerin kapatılmasında etkin olmuştur (Bayır, 2002:328).

Bizanslılar paraya düşkündürler: *“Fakat paranın açamayacağı kapı yoktur onlar için. Üstelik çok muhtaç oldukları bir zamanda.”* *“Havadaki altını kapmak için fazladan güç sarfına ihtiyaç duymayan bu çirkin görünümlü ahır bekçisi...”* *“Aldığı keseyle aklı başından uçmuş olan adam,...”* Kitabı okuyanların zihninde tüm Bizans halkının bu cümlelerde geçtiği gibi olduğu anlamı oluşmaktadır.

Buna karşılık Türk tarafı (askerler) adil, cengâver, cesur, korkusuz, namazında niyazında resmedilmiş, kahramanlaştırılmıştır. *“... Bu kahraman Bey, surların içine girmiş yiğitleriyle savaşa tutuşmuştu. Önüne geleni biçiyordu...”* *“Harputlu Kara Cemal’i durdurmak gerçekten zordu. Beş Bizans askerini biçmiş, biçmeye de devam ediyordu.”* *“Sağ omuzuna saplanan okun sivri ucu ona bir sinek ısırığı gibi geldi.”* Türk halkı ile ilgili herhangi bir durum verilmemiş, Fatih adlı öğrencinin zamanda yolculuk nedeniyle konuk olduğu aile verilmiştir. Bu aile fethi her yönüyle destekleyen ve bunun için dua eden iki çocuk ve anne babadan oluşmaktadır. Bunlar fethi uzaktan film seyrederek gibi izlemektedirler. *“Padişah otağına yakın bir yerde Kara Sungur, annesi, babası, kız kardeşi ve Fatih oturmuş mevsiminin ilk çağla eriklerinden yiyorlardı...”* bu dönem Osmanlı halkı hakkında kitapta herhangi bir içerik bulunmamaktadır. Halkın fetihle ilgili duygu ve düşünceleri, ekonomik sıkıntılar üzerinde durulmamıştır.

4.2.4. Şiddet- kölelik

Türk tarafı adil, savaşçı, dini, padişahı ve Hz. Muhammed’in hadisi için canını vermekten kaçınmayan, namazını sürekli kılan olarak alınmıştır. *“Boğazının altından göbek hizasına kadar kıpkırmızı bir yarık açılmış, açılan bu yerden kan fişkırıyordu.”* *“Kocaman kazanlarda bekletilen kızgın yağlar merdivende bulunan askerlerin üzerine döküldüğünde atılan çığlıkları duymak insanı mahvediyordu. Derisi birden kabaran askerler çığlık atarak can veriyordu.”* *“Hasan sancağı burçların en yüksek yerine saptırken sırtında Bizanslı askerlerin fırlattığı oklar çiçek gibi açıyordu.”* *“Ezilen kafatasları, kırılan bacaklar, içeri göçen karınlar, ezilen göğüsler bir daha sağlığına kavuşmadan öylece kenarda bırakılıyordu.”*

Savaşın şiddetini yansıtan bu ve benzer ifadeler dışında esir edilen, köleleştirilen Bizanslılarla ilgili bilgi verilmemiş, fethin o kısmı görmezden gelinmiştir. Son saldırı öncesi Sultan'ın yaptığı konuşmada yağmalama ile ilgili olarak *“Bize silahla karşılık vermeyen hiç kimseye dokunulmasın. Aman dileyenlere aman verilecek, kılına dahi dokunulmayacak. Kadınlara, yaşlılara, çocuklara ve özellikle din adamlarına dokunulmayacak. Mabetlere zarar verilmeyecek. Sadece size helal olan ganimet mallardan alın. Emirlerle uymayanlar derhal cezalandırılacaktır.”* gibi yumuşak bir ifadeye yer verilerek yok saymacılık yapılmıştır. Yağmalama izninin üç gün olduğu ve binlerce insanın esir edildiği üzerinde durulmayarak fetih böyle bir amacın önemini olmadığı izlenimi yaratılmaktadır. Çünkü bu kitaba göre fetih sadece Hz. Muhammed'in hadisini gerçekleştirme amaçlıdır.

Kuşatmanın uzaması ve hatırı sayılır bir başarının elde edilmemiş olması, askerler arasında huzursuzluğa yol açmıştır. Sultan Mehmet bütün deniz ve kara kuvvetlerini toplayarak onları cesaretlendiren bir konuşma yapmış, yapılacak son saldırıdan dolayı kendilerinden büyük fedakârlıklar beklediğini, ayrıca şehrin bütün servetini kendilerine bıraktığını ifade etmiştir (Yücel, Sevim, 1991: 22; Afyoncu, 2010: 122). Şehrin savaş sonucu ele geçirilmiş olması, İslami anlayışa göre askerlere üç gün yağma izni anlamındadır. Osmanlı askerleri şehre çeşitli yerlerden girerek birçok esir alıp Ayasofya'ya doğru ilerlerken, bir kısım halk, şehirde bulunan Venedik ve İtalyanlar, Haliç'teki gemilere binip kaçmayı başarmışlardır (Emecen, 2003: 28). Tansel (1971;102)'e göre İstanbul'dan elde edilen servet çok fazladır. Gazilerin hemen hepsi çok zengin olmuştur. Bu zenginlik destan haline dönüşmüş, çok para harcayanlar için, “İstanbul yağmasında bile mi din” sözü çok ileri ki yıllarda dahi kullanılmıştır.

4.2.5. Fethetme güdülleri

Kitabın tümüne hâkim olan hava İstanbul'un fethinin neredeyse tek nedeni Hz. Muhammed'in hadisine mazhar olmaktır. Fethin hızlandırıcı güdüsü Hz. Muhammed'in hadisidir. Bu durumda okuyucular gerçekçi olmayan tarihî anlayışlarla karşı karşıya kalmakta, Fatih'e dini yönden bir erdem atfetmektedirler. *“Rüyalarında sürekli olarak gördüğü peygamberinin ‘Daha neyi bekliyorsun*

Mehmed? Hadisimde müjdelenen kutlu kumandan sensin.’ mübarek cümleleriyle bazen sevinçten sabahlara kadar ağlayan kendisi değil miydi?” “Biliyorum ki İstanbul fethedilecek. Rabb’imden niyazım odur ki onu fetheden kutlu kumandan ben olayım. Ve olacağım inşallah. Olacağım.” “... Fakat sen bana Peygamber’imin müjdesisin. O’nun bir sözünün boşa çıktığını görmektense kendi rahatımı feda edip dünyayı fethetmeye çıkarım.” “...Peki ben bu kadar müsait şartlar altında İstanbul’u fethedemezsem bırakalım babam ve dedemi, kutlu müjdenin sahibi peygamberim Hz. Muhammed’in(sav)mübarek yüzüne nasıl bakarım?” “Kardeşlerim! Biz, bugün şehri fethetmeye değil Peygamberimizin kutlu müjdesine kavuşmak için ölmeye gidiyoruz!” “... şimdi, ahir zaman peygamberine nasıl ümmet olunurmuş, bunu ispat etmenin vaktidir! Şimdi, Hz. Muhammed’in (sav) sözünü yerine getirmeyip zillet içinde yaşamaktansa şerefle ölmenin vaktidir!” Bu örnekler göstermektedir ki, İstanbul’un bulunduğu konum, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu durum, II. Mehmet’in kendi iktidarını ispatlama ve kabul ettirme düşüncesi, devlet adamları arasındaki iktidar mücadeleleri, elde edilecek ekonomik kazançlar (İnalçık, 1995: 111-139; Afyoncu, 2010: 117-118) yok sayılmıştır. Fethi sadece İslami nedenlere indirgemek ve bunu sürekli vurgulamak, Müslüman olanın yapması gereken “İslam’ı yaymak için savaşmaktır” algısı oluşturabilir. Bu durum yönlendirmeye açık çocukluk ve gençlik dönemindeki okuyucuların bazı radikal gruplara özenmelerine, ilgi duymalarına yol açabilir.

4.2.6. Yönlendirme

Roman, 11. Sınıf öğrencisinin tarihe bakışı ile tarih öğretmeninin bakışı arasındaki farkla başlamakta ve tarihte farklı bakış açılarına özellikle Türk tarihinde yer olamayacağı izlenimi uyandırmaktadır. “*Bu coğrafyanın nimetlerinden yararlanan her genç gibi ecdadının kendisine emanet bıraktığı şeylere sahip çıkmak kendisinin de en önemli vazifesiydi. Hele hele günümüzün yeni algılarının sürekli değişim yaşadığı bu zamanlarda, tarihine ve tarihî değerlerine hakkıyla sahip çıkmak bir genç için neredeyse mumla aranılacak bir özellikti.*”

“Fatih, ders hocalarının tarihe materyalist bir bakışla eğilmesini anlamakta zorlanıyordu. Tamam, bir insan sol görüşlü olabilir, hatta sosyalist eğilimli de

olabilir. Fakat kendi tarihine, dünyaya nizam vermiş kumandan Fatih Sultan Mehmed'e nasıl böyle bakabilirdi?" Bu ifadeye göre sosyalist eğilimi olanlar tarihle ilgilenmez, ilgilense dahi tarihi kötü gösterirler anlamı oluşmaktadır. Yazar yazdıklarının sonucu olarak okuyucularının belirli görüş ve düşüncelerini benimseyebileceği ön görüşüyle hareket ettiği için yönlendirme yapılmıştır.

"O'nu sıradan bir idareci, gibi gösterme tavrını bir yerlere koymak istiyor; fakat bir türlü duyduklarını koskoca Fatih'e yakıştıramıyordu." "Nasıl olur da çağ kapatıp çağ açan bir padişahın fethine gülünç bir bakış açısıyla bakılabildi?" "Arkadaşlar dikkat ettiyseniz ben, bir önceki dersimizde II. Mehmed'in İstanbul'u fethetmesine dil uzatmadım. Olayı yadsımış da değilim. Fakat bazı şeylerin bilimsel tarih açısından kayda değer olmadığını dile getirdim." "Tarihin öğretmenliğini yapan birinin kendi tarihine böyle yabancılaşmasına anlam vermekte zorlanıyordu." Romanın kahramanı olan Fatih'in tarih öğretmeni ile olan çatışmaları tarihi olaylara tek yönlü bakış açısıyla bakılmasına yol açabilecek şekilde yönlendirme içermektedir. Burada öğretmenin bakışı ile ilgili çok açıklama yapılmadan suçlayıcı bir dil kullanılmıştır.

Bu ve benzeri ifadeler kitabın ilerleyen bölümlerinde de devam etmektedir. Bu tarz bir yaklaşım tarih öğretiminin amaçlarından olan "farklı tarihsel yaklaşımları değerlendirir", tarihsel analiz ve yorum becerileri içinde geçen " tarihçilerin geçmiş hakkında farklı yorumları olduğundan ve tarihçiler arasındaki tartışmalardan haberdar olur" (MEB, 2011) becerilerinin kazandırılması açısından çok uygun değildir. Aynı veya benzeri beceriler Sosyal Bilgiler Programı(4-7) içerisinde de geçmektedir (farklı bakış açılarını açıklama, farklı perspektiften bakma gibi).

Kitap boyunca öğrenci Fatih'in davranışları ve Meczub Dede'nin öğütleri yoluyla gençlerin dini ve ahlaki açıdan yönlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. "Müslüman bir genç olarak elbette inandıklarından hiç şüpheye düşmemişti." "Sen tarihini ve atalarını hakkıyla seviyorsun. Sevmeli, sevdirmelisin." "Evladım, akıl her şeyi tartamaz. İnsan, her şeyi akıl ile kavramaya kalkışırsa aciz kalır. Biliyorsun ki kâinattaki her şey gibi akıl da mahluktur, yani yaratılmıştır. Yaratılan her şeyin bir sınırı vardır. Ve o sınır akıl ile geçilmez." "Dede ben namaz kılmak istiyorum. O

zamana gitmeden önce ruhumu da güçlendirmem lazım. Peygamber Efendimizin Fatih'i olmak ne anlatılmaz bir makam? O kişinin makamında bulunmak için hazır olmak gerekir. Öyle değil mi?" "Bu arada yatsı namazına durmuştu İbrahim Efendi. Hemen abdestlerini alıp onlar da durdu. Yine namazlarını cemaat halinde kıldılar."

"Müslümanların namaz kılmaması biraz garip değil mi?" "Sarhoş olarak neyi unutacaklardı? İçkinin verdiği tatlı rehavet o anlaktı, peki ya sonrası?" "Bizim zamanımızın gençleri için Fatih Sultan Mehmed örnek kişiliktir. Seni o zamana götürebilsem ve teker teker gençlere sorsan, hangi padişah olmak istersiniz diye, inan hepsi sana Fatih Sultan Mehmed diyecektir. Ben de öyle." Gençlerin yönlendirilmesi ve Fatih'in kahramanlaştırılması var. "Benim zamanımın kızları senin gibi değil. Keşke senin gibi olabilseler." "...Elbette çok iyileri de var." "Fakat çoğunluk kendi kültürünü, kimliğini, atalarının dinini unutmaya başladı."

4.2.7. Gerçekçilik-efsaneler

İstanbul'un fethinin gecikmesi bir efsaneye atfedilerek Bizanslıların direnişi yok sayılmıştır. Emeksiz (2007: 156)'in makalesinde geçen Yavedud Sultan ile Cibali karıştırılmıştır. "Genç padişah ne kadar İstanbul'u fethetmek istiyorsa Cibali Baba da o derece gâvurcuklarını dediği sevdiklerine bir şey olmaması için dua ediyormuş. Günlerce toprakla dövülen İstanbul'un bu kadar zamandır nasıl direndiğini merak eden Sultan Mehmed, Akşemseddin ile karşıda farklı bir şeyler olduğunu düşünürler."

"Haliç tarafını döven onca topu "Ya Rabbi sen benim gâvurcuklarımı koru!" diyerek etkisiz hale getiren Cibali Baba, fethin insanları irşat ederek mümkün olacağını zanneder ve fethin gecikmesine sebep olur."

"... Fethi bize kolaylaştır Allah'ım! Önümüzdeki engelleri bertaraf et Allah'ım! Ya benim ruhumu al, ya da Cibali'nin Allah'ım!"

"Cibali Baba, fethin kutlu merasimini göremeyecekti. Fetihden önce vefat ederek gâvurcuklarını yalnız bırakacaktı."

“İnsanlar dinin gerçekliği ile yaşarken bazen kendi ürettikleri hurafelerle de yaşamayı tercih ederler. Hatta öyle devirler olmuştur ki hurafeden korkulduğu kadar dinî yasaklardan korkmamışlardır.” Bizanslılar arasındaki bazı kehanetlerden örnekler verilmiştir. Ayın dolunay halindeyken tutulması, buna karşılık düzenlenen törenler. Meryem Ana ikonunun sokaklarda dolaştırılması ve bu esnada yere düşen ikonun kaldırılmasında yaşanan zorluklar, şehri Mayıs ayı sonlarına doğru sis basması, Ayasofya üstünde görülen ışık gibi. *“ Bu uğursuzluklarla moralleri iyice bozulan Bizans’ın büyükleri İmparatoru ziyarete gittiler... “İmparator, sen de biliyorsun ki şehir için yapılan kehanetler yeni değildir. Ama böylesini görmüş olmakla, biz de hayretteyiz. Korkunç bir işaret görüldü. Anlamak mümkün değil. Kutsal Melek bizi terk etti. Bu demek oluyor ki Tanrı, bağışlamasını ve korumasını üzerimizden çekti.”*

Ayasofya üzerinde görülen ışık Türk tarafınca olumlu yorumlanmış ve İslam’ın nurunun burayı ışıklandıracağına işaret olarak kabul edilmiştir.

“Hasan sancağı burçların en yüksek yerine saptırırken sırtında Bizanslı askerlerin fırlattığı oklar çiçek gibi açıyordu.” Ulubatlı Hasan ile ilgili bilgi sadece Bizanslı tarihçi Françis’in eserinde vardır ama orijinal eserinde yoktur (Afyoncu, 2010; 126). Emeksiz (2007: 156)’de Ulubatlı Hasan ‘ı bir efsane kahramanı olarak ele almış ve kesik baş motifi ile birleştirildiğini belirtmiştir.

İstanbul’un fethi sonrası Ayasofya zindanlarında bulunmuş olan bir falcı-keşişin kehaneti, *“İstanbul, Türklerin elinden savaş ile çıkmayacak. Fakat öyle bir zaman gelecek ki Sultan’ım, bu şehirde yaşayanlar ellerindeki mülkü, toprağı azaltacaklar. Sizden olmayanlar topraklarınıza sahip olacaklar.”* *“İnşallah Müslüman nesil buna izin vermeyecek!”* Burada yazara şöyle bir soru sorulabilir: Sadece Müslüman olanlar mı İstanbul’a sahip çıkacaktır? İslami yönlendirmenin bir örneği daha görülmektedir.

4.3.Fatih Sultan Mehmet/ Yeni Çağın Fatihi, Deniz Guliyeva, Morpa

4.3.1. Bakış açısı

Kitap biyografi tarzında kurgulanmış, olaylar Sultan Mehmet'in ağzından verilmiştir. Aralara birer sayfalık da bilgi notları düşülmüştür. Biyografi tarzında olmasına rağmen arkada bir kaynakça verilmemiştir. Kitap sadece İstanbul'un fethini değil Fatih döneminin diğer olaylarını da ele almıştır. Genel olarak tek taraflı bakış açısı ile dönemin olayları anlatılmış olmasına rağmen abartılı bir anlatım yoktur. İstanbul'un fethinin nedenleri olarak kaynakların gösterdiği nedenlere verilmiş, dinî neden olan Hz. Muhammed'in hadisi ön plana çıkartılmamıştır. En önemli neden olarak da İstanbul'un ekonomik ve ticari konumu verilmiştir. Fatih'in iktidarını sağlamlaştırmak için böyle büyük bir fethi ihtiyaç duymuş olmasından ise söz edilmemiştir. Osmanlı toprakları arasına Bizans sonradan gelip yerleşmiş havası diğer kitaplarda olduğu gibi bu kitapta da vardır. Bizans'ın kendi varlığını koruma, devam ettirme hakkı yoktur, bu hak sadece Osmanlı'ya aittir. *“Çünkü İstanbul'da bulunan Doğu Roma İmparatorluğu ya da Bizans olarak bilinen devlet, Osmanlı Devleti'nin büyümesine ve gelişmesine engel olmaya başlamıştı.”*

Fetihten sonra gelişen olaylarda da Osmanlı her bakımdan haklıdır, diğerleri Osmanlı gücü ve istekleri karşısında boyun eğmek zorundadır. Bizans'a fetihten önce elçi heyetleri gönderildiği ama Bizans'ın şehri teslimi yanaşmadığı belirtilerek bu durumda Bizans'ın suçlu, Osmanlı haklı olduğu da dolaylı yoldan vurgulanmaktadır. Bizans İmparatorunun ülkesini ve onurunu ne pahasına olursa olsun korumaya çalışması görülmemekte, yok sayılmaktadır. Tek bir tarafın bakış açısıyla fetih verilmekte, Osmanlı haklılığı ön plana çıkartılmakta ve yönlendirmecilik yapılmaktadır. “Doğudaki Sorunlar” başlığı altında verilen bir cümle şöyledir: *“Sorun çözmeninse tek bir yolu vardı: Ne kadar güçlü olduğunu göstermek!”*

Osmanlı ülkesinin güvenliği için Karadeniz'in bir Türk gölü olması gerektiği Fatih'e söylettirilmiş ama bu sefer sonucu elde edilecek ekonomik kazançlar üzerinde durulmamıştır. Karadeniz güvenliği ve Cenevizlilerin esir ticaretinin önüne geçmek için Amasra, Sinop, Trabzon fethedilmiş sıra Kırım'a gelmiştir. *“Mengli Giray da*

babasının izinden gidiyor ve benimle antlaşmayı reddediyordu. Oysa Karadeniz'deki güvenliğim için Kırım Hanlığını ya ele geçirmek ya da onlarla anlaşmak zorundaydım."

Bizans'ın Haliç'i zincirlerle kapatması olayı üzerine II. Mehmet, "*Haliç'in kapanmış olması nedeniyle saldırı alanım kısıtlanmıştı, ama buna da bir çare bulacaktım. Her hamlenin bir zamanı vardı.*" Haliç'e gerilmiş zincire karşı önlem almada bugünün bakış açısı vardır. Ayrıca "*Konstantinopolis adının zamanla İstanbul olarak değişmesi gibi fetihten sonra bu kapıların adları da değişmiştir*" bilgisinin verilmiş olması, "*...10 Nisan günü, sonradan Topkapı adını alacak olan Aya Romano kapısının üstündeki...*" cümleleri de bugüncü bakış açısının örnekleridir. Fethin kesin olarak gerçekleşeceği bu şekilde vurgulanmaktadır.

Fetih ile Orta Çağ'ın sona erdiği, Rönesans'ın başladığı, Avrupalıların ekonomileri için yeni yollar arayışına girip coğrafi keşifleri başlattıkları, büyük toplar nedeniyle Avrupa derebeyliklerinin ortadan kalkmış olması da verilmiştir. Bu tür bilgiler de tarihsel yanlış anlamaya yol açabilecek nitelikte bilgilerdir. Derebeyliğin Avrupa'da ortadan kalkması sadece büyük toplara bağlı değildir. Çağ açma durumu daha çok Türk tarafınca kabul gören bir tezdır. Avrupa kendisi için önemli saydığı bir Hıristiyan merkezini kaybetmiştir ve bu kaybı yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul etmesi anlamsızdır. Aydın (2013: 199)'a göre fethin ardından gelen yoğun merkezileştirme çalışmalarıyla Osmanlı kendi ortaçağının temellerini atmıştır. Afyoncu (2010: 134) ise Osmanlı'yı bir imparatorluk konumuna getirdiği için fethin Osmanlı açısından yeniçağ başlangıcı olabileceğini ileri sürmektedir. Coğrafi keşiflerin yapılmasında da sadece fetih hareketi etkili değildir (Loewen, 2015; Afyoncu,2010; Tanilli, 2006; Aydın, 2013). Bu gelişmeleri sadece İstanbul'un fethine bağlamak istisnacılık tehlikesini doğurmaktadır.

4.3.2.Liderlik bakış açısı

"Orta Çağ'ı bitiren, Yeni Çağ'ı başlatan komutan olarak tarihe geçmiştir", "Avrupa'yı zekâsı ve liderlik özellikleriyle etkilemiştir" , "hem savaşçı, hem sanatçı, hem de büyük bir liderdir", "onun farklılığı, tahtta kaldığı ve Osmanlı Devleti'ni bir

imparatorluğa dönüştürdüğü süre boyunca adaletten ayrılmaması, ülkesinin mali gelişimi yanında manevi gelişimine de önem vermesidir” gibi ifadelerle kitap başlamaktadır. Bu ifadelere göre II. Mehmet kahramanlaştırılmaktadır ve liderlik özellikleri ortaya konmaktadır. Ama önceki veya sonraki padişahlar adil davranmamış, maddi ve manevi gelişimle ilgili çalışma yapmamışlar gibi bir anlam da çıkmaktadır. Sekiz dil bildiği (Arapça, Farsça, Latince, İtalyanca, Rumca, Slavca şeklinde kitap altı tane vermiş), öğretmenleri, aldığı dersler (gök bilimi, matematik, tıp, biyoloji) belirtilmiştir. II. Murat'ın tahtı on iki yaşındaki Mehmet'e neden bıraktığı üzerinde durulmamıştır. İlk taht deneyimi esnasında karşılaştığı güçlüklerden kısaca söz edilmiş ve devlet erkânı arasında anlaşmazlıklar olduğu bilgisi verilmiştir. “... *Ancak daha yaptığım ilk toplantıda sadrazam, vezirler, bilginler ve komutanlar arasında görüş ayrılıkları ve gizli bir iktidar mücadelesi olduğunu anladım. Buna bir çare bulmam gerekiyordu. Ama ne yapmam gerektiğini bilmiyordum.*” Sonraki başarılarının ardında da bu dönemde yaşadığı zorlukların olduğu kısaca vurgulanmıştır. Bütün gelişmeler doğrudan II. Mehmet'in anlatımıyla verilmiş ve bütün yapılanları tasarlayan, hayata geçiren kendisiymiş gibi anlatılmış olmakla birlikte özellikle İstanbul'un fethedilmesi çalışmalarında etkin olarak görev yapanlardan da söz edilmiş ama pek fazla isim verilmemiştir. “*İstanbul'u kuşattığımda herhangi bir sorun çıkmaması için her olasılığı düşünmem gerekiyordu.*” “*Mimarları çağırıp düşüncelerimi anlattım. Ben kuşatma için Yeniçeri Ocağı'nı yeniden düzenlerken onlar Rumeli Hisarı'nın planlarını yaptılar.*” Büyük topların yapımında kimlerin etkili olduğu, bu esnada kendisinin de top konusunda epeyce bilgi sahibi olduğu verilerek kahramanlaştırılma yoluna gidilmemiştir. “*Dünyada o zamana dek yapılmış en büyük toplar bile bu surları aşmak için yeterli değildi. Buna bir çözüm bulmam gerekiyordu. Osmanlı Devleti'nin en bilge mühendislerinden Muslihittin Usta'ya ne yapabileceğimizi sordum. Çok büyük toplar yapabileceğimizi söyledi.*” Urban adlı top ustasının Bizans'tan kaçırıldığı ve Osmanlı için Şahi denilen topları yaptığı bilgisi verilmiştir. Yağ ile soğutma tekniği ile havan topu planlarını kendisinin çizdiği böylece fetih için icat yapar hale geldiği belirtilmiştir.

Gemilerin Haliç'e indirilmesi olayı *“Bir yandan da bütün marangozları ve yapı ustalarını Tophane sahiline çağırıp bir gün içinde Haliç'in Kasımpaşa kıyısına kadar olan bölümü temizlemelerini ve kalaslardan bir yol yapmalarını söyledim. Ne yapmaya çalıştığımı kimse bilmiyordu. 22 Nisan gecesini Hamza Bey'e gemileri Tophane'ye getirmesi emrini verdim. Binlerce işçi, her biri en az 800 ton çeken 72 gemiyi, yağlarla kayganlaştırılmış kalasların üzerinden 1512 metre boyunca çekerek bir gece içinde Haliç'e indirdiler.”* Şeklinde verilmiştir. Bu durum II. Mehmet'in kahramanlaştırılmasını doğurmaktadır. İnalçık (1995: 128)'a göre bu projenin hazırlıkları daha önceden yapılmış, 20 Nisan deniz mağlubiyeti üzerine hızla uygulanmasına geçilmiştir. Afyoncu (2010: 123-124)'ya göre bir gecede böyle bir girişim mümkün değildir. Aydın (2013: 127-144)'a göre ise bu olay bir efsaneden ibarettir.

Son saldırı öncesi askerlere yaptığı konuşmasında halka kötü davranılmamasını, silahsızlara, kadınlara, çocuklara, yaşlılara ve aman dileyenlere dokunulmamasını emrettiği belirtilmiştir. İstanbul'un yağmalanması konusu yok sayılmış, II. Mehmet yüceltilmiştir. Böylece Türk/ Osmanlı bakış açısına ve II. Mehmet'in liderlik özelliklerine de vurgu yapılmaktadır. Oysa İstanbul'a savaşarak girilmiştir ve o zamanın şartlarına göre yağmalama hakkı doğmaktadır. Uzunçarşılı (1972: 485)'nın verdiği bilgiye göre, II. Mehmet deniz ve kara kuvvetlerini toplayarak onlara gösterdikleri gayret ve fedakârlıktan dolayı teşekkür etmiştir. İstanbul'u fethetmeden geri dönmeyeceklerini, kazanılacak zaferden elde edilecek kazanç ve şehrin tüm servetini onlara bıraktığını, onlardan son bir gayret beklediğini belirtmiştir.

Bundan sonra Fatih'in diğer fetihleri ile bilim, sanat, İstanbul'un yeniden yapılandırılması ve kanuni düzenlemeler anlatılmıştır. Ortodokslara ve Yahudilere ibadet özgürlüğü tanınması dile getirilmiş, Ortodokslarla Katoliklerin birleşmemesi için bu tedbirin alındığı, fethin Avrupa'da doğuracağı tepkinin şiddetini de azaltacağını öngörüldüğü vurgulanarak Fatih'in liderliği yanında politik ve diplomatik taraflarının da gelişmiş olduğu belirtilmiştir. Fatih'in Hristiyan bilim adamları ile olan sohbetlerinden, tartışmalarından, onlara yaptırdığı çevirilerden, Bellini'den söz edilmiştir. *“Ankonalı Ciriaco ile Batı tarihi üzerine konuşma fırsatım*

oldu. Trabzonlu Rum bilgin Georgios Amirutzes'in birçok Yunan düşünür ve bilim adamının kitabını Osmanlıcaya çevirmelerini sağladım."

"Batı sanatına da uzak değildim. 1479 Eylülünde Venedikli ressam Gentile Bellini'yi İstanbul'a davet edip bir portremi yaptırdım ve Osmanlı kültürünü yakından tanıması için uzun süre İstanbul'da kalmasını sağladım. Yeni Saray'ın duvarlarındaki muhteşem freskler de Bellini'ye aittir."

Kitabın sonunda da bazı yabancı tarihçilerden Fatih ve Osmanlı ordusu ile ilgili alıntılara yer verilmiştir. Bu alıntılar tamamıyla Fatih'i ve Osmanlı ordusunu kahramanlaştıran, yücelten ifadelerdir.

4.3.3. Bizans- Bizans halkı hakkında içerik

Bizans halkına yönelik olumsuz hiçbir ifadeye rastlanılmamıştır. Bizanslıların da iyi savaştıklarına dair *"...Bizanslılar öyle karşı koydular ki hendekleri bile aşmadan çekilmek zorunda kaldık."* *"Fatih, XI. Konstantin'in kahramanca çarpışırken öldüğünü öğrenince çok etkilenir."* *"...XI. Konstantin'in kahramanlığı nedeniyle fetihten bir süre sonra Konstantin ve Justinyani'nin ailelerinin birkaç gemiyle İstanbul'dan ayrılmalarına izin verecektir."* gibi daha olumlu ifadeler vardır. Ama imparatorun ailesi fetihten önce İstanbul'dan ayrılmış ve onları kaçıranlar tespit edilerek öldürtülmüştür (Yücel ve Sevim, 1991; 26). Bizans halkı Fatih'i ve yanındakiler şehre girdiklerinde sevinç gösterileriyle karşılamıştır.

4.3.4. Şiddet-kölelik

Ne Türk tarafı övülmüş ne de Bizans yerden yere vurulmuştur. Bir savaşta olabilecek şiddet unsurları verilmeye çalışılmıştır. *"Askerlerim kahramanca savaştılar. Yağmur gibi yağın oklara, püskürtülen Rum ateşine, tepelerine dökülen kızgın yağlara ve atılan taşlara aldırmadan surlara tırmandılar. Sonunda Ulubatlı Hasan adlı bir yiğit Osmanlı sancağını İstanbul surlarına dikmeyi başardı. Ulubatlı Hasan'ı oklarla şehit ettiler, ama diğer askerlerim yetişerek sancağın surlardan alınmasına izin vermediler."*

İstanbul'un yağmalanması, birçok kişinin esir alınmasından hiç söz edilmeyerek tarihi bir gerçeklik yok sayılmıştır. İnalçık (1997; 511)'a göre Fatih, şehri harâp olmadan ele geçirmek istemekteydi. "...Askeri daha ziyade şevke getirmek için Sultan Mehmed, hiç istemediği halde, şehrin yağmasına izin verdi" (İnalçık, 1995: 131). Böylece bu tarihi gerçeklik görmezden gelinmiştir. Bu tarihi gerçekliğin yok sayılması ise dolaylı olarak Türk tarafını kahramanlaştırmaktadır. Kitaba göre, İstanbul'da fetihten önce zindanlarda tutulan ve satılmayı bekleyen birçok esir olduğundan bahsedilmiş ve bunlara Fatih tarafından özgürlüklerinin verildiği belirtilmiştir. Galata Cenevizlilerinin kuşatma sırasında Bizans'a yardımcı oldukları anlaşılmış, gemilerin Haliç'e indirilmesi sırasında da kendilerinden yağ alındığı ve parasının peşin ödendiği ve kuşatma sırasında onlara fazla zarar vermeyecek şekilde top kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Cenevizlilerin bu yaptıklarına karşılık yine de cezalandırılmadıkları, ibadetlerinde, ticaretlerinde serbest bırakıldıkları anlatılmıştır.

Fatih bazı seferlerinde çok şiddetli davranmış olmasına rağmen bunlar üzerinde hiç durulmamıştır (Karaman, Trabzon, Mora, Bosna, Sırbistan, Arnavutluk gibi) (Tansel, 1971: 18-21). Fetihden sonra Çandarlı Halil Paşa'nın düşmanla işbirliği yaptığı gerekçesiyle tutuklandığından bahsedilmiş ama idamından söz edilmemiştir. İstanbul'un fethi öncesinde Bizans'a yeterince yardım gelmemesinde Fatih'in izlediği mahirane diplomatik faaliyet de etkili olmuştur ve Fatih'in bu politikasının arkasında Çandarlı vardır (İnalçık, 1995: 124).

4.3.5.Fethetme güdülleri

II. Mehmet'in ilk tahta geçtiği zaman İstanbul'un fethinin devletin gelişmesi açısından gerekli olduğu üzerinde durulmuştur. Bizans'ın Osmanlı'ya yönelik olarak Haçlı seferleri için Avrupa'yı kışkırttığı, devleti karıştırmak için plan yaptığı belirtilmiştir. İlk taht denemesi sırasında fetih için hazırlıklara başladığını ama yeniçeri isyanı nedeniyle bunun gerçekleştirilemediği bilgisi verilmiştir. Bizans, Osmanlı'nın büyüyüp gelişmesinin önünde bir engeldir. Beylikleri kışkırtmakta, şehzadeleri etkileyip taht kavgalarına yol açmakta, Haçlı seferi için Avrupa'yı harekete geçirmekte, İpek Yolu'nun önemli bir güzergâhında bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in hadisi de fetih için bir gerekçe olarak verilmiştir. Dini neden bu

kitapta öne çıkartılmamış, devlet adamları arasındaki iktidar mücadelesi de görmezden gelinmiştir.

4.3.6.Yönlendirme

Yönlendirme olarak nitelendirilebilecek herhangi bir ifadeye rastlanılmamıştır.

4.3.7.Gerçekçilik- efsaneler

Rum mimar İpsilanti Efendi, Fatih'in istediği şekilde destek sütunları kullanmadığı için cezalandırılmıştır. Oda Fatih'i Kadı Hızır Çelebi'ye şikâyet etmiş ve kadıda mimara verilen cezanın aynısının Fatih'e uygulanması kararını vermiştir. Bu ceza Fatih'in ellerinin kesilmesidir. Mimar bunun üzerine şikâyetinden vazgeçmiştir. Süheyl Ünver'e göre böyle bir tarihi olay yaşanmamıştır. Bir halk söylentisidir ama aslının ne olduğu belli değildir (WEB, 6). Bu dönemde Yusuf Sinanüddin adında bir mimarın Fatih tarafından hapse atıldığı, dövdürüldüğü ve orada öldüğü bazı kaynaklarda geçmektedir (Aydın, 2013:182). Birde Ulubatlı Hasan kısaca anlatılmıştır.

4.4.Neşeli, Keyifli, Macera ve Bilgi Dolu Osmanlı Tarihi Fatih Sultan Mehmet Dönemi Ve İstanbul'un Fethi, Zehra AYDÜZ, Uğurböceği Yayınları

4.4.1.Bakış açısı

Kitabın kurgusu bugünden fethine yolculuk şeklindedir.

Daha kitabın başlangıcında, II. Mehmet'in doğumunda bugüncülükle birlikte Türk/ Osmanlı bakış açısı karşımıza çıkmaktadır. *“Bu bebek bir şehzade. Yani büyüyünce babasının yerine tahta o geçecek. Padişah olacak, ülkeyi o yönetecek.”* *“Bu mini mini bebek, yüzyıllar boyunca hayali kurulan İstanbul'u fethedecek. Bu minik bebek, beklenen hükümdar, müjdelenen komutan Fatih Sultan Mehmet olacak.”* Mehmet'ten önce abisi Alaattin Ali vardır. Yani II. Mehmet'in padişah olacağı daha belli değildir, ama sonuç kesinmiş gibi tavır takınılmış, bugüncülük yapılmıştır.

“Ben, Bizans’ın nasıl hakkından gelirim, nasıl Konstantinopolis’i İslam şehri haline getiririm? diye düşünüyorum. Onlar İslam düşmanlarıyla işbirliği yapıyorlar.” Karamanoğulları ve Menteşeoğulları taht değişikliğinden yararlanmaya kalkışmış ve onlarla yapılan mücadeleler neticesinde düzen sağlanmıştır. Bu beyliklerin Osmanlı karşısında kendi varlıklarını devam ettirme çabasında oldukları, bunun için birçok ittifaka yöneldikleri bu ifadeye göre görmezden gelinmekte, bu şekilde suçlu ilan edilmektedirler.

Bizans’a teslim olması için elçiler gönderilmiş, son teklifi imparator *“sonuna kadar direnirim!”* diyerek reddetmiştir ki burada imparatorun bu davranışının takdirle karşılandığı dile getirilmiştir. *“Askerlerden birkaçı surların üzerine çıkarak ezan okumaya başladı. İlk kez İstanbul semalarında yankılanan ezan o kadar tatlıydı ki her yerden yükselen dumanlara, yıkıntı, döküntüye rağmen güzel günlerin muştusu bu ezan sesiyle dalga dalga yayılıyordu.”* Türk tarafının bakış açısıyla olayların ele alındığı bu cümlede de açık bir şekilde görülmektedir. Bizans için korkunç olan durum Türkler ve Müslümanlar için sevinç kaynağıdır.

İstanbul’un fethi sonrasında Anadolu, Balkanlar, Karadeniz’de fetihlerin yapıldığı belirtilmiş ve buraların fethedilme nedeni toprak genişletme olarak değil, güzel hakikatlerin dünyaya duyurulması, adaletin sağlanması şeklinde verilmiştir. Böylece diğer nedenler yok sayılmıştır.

Kont Drakula ile yapılan mücadele ve Sırbistan’ın fethi, güzel hakikatler ve adaletin sağlanması faaliyetlerinin örnekleri olarak verilmiştir. Kaynaklarda yer aldığına göre bu fetihlerin daha başka nedenleri vardır: Fatih, Tuna Nehri’ni doğal sınır kabul etmekte ve kuzeyde bulunan Eflak –Boğdan’ı himayeyi yeterli görmektedir. Bunlar, Osmanlı ile Macaristan ve Lehistan arasında tampon görevi göreceklerdir. Ne çok zayıf olmalıdırlar ne de çok kuvvetli. Kazıklı Voyvoda’nın Osmanlı aleyhine Macarlarla yakınlaşması buraya bir seferi zorunu kılmıştır (Tansel, 1971: 113-114/161-162). Örneğin Vlad’ın(Kazıklı Voyvoda) Osmanlı’ya ait Bulgaristan topraklarına girmesine başlangıçta ses çıkarılmamıştır çünkü Trabzon seferi nedeniyle elçi ve hediyeler gönderip bağlılığını bildirmiştir (Yücel ve Sevim, 1991:

59). Sırbistan'ın elinde bulunan Novoberda ve Tirbiçe madenleriyle ünlüdür ve alınmıştır (Yücel ve Sevim, 1991: 29). Bunlar fetihlerdeki amacın sadece güzel hakikatlerin ve adaletin yayılması olmadığını göstermektedir. Ayrıca amaç sadece bu olsaydı, Müslüman ve Türk olan devlet ve beyliklere karşı fetih hareketlerinde bulunulmaması gerekirdi. Fatih Sultan Mehmet'te kendisinden öncekiler gibi egemenliğini pekiştirmek, Batı'ya karşı yapılacak fetihlerin yanı sıra Türk İslam dünyasında egemenliğini pekiştirmek için dini referans alma yoluna gitmiş, hareketlerini bu esasa göre yasallaştırmaya çalışmıştır (İnalçık, 1997: 514).

Fethin sonuçlarında değinilen Ortaçağın sona erip Yeniçağın başlaması Türk tarafının kabul ettiği bir durumdur. Fetih esnasında kullanılan topların feodalite rejimini yıkması, Rönesans'ın başlaması, Coğrafi keşiflere sebep olması bilgileri de tarihsel yanlış anlamaya yol açabilecek nitelikte sonuçlardır. Çünkü feodalitenin yıkılmasında toplar tek başına etkili olmadığı gibi Rönesans'ın başlamasında (Rönesans konusunda kitap da Müslüman bilim adamlarının etkisi olduğu da kısaca belirtilmiştir), coğrafi keşiflerin yapılmasında da tek başına fetih hareketi etkili değildir (Loewen, 2015; Afyoncu,2010; Tanilli, 2006; Aydın, 2013). Bu durum yok saymacılığı beraberinde getirmektedir.

4.4.2.Liderlik bakış açısı

II. Mehmet, zamanına uygun olarak oldukça iyi yetiştirilmiştir. *“Yüksek zekâsıyla bütün derslerinde büyük başarılar gösterdi. Matematik, Geometri, Tarih, Astronomi, Edebiyat, Coğrafya, Felsefe, İslami bilimler gibi pek çok alanda yüksek seviyede öğrenimini tamamladı.”* *“...Arapça ve Farsçayı ana dili gibi öğrenmiş, Latince, Fransızca, İtalyanca, Yunanca, Slavca ve İbraniceyi de kavramıştı.”* Yunanca, Slavca, Arapça ve Farsça bildiği, felsefe, matematik, astronomi ve coğrafyaya meraklı olduğu, çeşitli bilimleri öğrenmek amacıyla dönemin birçok hocasından ders aldığı, çeşitli konularda yabancı bilginler ile konuştuğu ve onları tartıştığı kaynaklarda geçmektedir (Yücel ve Sevim, 1991: 93). İnalçık'ın (1997: 534) aktardığına göre de Yunanca, Slavca ve Türkçe bilmekte, Arapça ve Farsçaya da vakıftır.

“Çevresindekiler tahta baktıklarında bir çocuk görüyorlardı. Çocuğun büyük hedefleri, çocuğun deha seviyesindeki becerileri henüz kimsenin dikkatini çekmiyordu.” “...Elinde tomar tomar haritalarla yeniden odasına yöneliyor. Sabahlara kadar çalışmak, planlarını yeniden, yeniden kurmak üzere.” “Mühendisliği, özellikle de top dökümcülüğünü öğrendi.” “...çizimlerini bizzat kendisi yaparak topları geliştirmiştir. Özellikle Şahi adı verilen sayıları 200’ü bulan toplar çok büyüktü.” Burada Fatih Sultan Mehmet doğrudan kendisi topları geliştirmiş, başka kimsenin katkısı olmamış gibi gösterilmiştir. Koloğlu (Atlas Tarih, sayı:35)’na göre Fatih, Macar ustalardan alınan topları geliştirtmiştir. Büyük çapta topların yapımını Orban, Muslihittin ve Saruca üzerlerine almışlardır. Orban büyük çapta top yapabileceğini ama gülle yapımına karışmayacağını bildirmiş, mermi konusunu padişah üzerine almıştır (Tansel, 1971: 52). Rumeli Hisarı’nın inşaatı sırasında İstanbul’dan kaçıp Osmanlı’ya sığınmış olan Macar Urban’ın kontrol ve denetimleri altında büyük toplar dökürüldü (Yücel ve Sevim, 1991: 9). Bu topları doğrudan doğruya II. Mehmet’in çizdiğine ilişkin kaynaklarda net bilgi yoktur. Lider konumundakilerin her konuda bilgili, becerikli, yol gösterici iken, diğerleri onun her dediğini yerine getirmeye çalışan sıradan insanlarmış izlenim yaratılmaktadır. Böylece tarihin büyük insanlar tarafından yapıldığı görüşü uyanmaktadır.

“Ancak Sultan Mehmet, asla yılgınlık göstermiyor, yeni yeni planlarla düşmanın hakkından gelmeye çalışıyordu.” “Tarihte havan topunu ilk defa amacına uygun olarak kullanan ve ordusunda kullandıran kişi Sultan Mehmet’tir.” Ayrıca yürüyen zırhlı kuleler inşa ettirmiş(bu tür kuleler yeni değildir, II. Murat’ta İstanbul kuşatmasında kullanmıştır), yangın bombalarını icat etmiş olarak verilmiştir.

“Üzülmeysin dahi padişahımızın mutlaka yeni planları vardır.” “Bu yüzden gemiler, Haliç’e giremiyordu. Sultan Mehmet bunun üzerine süper bir fikir buldu. Tarih boyunca hiç görülmemiş, bir daha da görülmeyecek bu fikri uygulamak için hemen çalışmalar başlatıldı.” II. Mehmet’in liderliği ön plana çıkartılırken kahramanlaştırılmakta, tüm sorunlara tek başına çözüm bulmuş gibi gösterilmektedir. *“Yirmi bir yaşında gencecik bir padişahın İstanbul’u fethedecek kadar maharetli olabileceğini düşünemiyorlar tabii.”* Yukarıda değinildiği gibi İstanbul’dan sonra

yapılan fetihler Fatih'in ağızından verilmiş, sarayda oturmak, keyfine bakmak varken, sahip olunan güzel hakikatlerin dünyaya duyurulup, adaletin sağlanması için bu fetihlerin yapıldığı söylettirilmiş ve kahramanlığı ön plana çıkartılmış, Osmanlı'nın fetih geleneğine dayalı askeri bir devlet olduğu görmezden gelinmiştir. Lise ders kitaplarında Avrupa'da görülen merkantilist anlayışla Avrupalıların iç ve dış ticarete önem verip sömürgeciliğe yönelirken, Osmanlı'nın gelir artırma yolu olarak fetihler yoluyla elde edilecek topraklardan gelecek vergileri tercih ettiği bilgisi vardır (Cazgır, Genç, Çelik, Genç ve Türedi, 2009: 98).

Sırbistan örneğinde ise dini olarak hoşgörü tanındığı belirtilmiştir ki bu sadece Sırbistan'da değil diğerlerinde de belli ölçülerde uygulanmıştır. Fatih'in bir takım özellikleri de kendi ağızından anlatılmıştır: Devlet işlerinde gizliliğe verdiği önem, bahçıvanlıkla uğraşması, sevdiği yemekler- tatlılar- içecekler, şairliği, yaptırdığı medreseler, vakıflarla ilgili olarak vasiyeti, adaleti. Ayrıca Fatih'in tacı tahtı bırakarak Akşemseddin'e mürid olma isteği dile getirilmiş, Akşemseddin'in bu isteği kabul etmediği ve Göynük'e yerleştiği belirtilmiştir. Erdoğan Aydın'ın İbn Kemal'den yaptığı bir aktarıma göre II. Mehmet, "İstanbul'u kendim kılıcım ile fethettim, hiç birinizin yardımını olmamıştır" demiş ve Ak Şemseddin güvenmiş, Göynük'e yerleşmiş, Fatih'in gönderdiği hediyeleri de kabul etmemiştir. Fatih, bu dini önderleri fetih güdüsünü artırmak ve Çandarlı'nın gücünü kırmak için kullanmış, işi bitince onları da uzaklaştırmıştır (Aydın, 2013: 240).

4.4.3. Bizans-Bizans halkı hakkında içerik

Bizans halkına yönelik pis, çirkin, cahil gibi ifadeler kitapta yoktur. İslam'ın kurallarına uygun olarak imparatora elçi gönderilmiş ama imparator surların sağlamlığına güvenerek bu teklifi reddetmiştir. İkinci teslim çağrısına da imparator "sonuna kadar direnirim!" cevabını vermiştir ki kitapta bu durum takdir edilecek bir davranış olarak işlenmiştir.

II. Mehmet Bizans halkının sevinç tezahürleri ile şehre girmiştir. "*Kadınlar, çocuklar, genç kızlar meydanı doldurmuşlar, bu kahraman sultanı yakından tanımak istiyorlar. Yüzyıllardır can çekişen Bizans'ın kötü yönetimi altında ezilen halk için bu*

yeni bir kurtuluş ümidi.” İstanbul’un fetihten sonra yağmalanmasından (fethin kutsal bir amaç uğruna yapıldığı fikri verildiği için olabilir), şehrin yeniden kurulurken halkın durumundan bahsedilmemiş, sadece Ayasofya dışında diğer kiliselerinde ibadetlerine devam etme, şehirde yerleşme izni verildiği, belirtilmiştir. Oysa Fatih döneminde sekiz kadar kilise –manastırın cami ve medreseye çevrildiği yok sayılmıştır.

Fatih’in Bizanslı asilleri paralarını ödeyerek satın alması ve serbest bırakması, İstanbul’un imarında oldukça iyi ücret karşılığında Bizanslı esirleri çalıştırarak özgürlüklerinin yolunu açtığı üzerinde durulmamıştır. Fatih’in kozmopolit (Aydın, 2013: 172 vd.) bir şehir yaratma amacında olduğu görmezden gelinmiş, “*Şehir Müslüman kimliği kazandıracak yeni yapılar inşa edildi*” denilmiştir. Bunun yanında Fatih’in fetih sonrasında en önemli amaçlarından biri de İstanbul’u dünyanın siyasi ve ekonomik merkezlerinden biri, gerçek bir metropolis yapmak olmuştur (İnalçık, 2009: 124). Fatih’in İstanbul’a Müslüman bir kimlik kazandırmak için çabalarken bir taraftan da kozmopolit bir şehir yaratma çalışmaları görmezden gelinmiştir.

4.4.4.Şiddet ve kölelik

Bir savaşta olabilecek şekilde şiddet unsurları bulunmakta olup aşırılığa kaçılmadan verilmiştir. Bunlarda da Türk tarafı kahramanlaştırılmış, Bizans askerlerinin aynı gayretle savaştığından ziyade surların sağlamlığına vurgu yapılmıştır. “*Türk askeri cesurdu, atılgandı. Ancak surlar öylesine yüksek, öylesine kalındı ki, aşılması, geçilmesi neredeyse imkânsızdı.*” II. Mehmet’in askerlere yaptığı son saldırı öncesi konuşmasında ise yağmalama izninden, esir alma hakkından hiç söz edilmemiştir. Hz. Muhammed’in hadisine vurgu yapılarak fethin kutsallığı ön plana çıkartılmış, diğer etkenler yok sayılmıştır. Notaras ve ailesinin daha sonraki günlerde öldürülmesinden, Fatih’in bazı fetihlerdeki çok sert hareketlerinden söz edilmemiş, yok sayılmıştır. “*Türk askeri cesurdu, atılgandı. Ancak surlar öylesine yüksek, öylesine kalındı ki, aşılması, geçilmesi neredeyse imkânsızdı. Askerlerimize karşı surlardan yağmur gibi oklar atılıyordu. Koca koca kazanlarda kızdırılan yağlar tepelerinden aşağı boşaltılıyor, Grejuva adı verilen bombaları(Rum Ateşi) üzerlerine fırlatılıyordu.*” “*Gözlerinizin önünde şehit olan askerler. Her yerden kan kokusu*

duyuluyor.” “Peki askerlerimiz hiç korkmuyorlar mıydı surlara tırmanırken? Üzerlerine dökülmek için bekletilen kızgın yağları görmelerine rağmen tırmanmaya devam ediyorlardı. Korkuyorlardı belki. Ancak bu korkuyu unutturacak, hatta hiç hissettirmeyecek bir kuvvet onları böyle güçlü kılıyordu. Allah sevgisi bütün korkuları sona erdiriyor, kızgın yağlar gül goncalarına dönüyordu.” “...Yarın sizi iki mutluluktan biri bekliyor. Ya din yoluna şehit düşüp en yüce makamlara çıkacaksınız. Ya da gazi olup büyük sevap alacaksınız.”

4.4.5.Fethetme güdüleri

İstanbul’un fetih nedenleri olarak Osmanlı topraklarını birleştirmek, Bizans’ın sürekli sorun çıkarmasına son vermek, Batı yönünde rahat ilerleyebilmek, konumu ve ticari açıdan önemi ile Hz. Muhammed’in hadisi verilmiştir. Bu esnada yaşanan gruplar arası çatışmalardan, II. Mehmet’in iktidarının sağlanabilmesi için böyle bir fethetme ihtiyacı duyuluyor olmasından hiç söz edilmemiştir. *“Bizler padişah olarak ömrümüzü milletimiz için harcarız. Ben de İstanbul’un boğaza bakan mavi sularının kenarında Haliç’i seyretmek dururken, Topkapı Sarayı’nın bahçesindeki uçuk pembe renkli gülleri koklamak varken, ... Avrupa’nın içlerine kadar sokuldum...”* *“Durmadan savaşlar yapmamın, ülkeler fethetmenin sebebi tabii ki toprak genişletmek değildi. Amacım sahip olduğumuz güzel hakikatlerin dünyaya duyurulması, adaletin sağlanmasıydı. O yüzden gittiğim ülkelere sevgiyi ve hoşgörüyü götürdüm.”* Bu durum yönlendirmeyi ve yok saymacılığı doğurmaktadır. Oysa Batı yönündeki fetihlerde Osmanlı Devleti gaza ve cihat politikasını ön plana çıkartırken hem ganimet elde etmiş, hem yeni gelir yollarına sahip olmuş hem de İslam’ı yayma görevini yerine getirmiştir. Böyle bir söylem ise ekonomik kazançları tamamen dışlamakta, Osmanlı’yı ve Fatih’i kahramanlaştırmakta, tüm fetihlere bu yönden bakılması tehlikesini doğurduğu için istisnacıya yol açmaktadır. Fetihlerin ve Fatih’in kutsallığını bozmamak adına tarihte yanlış yorumlamalara ve değerlendirmelere yol açabilecek tercihlerde bulunulmuştur. Türk ve İslam unsurlar üzerine düzenlenmiş seferlerde amaç nedir bu durumda, sorusunun cevabını vermek güçleşmektedir.

4.4.6.Yönlendirme

Dini bir yönlendirme söz konusudur. *“Durmadan savaşlar yapmamın, ülkeler fethetmenin sebebi tabi ki toprak genişletmek değildi. Amacım sahip olduğumuz güzel hakikatlerin dünyaya duyurulması, adaletin sağlanmasıydı. O yüzden gittiğim ülkelere sevgiyi ve hoşgörüyü götürdüm.”* Yukarıda birçok başlık altında geçen bu söylem doğrudan yönlendirme amaçlıdır. Fatih’in çok dinli, çok dilli kozmopolit bir şehir kurdurma çalışmalarından, Venedikli bir ressama resmini yaptırmasından söz edilmemiştir. Ayrıca Ortodoks, Ermeni ve Yahudilerin Fatih’in izniyle din başkanlıkları oluşturmalarından söz edilmemiştir. *“Şehre Müslüman kimliği kazandıracak yeni yapılar inşa edildi.”* denilerek Müslümanlık ve benzer şekilde İslami unsurlar ön plana çıkartılmıştır. *“Aynı zamanda Hisar’a yukarıdan bakıldığında ‘Muhammed’ yazısı görülmektedir. Sultan Mehmet, müjdesine ulaşmak amacıyla gece gündüz çalıştığı Sevgili Peygamberimizin(asm) adını muhteşem bir şekilde ebedî bir imzayla yazmayı ihmal etmemiştir.”*

4.4.7.Gerçekçilik- efsaneler

“Sultan Murat, Mehmet’inin padişah olunca İstanbul’u fethedeceğini Hacı Bayram Veli’den duymuştu. Şu dünya gözleriyle bu güzel müjdenin gerçekleştiğini görmeyi ne kadar da isterdi. Hem kendisi de çok bunalmıştı devlet işlerinden. Köşesine çekilip huzur içinde dinle, ibadetle meşgul olmak ne hoş olurdu.” “... Aklına düşenleri uygulamak için Manisa’daki şehzadeyi Edirne’ye çağırdı. ...”

Ayasofya’nın tamiri için İstanbul’a gönderilen Neccar Usta’nın Ayasofya içine merdiven yapması hikâyesi bulunmakta. II. Mehmet’in kıyafet değiştirip alışveriş yapması ve dükkân sahibinin onu yan dükkâna yönlendirmesi, Ulubatlı Hasan, II. Mehmet’in medresede oda istemesi ve oda vermeden önce sınava girmesinin istenmesi, Akşemseddin’e mürid olmak isteyince onun *“ Bu milletin senin gibi bir padişaha ihtiyacı var. Siz düşmana kılıç sallamalısınız, adaletle ülkeyi yönetmelisiniz ki, bizler rahatça yaşayalım.”* Bu olaydan sonra da Akşemseddin’in Göynük’e çekilmesi, papazların ayrı bir mahkeme isteği üzerine Anadolu’ya gönderilip oradaki adaleti görmelerinin sağlanması, Venedikli ve Müslüman tüccarlar arasındaki davada

Venedikli lehine karar verilmesi, fetih sonrası İstanbul halkı tarafından çiçeklerle karşılanması gibi anlatılar bulunmaktadır. Bu anlatıların doğruluk payı nedir tam bilinmemektedir. Ama bunlar bir taraftan kahramanlaştırmaya da yol açmaktadır. Bu tür anlatılar “her zaman, her yerde bu hep böyle olmuştur” düşüncesinin oluşmasına yol açarsa istisnacılık tehlikesi belirecektir. Böylesi hikâyeler tarihi gerçeklik olarak sunulmadığı sürece çeşitli değerlerin benimsetilmesi açısından önemli bir işleve sahip olarak kabul edilebilir.

4.5.Fatih Sultan Mehmet, Ekrem YEŞİLÇAYIR, Muştı Yayınları

4.5.1.Bakış açısı

Mehmet'in şehzadelğinde, Bahadır adlı bir Osmanlı casusunun Bizans surlarında faaliyette bulunması ile başlayan gelişmeler tek taraflı bakış açısını her yönüyle yansıtmaktadır. Hz. Muhammed'in hadisine yapılan vurgu, Hocası Molla Hüsrev'in, Mehmet'e fetihle ilgili öğütler vermesi bu durumu ortaya koymaktadır. Şehzadeligi esnasında top dökümcülüğünü öğrenmek ve Hz. Muhammed'in hadisi doğrultusunda Bizans'ı fethetmek arzusunda olması, tek taraflı bakış açısının diğer göstergeleri ve Mehmet'in kahramanlaştırılmasıdır.

Kitaba göre İstanbul, Osmanlı memleketinin ortasında, halkı fakir, yalancı şöhreti dışında bir şeyi kalmamış bir devlettir. Osmanlı'ya sürekli zarar vermektedir. Ele geçirilmediği sürece düşmanlıktan geri durmayacaktır. Osmanlı'nın devamı için mutlaka alınması gereklidir. Yani Osmanlı fetihleri sonucunda zarar gören Bizans değil hep Osmanlı Devletiymiş gibi konu ele alınmıştır. Osmanlı'nın yaptığı fetihler neticesinde Bizans'ın toprakları birer birer ele geçirilmiş, Bizans, İstanbul'un bir kısmından ibaret bir devlet konumuna düşmüştür. Bizans'ın nasıl Osmanlı toprakları arasında kaldığı konusuna değinilmemiş ve doğrudan suçlu ilan edilmesi yoluna gidilmiştir. Bizans'ın kendisini korumak, siyasi varlığını devam ettirebilmek için bir takım faaliyetlerde bulunduğu görmezden gelinmiştir. *“Allah'ın izniyle bizim gücümüzün ulaştığı yere, imparatorunuzun hayalleri dahi ulaşamaz!”* Türk tarafı yüceltilirken Bizans imparatoru küçümsenmektedir.

Bizans'ın Katoliklerden yardım istemesine bazı yöneticiler ve bir kısım halk karşı çıkmaktadır. *“Bizanslılar sokaklara taşarak, önlerinde Meryem heykeli olduğu halde papazların da desteğiyle bağıra bağıra tepkilerini ortaya koymaya başladılar.”* Osmanlı halkının fetihle ilgili düşüncelerine diğer kitaplarda olduğu gibi bu kitapta da yer verilmemiştir. II. Mehmet'in saltanatının başlarında kaynak sıkıntısı çektiği, kuşatma hazırlıkları sırasında halka bir takım vergiler yüklendiği ve bütün masrafların karşılanmasının da fethine bağlandığı kaynaklarda belirtilmektedir (Emecen, 2002; 313). Bu sorunlar hiç yokmuş gibi davranılmış, üzerinde durulmayarak görmezden gelinmiştir.

Buna karşılık, Osmanlı Devlet adamları içinde fetih hareketine karşı olanlar vardır ve bunlar üzerinde bir defa (20 Nisan'da gerçekleşen deniz savaşının kaybı üzerine yapılan toplantıda söz edilmiş) durulmuş, diğer toplantılar ve özellikle Çandarlı ile Sultan Mehmet taraftarları arasındaki çatışmalar yok sayılmıştır. İnan (2002: 283)'a göre, Fatih'in en büyük düşüncesi İstanbul'u fethetmektir ama devlet ileri gelenlerinin kendisi ile aynı görüşte olup olmadıklarından emin değildir. Devlet ileri gelenlerinden bazılarının fethine karşı olduklarını bilmektedir ve bunların başında Çandarlı Halil Paşa gelmektedir. *“Genç sultan, bu coşkulu konuşmasından sonra, mecliste bulunanların fetih ile ilgili fikirlerini aldı. İstanbul'un fethi, komutanından askerine kadar herkesin en büyük amacıydı artık.”* Veziriazam Halil Paşa, İstanbul'un fethi ile ilgili kesin karar alınması amacıyla toplanan mecliste ihtiyatlı olunması tavsiyesinde bulunmuş ama çoğunluk fetih kararı almıştır (Yücel-Sevim, 1991: 9; Bayır,2002: 323). İnalçık (1995: 126)'a göre deneyimli bazı kişiler de kuşatma taraftarı değillerdir fakat çoğunluk savaş lehinde görüş bildirince sessiz kalıp genele uymuşlardır.

“Sultan Mehmet, Bizans'ı tarih sahnesinden silecek son darbeyi indirme zamanının geldiğini düşünüyordu.” “Bizim yolumuz, Allah yoludur. Amacımız Yüce Allah'ın dinini bütün cihana yaymaktır. Yoksa kuru kavga ve toprak kazanma davası değildir. Bu zaferin neticesinde ebedî şan ve şeref sizleri beklemektedir. Bugün size son derece büyük ve güzel bir şehri hediye ediyorum. Bu âdeta bütün yeryüzünün gözbebeği olmuş bir şehirdir. Dünyanın başkenti olan bir şehri fethetmiş olmak sizin nasip

olacağınız en büyük şereftir. Bu şehrin büyüklük ve saltanatı devam ettikçe sizin başarılarınız da devam edecektir.” Bugüncü bir anlayış anlatıma hâkim olmuştur. Buna göre şehrin ele geçirilmesi kesindir. Fethin asıl nedeni olarak din gösterilmiş, diğerleri yok sayılmıştır.

Balkanlarda alınan bazı yenilgiler Osmanlı Devleti’ni bu yönde barışçı bir politika izlemeye sevk etmiştir. Bu arada güçlü bir Osmanlı aristokrasisi oluşmuştur. Bu güçlü aristokrat aileler vezirlik, beylerbeylik gibi görevleri tekellerine almış görünmektedirler. Bunlar karşısında ise oldukça güçlenmiş devşirme bürokrasisi bulunmaktadır ve bunlar -ayrıca ulema, akıncı beyler- barışçı bir politika değil, gaza geleneğine dayalı yayılcılığı savunmaktadırlar (Aydın, 2013: 28).

Tahtın II. Mehmet’e bırakılması ile Çandarlı’ya karşı olanlar, II. Mehmet’in etrafında toplanmışlardır. Devletin eskiden olduğu gibi etkin bir fetih politikasına yönelmesinden yanadırlar. II. Mehmet’i fetih esaslı bir siyaset izlemesi yolunda kışkırtmaktadırlar. II. Mehmet için padişahlığın ilk şartı İstanbul’un fethidir (İnalçık, 1995: 111). Bu neden hiçbir şekilde görülmediği gibi diğer nedenlerden de çok fazla söz edilmemiştir. *“Eskiden beri bize kin ve nefret besleyen, her zor anımızda başımızda biten bu beldeyi fethetmek boynumuzun borcudur.” “Bizans, Osmanlı Devleti’nin Asya ve Avrupa’daki topraklarının arasında kalan ve her türlü kötülüğün öncülüğünü yapan bir çibanbaşı gibiydi. Bu çibanın temizlenmesi ve yok edilmesi lazımdı.”* Böyle ifadelerden fethin bazı nedenlerini çıkartmak mümkündür.

“O devirde Hristiyan devletler bir şehri ele geçirince önce o şehri yağmalar, sonra da halkını kılıçtan geçirirdi. Oysa Fatih’in İstanbul’u fethetmesi, Konstantin’in zalim yönetimi altında ezilen, fakir Bizans halkı için âdeta bir kurtuluş olmuştu.” “...Ancak bu yardımların yanında şehri terk edenlerin sayısı da küçümsenmeyecek boyutta.” Bu ifadelerle göre Bizanslılarda ülkelerine, imparatorlarına bağlılık ve sadakat hiç yoktur gibi bir anlam çıkmaktadır. Yağmalama sadece Hristiyan dinine özgü bir durum değildir. İslam hukukunda da kılıç zoruyla ele geçirilen yerlerin yağmalanması o zamanın şartlarında gayet normal kabul edilmektedir ki bu durum yok sayılmıştır. Eğer Bizans halkı bu kadar ezilmiş olsaydı surların onarımında canla

başla çalışır mıydı? Bir kısım halk fırsat bulduğu anda kaçır mıydı? soruları akla gelmektedir. Son saldırı gerçekleşip Osmanlı askerlerinin şehre girmesi, Giustiniani'nin yaralanıp çekilmesi üzerine Bizans halkının bir kısmı panik halinde kaçmış ve Haliç limanına doluşmuştur. Amaçları gemilere binebilmek ve oradan uzaklaşmaktır (Emecen, 2002: 318). Bizans halkı kaynakların çoğunluğuna göre şehrin savunulmasına etkin bir şekilde katılmıştır. Özellikle surların tamirinde, teçhizat ve malzeme sağlanmasında, gerekli durumlarda savaşçı olarak etkin rol oynamışlardır (Emecen, 2003: 35, Bayır, 2002: 328/330).

Ayrıca imparatorun “*kale fetholundu!*” sözünü duyunca kıyafetini atarak kaçtığı, kaçarken bir Osmanlı askeri ile girdiği çatışmada öldürüldüğü yazılmıştır. Oysa imparatorun kaçtığına dair kesin bir bilgi yoktur (Tansel, 1971: 92), hatta kendisine kaçması teklifi yapılmış, o bunu kabul etmemiş ve savaşmaya devam etmiştir (Yücel- Sevim, 1991: 22). Daha öncesinde ülkesini sonuna kadar savunacağını belirtmiştir. Kaçtığı kesinmiş gibi bir yargıda bulunmak tek taraflı bakış açısının örneklerindedir.

“*Bizans halkı ve Osmanlı askerleri yol boyu sıralanmışlar, genç Fatih'e sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Bizanslı kadınlar ve çocuklar ellerinde bulunan çiçek demetlerini padişaha vermek için âdeta yarışıyorlardı.*” Bu ve benzer bazı anlatılar Emecen (2003: 49)'e göre fetih etrafında zamanla şekillenmiş efsanelerdir. Halka mal olmuşlardır ve üzerinde fazla durulmamalı, düz bir mantıkla bakılarak mahkûm edilmemelidir. Bu davranış tüm Bizans halkına atfedilmiş gibi anlatıldığı için istisnacılık ortaya çıkmaktadır. Bir savaşın hemen ardından ele geçirilen yerlerin halkları hep böyle davranmıştır düşüncesine yol açabileceği için tarihi olayların değerlendirilmesinde yanlışlara yol açacaktır.

“*Böylece Ortaçağ yerini Yeniçağ'a bırakıyor, henüz yirmi bir yaşındaki bu genç adam, 'çağları değiştiren padişah' olarak tarih sahnesindeki yerini alıyordu.*” Çağ açma durumu daha çok Türk tarafınca kabul gören bir tezdur. Avrupa kendisi için önemli saydığı bir Hıristiyan merkezini kaybetmiştir ve bu kaybı yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul etmesi anlamsızdır. Aydın (2013: 199)'a göre fethin ardından

gelen yoğun merkezileştirme çalışmalarıyla Osmanlı kendi ortaçağının temellerini atmıştır. Afyoncu (2010: 134) ise Osmanlı'yı bir imparatorluk konumuna getirdiği için fethin Osmanlı açısından yeniçağ başlangıcı olabileceğini ileri sürmektedir.

“Sırbistan, Mora, Yunanistan, Arnavutluk, Amasra, Sinop, Kırım, Bosna ve daha niceleri... Her fetihle Osmanlı sınırları biraz daha genişliyordu. Ancak Osmanlı'nın amacı toprak genişletmek değil, gönülleri fethetmektir. Bu fetihler, hem Osmanlıların hayır ve güveni hem de zulümlerin sona ermesi için gereklidir. Sultan Fatih'in bir tek gayesi vardı: Allah'ın yüce adını dünyanın her tarafına duyurmak...” Osmanlı fetihlerinde amaç budur, başka neden aranmamalıdır düşüncesini çağrıştıran bir anlayışla fetihlere kutsallık yüklenmekte, diğer nedenler üzerinde durulmamakta, II. Mehmet'te böylece kutsallaştırılmaktadır. Fetihlerin arkasında sadece dini duygular yatmaktaymış gibi gösterilip diğerlerinin görmezden gelinmesi yok saymacılığı işaret etmektedir. Bu durumda fetih ve Fatih dönemi ile ilgili öğrenci beyninde tek bir görüş hâkim olacaktır ki bu da fethin ve Fatih döneminin ardındaki birçok nedenin görülmeyerek yanlış yorumlanmasına, neden sonuç ilişkilerinin tam olarak görülmemesine yol açacaktır. Kitabın bir yerinde *“Ayrıca zulüm ve haksızlıkların sona ermesi, ülkenin güvenliğinin sağlanması için mücadele veriliyordu.”* ibaresi yer almıştır. Bu da fetihlerin Türk - Müslüman unsurlar üzerine de yapılmasını açıklama amaçlı buraya iliştilmiş olabilir.

4.5.2.Liderlik bakış açısı

“Şehzade Mehmet üç gündür uyumamıştı.” “Bahadır'ı, herkesten habersiz olarak, tehlikeli bir göreve salmıştı ve şimdi sabırsızlıkla onun dönmesini bekliyordu.” “O, yolunu çizmişti. İstanbul'u fethederek Peygamberimiz Aleyhisselâtu Vesselâmin övdüğü “güzel kumandan” olmaya azmetmişti. Gerekirse bu uğurda canını verecekti.” “Henüz on bir yaşındaydı. Bir gün büyüyecek ve Osmanlı Devleti'nin başına geçecekti. İşte o zaman hayalini gerçekleştirecekti.” Bunlar daha şehzadeliğinde onun liderlik özelliklerini vurgulayan cümlelerdir. Fetih konusunda dini faktör daha ön plana çıkartılmış, asıl nedenler yok sayılmıştır. Liderlik özellikleri vurgulanırken kahramanlaştırılmakta, bugünkü anlayış öne çıkarılmaktadır.

Bir ağabeyi olduğunu, ama bilinmeyen bir nedenle öldüğünü bu kitabı/kitapları okuyanlar bilmeyecek ve tahtın tek varisi olarak hep II. Mehmet görülecektir. “Şehzade Mehmet, küçük yaşına rağmen önemli görevler üstlenmişti. Amasya’ya vali olarak tayin edildiğinde, henüz altı yaşındaydı. On yaşına geldiğinde ise Manisa valisi olmuştu.” Altı yaşında Amasya’ya tayin edilmiş olması kesin değildir (İnalcık, 1997: 507). Kendisinde İstanbul’u fethetme fikrinin ilk taht denemesinin ardından gönderildiği Manisa’da oluşmaya başladığı düşünülmektedir (Yücel ve Sevim, 1991: 2; İnalcık, 1997: 508). Bazı kaynaklarda ise Osman Bey’den itibaren bu fikrin var olduğu ve II. Mehmet’e de geçtiği belirtilmekte, Hacı Bayram’ın daha çok küçükken İstanbul’un fethinin ona nasip olacağını bildirdiği gibi rivayetler yer almaktadır. Oysa Hacı Bayram Veli, II. Mehmet doğmadan ölmüştür.

Edebiyat, matematik ve astronomide iyi olduğu hocası Molla Gürani vasıtasıyla verilmiştir. İstanbul’u fethetmek için top dökümcülüğünü öğrenmek isteği dile getirilmiştir. Bunlar onun liderlik özelliklerini destekleyici bilgilerdir. II. Murat’ın tahtı bırakma isteği yorgunluk ve onun büyüklüğü olarak gösterilmiş, başka nedenler üzerinde durulmamıştır.

Osmanlı’ya yönelik dış tehditlerin belirmesi, yeniçeri ayaklanmasının patlak vermesi üzerine Sultan Mehmet’in, “Henüz devleti yönetecek güce sahip değilim. Bu problemlerin sebebi benim.” şeklinde düşündüğü belirtilmiştir. II. Mehmet’in bu gelişmeler karşısında babasını ordunun başına geçirmek arzusunda olduğu onun ağzından verilmiştir. Olayların bu şekilde gelişmemiş olmasına rağmen böyle anlatılması II. Mehmet’i kahramanlaştırmakta, olayların ardındaki gerçekler yok sayılmaktadır. II. Mehmet’in tahtı bırakmayı düşünmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Çandarlı ve taraftarları II. Murat’ın tahta dönmesi arzusundadırlar. II. Murat ısrarları sonucu Edirne’ye gelmiştir. II. Mehmet’in ordunun başına geçip düşman üzerine yürüme arzusu, Çandarlı ve II. Murat tarafından güçlükle engellenmiştir. Kitaba göre II. Murat’a, II. Mehmet tarafından bir mektup yazılmıştır: “Eğer padişah siz iseniz geliniz ordularınızın başına geçiniz. Yok eğer padişah biz isek emrediyorum, geliniz ve ordularınızın başına geçiniz.” Kaynaklar böyle bir mektubun varlığından söz etmemektedir. Varna Zaferi sonrasında II. Murat’ın tahtta

kaldığı bilgisi verilmiştir ki bu da tarihi gerçeklerle örtüşmemektedir (İnalcık, 1997; 508).

“ Muhtaçlara karşı cömert, bilgiye doymayan, cesur ve kararlı bir kişiliğe sahipti. Yorulmak nedir bilmiyordu. Sürekli çalışma halindeydi. Bir işe karar verince, artık onu hiçbir şey durduramazdı; yolculuğun verdiği zorluklar, yaz sıcağı, kış soğuğu, hiçbir şey... Her türlü zorluğa dayanıklı bu genç, aynı zamanda üstün bir zekâyâ sahipti.” ...Matematik ve fen bilimlerinde ileride devrinin âlimleri arasına girecek, yazdığı şiirlerle aynı zamanda ‘Şair Sultan’ olarak anılacaktı. Beş tane yabancı dili çok iyi konuşabilen Sultan Mehmet, top dökümcülüğü başta olmak üzere devrinin bütün mühendislik bilgilerini de öğrenmişti.” Bütün bunlar II. Mehmet’i kahramanlaştırmaktadır. Sultan Mehmet insan değil sanki bir makinedir. Yorgunluğu, kızgınlığı, hastalığı hiç olmamış gibidir. Her zaman güçlü, irade sahibi, üstelik tüm o zamanın mühendisliklerini bilen biri. Onun bu özellikleri tüm başarıların nedeni gibi algı oluşturmakta, bu başarılarda devlet adamları, askerler ve halkın çabaları yok sayılmakta, görmezden gelinmektedir. Böylece II. Mehmet dolaylı olarak kahraman ilan edilmektedir.

Kuşatmanın ilk günlerinde yapılan genel saldırıdan sonuç alınamaması ve Bizans’a yardıma gelen üç Ceneviz gemisinin engellenememesi üzerine Osmanlı askerleri arasında moral bozukluğu ortaya çıktığı belirtilmiştir. Gemilerin Haliç’e indirilmesi ise askerin moralini yükseltmiştir. *“Usta ve amelelerle birlikte çalışan genç sultan, inşaatın bütün aşamalarıyla bizzat ilgileniyordu.”*

“Bir Osmanlı sultanının sırtında yük taşıması herkesin gayretini artırıyor, devlet büyükleri, âlimler, komutanlar, usta ve amelelerle yan yana duvar örüyorlardı.” *“Elçiler, bir padişahın işçi elbiseleri giyip çalışmasına şaşırmışlardı. Hatta bir an için padişahla değil de bir inşaat ustasıyla görüştükleri zannına kapıldılar.”* II. Mehmet’in bir davranışı onun hep böyle olduğu izlenimi vermemelidir. Bu davranışının işe ne kadar önem verdiğini ve acele ettiğini göstermesi açısından ele alınması gereklidir. II. Mehmet’in istisnai bir davranışdır, bu davranışı bütün hayatı boyunca göstermemiştir. Bu durum Sultan Mehmet’in kahramanlaştırılmasına,

tevazu sahibi, yüce gönüllü biri olarak gösterilmesine yol açmaktadır. Oysa padişahın mutlak merkezi otoritesi konusunda II. Mehmet, kendinden öncekilerden çok daha farklı düşüncededir. Birçok davranışıyla kişiliği kutsal bir imparator çizgisi çizmiştir (İnalçık, 2009: 117). “... O, gece demeden, gündüz demeden, yatakta olsun, ayakta olsun, ne gibi savaş oyunlarıyla İstanbul’u alacağını planlıyordu. Eline kâğıt, kalem alıp, hisarları çiziyor, uzmanlara bu sahalarda topları nerelere yerleştireceklerini, nerelere yer altı tünelleri açacaklarını, nerede savunma hattı oluşturacaklarını anlatıyordu.” “... Ona göre İstanbul’un hem karadan hem denizden kuşatılması gerekirdi ki bu zamana kadar yalnızca karadan kuşatılmıştı. Ayrıca surlar çok güçlüydü. Saldırılarda kullanılan toplar küçük gülleleri ancak kısa mesafelere atabiliyordu. Bu yüzden de çok güçlü topların yapılması şarttı. Genç sultan, bunu küçük yaşlarda fark ettiğinden top dökümcülüğü üzerine eğitim almıştı.” “Sultan Mehmet, yıllardır üzerinde çalıştığı görülmemiş güçte yeni bir topun plânlarını çizmeyi nihayet tamamlamıştı. Şimdi sıra bu topların dökümünü yapacak ustaların bulunmasına gelmişti.” Bu ve benzer ifadeler II. Mehmet’i her yönüyle ön plana çıkarmakta, benzersiz kılmakta, her şeyi kendisi yapmış gibi göstermektedir. Kitapta sadece top konusunda Urban ustadan söz edilmiştir.

II. Mehmet meziyetleri oldukça fazla olan bir Osmanlı sultanıdır. Fakat İstanbul’un fethi ile ilgili tüm yapılanları yalnız başınaymış gibi yapmış gösterilmesi, etrafındakilerin etkilerinin göz önünde bulundurulmaması yok saymacılığa ve kahramanlaştırmaya neden olmaktadır. “...Genç sultan, dâhice bir proje hazırlamıştı. Beşiktaş’ta demirli olarak duran donanmasını dağlar, tepeler aşırarak, yaklaşık beş kilometrelik yolu kat edip Haliç’e indirecekti.”

“- Bak Hamza Bey, tez elden hazırlıklar başlasın. Yarın sabaha kadar mutlaka bitmeli bu iş!” “...Beşiktaş sahilinden yola çıkan onlarca gemi, sabahın ilk ışıklarında Haliç sularına indirilmişti bile.” “Genç sultanın üstün dehası kuşatmanın başından beri kahramanca savaşan ordumuzu fethi bir adım daha yaklaştırmıştı.” II. Mehmet İstanbul’un fethini tek başına gerçekleştirmiş, çevresinde bulunanların, sıradan insanların fethi katkıları görmezden gelinmiştir. Bu olayın olup olmadığı bile tartışmalıyken en azından bir gecede olamayacağı düşünülmeli, kesin olmuş gibi

aktarılmamalıdır. Yakın dönem kaynaklarında artık olayın daha kısa mesafeden gerçekleştirilmiş olabileceği üzerinde durulmaktadır. II. Mehmet'in dâhiyane fikri olarak sunulan bu gelişme, önceden düşünülmüş, hazırlıkları da büyük oranda tamamlanmıştır (Emecen, 2002: 316/321; Tansel, 1971: 73-74).

“...Oysa Fatih'in İstanbul'u fethetmesi, Konstantin'in zalim yönetimi altında ezilen, fakir Bizans halkı için âdeta kurtuluş olmuştu.” “...Bizanslı kadınlar ve çocuklar ellerindeki çiçek demetlerini padişaha vermek için âdeta yarışıyorlardı.” “Fatih'teki bu merhamet duygusu Bizans halkının gönüllerini fethetti. O, artık gönüllerin de fatihiydi.”

Bundan sonrasında Fatih Sultan Mehmet ile ilgili anekdotlara yer verilmiştir. Bunlardan bir kısmı zamanla efsaneleşmiş anlatılar şeklindedir. Bir sefer dönüşü yaşlı bir kadının Fatih'i görmek istemesi ve ona ayran sunması, kılık değiştirip pazara çıkması ve esnaf arasındaki dayanışma, Hristiyan din adamlarının kendileri için ayrı mahkeme talep etmelerine karşın Anadolu'yu gezip kadıların verdikleri kararları görünce vazgeçmeleri gibi. Bu anlatılar Fatih Sultan Mehmet'i kahramanlaştırırken, insani yanını ortaya koymaya yarayan hikâyeler olarak alınabilir. Bunları tarihsel gerçeklermiş gibi sunma, bir davranıştan yola çıkılarak her zaman öyle olduğunun düşünülmesi tehlikesini ve istisnacılığı doğurabilir. Örneğin Fatih'in yaşlı kadınla görüşmesi, onun ayranını içmesi veya âlimlerle sofraya oturması kaynaklara göre mümkün görünmemektedir. Yaptığı düzenlemelerle sarayda belli kişilerin kendisine hitap etmesine izin vermiş, vezirlerle yemek yeme uygulamasını kaldırmış, dîvân toplantılarına katılmayıp, özel bir arz odasında devlet işleriyle ilgili bilgilerin kendisine iletilmesi yolunu açmış (İnalçık, 2009: 117, Yücel ve Sevim, 1991: 94) bir sultanın yukardaki davranışları sergilemesi beklenemez.

Trabzon üzerine çıkılan seferde, Uzun Hasan tarafında gönderilen elçilik heyetinde Uzun Hasan'ın annesi de vardır. II. Mehmet, “ana” diye hitap ettiği, hürmet gösterdiği bu kadını zorlu Trabzon yolculuğunda yanında götürmüştür. Bu aslında, Uzun Hasan'ın saldırma ihtimaline karşı bir tür rehin almadır ama bu konuya hiç değinilmemiş ve görmezden gelinmiştir. Kâfir üzerine düzenlenen bu seferden dolayı

sevap kazansınlar havası yaratılmıştır. “-Ana, madem Uzun Hasan benden af diler, ben de onu affediyorum. Ancak mademki benim hizmetime gelmeyip fetih sevabından mahrum kaldı, o zaman annesi ve adamları bu sefer boyunca ordularıyla beraber kalacaklardır.” Fatihin kahramanlığına bir örnek de Boğdan seferi sırasında ormana saklanmış olan Boğdan askerlerine karşı ormana doğru sürmesi verilmiştir. Aynı davranışı Belgrat seferi sırasında da göstermiştir.

4.5.3.Bizans-Bizans halkı hakkında içerik

Bizans halkına yönelik olumsuz ifadeler çok fazla yer almamaktadır. “... Halkı fakirleşmiş, uzun süre bizlerle savaşmaktan kuvveti kırılmıştır. Yalancı şöhretinden başka bir şeyi kalmamıştır. Bizanslıların bize verdikleri zararları bilirsiniz. Bu şehri ele geçirmediğe, daima bize düşmanlık etmekten geri durmayacaklardır.” “Allah’ın izniyle bizim gücümüzün ulaştığı yere, imparatorunuzun hayalleri dahi ulaşamaz!” Bizanslıların ne tür zarar verdiği belirtilmemiş ama hep düşmanlık edeceklerine vurgu yapılmış, Osmanlı yayılmacılığına karşı Bizans’ın kendini savunma girişimleri yok sayılmıştır. İmparator küçümsenirken Osmanlılar kahramanlaştırılmışlardır. “...Bizans, Osmanlı Devleti’nin Asya ve Avrupa’daki topraklarının arasında kalan ve her türlü kötülüğün öncülüğünü yapan bir çıbanbaşı gibiydi. Bu çıbanın temizlenmesi ve yok edilmesi lazımdı. Bundan vazgeçilemezdi.”

Bizans halkının Katoliklerle birleşme fikrine karşı oldukları ve sokaklarda bu tepkilerini bağırarak dile getirdikleri belirtilmiştir. Birleşmeye karşı olanlar, bir kâğıda “Sefil Rumlar, Allah’tan ümidinizi neden kestiniz ve Frenklerin kuvvetine bel bağladınız! Bunların nesine inandınız. Kaybolacak şehirle beraber dininizi de kaybediyorsunuz.” şeklinde yazarak manastırın kapısına asmışlar, tepkilerin daha da büyümesine yol açmışlardır.

“...Halkı fakirleşmişti ve sefil bir hayat yaşıyordu. Halkın ve devletin bu durumu az sayıdaki Bizans zenginlerinin umurlarında bile değildi.” “Ancak şehir halkı fakirliği yanında aynı zamanda ahlâkî bir çöküntünün içindeydi. Surların onarımı sırasında şehri ancak bu surların koruyabileceği düşünülmeden büyük yolsuzluklar yapıyordu. İki adam, surların onarımı için halktan toplanıp kendilerine teslim

edilen paraların bir kısmını çalmıştı.” Bizans askerlerinin surların onarımında çalıştıkları ama hızlı ve şiddetli top atışları nedeniyle yeterince etkili olamadıkları anlatılmıştır. Bizans askerlerinden ziyade halkı her ne kadar Katoliklerle birleşme fikrine karşıysa da surların onarımında etkin şekilde rol oynamıştır. Halkın bu faaliyetleri görmezden gelinmiştir. İmparator, II. Mehmet’e yazdığı mektubunda şehrinin sonuna kadar savunacağını belirtmiştir. “... *Bununla beraber, şehrin kapılarını kapattım ve onu milletimin kanının son damlasına kadar savunacağım.*” İmparatorun kaçtığı, kaçarken bir Osmanlı askeri tarafından öldürüldüğüne yer verilmiştir. Bizans imparatorunun kaçıp kaçmadığı kesin değildir ve bu ifade ile imparator dolaylı yoldan korkak, zayıf olarak kabul edilmekte, saygınlığı zedelenmektedir. Tansel (1971: 98) eserinde bu konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuş, imparatorun kesin kaçtığı gibi bir açıklamada bulunmamış, ihtimaller üzerinde durmuştur.

“...Fatih’in İstanbul’u fethetmesi, Konstantin’in zalim yönetimi altında ezilen, fakir Bizans halkı için âdeta kurtuluş olmuştu.” II. Mehmet İstanbul’a girince de Bizanslı kadın ve kızlar ona çiçek vermek için yarışmıştır. Bizans’a yönelik yağmalama ve köleleştirme faaliyetlerinden hiç söz edilmediği gibi II. Mehmet’in birçok köleyi satın alıp özgürlüğünü bağışladığı üzerinde de durulmamıştır. Çünkü bu durum fetihlerin nedeni olarak verilen kutsallıkla ve Hristiyanlıkta yağmalama vardı ama bizde yoktu mantığı ile çelişecektir.

4.5.4.Şiddet- kölelik

Özellikle Bizans halkının yoksulluğu, zulüm gördüğü ve fetihle birlikte bunların sona erdiği üzerinde durulmuştur. “... *Oysa Fatih’in İstanbul’u fethetmesi, Konstantin’in zalim yönetimi altında ezilen, fakir Bizans halkı için âdeta kurtuluş olmuştu...*” İslam savaş hukukunda da var olan kılıçla ele geçirilen yerlerin yağmalanması görmezden gelinmiş ve bunun Hristiyanlara özgü olduğu vurgulanmıştır. “*Osmanlı askerleri artık şehrin her tarafını ele geçirmişti. Fatih, esirlere ve Bizans halkına iyi davranılması için emir verdi. O devirde Hristiyan devletler bir şehri ele geçirincede önce o şehri yağmalar, sonra da halkını kılıçtan geçirirdi...*” Bu durumda fetih

sonrasında şehir yağmalandı, insanlar köleleştirildi denmesi mümkün değildir. Burada oldukça hatalı bir tarihsel anlatı ve yönlendirme söz konusudur.

Savaş hali Osmanlı tarafında hiç kimseyi korkutmamaktadır, herkes Bizans'a karşı girişilen mücadeleden memnundur. Ayrıca savaşa katılanların tümünün Müslüman olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Çünkü hepsinde Hz. Muhammed'in hadisinde belirttiği asker olma amacı varmış gibi anlatılmıştır. Osmanlı ordusunda çeşitli milletlerden savaşçılar da bulunmaktadır (Bayır, 2002: 327).

Bir savaşta olması gereken korku, acı, özlem, endişe, Osmanlı tarafında savaşan askerlerde hiç yoktur. *"Hepsinin kalbi Peygamber sevgisi ile dolu bu kahramanlar, vatanları için can vermeye hazırdılar. Hepsinin kalbinde 'sıra bana gelsin, ben de şehit olayım.' arzusu vardı."* *"...Her bir nefer sadece Allah'ın adını yaymak için mücadele ettiğinin şuurundaydı. Surların üzerinden dökülen kızgın yağların altında kalıp şehit olan Osmanlı askerleri de vardı. Bunlar Allah yolunda şehit olmanın manevi lezzetini alarak, son nefesinde 'Elhamdülillah!' demeyi ihmal etmiyordu."*

Ulubatlı Hasan için *"... Bu kahraman askerin vücuduna pek çok ok isabet etmiş, dökülen kızgın yağlarla bir kolu yanmıştı."* Osmanlı askerleri oldukça korkusuz tasvir edilerek kahramanlaştırılmakta, kutsal amaç uğruna savaş vermenin doğal sonucu olarak şehitliği dilemekte, bunun için ileri atılmaktadır. Askerlerin sefer sonucu birtakım ekonomik kazanç elde etmesi, bunun için de savaşması görmezden gelinmiştir. Tarihsel gerçekliklerin yok sayılması tarihi olay ve olguların yanlış anlaşılmasına neden olacaktır. Bu yaş grubu okuyucu zihinlerine bazı kalıp yargıların yerleşmesine yol açarak, farklı bakış açılarını kabullenici yaklaşım geliştirmelerini önleyecektir. Ayrıca Bizans halkının kadın ve kızları hiçbir şey olmamış gibi davranmakta, Fatih'e çiçek sunma yarışına girmektedir.

4.5.5.Fethetme güdülleri

Kitaba göre II. Mehmet daha Manisa valisi iken Bizans'ı fethetme isteğindedir. Hocası Molla Hüsrev, özellikle Hz. Muhammed tarafından övülen bu şehrin, ataları tarafından alınmak istendiğini ve onunda bu yolda devam etmesi gerektiği

telkinlerinde bulunmuştur. *“Bizanslıların bize verdikleri zararları bilirsiniz. Bu şehri ele geçirmediğe, daima bize düşmanlık etmekten geri durmayacaklardır.”* *“...Bizans, Osmanlı Devleti'nin Asya ve Avrupa'daki topraklarının arasında kalan ve her türlü kötülüğün öncülüğünü yapan bir çıbanbaşı gibiydi. Bu çıbanın temizlenmesi ve yok edilmesi lazımdı. Bundan vazgeçilemezdi.”* *“Bu şehri ele geçirmediğe devletimizin devamı mümkün değildir. İyi bilirsiniz ki şehri alırsak, devletimizin gücü bir kat daha artacak ve bu zamana kadar alınamayan yerler de bu sayede fethedilmiş olacaktır inşallah.”* Bu ifadeler İstanbul'un alınmasının nedenlerindedir. Ama asıl neden bunları gölgede bırakan, kutsallık ithaf edilen nedendir. Hem İstanbul'un fethinde hem de diğer fetihlerde amaç o kutsallığı gerçekleştirebilmektir. Bunlara örnek olarak kitabın başından itibaren şunları verebiliriz: *“O, yolunu çizmişti. İstanbul'u fethederek Peygamberimiz Aleyhisselâti Vesselâmın övdüğü 'güzel kumandan' olmaya azmetmişti. Gerekirse bu uğurda canını verecekti.”* *“...Bu ordu, komutanından askerine kadar yüksek bir idealle doluydu. Peygamber Efendimizin vaktiyle müjdelediği fethi gerçekleştirip, 'güzel askerler' ve 'güzel komutanlar' olmakta gayeleri.”* *“...Her bir nefer sadece Allah'ın adını yaymak için mücadele ettiğinin şuurundaydı...”* *“Bizim yolumuz, Allah yoludur. Amacımız Yüce Allah'ın dinini bütün cihana yaymaktır. Yoksa kuru kavga ve toprak kazanma davası değildir. Bu zaferin neticesinde ebedî şan ve şeref sizleri beklemektedir. Bugün size son derece büyük ve güzel bir şehri hediye ediyorum. Bu âdeta bütün yeryüzünün gözbebeği olmuş bir şehirdir. Dünyanın başkenti olan bir şehri fethetmiş olmak sizin nasip olacağınız en büyük şereftir. Bu şehrin büyüklük ve saltanatı devam ettikçe sizin başarılarınız da devam edecektir.”* Son saldırı öncesi II. Mehmet ordusuna böyle hitap ermiştir. Bu hitapta İstanbul kesin ele geçirilecektir anlamı vardır. Önceden bilinen sonuç vurgulanmıştır, bu durum bugüncü bakış açısını doğurmaktadır.

İstanbul'un fethi sonrası yapılan fetihler için de durum pek farklı değildir: *“Sırbistan, Mora, Yunanistan, Arnavutluk, Amasra, Sinop, Kırım, Bosna ve daha niceleri... Her fetihle Osmanlı Devleti'nin sınırları biraz daha genişliyordu. Ancak Osmanlı'nın amacı toprak genişletmek değil, gönülleri fethetmekti. Bu fetihler, hem Osmanlıların hayır ve güveni, hem de zulümlerin sona ermesi için gerekliydi. Sultan*

Fatih'in bir tek gayesi vardı; Allah'ın yüce adını dünyanın her tarafına duyurmak..."
"Fethedilen her ülke, milyonlarca insanın İslâmiyetle tanışması demektir. Fatih, işte bu yüzden batıya yaptığı seferlere çok büyük önem veriyordu." (Bu durumda Osmanlı'nın ele geçirmiş olduğu topraklarda ki herkesin Müslüman olmuş olması gerekmez miydi?) "O, ömrünü 'Allah'ın adını dünyanın her yanına duyurmaya' adanmıştı. Sadece bu amaç için yaşamıştı ve son nefesini de bu uğurda çıktığı bir seferde veriyordu." İstanbul'un ve diğer fetihlerin nedeninde en büyük amaç din olarak verilmiştir. Osmanlı Türk aristokrasisi ile devşirme bürokrasisi arasındaki mücadelede görülmezken, II. Mehmet'in iktidarını sağlamlaştırmasında birincil konumda İstanbul'un fethinin belirleyici olacağı da yok sayılmıştır. İstanbul'un ele geçirilişini sadece dinî nedene indirgemek, diğerlerini görmezden gelmek veya geçiştirmek tarihsel yanlış anlamalara yol açacaktır. Olayların ardındaki gerçek nedenlerin görülmesini engelleyecektir. Dini unsur aslında fethin gerçek nedeni olmaktan çok harekete geçirici neden olmuştur. Savaşta yer alanların daha kararlılıkla savaşması, ölümü daha korkusuz karşılaması işlevini sağlamıştır. Bir örnek daha verecek olursak: "Fatih'in ve askerlerinin yaşadığı bu zorluğu gören Saray Hatun, Fatih'in yanına gelerek;

-Ey oğul, şu Trabzon dedikleri yer, bunca zahmete değer mi, diye sordu.

Fatih Sultan Mehmet Han'ın verdiği cevap, onun bu fetihleri niçin yaptığını ortaya koyuyordu:

-Hey Ana! Bu zahmet din yolunadır. Bizim elimizde İslâm'ın kılıcı vardır. Bu zahmete girmeseydik bize gazi demek yalan olurdu. Bu seferleri yapmazsam, yarın Allah'ın huzuruna çıktığımda mahcup olurum." Fatih böylece kahramanlaştırılmıştır. Bu kitaba göre Fatih sadece din adına faaliyette bulunmuştur. Fatih'in, İstanbul'un fethi sonrasında İstanbul'da yaptığı düzenlemeler, farklı dinlerden kişilerle tartışması, onları saraya toplaması ve çeviriler yaptırıp okuması, resmini yaptırmış olması gibi uygulamaları onun, kitabın vermeye çalıştığı gibi oldukça dindar bir padişah olmadığını, oldukça hoşgörülü olduğunu göstermektedir.

4.5.6.Yönlendirme

Tüm fetihlerin nedenlerinin öncelikli olarak dine yüklenmesi, Allah yolunda seve seve can verilmesi olgusunun sürekli işlenmiş olması bu kitapları okuyacak olan genç beyinlerin yönlendirilmesine yol açacaktır. Gelişmelerin ardındaki gerçek nedenleri görmekten uzak, her gelişmeyi din olgusuyla açıklamaya çalışan bir düşünce yapısı ortaya çıkacaktır. Ayrıca bu durum farklı görüş ve düşüncelere açık olmamak gibi bir sakıncayı da doğurabilir. Fatih Sultan Mehmet'in hoşgörüsü, diğer dinlere bakışı, resmini yaptıran bir padişah olması din faktörü çok ön plana çıkartılmadan verilebilirdi fakat verilmemiştir. Kitapta Fatih'in dinî yönünün ön plana çıkartılması ile ilgili olarak şunlar da verilebilir: *“Sultan Mehmet, bu kalenin inşaatını öyle plânlamıştı ki burçlar ve duvarlar ‘Muhammed’ ismini oluşturacak şekilde sıralanıyordu. O, Peygamberimize olan sevgisini ifade etmek için böyle bir yol seçmişti.”* *“O, ömrünü ‘Allah’ın adını dünyanın her yanına duyurmaya’ adamıştı. Sadece bu amaç için yaşamıştı ve son nefesini de bu uğurda çıktığı bir seferde veriyordu.”*

4.5.7.Gerçekçilik- efsaneler

Fatih dönemine ait olduğu ileri sürülen ve Fatih'e ithaf edilen bazı hikâyeler verilmiştir. Bunların gerçekliği konusu tam belirgin değildir. Gerçeklikleri tam belli olmasa da bazı değerlerin öğretimi için istisnai durumlar olduğu belirtilerek verilmesi uygun olabilir. Bir sefer dönüşü yaşlı bir kadının onunla görüşmesi ve onun getirdiği ayrıntı içmesi, kılık değiştirip esnafı dolaşması ve esnaf arasındaki dayanışmayı görmesi, hocası için zengin bir sofraya donatması ama hocasının bundan rahatsız olması ve Fatih'in de bundan sonra israftan kaçınması, bir bahçıvanın bahçesindeki otları denize atmasına gösterdiği tepki gibi hikâyelerdir bunlar.

4.6.Bir İstanbul Rüyası Fatih, Yaşar Beçene, Zambak Yayınları

4.6.1.Bakış açısı

Kitap, Sultan II. Murat'ın İstanbul'u ele geçirme gayesiyle başlamaktadır. Sultan Murat'ın kuşatması ve bu kuşatmayı sonuçsuz bırakan kardeşi Mustafa'nın Bizans

tarafından kışkırtılmasıyla başlayan ayaklanma ile ilk bölüm bitmektedir. “...Bizans, kendine rakip ya da tehlikeli olabilecek devletleri asla rahat bırakmazdı. Osmanlıların bir filizken büyümesi ve koca bir çınar olması elbette Bizans’ın işine gelmiyordu.” Bizans’ın Osmanlı’ya karşı hangi çarelere başvurduğu anlatılmış ve fethedilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Burada Bizans’a ait toprakları birer birer fethedip büyüyenin Osmanlı olduğu belirtilmekte ama yine de Bizans suçlu ilan edilmektedir. Osmanlı Devleti’nin tehditleri karşısında Bizans’ın varlığını tehdit eden güce karşı tedbir almaya çalışması yok sayılmaktadır.

II. Murat’ın Mora üzerine düzenlediği sefer için, “Mora’ya sefer düzenleneceği haberi bile Mora Prensi Konstantin Dragazes’in gözünü korkutmaya yetmişti. Konstantin, Osmanlı ile savaşmaya cesaret edememiş ve anlaşma istemişti.” Oysa Mora prensi doğrudan anlaşma yapmamış, öncesinde bir savaş yaşanmış, II. Murat savaşta bizzat yer almıştır. Oldukça sağlam bir hisar olan Germe’nin top ateşi ile dövülmesinin ardında genel saldırı gerçekleştirilmiştir, bundan sonra Mora Despotu anlaşma yapmıştır (Öztürk, 2002: 243). Arnavutluk seferi içinse, “İskender Bey, masum insanları katlederken gösterdiği cesareti Osmanlı ile savaşarak gösteremeyecek ve kaçacaktı!” İskender, Osmanlı ülkesinde yetişmişti ve Osmanlı’yı iyi tanıyordu. Kolay kolay Osmanlı karşısında pes etmemiş, yerini başkasına bırakıp gitmesine rağmen her defasında yeni kuvvetlerle geri dönmüş ve Osmanlı’ya karşı oldukça sıkı mücadele etmiştir. Kışın yaklaşması ve seferin çok uzaması gibi nedenlerle II. Murat barış yapmayı uygun bulmuştur (Lamartin,1991: 231). Burada Osmanlı’nın kahramanlaştırıldığı, karşındakilerin ise korkak ilan edildiği görülmektedir.

Kitabın bir yerinde Bizans’ın varlığını devam ettirme çabasında olduğu belirtilmiştir. “Aslında Bizans, çaresizlik içerisinde hamle yapmaya çalışmaktaydı.”

Yeniçeriler II. Mehmet’in ilk saltanatında ve II. Murat’ın ölümü üzerine iki defa isyan etmişler ve Karaman seferi dönüşünde de bahşiş isteğinde bulunmuşlardır. Yeniçeri isyanları, devlet adamları arasındaki rekabetin bir yansıması ve mali sıkıntılarla ilgilidir (İnalçık, 1995: 95, Öztürk, 2002: 242). Kitapta bunlara

değnilmemiş, yeniçerilerin hadlerini aştığının belirtilmesiyle yetinilmiştir. “*Sultanın geçeceği yolun iki tarafını da tutan yeniçeriler hadlerini çoktan aşmıştı. Bu ilk değildi. Sultan Mehmet’in ilk hükümdarlığı sırasında da Yeniçeriler Buçuktepe İsyanı ile haddini aşmış ve o zaman da boyunun ölçüsünü almıştı.*” II. Mehmet, Yeniçeri ağası ve yayabaşlarını görevden almış, falaka cezasına çarptırmıştır ki bu durum II. Mehmet’in otoritesini de sağlamlaştırma hareketidir. Aynı zamanda ilk taht denemesinde kendisinin tahttan indirilmesine sebep olanların gücünü kırmaya yönelik bir harekettir. Nitekim Yeniçeri Ağası Kurtçu Doğan ve yeniçeriler, Halil Paşa’ya yakındırlar. Bunlar yok sayılarak yeniçerilerin isyanı ve isyanın bastırılıp, cezalandırmaların yapıldığı üzerinde durulmuş, yeniçerilerin bir daha isyan edemez duruma geldikleri belirtilmiştir. Kaynaklara göre, Yeniçeriler her ne kadar yıldırılmışlarsa da fetihlerin çok fazla olması ve kendilerinden takatleri üstünde beklenti olması nedeniyle zaman zaman karşı koyma girişimlerinde bulunmuşlar ama şiddetle engellenmişlerdir (İnalcık, 1997: 512).

“...Böylece ülkemin Karadeniz’le bağlantısını kesmeye çalıştığını biliyorum. Şunu iyi bil ki şehrimi çepeçevre saran dünyanın en güçlü surları var. Tarih boyunca ne başka milletler ne de senin ataların surları geçebildi. Sen de hüsrana uğrayacaksın. Yine de bizler Osmanlıyla dostluktan yanayız. Bu yüzden şehzade Orhan için tahsisatı kestiğiniz halde sesimizi çıkartmadık! Sakın ha bir çılgınlık yapmayasınız. Yoksa şehzade Orhan’ı Edirne’ye gönderir ve tahtınıza geçmesi için elimden geleni yaparım! Şehrimizi alma isteğinize ne papalık ne de Latin krallıkları göz yumacaktır.” Bu sözlere göre imparator hâlâ alaycı bir tavır takınmaktan geri durmamakta, hatta Osmanlı’yı tehdit etmektedir. Böylece Bizans doğrudan suçlu duruma düşmekte, fetih için gerekçe dolaylı olarak üretilmektedir. Bu da tek taraflı bakış açısının bir başka örneğidir. Kaynaklara göre hisarın yapımı esnasında gelen elçiler hisarın inşasına engel olmak için her türlü fedakârlığı yapacaklar ve sultanı bu fikrinden döndürmeye çalışacaklardır. İmparator yine dost olarak kalmak istediğini, vergi verilmesi isteniyorsa onu da vereceğini elçileri aracılığıyla iletmiştir (İnan, 2002: 282, Yücel ve Sevim, 1991: 6-7).

“Sultan Mehmet Han, inancı gereği savaş öncesi son bir hamle daha yapmalıydı, kan dökülmemesi için. Bu nedenle Mahmut Paşa’yı göndermişti Bizans’a elçi olarak. Şehir, savaş yapılmadan kan dökülmeden teslim edilmeliydi. Bizans toprakları, İslam ülkesi olmalıydı! ...” Bu ifadeye göre elçi gönderme işi sadece dini inanışla bağdaştırılmaktadır. II. Mehmet, İstanbul’u savaş yapmadan almak istemektedir. Böyle olursa hem askeri kuvvetini korumuş olacak hem de ele geçirilen toprakların mali kaynakları zedelenmeyecektir (İnalçık, 1997: 517). Bizans’ın onurlu bir devlet olarak varlığını devam ettirme isteği de yok sayılmaktadır. Kitaba göre imparator yine alaycı bir tavır takınmış, vergi ve İstanbul dışındaki topraklarını verebileceğini bildirmiştir. *“...Tehlikeyi en az zararla geçiştirmesi gerekirdi. Yine de Osmanlı elçisiyle alay eder gibi konuşmuştu.”*

Bizans, zaman zaman oldukça aciz olarak da tasvir edilmiştir. *“Ancak Bizans hiç bu kadar aciz olmamış, hiç bu kadar zayıf düşmemişti. ...”* Bizans ya aciz ya da alaycı ve kötü gösterilerek fethe gerekçe oluşturulmaya çalışılmıştır. *“Bizans’ın savunmadan başka yapacağı bir şey yoktu. Sadece surlarda oluşan gedikleri kapatmaya çalışmaktaydılar. Surlar, böyle giderse çok rahat aşılabilirdi. Zira yoğun top atışları surların çabucak tamir edilmesine fırsat vermiyordu.”* Elli dört gün boyunca Bizans’ın kendini canla başla savunduğu görmezden gelinmiştir (Tansel, 1971: 57-62). Sultan Mehmet şehre girince Bizanslıları, gösterdikleri mukavemetten dolayı övmüştür (Yücel ve Sevim, 1991: 25). Ayrıca başlangıçta surlarda açılan gedikler çok çabuk kapatılmıştır çünkü top ısındığı için soğuması beklenmekte, atışlar o kadar yoğun olmamaktadır. Hatta II. Mehmet’in daha sık atış yapılmasını istemesi üzerine top soğumadan atış yapılırca Urban usta ile birlikte bir kısım askerler hayatını kaybetmiştir (Bayır, 2002: 330). Kitapta bu durumla ilgili çelişkiler de mevcuttur. *“...Top atışlarından hasar gören surlar kısa sürede tamir ediliyordu. Surlarda büyük gedikler oluşturulamadığı için Bizans askerleri kendilerini rahat bir şekilde savunabiliyorlardı...”*

Osmanlı tarafının hazırlıkları abartılı bir şekilde verilmiştir; *“İnşaati dört saat bile sürmemişti. Böyle bir kulenin varlığı daha önce hiçbir savaşta görülmuş değildi.”* Kaynaklarda belirtildiğine göre, II. Murat’ın İstanbul kuşatmasında surlara hücum

etmek veya surları aşmak amaçlı olarak sur yüksekliğinde tekerlekli kuleler kullanılmıştır (Öztürk, 2002: 234). İstanbul kuşatması sırasında kullanılan kulelerin nerede ve ne zaman yaptırıldığı belli değildir ve iki görüş vardır: Şehir yakınında gizlice yaptırılmış ve kuşatma sırasında birden ortaya çıkartılmıştır. Edirne’de yaptırılmış, kuşatma sırasında getirtilmiştir (Bayır, 2002: 326).

Fetih sonrası İstanbul’un yağmasından, halkın köle olarak alınmasından hiç söz edilmemiştir ki kaynaklarda bununla ilgili bilgiler mevcuttur (Pertusi,2006: 49, 90, 104,124, Tansel, 1971: 102). “...*Aman dileyenlere asla dokunmayasınız! Hele çocuklara, kadınlara, hasta ve yaşlılara asla zarar vermeyiniz! Fakat size helâl olan ganimetlerden rahatça alabilirsiniz!*” ifadesi ile durum oldukça yumuşatılmış, yok saymacılık yapılmıştır. “*Özellikle kadınlar ve çocuklar topladıkları çiçekleri Fatih’e vermek için birbirleriyle yarışıyorlardı...*” Sadece Ayasofya’nın camiye çevrildiği, diğer kiliselere dokunulmadığı belirtilmiştir. Ayasofya dışında sekiz kilisenin daha camiye- medreseye çevrildiği üzerinde durulmamış, yok sayılmıştır.

4.6.2.Liderlik bakış açısı

II. Mehmet’in birçok alanda eğitim alması, zamanın önde gelen hocalarından ders almış olması, eğitiminin sıkı tutulması doğal olarak liderlik özelliklerini pekiştirici olmuştur. Kitaba göre, daha çocukluğunda İstanbul’u fethetme isteği vardır içinde ve bu yönde çalışmalara o zamanlar başlamıştır. “*Molla Gürânî, Şehzade Mehmet’teki gelişimin ve değişimin çok iyi olduğunu görenlerdendi. Mühendislik bilimlerinde, fen bilimlerinde ve edebiyattaki gelişiminden bir hayli memnundu. Onu derslerinde olduğu kadar uzaktan da takip ediyordu.*” “...*Fakat hocası, çalışma masasının üzerindeki kâğıtlardan şehzadenin hangi derse çalıştığını çoktan anlamıştı. Zira kâğıtların tamamı Konstantinopolis’in nasıl fethedileceğini anlatmaya çalışıyordu...*”

“*Veliaht*” şeklinde başlık atılarak Manisa’ya gönderilmesi anlatılmıştır ki bugüncülük yapılmıştır. Oysa veliaht kabul edilmesi daha kesin değildir. Ağabeyi Alaaddin Çelebi de vardır. “...*Alaaddin Çelebi’nin ani vefatıyla o veliaht hâline gelmişti.*” bu bilgi ancak bölümün sonunda verilmiştir. “...*Yöneteceği memleketlerde yaşayan insanlarla daha iyi anlaşabilmek için dil eğitimine ağırlık verdi. Manisa’da*

dil eğitimi sayesinde Arapça, Farsça Latince, Sırpça, Yunanca, İbranice ve İtalyancayı rahat konuşabilecek bir seviyeye geldi.” Burada da bugüncülüğün bir örneği görülmektedir. İleride tahta geçip ülkeyi yöneteceği kesinmiş havası yaratılmıştır. Ayrıca bu kadar çok dili Manisa’ya gelir gelmez öğrenmesi mümkün değildir ki kaynaklar bildiği diller ve ne kadar bildiği konusunda farklı bilgiler vermektedir. Kitaba göre özellikle Batı dillerini öğrenme işi Manisa valiliğinin ilk döneminde gerçekleşmiştir. 1443 yılında Manisa’ya gelmiş, bir yıl sonra ise Edirne’de sultan olmuştur.

II. Murat oldukça dindar olarak gösterilmiştir. Tahtı bırakma nedeni olarak da *“...Artık ömrünü savaş meydanlarında at sırtında geçirmek istemiyordu. Devlet işlerinin yeterince ibadet yapmasına engel olduğunu düşünmekteydi. Rabbine daha çok ibadet etmeyi niyeti.”* *“Müjdeyi Hacı Bayram-ı Veli vermişti. İstanbul’un fethi Akşemseddin ile Şehzade Mehmet’e nasip olacaktı. Sultan Murat Han, buna bütün kalbiyle inanmaktaydı. Bu nedenle fethi, dünya gözüyle görmeyi arzulamaktaydı. Dünya için bir tek düşüncesi vardı o da buydu. Artık ahreti kazanmak için, ahrete yönelik yaşamalıydı.”* II. Murat zevk ve sefa düşkünüdür. Barışseverdir, savaştan nefret eden merhametli bir kişiliğe sahiptir ama gerekirse savaşmaktan kaçmaz-sonradan tövbe etmiş olma ihtimali vardır-(İnalcık, 1995: 59).Tahtı bırakmasında en önemli neden de İstanbul’da bulunan Orhan Çelebi’ye karşı II. Mehmet’in hükümdarlığını garantilemek, halka onu meşru hükümdar olarak kabul ettirmektir. Bunların dışında çok sevdiği oğlu Alaaddin’in ölümü, Balkanlarda alınan yenilgiler, özellikle uc beylerinin muhalefeti diğer etkenlerdir (İnalcık, 1995: 59-70, Afyoncu, 2010: 108, Öztürk, 2002: 241). Bunlar yok sayılarak tamamen dini bir neden ön plana çıkartılarak verilmiş ve II. Murat kutsallaştırılmıştır.

II. Mehmet’in ilk taht denemesinde devlet adamlarının durumları ile ilgili olarak *“...Fakat devlet adamları onu tam kabullenmiş görünmüyordu. Özellikle de Çandarlı Halil, yeni sultanı benimsemekte güçlük çekmekteydi...”* Buçuktepe İsyanı ve Haçlı tehlikesinin belirmesi üzerinde kısaca durulmuş ve devletin karşı karşıya olduğu tehditler karşısında II. Mehmet’in toplantı yaparak babasını ordu komutanlığına getirmek istediği verilmiştir. II. Murat, geri dönmek istemeyince, II. Mehmet bir

mektup yazmış ve onun ordunun başına geçmesini istemiştir. “...babasına kıvrak zekâsıyla öyle bir mektup daha yazmıştı ki artık Murat Han’ın hayır demesi mümkün olmadı.” II. Mehmet, burada anlatıldığı gibi tahtı kendi isteğiyle bırakmamıştır. Hatta Çandarlı’nın devlet adamları ile yaptığı toplantıda II. Murat’ın tekrar geri çağrılması kararı çıkınca, böyle bir ihtimalin varlığı önceden düşünülmeliydi şeklinde cevap vererek bu karardan memnun kalmadığını ifade etmiştir. Mektupla ilgili bilgi Osmanlı kaynaklarında yoktur. Böyle bir mektubun ancak Çandarlı tarafından yazıldığı kanaati ağır basmaktadır (Kuşat, 2013: 140). II. Mehmet kendisi ordunun başında savaşa gitmek niyetindedir ki bu da devlet adamları arasındaki rekabetin sonucudur (İnalçık, 1995: 69-104). Çandarlı ve II. Murat, onu ordunun başında savaşa bizzat gitme fikrinden zorla alıkoymuşlardır (Yücel ve Sevim, 1991: 2). Çandarlı’nın ve onu destekleyenlerin endişeleri, II. Mehmet’in destekçilerinin Çandarlı’ya karşı iktidarı ele geçirme gayretleri yok sayılarak II. Mehmet’in tehlikenin büyüklüğünü kavrayıp ona göre hareket ettiği izlenimi yaratılmıştır. Böylece, II. Mehmet kahramanlaştırılmakta, bu durum da tarihsel yanlış beyanlara yol açmaktadır.

“Şehzade Mehmet’te bitmek tükenmek bilmeyen bir enerji vardı. Saatlerce kılıç salları yine de yorulmazdı. Cesurdu ve kararlıydı. Aldığı kararlardan onu döndürmek asla mümkün olmazdı. Araştırmaya ve öğrenmeye doymazdı. Muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamayı ve onlara yardım etmeyi çok severdi.” II. Mehmet’in bu özelliklerine yapılan vurgu onun hep başarılı olacağı, bu başarının sadece ona ait olacağı, arka planda başka kimsenin etkili bir katkısının olmadığını ima etmektedir. Bu durum II. Mehmet’in tamamıyla başarılı olduğuna dair bugüncü anlayışı beraberinde getirmektedir.

“Sultan Mehmet Han, âdeta bir ibadet neşvesiyle hisarın inşasına başladı. ...Tıpkı Hazreti Peygamberin Mescid-i Nebevi’nin inşasında çalışması gibi kendisi de hisarın inşasında bir amele gibi çalışmaktaydı.” II. Mehmet’in bir davranışı onun hep böyle olduğu izlenimi vermemelidir. Bu davranışının işe ne kadar önem verdiğini ve acele ettiğini göstermesi açısından ele alınması gereklidir.

II. Mehmet gecelerini ibadetle, Kuran okumakla geçirmektedir. Peygamberin müjdesine mazhar olabilmek en büyük amacıdır ve bu hayal ona yatağını bile unutturmuştur. Burada annesi devreye girmekte, yatağını niçin kendisinin katladığını sormaktadır. *“Benim canım anacığım! Bilir misin son zamanlarda ben o yatağa hiç girmedim, giremem de! Bilesin ki İstanbul’u fethetmeden oğulcağızının gözlerine uyku haramdır.”* Fethetmede en önemli unsur olarak verilen din olgusu liderlik özelliklerinde de kendini göstermektedir. II. Mehmet’in İstanbul’u ele geçirme arzusunda din en büyük yönlendiricidir. Din olgusu ile hareket etmek ve etrafındakileri de bu şekilde harekete geçirmek onun belirleyici liderlik özelliğidir. Burada tarihsel bir yanlışlık yapılmış ve 1449 yılında vefat etmiş olan anne yaşıyormuş gibi verilmiştir.

“Daha küçük yaşlardan itibaren üzerinde çalıştığı planı nihayet tamamlayabilmişti. Geriye sadece bu topların dökümünde çalışacak ustaların bulunması kalmıştı.” *“sıradan bir top dökümcüsü Sultan Mehmet Han’ın planını uygulayamazdı.”* Top dökümünde Saruca Paşa, Mimar Muslihittin ve Urban Usta’nın çalıştığı verilmiştir. *“Üç usta üç gün üç gece çalışmış ve büyük bir top dökmeyle başarmıştı.”* Silah teknolojisi, mekanik mühendisliğine meraklı, bu konuda dersler almış ve şehzadeliğinde top dökümü ile ilgili çalışmalar yapmıştır II. Mehmet (Bayır, 2002: 326). Böylece II. Mehmet sadece bir padişah değil her alanda bilgisi olan, liderliğini her alanda ispatlamış bir padişah konumundadır ve başarılı olmaması için bir neden yok gibidir. Haliç ağzına Bizans tarafından zincir gerilmesi üzerine *“...Bizans’ın bu hamlesine karşı Sultan Mehmet Han’ın da bir cevabı olacaktı elbette.”* *“...Sultan Mehmet’in nice zamandır düşündüğü fakat kimseye söylemediği fikrini artık devlet adamlarıyla paylaşma zamanı gelmişti: Deniz yoluyla giremiyorsak biz de gemilerimizle karadan gireriz Haliç’e.”* *“Gerçekten de bu akıl almaz hadise Sultan Mehmet Han’ın planladığı gibi aynen ve başarıyla uygulanacaktı.”* Bu ve benzer ifadeler II. Mehmet’i her yönüyle ön plana çıkarmakta, benzersiz kılmakta, her şeyi kendisi yapmış gibi göstermektedir. Fakat İstanbul’un fethi ile ilgili tüm yapılanları yalnız başınaymış gibi yapmış gösterilmesi, etrafındakilerin katkılarının göz önünde bulundurulmaması yok saymacılığa ve kahramanlaştırmaya neden olmaktadır.

Donanmanın uğradığı bir başarısızlık üzerine Sultan Mehmet Baltaoğlu'nu azarlamakta, oda kendini savunmaktadır. Havanın durgun ve denizin müsait olduğu, buna rağmen kaptanın niye başarı elde edemediği sorulmaktadır. Muharebenin başlangıcında hava şartları papa donanmasına uygundur. Rüzgâr kesilince başlayan muharebede karşı tarafın donanmasındaki gemilerin yüksek bordalı olması avantajın karşı tarafta olmasına yol açmıştır. Osmanlı donanması geri çekilince karşı taraf takip etmiş, sonuç alınamayacak olunca da çekilmiştir. II. Mehmet'in emriyle muharebe yeniden başladıysa da çıkan İodostan yararlanan gemiler, Türk donanmasından kaçmayı başarmıştır. Bu durum görmezden gelinerek kaptan suçlanmaktadır. II. Mehmet'in kaptana karşı takındığı öfkeli tavır yok sayılmakta, başarı mümkünken başarısız oldu havası yaratılarak II. Mehmet'in öfkesine yenilmiş olmasının üstü kapatılmaya çalışılmaktadır. Baltaoğlu Süleyman padişah tarafından dövülmüş, hatta öldürülmesini istemiştir II. Mehmet. Devlet adamlarının araya girmesi ile Baltaoğlu'nun hayatı kurtulmuştur. *“Kaptan-ı Derya Baltaoğlu Süleyman Bey'in mülayim tavırları ve yalnızca doğruyu konuşması affedilmesini sağlamaya yetmişti.”*

Kitap ayrıca Akşemseddin'in, II. Mehmet'e bir mektup yazdığı ve yenilginin sorumlularının en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğinin bu mektupta belirtildiği bilgisine yer vermiştir. Mektubun Akşemseddin tarafından yazıldığı konusu kesin değildir. Büyük ihtimalle deniz savaşındaki bu başarısızlığın ordu üzerindeki olumsuzluğunu gidermek amacıyla divanda bulunan birisi tarafından yazıldığı düşünülmektedir (Tansel, 1971: 71).

4.6.3. Bizans- Bizans halkı hakkında içerik

“Bizans, Rumeli Hisarı yapılanı kadar oldukça rahattı.” “...Rumeli Hisarı, Bizans İmparatoru Konstantin'in bağına bir ateş düşürmüştü.” “...Bizans halkı arasında hükümdarın çaresizliği, Osmanlı'ya karşı ne yapıp ne yapamayacağı tartışılmaktaydı. Bir yanda kendi hükümdarları ve canlarından bezdirdiği icraatları; diğer yanda ise Osmanlılar ve uzaktan uzağa duydukları hoşgörölü, adil bir yönetimden halkın memnuniyeti vardı.” “Ancak Bizans hiç bu kadar aciz olmamış, hiç bu kadar zayıf düşmemiştir. Üstelik ülke ekonomik sıkıntılarla boğuşuyordu.

Bizans halkı, fakirlik ve zaruret içerisinde kıvrılmaktaydı.” “Bizans gemileri karanlığın bastırmasından da yararlanarak dört yardım gemisini Haliç’e çekmeyi başarmıştı. Bizans askerleri ve Bizans halkı sevinç çılgınlıkları atmaktaydı. Şimdilik Bizans’ın şansı yaver gitmişti. Fakat Osmanlı için henüz hiçbir şey bitmiş değildi. Son gülen elbette iyi gülecekti!” burada bugüncü bir bakış açısı söz konusudur. Bizans’ın başarısına karşı Türkler girişimde bulunacak ve başarılı olacak intibayı oluşturmaktadır. Bizans ve halkı için kitaptaki ifadeler genel olarak bu şekildedir. Bizanslıları hor görme, aşağılama yoktur. Zaman zaman imparatorun yazdığı mektuplarda ve bulunduğu isteklerde alaycı bir tavır takındığı dile getirilmiştir. “...Yoksa şehzade Orhan’ı Edirne’ye gönderir ve tahtınıza geçmesi için elimden geleni yaparım!” “Şehrimin yüzyıllardır aşulamayan surlarını kendi duvarlarınızla karıştırmış gibi konuşuyorsunuz.”

Bizans zayıf ve çaresizdir, Osmanlı adaleti sanki onları cezbetmektedir. “... Bir yanda kendi hükümdarları ve canlarından bezdirdiği icraatları; diğer yanda ise Osmanlılar ve uzaktan uzağa duydukları hoşgörülü, adil bir yönetimden halkın memnuniyeti vardı.” Fakat denizdeki savaşta elde edilen başarı, topların surlarda açtığı gediklerin çok çabuk kapatılması Bizanslıların ülkelerini savunmada etkin olduklarını göstermektedir. “...Korkudan ne yapacağını şaşırarak Bizans halkı Ayasofya Kilisesi’ne koşuyor ve Hazreti Meryem’in mukaddes tasvirini öperek rahatlamaya çalışıyordu. Yine de Bizans halkının ümidi hızla tükenmekteydi.” “...Kuşatma, beklediklerinden daha uzun sürmüştü. Savunma silahlarında sıkıntı yaşamaya başlamışlardı. Yine de cesaretlerini kaybetmek istemiyorlardı.” “Bütün bu olup bitenlere rağmen halkın bir kısmı Osmanlıyı kurtarıcı olarak görmekteydi...”

Cibali Baba adlı bir dervişin İstanbul’da olduğu ve İstanbulluları çok sevdiği ile ilgili bir hikâye anlatılmış ve Akşemseddin ona karşı dualar etmiş, sonunda Cibali Baba vefat ederek Bizanslıları yalnız bırakmıştır. Bunun sonunda da fetih gerçekleşmiştir. Bu anlatı Türk tarafının tüm girişimlerinin ve Bizans’ın tüm karşı koymalarının boşa olduğu, tüm meselenin Cibali Baba adlı derviş ile Akşemseddin’de bittiği izlenimi oluşturmaktadır.

“...Halk, olanları büyük bir korku ve endişe içerisinde izlemekteydi. Son çare olarak Ayasofya Kilisesi’ne sığınmışlardı. Kilise ve avlusu tamamen dolmuştu. Ayasofya Kilisesi o gün son ayinini yapmaktaydı...” Son cümlede yazarın bugüncü anlayışının sonucudur. Bunun son ayin olduğunu bugün bizler bilmekteyiz ama o zamanın insanları bunu bilemezler ancak tahminde bulunabilirler. Bizans halkına yönelik şiddet ve köleleştirmeden hiç söz edilmemiş, halkın olayları uzaktan öylece izlediği sanısı oluşturulmuştur. Halkın korku ve endişesi üzerinde yüzeysel olarak durulurken, şehrin savunmasında oynadıkları role değinilmemiştir. “...Sistemsiz olarak şehri savunmaya çalışan düşman, azmimiz, kararlılığımız ve inancımız karşısında kaybetmeye ve teslim olmaya mahkûmdur. Bizans saflarında savaşan Avrupalılar savaştan ziyade canlarını sevmektedirler. Bizimle yiğitçe savaşabileceklerini düşünmüyorum. Zorda kaldıklarında arkalarına bakmadan kaçıp gideceklerdir.” Bizans saflarında savaşan Venedikli Giovanni’nin yaralanınca ayrılacağı önceden öngörülmüş gibi anlatılmıştır. Nitekim birkaç sayfa sonra “Bizans saflarında savaşan Venedikli Giovanni, savaştığı bölgede mağlup olunca yenilgiyi kabul edip emrindeki askerlerle birlikte savundukları bölgeyi terk etmişti...” Oysa Giovanni, yenildiği için değil yaralandığı için savaş alanını terk etmiştir. Tansel’e göre olumsuz durumu görmüş ve çekilmiştir veya Türkler onun bulunduğu taraftan şehre girdikleri için çekilmiştir (1971: 92). Ayrıca İstanbul’da sadece Bizans halkı yaşamamaktadır. Ticaret amacıyla bölgede yerleşmiş olan Cenevizliler, Venedikliler bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre Bizans halkı şehri savunmada etkin rol oynamıştır (Bayır, 2002: 328). Bazı kaynaklara göre de halk pek savaşmamış, Frenk kâfirleri, Rumları savaşmaya zorlamıştır. Çünkü Rumlar sadece İstanbul’u kaybedecekken, bunlar tüm ticaretlerini kaybedecektir (İnalçık, 1997: 511). Bu konuda da Tansel’in eserinde ayrıntılı bilgi verilmektedir (1971: 58 vd.). Bizanslı kadın ve çocuklar Fatih’e çiçek verme yarışına girişmişlerdir ki ele geçirilen bir ülkenin halkının böyle davranması çok zordur. Bu ancak birkaç kişiyi kapsayıcı bir davranış olabilir, tüm Bizanslıları böyle düşünmek istisnacılıktır.

4.6.4.Şiddet ve kölelik

Şiddet ögesi çok fazla ön plana çıkartılmamıştır. Bir savaşta olabilecek kadarıyla, öğrencileri rahatsız etmeyecek şekilde verilmiştir. Daha çok Osmanlı tarafının gördüğü şiddet üzerinde durulmuştur. *“Osmanlı askerleri, ya surlardan atılan ok yağmuru ile ya da dökülen kızgın yağlar ile şehit olmaktadır. Şimdi de şahadet şerbetini alev alev yanan kulelerdeki askerler içmekteydi.”* *“Deniz savaşı, tüm şiddetiyle devam ediyordu. Giderek de daha kanlı hale gelmişti. Osmanlı leventleri düşman gemilerini yakmaya çalışmış fakat bunda muvaffak olamamıştı. Zırhlı Venedik askerleri kendilerini rahatça savunmaktaydı. Düşman gemilerine tırmanmaya çalışan birçok Osmanlı levendi baltayla, topuzla, ya da tokmakla yaralanıyor ya da şehit oluyordu.”* Kaptan-ı Derya’ya karşı II. Mehmet’in öfkesi gösterilmemiştir. Bizanslıların yoğun top atışından kaynaklı gürültüden dolayı korkuya kapılıp tüm kurtuluş ümitlerini kaybettikleri verilmiştir.

Son saldırı öncesi orduya yağmalama izninin verilmiş olması üzerinde hiç durulmamış yok sayılmıştır. Bizans ve Osmanlı kayıplarına yer verilmemiştir. İslam geleneğine göre kılıçla ele geçirilen bir yerin halkının köleleştirilmesi doğal kabul edilirken hiç değinilmemiştir. Kritovulas’a göre savaşta ve yağmalama esnasında ölen Rum sayısı 4000, esir ise 50000’dir. 50 binin abartılı olduğu düşünülmektedir (İnalçık, 1997: 511). Tansel (1971: 58) teslim olanların sayısını 60000 olarak vermiştir. Pertusi’nin çalışmasında bu konuda oldukça fazla içerik yer almaktadır (Pertusi, 2006: 49, 68, 90, 104, 116-117, 124-125, 131-132 vd.).

Sadece Ayasofya’nın camiye çevrildiği belirtilmiştir. Sekiz kilisenin de medreseye çevrildiği bilgisi İslam Ansiklopedisinde yer almaktadır (1997: 534). Yağmalama ve köleleştirmenin görülmemesi, Bizanslı kadın ve kızların erkeklerinin ölümüne yol açmış asker ve padişahı çiçeklerle karşılamaları şiddet ve talanın yok sayılması Türk tarafının kahramanlaştırılmasıdır. Kaynaklarda var olan bir durum böylece görmezden gelinmekte ve tarihi çarpıtma ortaya çıkmaktadır.

4.6.5.Fethetme güdüleri

Bizans'ın, büyümekte olan Osmanlı'yı kendine bir tehdit olarak gördüğü için rahat bırakmayacağı, şehzadeleri kışkırtacağı, Anadolu ve Rumeli topraklarının birleştirilmesi için İstanbul'un ele geçirilmesi gerekliliği kitabın başlangıcında verilmiştir. Bunlardan daha sonra fetih için gerekli bir güdü olarak söz edilmemiştir. Fetih için güdüleyici neden olarak “ *Elbette Osmanlı Devleti'nin bir gayesi, bir hayali vardı. Allah'ın adı ve O'nun kutsal kelamı Kur'an-ı Kerim güneşin doğup battığı uzak diyarlara, gidilebilen her yere götürülmeliydi. Yeryüzünün her tarafına İslamiyet'in sevgi ve hoşgörüyeye dayalı güzellikleri yayılmalıydı.*” II. Murat'ın çocukluğunun İstanbul üzerine yapılan konuşmaları dinleyerek geçtiği ve Hz. Muhammet'in iltifatına erişmenin en büyük hayali olduğu verilmiştir.

Hacı Bayram Veli, fethin II. Mehmet'e nasip olacağını söylemiştir. Hatta bundan dolayı da II. Mehmet'in eğitimine büyük önem verilmiştir. II. Mehmet'te bu konuda şöyle konuşurulmuştur: “*Hocam! Kendimi bildim bileli bir İstanbul sevdası taşıyım şu yüreğimde. Bu sevda, Sahabe Efendilerimizden, bu sevda şanlı atalarımızdan ve biraz da sultan babam Murat Han'dan geçmiştir bana. Yaşadığım her an İstanbul'u düşünmekteyim. Efendimizin müjdesine mazhar olmak isterim. O'nun övgüsünü kazanmış bir orduya komutanlık etmek isterim.*” II. Murat'ın tahtı bırakmasının nedeni olarak da Hacı Bayram Veli'nin kerameti gösterilmiştir: “*...Bir an evvel hocam Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin kerametinin gerçekleşmesini isterim. Bu nedenle tahtımı Şehzade Mehmet'ime bırakmayı düşünüyorum.*” II. Murat'ın tahtı bırakmasında etkili olan gelişmelerin üzerinde durulmaması nedeniyle yok saymacılık yapılmıştır. Tahtın bırakılması hakkında ileri sürülen gerekçe tarihin çarpıtılması anlamına gelmektedir. Ciddi bir devlet adamının böyle bir nedenle tahtı bırakması söz konusu olamaz. Tahtın bırakılmasının nedenlerini İnalçık ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır (1995: 57-70). “*...Biliyorsun benden sonra tahtımıza sen geçeceksin. Senden fethi gerçekleştirmeni ve Peygamber Efendimizin müjdesine mazhar olmanı beklemekteyim.*” “*Rabbimin izniyle Peygamberimizin müjdelediği gün çok yakındır. Bu uğurda ya ben İstanbul'u alırım ya da İstanbul beni!*” Fethetme nedeni olarak sadece dini faktör verilmiş başka hiçbir neden üzerinde durulmamıştır.

Bu da diğer nedenlerin yok sayılmasına yol açmıştır. Eğer neden sadece Hz. Muhammed'in hadisi ve İslam'ı yaymak olsaydı Osmanlı'nın uzandığı tüm coğrafyaların Müslüman olması gerekirdi. Diğer nedenlerin yok sayılmasıyla tarihi gerçekler çarpıtılma yoluna gidilmiştir.

4.6.6.Yönlendirme

Kitabın tamamına hâkim olan fikir İstanbul'un fethinin dini duyguların etkisiyle gerçekleştirilmesidir. Sürekli dinin gereklerinin yerine getirilmesi üzerinde durulmuş, bunun için uykusuz geceler geçirilmiştir. “...Sultan II. Murat Han, o gece sabaha kadar uyumamış, Kuran-ı Kerim okumuş ve başından fikri, dilinden zikri, gönlünden şükürü eksik etmeden Rabbinin huzurunda eğilmiştir. Onun için Rabbiyle geçireceği her vakit özeldi ve her vakit güzeldi.” II. Murat'ın eğlenceye düşkün olduğu, saz ve şarap meclislerinden hoşlandığı kaynaklarda yer almaktadır (İnalçık, 1995: 59). Ama kitap boyunca bu tür bilgilere rastlamak mümkün değildir. II. Murat 1422 İstanbul kuşatması sonrasında Bizans'a karşı babası gibi barışçı bir politika takip etmiştir. Aslında Halil Paşa'nın da hakkında rüşvet dedikoduları çıkartılmasına neden olan barışçı politikası II. Murat'ın politikasıdır (İnalçık, 1995: 82). II. Mehmet'te aynı şekilde yoğun dini duygularla yaşayan bir padişah olarak verilmiştir. “...Kendisine hâl ve tavır olarak Peygamber Efendimizi örnek almaktaydı. Bu yüzden ışıltılı çehresini simsiyah bir sakal süslerken sarığını da başından hiç eksik etmemiştir.” “...Zira hayalleri vardı hiçbir şeye değişmeyeceği kadar büyük ve kutsal. Peygamber Efendimizin müjdesi vardı ve babasına söz vermişti; İstanbul'u bir gün mutlaka fethedecekti...”

Tarihi olayların ardındaki gerçeklerin bu şekilde belli bir ideolojiye göre yönlendirilmeye çalışılması tarihin çarpıtılmasına, genç beyinlerde ilerde silinmesi zor olacak yanlış anlamalara, bilimsel olmayan bir bakış açısıyla tarihe bakmalarına neden olacaktır. Tarih öğretiminin amaçlarından biri de şüpheli ve eleştirel düşünmeyi öğretmek, günümüz sorunlarıyla daha rahat baş etmeyi sağlamaktır (Dinç, t.y.: 1432). Olayların dini duygular için içine katılarak verilmesi kutsallaştırmayı beraberinde getirmekte, etkin kişiler yüceltilmekte ve onlara

dokunulmazlık atfedilmektedir. Onların hataları, insana özgü bir takım tutum ve davranışları, eleştiri süzgecinden geçirilmeden reddedilmekte, kabullenilmemektedir.

Kendisinin farklı din ve toplumdaki bilim adamları ile olan ilişkilerinden, çok kültürlülüğünden, Roma ve Batı tarihlerini okuduğundan, Hıristiyanlık dinini tanımaya çalışmasından, Venedikli ressamın resmini yaptırmış olmasından bahsedilmemiştir. Lamartine (1991: 286) göre Osmanlı padişahları içinde en az inanç sahibi olan padişah II. Mehmet. İsteklerine ulaşabilmek için Hıristiyanlara hoşgörü ile davranırken, Türkmenlere karşı tutucu bir tavır takınmıştır.

4.6.7. Gerçekçilik- efsaneler

II. Mehmet'in, Akşemseddinle birlikte İstanbul'u fethedeceği müjdesinin Hacı Bayram Veli tarafından II. Murat'a bildirilmesi efsanelerden birisidir. *"...Siz, İstanbul'u belki alamadınız ama bilin ki alınmasına vesile olacaksınız. Sebep olan yapan gibidir. Bu kutsal fetih, Küçük Şehzadeniz Mehmet ile bizim talebemiz Akşemseddin'e nasip olacaktır!"* II. Murat, kitaba göre tahtı oğluna bundan dolayı bırakmıştır ki oğlu İstanbul'u fethedecek o da bunu görecektir. *"...Şu dünya saltanatı zerre miktar gözümde yoktur. Fakat İstanbul'un fethi için bin canım olsa gözümü kırpmadan verirdim. Bunu sizler de çok iyi bilmektesiniz. Bir an evvel hocam Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin kerametinin gerçekleşmesini isterim. Bu nedenle tahtımı Şehzade Mehmet'ime bırakmayı düşünüyorum."*

II. Mehmet'in ilk saltanatında Haçlı tehlikesine karşı II. Murat'a yazdığı öne sürülen mektup vardır. *"Düşman topraklarımızı çiğnemek ister. Eğer sultan iseniz lütfen geliniz ve ordunuzun başına geçiniz. Şayet sultan ben isem size emrediyorum, ordumuzun başına geçiniz!"* Bu içerikte bir mektubun II. Mehmet tarafından yazılamayacağı belirtilmekte (Kuşat, 2013: 140), hatta böyle bir mektubun bulunmadığı ileri sürülmektedir (Afyoncu, 2010: 109).

Kılık değiştirip Edirne'de esnafı dolaşması, esnafın hâl ve tavırlarına şahit olmak istemesi olarak verilmiştir. Bu kitapta kumaş vb. satan esnafı dolaşmaktadır ve dört ayrı dükkâna girip çıkmıştır. Dukas, II. Mehmet'in bu şekilde kılık değiştirip şehri

dolaştığını, birisinin kendisini tanınması halinde ise hemen oracıkta onu katlettiğini belirtmektedir (Pertusi, 2006: 83). Başkent esnafının bu şekilde davranışı tüm ülke esnafını temsil eden bir davranış olarak görülürse istisnacılık ortaya çıkar. “...*Böyle bir halkım olduğu için Rabbime ne kadar şükretsem azdır. Arkamda böyle bir halka sahip olduktan sonra hiçbir zaman sırtımız yere gelmeyecektir. Allah'ın izni olursa değil İstanbul'u, dünyayı bile fethedebilirim!*”

Kuşatma esnasında meydana gelen bazı doğa olayları her iki taraftan da fethetme olarak yorumlanmış, Osmanlı tarafını sevindirirken, Bizans tarafını ümitsizliğe sevk etmiştir. “Yirmi altı mayısta sabahın erken saatlerinde Konstantinopolis semalarını kalın bir sis tabakası kaplamıştı. Aslında hava durgundu, yaprak dahi kıvılcıkmıyordu ama sis, bütün gün kalkmamıştı.” Dolunay şeklindeki Ay'ın ışığını kaybedip küçülmesi, Ayasofya tepesinde parlayan ışık gibi olaylar verilmiştir.

Cibali Baba adında bir dervişin fethin önündeki en büyük engel olması hikâyesi kitapta yer almaktadır. Osmanlı her türlü hazırlığı yapıp kuşatmayı başlatmış olmasına rağmen sonucun bir türlü alınamamasına, kuşatmanın uzamasına bir bahane olabilir bu hikâye. Çünkü kuşatmanın uzaması askeri huzursuz etmeye başlamıştır. Bizans halkı her ne kadar bir takım sıkıntılarla boğuşuyor olsa da şehrini iyi savunmuştur, surlarını onarmıştır, Haliç'in ağzını kapatmıştır, Grejuva ateşini etkili olarak kullanmıştır, altı aylık zahiresini depolamıştır, silah yığınağı yapmıştır, dışarıdan da alabildiğince yardımcı kuvvet almıştır, onları çökerten maneviyatları olmuştur (Tansel, 1971: 61-62). “*Akşemseddin'de fethin gerçekleşmeme sebebini merak ediyordu. Sultan Mehmet Han'a hemen cevap vermedi. Önce bir mana âleminde seyahat etmesi gerekirdi. Seccadesini serdi, hacet namazı kılıp, Rabbine dua dua yalvardı. Kalp gözü açık olan Akşemseddin mana âleminde fethin önündeki engeli bulmuştu; Cibâli Baba!*” *Eyüp El- Ensari'nin kabrinin bulunması için de “Sultanım! Rabbimin lütfü! Meğer seccademizi Eyüp El –Ensari Hazretleri'nin kabrinin tam üzerine sermişiz. Emir buyursanız da burası kazılsa!”* Bunlardan başka Ulubatlı Hasan anlatısı da yer almaktadır kitapta.

4.7.Tarihte Geleceğin İzleri:1 Sultandım Fatih Oldum, Yusuf DURSUN, Nar Yayınları

Kitap, Fatih Sultan Mehmet'in geçmişe bir yolculuğu olarak kurgulanmış ve onun ağzından olaylar verilmiş olduğu için bugüncü anlayış kitabın tümüne hâkim durumdadır. Kitapta tarihi olayların sıralanışında da hatalar yer almaktadır.

4.7.1.Bakış açısı

İstanbul'un fethedilme nedeni bu kitaba göre de Hz. Muhammed'in hadisine nail olabilmektir. Bunun dışındaki nedenler ki asıl nedenlerdir, yok sayılmıştır. İstanbul'un fethi tamamıyla Osmanlı/Türk tarafının başarısı üzerinden ve bugüncü anlayışla verilmiştir “...Zihnimde tek bir şey var: Bizans'ın insanlarda huzur bırakmayan, çürümüş düzeni son bulmalı; Konstantiniyye, bizim adaletli kollarımız arasında yerini almalı.” Bu Osmanlı'nın düşüncesidir, aynı düşüncenin Bizans için geçerli olması mümkün değildir. Bizans'ı ele geçirmenin zor olacağı vurgulanmış ve “...Bütün bu zorluklar, sıradan bir milleti ve sıradan bir komutanı korkutabilir. Ama bizi asla! Bizde korkacak göz mü var? Bizanslılar da, imparatorları Konstantin de bizim şahin bakışlarımızla karşılaşmadılar daha. Hele dur, hele dur; onun da sırası gelecek.” Bizans'a karşı bir böbürlenme söz konusudur. Bugüncü anlayış burada kendini göstermektedir. Bizans'a karşı başarılı olunacağı bellidir. Bizans niçin ve kimlerde huzur bırakmamaktadır, kime göre çürümüş bir düzen vardır? Bunlar açık olarak verilmemiştir. Sadece Osmanlı/Türk tarafı kendince adaletli bulduğu düzenini yaymayı istemektedir.

Rumeli Hisarı'nın yapımı üzerine Bizans'tan elçiler gelmiştir. “...Her birinin korkudan beti benzi atmış elçiler... Hisarın yapımını durdurmalymışım. Anladım ki daha şimdiden korku sarmış Bizans'ı.” “-Şimdiki Osmanlı padişahı, Allah'ın izniyle azim ve kararlılıkta eşi benzeri bulunmayan bir kahramandır.” Ayrıca, sultan Mehmet elçilere, imparatorlarının hayalinin dahi onun gücüne erişemeyeceği, şehrin kendilerinin olacağını söylemiş ya şehrin teslimi ya savaş demiştir. Osmanlı padişahı yüceltilirken karşı taraf küçümsenmekte, korkaklıkla itham edilmektedir. Burada Bizans kendine yönelik bir tehdit hissetmiş ve doğal olarak kendini garantiye almaya

çalışmakta, varlığını sürdürmek için çabalamaktadır. Bugüncü anlayışı padişahın kendinden bu kadar emin olmasında görmek mümkündür. Şehir kesinlikle alınacaktır, bu durum kaçınılmazdır.

Çandarlı Halil Paşa'nın, padişah aleyhinde bazı hareketleri olduğu belirtilmiş ama bunların neler olduğu ve neden kaynaklandığı bildirilmemiştir. Kuşatma öncesi yapılan toplantıda ise padişah İstanbul'u fethetme niyetini açıklayıp devlet ileri gelenlerinin fikirlerini almak istemiştir. Bir grubun padişah'tan yana tavır takındığı, bir kısmının ise Çandarlı başta olmak üzere karşı çıktığı anlatılmıştır. Karşı çıkış nedeni olarak da zorluk ve başarısızlığın yol açacağı itibar kaybıdır. “ *Onlar, şehri almanın çok zor olduğunu söylüyor; bir başarısızlığın, devletin itibarını sarsacağını düşünüyorlardı. Bu yüzden böyle bir teşebbüse girişmek istemiyorlardı. Toplantının sonunda: - Konstantiniye'nin fethi benim elimden olacaksa, aşılmaz denilen surları saf demirden bile olsa gazabımın ateşiyle mum gibi eritirim inşallah, diye kükredim. Bu tavrim çok etkili oldu. Buna karşı çıkanlar bile beni desteklemek zorunda kaldı.*” Oysa Çandarlı'nın başını çektiği bir grup ile II. Mehmet'in etrafındaki grubun iktidar çatışması vardır ve bu çatışma görmezden gelinmiş, II. Mehmet'in kararlılığı ile fetih kararı kesinleşmiştir.

Bizanslılarda yardım bulma arayışına girişmişler ve Katolik Kilisesi ile birleşme düşüncesi nedeniyle ayrılıklar ortaya çıkmıştır. Burada da Osmanlı adaleti, hoşgörüsü devreye girmektedir: “...İşte biz, bunun için çıkmıştık bu kutlu sefere; bize ihtiyacı olan beldelere huzur getirmek için.” ifadesi ile fetih hareketi için gayet insancıl bir gerekçe ortaya konmaktadır. Fethin ardındaki ekonomik, siyasi, sosyal nedenler yok sayılmaktadır. Bizanslılardan bazıları Katoliklerle birleşme fikrine karşı İstanbul'da kardinal külâhı yerine Türk sarığı görmeyi tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. İmparatorun, tüm karşı çıkmalara rağmen bu birleşmeyi kabul ettiği ve savunma hazırlıklarına başladığı belirtilmektedir. Bizanslılar her ne kadar memnun olmasalar da topraklarını savunmaktan geri kalmamışlardır.

“... Bunların ataları da böyleydi, sıkıştıkları zaman Haliç'e zincir çekerlerdi.” Bizans'ın kendini savunma amaçlı girişimde bulunma hakkı yok sayılmıştır.

“Görelim bakalım bu zincir bizi durdurabilecek miydi?” ifadesi bugüncü anlayışın bir sonucudur. Bizans, ne kadar hazırlık yaparsa yapsın Osmanlı karşısında kaybetmeye mahkûm gibidir. Hatta sadece Bizans değil, her kim olursa kaybedecektir. *“...Kim durabilirdi bu kuvvetin karşısında? Hangi düşmanda vardı bu güç? Azim dersen bizdeydi, cesaret dersen bizdeydi, inanç dersen bizdeydi; ilim ve teknik dersen yine bizdeydi. Öyleyse gerçekten kim durabilirdi karşımızda?”* Burada Osmanlı tarafının gücü, cesareti, inancı övülmekte, karşı tarafın ise bunlardan yoksun olduğu ima edilmektedir. Bizans topraklarını boşuna savunmaktadır, Türk tarafı onlardan çok üstündür. Kaçınılmaz sonlarını görememekteler. *“...Hem sayımız hem tekniğimiz hem de inancımız bakımından onlardan üstündük. Şehri beyhude yere savunuyorlardı.”* Bizans’a elçiler gönderilmiştir ki kan dökülmesin. Bizans’tan gayet doğal bir istekte bulunmaktadır sanki. Bizans’ın teslim olmayı reddetmesi az da olsa övülmüştür. *“... Ne diyelim, düşmanın bile mert olması, yiğitliğin şanındandır. Bakalım yiğitlikleri ne vakte kadar sürecek?”* Bizans ileri gelenleri, imparatorun şehri teslim etmesini istemiş ama imparator bu öneriyi kabul etmemiştir. İmparatorun bu davranışı da övülmüştür. *“... ama bu yiğit komutan bu teklifi şiddetle reddetmiş. Dedim ya severim böyle insanları.”* Son hücum öncesi şehrin yağmalanması izninin verildiğinden, şehrin ele geçirilmesinden sonra yaşananlardan hiç söz edilmeyerek yok saymacılık yapılmıştır. Fatih bu izni istemeyerek de olsa vermiştir, hiç vermemiş gibi göstermek veya çok basitmiş gibi yüzeysel geçmek tarihsel yanlış anlamalara neden olacaktır.

“Sonra, kumandanlarıma dönerek halka hiçbir fenalık yapılmamasını, bu emre uymayanların cezalandırılacağını söyledim. Bizanslılar, beklemedikleri bu davranış karşısında yeniden ayaklarına kapandılar.” (bu konuda da farklı görüşler vardır Aydın, 2013:155). Bizans kızları çiçeklerle karşılamıştır Osmanlı’yı. Burada istisnacılık vardır. Böyle bir davranışın tüm Bizanslıları temsil etmesi beklenilemez.

“...Koca mabet, bakımsızlıktan neredeyse çürümeye terk edilmişti. Duvarlarını süsleyen ‘ikonalar’(İsa, Meryem ve azizlerin resimleri) yasaklanmıştı. ...Ta ki biz gelene kadar!” Bu anlatıma göre sanki Ayasofya Ortodoks Kilisesi olarak kalmış, ikonalar serbest bırakılmıştır. Hıristiyanlığa ait olup, Müslümanlarca

hoşgörülme yenilerin ortadan kaldırılmasını istemiştir Fatih (Tansel, 1971: 105). Haçlar ortadan kaldırılmış, azizlere ait tasvirler dışarı çıkartılmış, kubbedeki renkli mozayıklar sökülme ye çalışılmıştır. Bunun üzerine padişah müdahale etmiş ve bunların üzerlerinin alçıyla kapatılmasını istemiştir (Lamartin, 1991: 267). Ayasofya dışında kiliselerin camiye çevrilmediğinden söz edilmiştir. 8 adet kilise (İnalcık, 1997: 534) cami ya da medreseye çevrilmiştir.

“...Bu övülmüş belde artık Hristiyanların değil, Osmanlı'nın şahsında Müslümanların başkenti olmalıydı. Öyle yaptık. Artık başkentimiz Edirne değil İstanbul'du.” İstanbul'un başkent olması 1457 yılından itibaren, fetihten hemen sonra değil. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u tam anlamıyla Müslüman bir şehir yapmaya çalışmamıştır. Daha kozmopolit bir şehir yaratma niyetiyle hareket etmiştir (Aydın, 2013: 171-186). İstanbul'a insanların zorlama olmaksızın geldiği havası vardır. *“...Allah'ın izniyle her dinden ve milletten insanlar, idareimiz altındaki bu şehirde huzur ve güven içinde yaşamak için akın akın şehre geliyordu.”* Anadolu'nun çeşitli yörelerinden Türkler buraya sürgün yoluyla getirilmiş, yerini yurdunu bırakmak istemeyenlere yönelik şiddet kullanılmıştır (İnalcık, 1997: 519-520).

Bundan sonraki fetih hareketlerinden kısaca söz edilmiştir: *“Ancak bir sıkıntı vardı. Avrupalı devletlerin kışkırtmalarıyla Karamanoğulları, Memlüklüler ve Karakoyunlular bize karşı büyüklük sevdasına düştüler. Sadece İsfendiyaroğulları bize saygıda kusur etmedi ve zamanı gelince bize tâbi oldu.”* Bu ifade İsfendiyaroğullarının kendiliğinden tâbi olması anlamı taşımaktadır. İsfendiyaroğulları ile savaş yapılmadığı, onların bağlılığı kabul ettiği doğrudur. Burada Fatih Sultan Mehmet'in çok övülen özelliklerinden biri devreye girmiştir. *“Yapacağım işlerden sakalımın bir teli dahi haberdar olsa onu yolar atarım.”* Amaç açıklanmadan bölgeye üç sefer aynı mevsimde yapılmış ve İsfendiyaroğlu'na da Trabzon seferine yardımcı kuvvet göndermesi için haber gönderilmiştir. O da oğlu komutasında kuvvet göndermiş ama oğlu tutuklanmış ve İsfendiyar Bey'den Sinop'u teslim etmesi istenmiştir. Bu gelişmeler sonucu Sinop, savaşı Osmanlı eline

geçmiştir (Yücel ve Sevim, 1991: 47). Karakoyunlular yerine Akkoyunlular olması gerekmektedir.

4.7.2.Liderlik bakış açısı

Eğitiminden, hocaları Molla Gürani ve Akşemseddin'den bahsedilmiştir. Hocalarıyla olan ilişkilerinin daha sonrasında da çok mükemmel olduğu vurgusu göze çarpmaktadır. Kaynaklarda yer aldığına göre pek öyle olmamıştır. Molla Gürani, kazaskerliğinde, bazı atamaları sadrazamdan bağımsız yapmaya kalkıştığı için istifaya zorlanmıştır (İnalçık, 1997: 512). Akşemseddin ile ilgili olarak da Aydın (2013; 240), Fatih'in İstanbul'un fethini kimsenin yardımı olmadan gerçekleştirdiğini ileri sürmesinden dolayı ondan uzaklaşmış ve Göynük'e yerleşmiş olduğunu belirtmektedir.

II. Mehmet'in diğer kardeşleri yok sayılıp doğrudan tahtın varisi ilan edilmiştir. Ahmet ile Alaaddin Ali adlı ağabeylerinin II. Murat tarafından çok sevildiği ve tahtın varisinin büyük ihtimalle Alaaddin Ali olduğu bilinmektedir. Ahmet'in ve ardından Alaaddin Ali'nin bilinmeyen bir nedenle ölümü sonrası veliahtlık II. Mehmet'in olacaktır. İlk saltanat denemesinde karşılaşmış olduğu sıkıntılar onda İstanbul'un fethi fikrini kuvvetli bir şekilde oluşturmuştur (Kuşat, 2003: 137 vd.). Özellikle ilk saltanat denemesinde karşılaştığı buhranların kişiliğinin oluşumuna etkisi üzerinde durulmamaktadır. Yüzeysel şekilde geçirilmesi veya yok sayılması tarihsel kişilikleri güdüleyen faktörlerin doğuştan getirildiği fikrini uyandırabilir. Onlar çok özel insanlardır ve tarihi onlar yapabilir ancak, düşüncesinin oluşumu kaçınılmaz olarak kendini gösterebilir.

İlk saltanat deneyimi sırasında Haçlı kuvvetlerinin harekete geçmesi üzerine kitapta şu ifade yer almıştır: *"...Yapacak tek bir şey vardı: Babamı göreve davet etmek! Bir mektup yazdım kendisine. Boyumdan büyük sözler ettim bu mektupta:"* *"Eğer padişah biz isek, gelip orduların başına geçiniz; yok, siz iseniz gelip devleti müdafaa ediniz!"* Mektup üzerine II. Murat hemen gelmiş, ordunun başına geçmiş, bir zafer elde etmiş ve dönmüştür. II. Mehmet bu savaşa kendisi gitmeye niyetlidir ama devlet adamlarından bazılarının II. Murat'ı tercih etmesini kabullenmek zorunda kalmıştır.

“... Daha küçük olduğumu ileri sürerek beni bu savaşa götürmediler. Bu olay, çocuk da olsam, padişah ruhumda derin izler bıraktı. ...” Böyle bir mektubun varlığı bilinmemekte, eğer gerçekten yazılmışsa da II. Mehmet’in yazmadığı üzerinde durulmaktadır (Afyoncu, 2010: 109).

“Padişahlığının, babamın vefatından sonraki ilk günleri... Zihnimde tek bir şey var: Bizans’ın insanlarda huzur bırakmayan, çürümüş düzeni son bulmalı; ...” “Önce, Bizans’a dışarıdan gelebilecek yardımların önünü kesmeliyim, diye düşündüm. ...” Kitaba göre, tahta geçer geçmez aklındaki fethi gerçekleştirmek için harekete geçecek, bunun için sürekli emirler verecektir. Fetih fikrinin ardındaki gerçekler verilmemiş, fetih fikriyle büyüyen II. Mehmet tüm hazırlıkları önceden yapmış ve tahta gerçek anlamıyla oturunca hemen işe başlamıştır. Her şey onun kararlılığı ve öncesinde sahip olduğu fetih fikrine bağlı olarak gerçekleşmiş, başkalarının katkısı olmamış gibidir. Onun azmi ve liderliğine yapılan vurgu kahramanlaştırmaya işaret etmektedir. Devlet adamlarının kaygıları, askerlerin üstün gayretleri görülmemiş veya tarihsel olarak dahil edilmemiştir. “Şimdiki Osmanlı padişahı, Allah’ın izniyle azim ve kararlılıkta eşi benzeri bulunmayan bir kahramandır.” “Ya ben İstanbul’u alırım; ya İstanbul beni!” “Konstantiniyye’nin fethi benim elimden olacaksa, aşılmaz denilen surları saf demirden bile olsa gazabımın ateşiyle mum gibi eritirim inşallah, diye kükredim.” “...Altımdaki asil hayvan niyetimi anlamış gibi önce şaha kalkmış, sonra ağzından köpükler saçsa bir atılmıştı ki dalgaların içine, o kadar olur. Sanki ikimiz bir bütün olmuştuk. Çevremizdeki her şey varlığını yitirmişti. Bu hareketimle dostta, düşmana, dağa, taşta, kurda, kuşa ve dahi benim komutanlarımla Bizanslılara kır atımla ben, tek başımıza bile kalsak Konstantiniyye’yi alabileceğimizi göstermiştik.”

“...Donanmamızın Haliç’e girişi böylece engellenmişti. Biz ise böyle eli kolu bağlı oturacak insanlardan değildik. Öyleyse iyi düşünmeli, bir karara varmalı ve kararımızı derhal uygulamalıydık. Ancak son ana kadar kararımızdan kimsenin haberi olmamalıydı.” Kitaba göre, padişah gemileri karadan yürütme fikrini o sırada bulmuş, kimseye açıklama yapmamış son anda düşüncesini belirtmiş ve hazırlıklar ona göre yapılmıştır. “Akşam karanlığında vezirlerim arkamda, ben önlerinde,

atlarımıza atlayıp doludizgin Haliç'in son bulduğu civarı dolaştık. En uygun bir yerde atımı durdurdum. Etrafı bir daha gözden geçirdim. Sahilde sıralanan Türk donanmasını seyrettim. Ve elimle toprağı işaret ettim. – Burası! Kimse bir şey anlamadı bu sözden. Tekrar atıma atlardım. Vezirlerimle beraber çevrede kısa bir inceleme daha yaptım. Ve kararlı bir şekilde dedim ki: - En uygun yol, bu yoldur!”

II. Mehmet'in İtalyan ressam Bellini'ye resmini yaptırttığı, şairliği yüzeysel geçilmiş ve şiirlerinden çok kısa örnekler verilmiştir. İlim adamlarının İstanbul'a davet edildiğinden, medreseler, külliyeler ve kütüphaneler açıldığından, İstanbul'un gelişmesi için imar faaliyetlerinin yürütüldüğü, çeşitli yerlerden sanatkârlar getirtilip, şehrin şenlendirildiği üzerinde kısaca durulmuştur. *“Ey koca Fatih, diyorum kendi kendime. Dünyanın onca sıkıntısı arasında hangi milletten olursa olsun şairleri, bestekârları, ressamı toplar, onlarla sanat sohbetleri yapardın. İnsan ruhunun bu şekilde huzur bulacağını düşünürdün. İtalyan ressam Bellini'ye yaptırdığın portreyi ne kadar da beğenmiştin. ...”* *“Şiir da yazardın ve şiirlerinde Avnî mahlasını kullanırdın. ...”*

4.7.3. Bizans- Bizans halkı hakkında içerik

“Padişahlığının, babamın vefatından sonraki ilk günleri... Zihnimde tek bir şey var: Bizans'ın insanda huzur bırakmayan, çürümüş düzeni son bulmalı; Konstantiniyye, bizim adaletli kollarımız arasında yerini almalı.” *“...Bizans İmparatoru Konstantin, bana elçiler gönderdi. Her birinin korkudan beti benzi atmış elçiler...”* *“Nasıl da bir gidişleri vardı elçilerin; boyunları bükük, omuzları çökük... Gelecek günleri şimdiden görüyor gibiydiler.”* Türk tarafı oldukça cesur, korkusuz, her türlü zorluğu rahatlıkla aşabilecek yapıdadır. Bizans tarafı ise oldukça ürkek, başarısız olmaya mahkûm, kaçınılmaz sonlarını bildikleri halde çaresizce çabalayan durumda anlatılmıştır. Bugüncülük kendini daha fazla göstermektedir, çünkü Bizans'ın sonu bellidir.

Özellikle Osmanlı padişahı kararlılıkta eşi, benzeri olmayan bir kahramandır. Amaç Bizans'ı içinde bulunduğu sapkınlık batağından kurtarmaktır. *“...Bakınız, Konstantiniyye beldesi sanki cennetten bir köşe olduğu halde, bizim yaşadığımız bu devirde, bir cadı kazanı gibi fokur fokur kaynamaktadır. Âdeta bir küfür ve sapkınlık*

batağına saplanmıştı. Niyetim, bu beldeyi içinde bulunduğu bu aşağılık durumdan çekip çıkarmaktır.” Bizans ve halkı ile ilgili bunlardan daha olumsuz ifadelere yer verilmemiştir. İmparatorun ülkesini canla başla savunmasına iki yerde değinilmiş ve olumlu bulunmuştur. Ama yine de Türk tarafının üstünlüğü vurgulanmadan geçilmemiştir. “... *Ne diyelim, düşmanın bile mert olması, yiğitliğin şanıdır. Bakalım yiğitlikleri ne vakte kadar sürecek?*” “*Bizanslılar büyük bir telaş ve korkuyla Ayasofya’ya doğru kaçıyorlar. İmparatorları Konstantin, bu hengâmede ayaklar altında eziliyor. Doğrusu bu cesur düşmanla teke tek vuruşmak isterdim.*” Bu arada imparatorun ülkesini sonuna kadar savunma kararlılığı da övülmüştür.

Fetihten sonra Bizanslı kızların Fatih’i ellerinde çiçeklerle karşılaşması, Ayasofya’ya sığınmış olanlara can güvenliğinin sağlanmış olması, kumandanlarına, halka fenalık yapılmaması için emir vermesi gibi gelişmelerden bahsedilmiştir. Çiçeklerle karşılaşması oldukça iyimser bir hava yaratılmaya çalışıldığını gösterir. Emecen’in belirttiği gibi bunlar halka mal olmuş hikâyelerdir, bu şekilde kabul etmek gerekir (2003: 49) ama gerçekmiş gibi de yansıtmak istisnacılığa yol açmaktadır. Ayasofya’ya sığınmış olan halk ile ilgili de kaynaklar farklılık arz etmektedir. Francis (1992: 100) ve Pertusi’nin eserine göre Ayasofya’daki idoller kırılmış, orada bulunanlar esir edilmiş, Ayasofya’ya sığınanlar Türkler tarafından öldürülmüştür (2006: 129, 117, 104). Ama Tansel (1971: 103), Yücel ve Sevim (1991: 25) ile Emecen (2002: 319) ise kitapta geçtiği gibi vermişlerdir. “*Ortalık biraz sakinleşince Patrik’e dedim ki: Ayağa kalk. Ben, Sultan Mehmed; sana ve arkadaşlarına ve dahi bütün halka söylüyorum ki bugünden itibaren hayatınız ve hürriyetiniz konusunda benden korkmayınız. Sonra, kumandanlarıma dönerek halka hiçbir fenalık yapılmamasını, bu emre uymayanların cezalandırılacağını söyledim. Bizanslılar, beklemedikleri bu davranış karşısında yeniden ayaklarına kapandılar.*”

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u ele geçirdiğinde Patrik Greguvar İtalya’ya kaçmış olduğu için bir patrik yoktur. Kiliselerin birleştirilmesi meselesi nedeniyle de bu makam uzun zamandır açık durumdadır. Zamanla İstanbul’un nüfusu azalmaya başlayınca Fatih bunun nedeni olarak Rumların ruhanî bir liderlerinin olmamasından

kaynaklandığını öğrenmiştir. Fatih, eskiden olduğu gibi bir lider seçilmesini istemiş, halk ve din adamları Gennadios'u patrik seçmişlerdir (Uzunçarşılı, 1975; 158).

“Böylece Bizans'ın çağ dışı kalmış düzeni yıkılmıştı.” Kime göre çağ dışı kalmış bir düzendir? Bizanslı Notaras ve oğullarının öldürülmesini (Aydın, 2013: 173), imparatorun ailesini Mora'ya kaçıranların bulunup öldürülmesini (Yücel ve Sevim,1991: 26), imparator soyundan gelenlerin yönetmekte olduğu Mora, Trabzon gibi yerlerin yöneticilerinin ortadan kaldırılmasını (Tansel, 1971: 18) tarih araştırmacıları bilir ama bu kitapları okuyanlar bilmezler. Ayrıca Fatih birçok Rum esirin fidyesini ödemiş ve serbest kalmalarını sağlamıştır. Ortodoks Patrikliğini yerinde bırakmış, patrikliğe atadığı Gennadios'a devlet ileri gelenlerini eşlik ettirmiş, iltifatlarda bulunmuş, Rum mahalleleri kurdurtmuş, Hıristiyanlıkla ilgili sohbetlerde bulunmuştur (Tansel, 1971: 107) ama bunlarda yok sayılmış, bahsedilmemiştir.

4.7.4.Şiddet ve kölelik

Yağmalama ve talandan hiçbir suretle söz edilmemiştir. Küçük yaş grubu çocukların çok fazla rahatsız olmayacağı şekilde, bir savaş durumunda görülebilecek şekilde şiddet öğelerine değinilmiştir. Ama 3 günlük şiddet ve yağmalama olaylarına yer verilmeyerek yok saymacılık yapılmıştır. Bizans imparatoru elindeki 260 Türk esirini öldürtüp cesetlerini surlardan aşağı attırmıştır. Buna karşılık Sultan Mehmet ise İstanbul'a girdiğinde intikam almadı denmiştir ki- kırk Rum askeri yapılan köprüyü yıkmaya çalıştıkları için öldürülmüşlerdir- ve bu olay Fatih'in hâlâ direnmeye devam eden Giritlileri övmesiyle birleştirilip verilmiştir. *“Giritlileri öldürmeyin, esir de almayın. İzin verin, memleketlerine dönsünler, dedim. Bu manzarayı seyreden bir Rum'un şu sözleri bir gerçeği ne güzel anlatıyordu: -Kahrol Bizans; imparator elindeki Türk esirlerini vicdansız kasaplar gibi doğrayıp surlardan aşağı atarken, intikam alması gereken padişah, kendine karşı silah çekenleri affediyor. Herhalde zavallı imparatorumuzun ve bizim, Ayasofya'dan çıkıp gelerek bizi Türklerden kurtarmasını beklediğimiz melek, bu padişah olmalı.”*

“...Allah'ın izniyle her dinden ve milletten insanlar, idareimiz altındaki bu şehirde huzur ve güven içinde yaşamak için akın akın şehre geliyordu.” Başkent yapılması

düşünülen şehrin canlandırılması için Anadolu ve Rumeli'den sürgün yoluyla nüfus yerleştirilmesi uygulaması başlatılmıştır. Fakat yerini yurdunu bırakmak istemeyenlerden dolayı tam olarak uygulanamamıştır. Hatta Fatih, Bursa'da sert tedbirlere başvurmuştur. Ele geçirilen yerlerin halklarından özellikle tüccar ve san'atkâr olanların bir kısmı düzenli olarak İstanbul'a sürgün edilmişlerdir. Daha önce İstanbul'da yaşayıp Anadolu ve Rumeli'ye yerleşmiş olan halkın zorla İstanbul'a getirtilmesini de istemiştir (İnalçık, 1997: 520).

Cenevizlilerin, Osmanlı yanında oldukları ve fetihten sonra da Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirdikleri anlatılmıştır. *“İstanbul'un fethini takip eden günlerde Galata'da oturan Cenevizliler ve diğer halk, kendiliklerinden gelerek bize tâbi olmak istediklerini bildirdiler. Cenevizliler, kuşatma sırasında bize güçlük çıkarmadıkları gibi yanımızda yer almışlardı. Bu yüzden onlara sevgimiz vardı...”* Cenevizliler kuşatma sırasında ikili oynamışlardır. İstanbul'un fethi Cenevizlileri çok endişelendirmiş, Fatih'e elçi heyeti göndermişler ama Fatih bunlara yüz vermeyince özellikle tüccar kesim şehirden ayrılmıştır. Tüm Cenevizlilerin şehirden ayrılması tehlikesi belirince Fatih kendilerine bazı haklar tanımıştır (Tansel, 1971: 109-110). Yani şehrin şenlendirilmesi, canlandırılması öyle kolaylıkla olmamış, gerektiğinde zor ve şiddete başvurulmak zorunda kalınmıştır ki genel olarak bunlar üzerinde durulmamış, yok sayılmıştır.

4.7.5.Fethetme güdülleri

İstanbul'un fethi dini motiflerle bezenmiş olarak verilmiş, diğer nedenler üzerinde durulmamıştır. Konstantiniyye'nin fethinin kundaktaki II. Mehmet'e nasip olacağı Hacı Bayram Veli tarafından bildiriliyor II. Murat'a. O da tahtını oğluna bırakarak bu fethi görme arzusuna kapılıyor. *“Üstelik benim, diğer şehzadelerden bir farkım vardı. Zekiydim, ataktım, gözü pektim. Bu yüzden olacak, çocukluğumdan itibaren önüme bir tek hedef kondu: Konstantiniyye! Onunla yatar, onunla kalkar oldum. Yüzüm oraya dönüktü, tahta kılıçlarım orayı gösteriyordu.”* II. Murat'ın altı oğlunun dördüncüsü II. Mehmet'tir. II. Murat oğullarından Ahmet ile Alaaddin Ali'ye daha fazla ilgi gösterirken II. Mehmet'e o kadar şans vermemektedir. Babasının gözüne girme isteğinin davranışlarına yön vermiş olma ihtimali bulunmaktadır (Kuşat, 2003:

137). Kardeşlerinin erken ölümleri II. Mehmet'i öne çıkarmıştır. Osmanlı'da tahta çıkma konusunda belli bir kuralın olmaması tüm şehzadelere eşit oranda tahta çıkma hakkı tanımaktadır (Kurtaran, 2014: 762). Bu nedenle sadece II. Mehmet değil tüm şehzadelerin yetiştirilmesine ayrı bir özen gösterilmiş olmalıdır ki bu durum yok sayılmış.

“Nasıl ki Efendimiz, Mekke'nin fethini gördüyse, inşallah bu zavallı Sultan Mehmed de Konstantiniyye'nin fethini görür, bu fethi Fahr-i Kainat'a hediye eder; bu sayede kapısına yüz sürmeye, belki, hak kazanır.” Fethin görünürdeki nedeni olarak Osmanlı askerleri ile Bizanslı çobanlar arasındaki kavga ve imparatorun şehirdeki Türkleri tutuklatması verilmiştir. *“... Sonradan öğrendiğimize göre, Bizanslılar, savaşın gerçek sebebi olarak hisarın yapımını göstermişler. Evet, asıl gerçek buydu ve ne yazık ki onların bu gerçeği değiştirecek kudretleri yoktu.”* *“... Niyetim, bu beldeyi içinde bulunduğu bu aşağılık durumdan çekip çıkarmaktır. Bu önemli işi halletmeden başka hiçbir işe girişmeyeceğim...”* Bütün bunlar, İstanbul'un fethinin ardında yatan diğer nedenlerin yok sayıldığını göstermektedir.

4.7.6.Yönlendirme

Kitaba göre İstanbul'un fethinin dayanağı dindir. II. Murat, İstanbul'un fethinin oğlu tarafından gerçekleştirileceğini öğrenmiş ve tahtı da bu yüzden bırakmıştır. *“Ayasofya Cami Kalmalı”* başlığı altında verilen bölüm tamamen yönlendirme amacına hizmet etmektedir. Çünkü yazar yazdıklarının sonucu olarak okuyucularının belli görüş ve düşünceleri benimsemesi amacını gütmektedir. Fetihten sonra Ayasofya camiye çevrilmiş ve vakıf haline getirilmiştir. *“İstedik ki Ayasofya, dünya durdukça Müslümanların gönül huzuruyla ibadet edecekleri bir cami olarak varlığını sürdürsün. Ama bu dünyada çok şeyin değiştiğini veya değiştirildiğini biliyordum. Ayasofya'nın da başına böyle bir şey gelmesin diye, vakfın sahibi olarak 'Ayasofya Camii Vakıf Senedi' nin sonuna bir not eklettim...”* Burada günümüz anlayışı ile olaya yaklaşılmış, Ayasofya'nın müzeye çevrilmiş olmasından duyulan memnuniyetsizliğe üstü kapalı vurgu yapılmıştır. Fatih, ilerde buranın müzeye çevrileceğini biliyormuş, ona göre karar almış gibi bir ifade söz konusudur. Fatih

Sultan Mehmet, Ayasofya ismini dahi değiştirmemiş, ikonaların üstüne kapattırmakla yetinmiştir.

Fethedilen gayrimüslim ülkelerin en büyük kiliselerinin fethin göstergesi olarak camiye çevrilmesi normaldir. Bu yapının tekrar cami haline getirilmesi insanlığın ortak mirası haline gelmiş, iki dinin de sembollerine sahip bir yapının yok edilmesine neden olacaktır. İnsanlığa hoşgörüyü, farklı kültürlerin bir arada var olabileceği anlayışını göstermesinin sembolü olarak Ayasofya'nın önemli bir kültür mirası olduğu, varlığını bu şekilde devam ettirmesinin evrensel değerleri yaşatma ve benimsemede etkili olacağı düşünölmeli, kitaplar aracılığıyla öğrencilerin beyinlerine bunların yerleştirilmemesine dikkat edilmelidir.

4.7.7.Gerçekçilik- efsaneler

Hacı Bayram Veli, II. Mehmet kundaktayken onun İstanbul'un fatihi olacağını söylüyor. Hacı Bayram Veli, II. Mehmet doğmadan vefat etmiştir. Eyüp el Ensari'nin kabrinin bulunması, II. Mehmet'in kılık değiştirip alış veriş yapmak için üç ayrı dükkâna, esnaf tarafından yönlendirilmesi, Macar elçilerinin gelmesinin ardından tedirgin olan padişahın Ahmet Paşa adlı sohbet arkadaşını Akşemseddin'e göndermesi ve onun da hücumun ne zaman, nereden, nasıl yapılması gerektiğiyle birlikte fethin gerçekteleceği müjdesini vermesi, Ulubatlı Hasanla ilgili anlatı, Bizanslı kadın ve kızların padişahı çiçeklerle karşılması hatta çiçekleri Akşemseddin'e vermeleri, hapiste bulunan keşişin İstanbul ile ilgili söyledikleri, son olarak da Fatih'in yaptırttığı medreseye sınavsız alınmaması gibi anlatılar fetihle ilgili efsanelerden başlıcalarıdır. Bu tür anlatılar, maneviyatı yükseltmek, bazı değerleri öğretmek, anlatımı daha da kuvvetlendirmek açısından etkili olabilir. Fakat bunların gerçekteymiş gibi sunulmaması gerekir. Olayın büyüklüğünü anlatmak için zamanla halk arasında oluşan bu tür menkıbeler doğaldır. Bunları bilimsel tarih içinde yeri olmayan hikâyeler olduğu belirtilmelidir. Yoksa tarihi gerçekteğin yerini alma olasılığı ortaya çıkar.

4.8.Fatih Sultan Mehmet Çağlar Sultanı, Şaban Çibir, Parola Yayınları

4.8.1.Bakış açısı

Osmanlı fetihleri, Türk tarafının haklılığı çerçevesinde, dini yaymak, hak ve hukuk götürmek amaçlı olarak verilmiştir. Tek taraflı bakış açısına örnek olarak şunlar gösterilebilir; “...*Düşmanlar etrafımızı sarmışlar. Daha doğrusu kendi milletlerinin etrafını sarmışlar. Onlara İslamiyet’i anlatmamıza mani oluyorlar. Asıl zararları kendilerine ve halklarına... Ne emrederseniz öyle yapalım.*” “- *Bak Mehmet'im, dedi. Esas sevileri ahrete saklayalım. Şimdi çalışma zamanı. Şayet babana böyle yüz verirse saraydan çıkmaz olur. Ama onu bekleyen nice insanlar var. Dinini öğrenmek isteyen nice bizden ve yabancı olan çocuklar var.*” Bu ifadeler, Osmanlı fetihlerinin İslam dinini yayıp, insanları doğruluğa sevk etmek amacıyla yapıldığı izlenimi uyandırılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin, Avrupa yönünde ilerlemesinin başka nedenleri üzerinde durulmayıp sadece dinin öne çıkartılması diğer nedenlerin yok sayılmasına yol açmaktadır.

Alâeddin Ali Çelebi'nin Rafizîler tarafından öldürüldüğü ileri sürülmüş ve şöyle bir çıkarımda bulunulmuştur, “*Daha önceki padişahlar zamanında da şehzadeler meselesi olarak tarihe geçen hadiseler de Bizans ve Avrupalı devletlerin işbirlikçisi bu gibi bölücü ve yıkıcı gruplar tarafından organize edilmişti. Alâeddin Ali kendisini götürmekte olan kalabalık Hurufî ve Rafizî sürüsüne karşı uzun müddet savaşmış bütün muhafızlarıyla birlikte kendisi de şehit olmuştu. Onun vefatı üzerine Şehzade Mehmet tek veliaht durumuna geldi.*” Yine bu grupların Manisa'da II. Mehmet'in kaldığı sarayı bastıkları ve II. Mehmet'in onlara karşı cesurca savaştığı anlatılmıştır. Kaynaklara göre Alâeddin Ali'nin ölüm nedeni çok açık değildir. Çandarlı ve II. Murat için veliaht odur. II. Mehmet ile iktidara gelmek isteyen devşirmelerin onu ve oğullarını ortadan kaldırdığı düşünülmektedir. II. Murat, bu oğlunu daha fazla sevmektedir ve vasiyetinde onun yanına gömülmeyi, başka da kimsenin yanlarına gömülmemesini istemiştir (İnalçık, 1995: 60). Bazı kaynaklara göre II. Mehmet ilk saltanatı sırasında, Hurufilerle yakın ilişki kurmuş ve onların öğretilerine ilgi duymuştur. Onun bu eğilimi ulema ve devlet adamlarınca hoşgörülmez ve Hurufilere bir oyun oynanarak dinsizlikleri anlaşılır ve yakılarak ortadan kaldırılırlar (Aydın,

2013: 32-33). Tüm bunlar görmezden gelinerek olayın bu şekilde uydurulması tarihi olayların çarpıtılması tehlikesine yol açmaktadır.

“Bizans imparatorları, asırlar boyu Osmanlı hanedanına mensup şehzadeleri kaçırmak, bu şehzadeler etrafında bazı fitne- fesat toplulukları oluşturup isyan ettirerek Osmanlı Devleti’ni içten yıkmaya çalışmıştı. Yüzyıllardır bu emeline ulaşamasa da Osmanlı’nın bayraktarlığını yapan Türk Milleti’ni büyük zararlara uğratmıştı.” Bizans ile Osmanlı Devleti’nin hiç iyi ilişkileri olmamış gibi bir yargıda bulunulmuştur. Osmanlı Devleti’nin kuruluşu aşamasında Bizans taht kavgalarıyla çalkalanmaktadır ve rakipler sürekli etraflarından yardım elde etmektedirler. Bu taht kavgalarında Bizans’a Osmanlılar gerektiğçe yardım etmişler ve yardımların karşılığında en fazla çıkar elde edenler de Osmanlılar olmuştur. Bizans’tan gelin alınması suretiyle de akrabalık bağları kurulmuştur. Bunun dışında Osmanlı sarayında da Bizans İmparatorluğu’ndan rehin olarak bulunan prensler vardır (Uzunçarşılı, 1972: 139 ve devamı). Ayrıca Bizans, şehzadeleri kaçırmamakta, sancak beyliği görevinde bulunan şehzadeleri veya rehin olarak Bizans sarayına gönderilenleri bir fırsatını bulunca ayaklanmaya teşvik etmektedir.

“Fatih Sultan Mehmet Han, kimseye bir şey hissettirmeden küffara yeniden haber gönderip; Ya Müslüman olun kardeş olalım veya teslim olun haraç alalım, dediyse de Bizans yönetimi onun bu teklifini de dikkate almamıştı. Fatih başka çare göremeyince ordusuna hücum emri verdi.” Bizans, her görüşmede vergi vermeyi kabul etmekteydi zaten. II. Murat zamanında da her yıl 30.000 duka vergi vermeyi kabul etmişti (Uzunçarşılı, 1972: 150). II. Mehmet’in amacı İstanbul’u kesin olarak ele geçirmektir, Bizans’ın Müslüman olup olmaması çok önemli değildir. Çünkü kendi iktidarının geleceği kesin olarak bu büyük fetih hareketine bağlıdır (İnalçık, 1995: 111). Emecen’in belirttiği gibi (2002: 316) elçi gönderme ve teklifte bulunma sadece formaliteden ibarettir.

“Gülünç Teklifler ve Tehditler” başlığı atılarak, Macar elçisinin teklif ve tehditlerinin Osmanlı karargâhında oluşturduğu rahatsızlık görülmek istenmemiştir. *“Diğer taraftan durumun tehlikeli bir hâl aldığına gören Bizans imparatoru bir kısım*

adamlarıyla kaçarken, yolda Osmanlı askerlerine rastladı. Aralarında kavga başladı. Osmanlı askerleri imparatoru tanımışlar, teslim olmasını söylemişler, olmayınca da onlarla savaşmak zorunda kalmışlardı. Sonunda iki taraftan da zayıf verildi ama Bizans İmparatoru da gereken cevabı aldı; öldürüldü.” İmparatorun ölümü ile ilgili olarak kaynaklar çok farklı bilgiler vermektedir. Burada doğrudan imparatorun kaçmakta olduğu ve Türk askerlerince tanındığı verilmiştir. Ama onu öldüren asker büyük ihtimalle onu tanımıyordu, çünkü üzerinde asker elbiseleri bulunmaktaydı. Fetihden sonra II. Mehmet, imparatoru aratmış, çorabında bulunan imparatorluk işaretinden o olduğu anlaşılmıştır.

Yağmalama ve köleleştirmeden hiç söz edilmemiş, yok sayılmış, Bizans halkı bu fetihden çok mutlu olmuş yollara dökülmüştür. “...Yollar insan seliydi. Bu muhteşem komutanı, bu muhteşem orduyu görmek için bütün Bizans halkı yollara dizilmiş; haklı olarak bu komutanı ve ordusunu alkışlıyorlardı.” Ülkelerini ele geçirip, bir kısmını köle olarak alanlara karşı halkın böyle sevgi gösterisinde bulunması akılcı değildir. Eğer bu insanlar fethi bu kadar çok istiyordular niçin uygun bir zamanda surların kapılarını açıp Türkleri kolayca şehre almadılar? Yağmalama izninin verilmiş olması tarihi bir gerçek iken hiç olmamış gibi göstermeye çalışmak, okuyucuların galip gelenlerin gözüyle olayları görmesine, yönlendirilmelerine yol açmaktadır. Ayasofya’ya sığınanlara da çok iyi davranılmış, padişah onlara yiyecek içecek verdirtmiş, hatta zehirli olma ihtimaline karşı önce kendisi bunları tatmıştır. Oysa Ayasofya’da bulunanlar içinden askerler istedikleri kadar esir almışlardır, Fatih gelene dek oldukça tahribatta bulunulmuştur (Uzunçarşılı, 1972: 490, Lamartin, 1991: 267).

“Hemen o gün, adil Osmanlı kadıları ve âlicenap Osmanlı askerleri, fakir fukarayı tespit ettiler. Kimse aç ve açıkta bırakılmadı. Yanlılıkla öldürülen Cenevizlilere diyetleri verildi... Herkes dininde serbest bırakıldı. Din ve vicdan hürriyetini ruhuna nakşeden Türkler kimseye bu konuda baskı uygulamadı.” Bu ifadeler fethin ne kadar insancıl sonuçlar doğurduğunu, yaşanan savaşın hiçbir olumsuz yanının olmadığını vurgulamaktadır. Cenevizliler fetih boyunca ikili oynamışlardır ve II. Mehmet onlar üzerine yürümeği düşünürken ona müracaatla affedilmelerini istemişlerdir. II.

Mehmet başlangıçta oralı olmamış ama şehri terk etme ihtimalleri üzerine onlarla anlaşmıştır (Tansel, 1971: 109-110).

Fetih ile Orta Çağ'ın kapanıp Yeni Çağ'ın başladığı bildirilmiştir. Bu durumu Türk tarafı bu şekilde değerlendirmektedir. Fatih'in, kiliselerin camiye çevrilmeyeceği güvencesi vermesi abartılı bir anlatımdır. Ayasofya dışında bazı kiliselerde cami veya medreseye çevrilmiştir. *“Dünyada bir sembol ve simge hâline gelen Konstantiniyye bundan böyle İslâmbol(İstanbul)olarak anılmaya başladı. İstanbul tamir ve imar edildi. Anadolu ve Rumeli'den Müslüman Türkler göçürülerek buralara yerleştirildi...”* İstanbul ismi burada belirtildiği gibi İslambol'dan gelmemektedir. Kelimenin kökeni Rumca ve “şehre doğru” “Stinpolis”nin bozulmuş halidir (WEB, 7). İnalçık (2009: 125)'a göre Fatih, İstanbul'u dünyanın siyasi, ekonomik merkezlerinden biri, bir metropol haline getirmek, nüfusunu artırmak, imar etmek ve kalkındırmak çabasında olmuştur. Fetih sonrasında dağılan nüfusu toplatmaya çalışmıştır. Sadece Müslüman nüfus getirtmemiş, Foça'dan, Argos'tan, Trabzon'dan, Mora'dan, Midilli ve Agraboz'dan, vb. birçok yerden şehre Rum, İtalyan, Yahudi nüfusu getirip yerleştirmiştir. Almanya ve İtalya'dan Yahudilerin gelmesini teşvik etmiştir. Şehrin etrafına savaş esirleri yerleştirilerek, 100 kadar köy canlandırılmıştır. Saltanatının sonuna kadar sürgün yoluyla nüfusu artırma politikasını uygulamıştır.

Balkanlar ve Anadolu'da yapılan fetihler üzerinde durulmuş, hepsinde de Osmanlı'nın haklılığı ön planda tutulmuştur. Osmanlı'nın yayılmacı siyaseti karşısında varlıklarını devam ettirme çabaları ihanet veya tehlike olarak görülmüştür. İsfendiyaroğlu İsmail Bey'in, beyliğini karşı koymadan Osmanlı'ya teslim etmesi örnek bir davranış olarak verilmiş, ancak öncesinde İsmail Bey'e oynanan oyun ile oğlunun rehin alındığı üzerinde durulmamıştır. Trabzon seferine gidilirken, Akkoyunlulara karşı tedbir amaçlı olarak Uzun Hasan'ın annesinin bir çeşit rehin olarak götürüldüğünden söz edilmemiştir. Fetih sonrasında Çandarlı'nın tasfiyesi, Notaras ve oğullarının ortadan kaldırılması, imparatorun ailesini kaçırınların tespit edilip öldürülmesi, birçok Venedikli asilin öldürülmesi gibi olaylar üzerinde durulmamıştır.

4.8.2.Liderlik bakış açısı

II. Mehmet, iyi yetiştirilmesine büyük özen gösterilen, birçok dil öğrenen, İslam terbiyesi alan bir padişahdır. Fatih, Bellini adlı bir İtalyan ressama resmini yaptırmış, kendisi çizimler yapmış, Hıristiyanlığı, Hıristiyan bir din adamından öğrenmeye çalışmış, Roma ve batı tarihleri okumuş, Floransalı, Cenevizli, Raguzalı müsteşarlarla çalışmış, Yunan felsefesine ait eserleri okumuş, hayalindeki başkent için kültürel yönden gelişmiş Rumlara ihtiyacı olduğu için onlara haklar tanımış bir padişahdır. Bunlar üzerinde durulmamış, Fatih'in dinsel kimliği ve aldığı dini eğitime daha yoğun vurgu yapılmıştır. Bu durum okuyucularda tekli bakış açısıyla olaylara bakma ve yönlendirmeyi getirebilir. Aydın'ın belirttiğine göre bütün zamanların en laik, taassuptan en uzak olan padişahıdır (2013: 244). Bir defa Arapça ve Farsçaya çevrilmiş felsefî eserler okuduğu ve Bellini'ye resmini yaptırttığından, şairliğinden çok kısa olarak bahsedilmiştir. *"...Ayrıca Anconalı Giriaco'dan batı tarihini okudu."* *"...Devrin en büyük ulemalarından birisiydi ve yedi yabancı dil bilirdi. Âlim, şair ve sanatkârları sık sık toplar ve onlarla sohbet etmekten çok hoşlanırdı. İlginç ve bilinmedik konular hakkında makaleler yazdırır ve bunları incelerdi... Fatih Sultan Mehmet, gayet soğukkanlı ve cesurdu. Eşsiz bir komutan ve idareciydi... Fatih Sultan Mehmet okumayı çok severdi. Farsça ve Arapçaya çevrilmiş olan felsefî eserler okurdu."*

"Yapacağı işlerle ilgili olarak en yakınlarına bile hiçbir şey söylemezdi." *"Sırrıma sakalımın tek telinin vâkıf olduğunu bilsem, hepsini yolar, atardım"* sözü kitabın hemen her yerinde olur olmaz kullanılmıştır. Bu söze istinaden İsfendiyar Beyliği'nin, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun kolayca ele geçirildiği belirtilmiştir. *"...Eğer böyle yapmasa, Uzun Hasan'ın anasının da bulunduğu elçileri sarp dağlardan beraberinde Trabzon'a götürmese, onlarla konuştuktan sonra Uzun Hasan'ın yanına gönderseydi, Trabzon imparatorunun müttefiki olan Uzun Hasan'dan ona yardıma gelecek birçok Türk kanı dökülecekti. Oysa bu mükemmel diplomatik duruş sayesinde bir tane bile Türk'ün burnu kanamadan koskoca imparatorluk ele geçirilmişti."* Uzun Hasan'dan gelen elçilik heyetinden bir kişi geri

gönderilmiş, diğerlerinin sefer dönüşü bırakılacağı bildirilmiş, Uzun Hasan'ın annesi ve diğerleri rehin alınarak, Trabzon seferine zorunlu olarak katılmışlardır.

Kitapta, İstanbul'un fethi gibi büyük bir fetih hareketinde devlet adamlarının veya askerinin gayreti görmezden gelinmiş ve âlimler, dervişler, ulema sürekli Fatih'in yanındaymış ve İstanbul'un fethi onlar sayesinde gerçekleşmiş gibi verilmiştir. *"Sultan II. Mehmet şehrin en zayıf kısmı olduğunu hocası Akşemseddin hazretlerinin talimatından anladığı Topkapı- Edirnekapı arasındaki surları günlerce süren top ateşiyle tahrip ettirmişti..."* Kuşatma hazırlıkları başladığında II. Mehmet, ordu ileri gelenleriyle birlikte uzaktan Bizans surlarını incelemiş, casuslarının da verdiği bilgilere dayanarak surların zayıf taraflarını belirlemiştir (Bayır, 2002: 330).

"... Padişah Sultan Mehmet Han evliya ve ulemayı yanına davet etti. Her hareketinde onlarla istişare edip, ona göre karar veriyordu." "Ubeydullah-ı Ahrar Hazretlerinin ismi geçince, çadırın içi adeta gündüz gibi oldu. Nurdan, göz gözü görmüyordu. Bir süre Akşemseddin ve Fatih Sultan Mehmet Han oldukları yerde öylece kalakaldılar." "Akşemseddin Hazretlerine fetihten sonra; 'Nasıl gelecekte haber verip İstanbul'un fethedileceğini ve zamanını söyledin? dediler. O da kardeşim Hızır(aleyhisselâm) ile birlikte şehrin fethinin ne zaman olduğunu ledünni ilminden istifade ederek öğrenmiştik. Kale fethedilince, Hızır aleyhisselâmı gördüm. Fethedilen burçlardan birinin üstünde, ayaklarını sarkıtmuş oturuyordu" diye cevap verdi.' Manevi unsurlar, fethi gerçekleştirmede, askere şevk vermesi için kullanılmıştır. Fakat bunların tarihsel gerçekliklerin önüne geçmemesine dikkat edilmelidir.

Fetihlerinde azimli, cesur, soğukkanlılığı ile hep en önde yer almıştır. Kitap, onun bu özelliklerini sürekli olarak vurgulamıştır ki bunlar kaynaklarda da belirtilen özellikleridir. Kitaba göre bütün sorunların, sıkıntıların üstesinden gelen Fatih'tir, her şeyi düşünen, planlayan, uygulamaya koyandır. Etrafındaki âlimler dışında devlet adamı olarak ancak birkaç kişinin varlığından söz edilmiştir. Onu yönlendiren, uyaran, yol gösteren, cesaretlendiren hep din adamı ve âlimlerdir. Onların kerameti ile hareket etmektedir. *"...O bir garip dediğiniz derviş bu milletin, bu devletin başıdır. Sizler zaferlere nasıl ulaştığımızı sanıyorsunuz? Onların duaları olmasa*

bizler bir adım atamayız...” Kitabı okuyan bir öğrenci Fatih’in etrafında asker ve devlet adamı olmadığı kanaatine kapılabilir.

Ağabeyi Alaeddin Ali’den bir defa söz edilmiş, II. Murat’ın varisinin o olduğundan bahsedilmemiştir. II. Mehmet’in sultanlığı, İstanbul’u fethedeceği kesinmiş gibi hareket edildiği için bugüncülük yapılmıştır. II. Murat bir sefer dönüşünde çocuğunun doğmak üzere olduğu haberini alıyor ve “...*İnşallah İstanbul’un fatihi doğmak üzeredir...*” diyor. II. Mehmet tahta geçtiğinde ortaya çıkan gruplaşmalar ve bunların II. Mehmet’in İstanbul’u fethetme isteğini nasıl kamçıladığı ortaya konmamıştır.

İlk taht denemesinde Haçlı tehlikesi belirince hemen II. Murat’ın çağrılmasının uygun olduğunu hocası Akşemseddin’e bildiriyor. Oysa II. Mehmet, ilk sultanlık denemesinde tahtı bırakmak bir yana, ordunun başında savaşa gitmek azmindedir ve bu düşüncesinden zor alıkonulmuştur. Babasına yazdığı mektup verilmiştir ki mektubun onun tarafından yazılmış olmasının kesinliği de yoktur. Rafizî veya Hurufî denen grubun II. Mehmet’i ortadan kaldırmaya çalıştığı üzerinde durulmuş ama bu olayın ne zaman, nerede olduğu net olarak ortaya konmamıştır. Oysa II. Mehmet’in ilk sultanlığında Hurufîlerle iyi ilişki içinde olduğu bazı kaynaklarda yer almaktadır. Bundan söz edilmesi bir tarafa konu tamamıyla saptırılmıştır. Kitaba göre Hurufîler Manisa’da sarayı basmış, II. Mehmet’te askerlerle birlikte çatışmaya katılmış, böylece bu grup ortadan kaldırılmıştır.

Rumeli Hisarı’nın inşasında amele gibi çalıştığı yazılmıştır. Belki örnek olma amaçlı böyle bir davranışta bulunmuştur ama bu davranışı önemli bir istisna olarak alınabilir. Fatih tüm hayatı boyunca bu şekilde davranış sergilemiş değildir. İnşaatın çabuk bitmesi için her burcun yapımını paşalara vermesi ve bir rekabet ortamı yaratması liderliğini daha iyi yansıtmaktadır. Yağ ile makinelerin soğutulması, havan topları, ilk raylı sistemin mucidi, bir gecede yüz bin kişi tarafından Haliç üzerine köprü kurulmasının mucidi olarak II. Mehmet verilmiştir. Bunlar sadece II. Mehmet tarafından planlanmış, başka kimsenin katkısı olmamış gibi sunulmuştur. Bu durumda belirgin liderlik özelliklerine sahip olanların tarihi olayları

şekillendirebileceği algısı oluşması ihtimali büyüktür. Böylece sıradan insanların tarihi olaylara katkısı daha önemsiz görünmektedir. Tarihi olayların oluşumunda siyasi ve sosyal çeşitliliğin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Bickford, 2013).

Gemilerin karadan yürütülmesini planlarken hocası Akşemseddin onun ne planladığını anlamış, keşfe ikisi gitmiştir. II. Mehmet hocasına planın işe yarayıp yaramayacağını sorması üzerine hocası “Hem de ne işe yarar, göreceksin. Dünya durdukça ve döndükçe bu olay konuşulacaktır.” demiş ve bugüncü anlayış kendini göstermiştir. Çünkü sonucun ne olacağı onlar için daha belli değildir, ama sonuç kesinmiş gibi bir hava yaratılmıştır. Gemilerin karadan yürütülmesi olayı için kaynaklar hazırlıkların daha önceden başlamış olduğunu belirtmektedir (Bayır, 2002: 330). Birkaç satır sonra ve ileriki sayfalarda ise gemilerin karadan yürütülmesini kendisinden başka bilen olmadığını bilgisi verilmiştir.

Yağmalama izninden söz edilmeyişi, onun halka çok iyi davranmış olması, halka verilen yiyecekleri zehirli olup olmadığını kontrol için kendisinin tatması, farklı dinden olanlara din ve vicdan hürriyeti tanımış olması, ardındaki asıl nedenler olmadan verildiği için kahramanlaştırmaya yol açmaktadır. “Osmanlılarda Roketi İlk Defa Fatih Kullandı” başlığı altında verilen bölümde Fatih’in çeşitli maddelerden yumurtaya benzer bir roket yaptırtıp kullandığından söz edilmiştir. Kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

4.8.3. Bizans- Bizans halkı hakkında içerik

“Sultan Mehmet Han sadece şehzadeler meselesinden dolayı değil, Bizans’ın bu dünyanın bu bölgesinde daimi bir fitne ve çıbanbaşı olarak kalmasını ve insanlığa zarar vermesini artık bir cihan devleti olan Osmanlı padişahı olarak kabullenemiyordu.” Osmanlı Devleti’nin bir cihan devleti olarak adlandırılması ancak İstanbul’un fethinden sonra kabul edilen bir durumdur. Burada Bizans’ı ortadan kaldırmaya bir gerekçe de sunulmaktadır.

“Sultan Mehmet Han’a göre dünya bir gemi gibiydi. Bu gemi yara alırsa bundan dünyada yaşayan herkes etkilenecekti. Bizans her icraatıyla bu dünya gemisini batıya zorluyordu. Bizans’ta ahlak ve adalet kalmamıştı. Dünya devletlerinde oluşan fuhuş, uyuşturucu, faiz, kara para, eşkıyalık, hırsızlık, yankesicilik, kadın ticareti gibi her kötü işin altından Bizans çıkıyordu.” Bizans’ın her kötülüğün anası olarak tanıtılması ve tüm dünyaya bu kötülükleri yayıyor olması Bizans’ı tamamıyla karalayan, hayal ürünü ifadelerdir. Bizanslıların Hıristiyan olması, Osmanlı tehdidine karşı kendini savunma amaçlı tedbirler alması tüm Bizanslıların böyle karalanmasını gerektirmez. Yukardaki örneğe benzer bir başka ifade şu şekildedir: *“Bizans, asırlardır İslâm âlemi ve Osmanlı Devleti için bir fitne kaynağı olmuştur. Haçlı ordularını Müslümanların üzerine onlar kıskırtmış, padişah olamayan şehzadelere onlar arka çıkmış, şehzadelerin hiç suçu, günahı olmadığı hâlde onların etrafında çeşitli siyasi menfaat şebekeleri oluşturarak kendi isteklerine göre saltanat davaları ortaya çıkarmış, İslâm devletlerini kıskırtmaya çalışmaktan geri durmamıştı.”* *“Gazi Sultan Fatih Mehmet Han, böyle bir yerin çibanbaşı gibi orta yerde kalmasına dayanamıyor; ‘Ne sebep vardır ki, onun gibi menzil-i şerif ve makam-ı latif (Konstantiniyye) bizim vatanımızın ortasında başkasının elinde buluna! Ve dahi padişahlık günlerimizde; düşman ocağı ve eşkıyalar yatağı ve isyancılar durağı ola!’ diye hayıflanıyordu.”* Bu ifadeye göre Osmanlı topraklarını Bizans ele geçirmiş, Osmanlı ülkesinin ortasına oturmuştur anlamı çıkmaktadır.

Bizans’ın askeri hazırlıkları üzerinde durulmuş, ordusunun karmakarışık bir yapıda olduğu belirtilmiştir: *“... Bizans ordusu karmakarışık bir yapıya sahipti. Bulgar, İtalyan, Fransız, Moralı, Giritli, Alman ve İngiliz ücretli askerleriyle Bizanslılardan meydana geliyordu.”* Alt paragrafta Osmanlı ordusu ile ilgili bilgi verilmiştir: *“... Anadolu ve Rumeli’deki bütün silâhlı kuvvetler, Türk- İslâm âleminin her tarafından gelen şeyh, tarikat pirleri ve dervişleri ile Aydınoğlu, Karamanoğulları gönüllü kuvvetleri ve Osmanlı hoşgörüsüne hayran Sırp, Macar, Ulah, Alman, Latin, Rum askerlerden meydana gelen Osmanlı ordusunun mevcudu...”* Bu durumda Osmanlı ordusu da Bizans ordusu gibi karmakarışık olmaktadır. Sırp askerlerinin bulunması Osmanlı hoşgörüsünden ziyade, Sırplarla daha önce imzalanan antlaşmanın yenilenmiş olması, hatta bazı sınır kalelerinin II. Murat’ın eşi olan Mara’nın

masraflarına karşılık olarak Sırbistan'a bırakılması üzerine Sırp Kralının kuşatmaya küçük bir birlik göndermesinin sonucudur (Bayır, 2002: 327). Diğer yabancı kuvvetlerin bir kısmı daha önceden ele geçirilmiş Hıristiyan ülkelerden toplanmış askerler, diğer kısmı ise büyük ihtimalle ganimet elde etmek için katılmış olanlardır.

Fetihten sonra hiçbir şey olmamış gibi Bizans halkının tümünün Fatih'i ve ordusunu görmek için yollara dizilip alkış tutması da Bizanslılarda vefakârlık, bağlılık duygusunun olmadığına göstergesidir. Ayrıca önceki sayfalarda geçen şu ifade ile çelişkiye düşülmektedir: “... Osmanlı ordusunun surları çökerten kalplere dehşet veren ateşleri Bizans'ı iyice korkutmuştu. Bu durum karşısında bütün ahali savunmaya iştirak etti.”

Bizans'tan gelen elçi heyetlerine Osmanlı genelde -çok basit bir istekmiş gibi- “teslim olun” demiştir. Bizans'a gönderilen Osmanlı elçi heyetleri de aynı şekilde teslim olmalarını, böylece kan dökülmeyeceğini teklif etmişlerdir. “*Ya Müslüman olun kardeş olalım veya teslim olun haraç alalım' dediyse de Bizans yönetimi onun bu teklifini de dikkate almamıştı.*” Bizans'tan çok basit bir istekte bulunuyor da Bizans bu basit isteği yerine getirmiyor gibi bir anlatı oluşturulmuştur. Zaten Bizans Osmanlı'ya vergi vermektedir. Bizans'ın bir devlet olarak varlığını sürdürme hakkı tamamen yok sayılmıştır. II. Mehmet her ne olursa olsun Konstantinopolis'i ele geçirme niyetindedir ve daha önce de belirtildiği gibi elçi işi formaliteden ibarettir. Hatta elçiler vasıtasıyla Bizans'ta olan biteni öğrenme amaçlıdır (Tansel, 1971: 82). Ayrıca şehrin savaşımadan alınması hem Osmanlı kuvvetlerinin zayıyatını önleyecek hem de şehrin malî kaynakları zarar görmemiş olacaktır.

Benzer bir ifade şu satırlarda da görülmektedir: “-Kralınız uyandı mı, dedi. İllaki de bu top seslerini duyması gerekiyordu. Öyle ya yıllar ona çok şeyi unutturmuş. Etrafının sarılı olduğunu bile göremeyecek kadar kör olabiliyorsa, ona diyeceğimiz bir şey yok. Elçi, bizler yolun sonuna geldik. Dönülmeyecek bir yola girdik. Bu gemilerin gelişi var da gidişi yok. Biz Osmanlılar aman dileylene kılıç çekmeyiz. Mademki Kralınız barış istiyor; ona söyleyiniz; Konstantiniyye kalesinin teslimi karşılığında imparatora Mora Despotluğu'nu verebileceğim.” “Aksaray'da toplanan

Osmanlı kuvvetleri, küfrün merkezi olan Ayasofya taraflarına hep birlikte hücum ettiler.” Ayasofya’nın küfrün merkezi olarak adlandırılması Hıristiyanlık dininin en büyük mabedi olmasından mı kaynaklanmaktadır? Küffarın merkezi olarak nitelendirilen yerde fethin hemen ardından namaz kılınmış, camiye çevrilmesi için çalışmalar başlatılmış, fethin ilk Cuma namazı burada kılınmıştır. Bir taraftan Osmanlı dini hoşgörüsü her fırsatta vurgulanırken, bir taraftan da diğer hak dinlerine yaşama hakkı tanımayan bir anlayış söz konusu olmakta, çelişkiye düşülmektedir. Kitabın bir yerindeki ifade ise şöyledir: “... Herkes dininde serbest bırakıldı. Din ve vicdan hürriyetini ruhuna nakşeden Türkler kimseye bu konuda baskı uygulamadı.”

4.8.4.Şiddet ve kölelik

Konstantinopolis’in ele geçirilmesi sonrasında yaşanan olumsuz gelişmelere yer verilmemiştir. Türk askerlerinin, Ayasofya’nın kapılarını zorla açarak girdikleri belirtilmiştir. Onların ardından Fatih Sultan Mehmet gelmiş ve güler bir yüzle buraya sığınmış olan halkı selamlamıştır. Fetih sonrası yaşanan yağmalama ve köleleştirme hiç olmamış gibidir. Tekindağ (1997: 1199)’ın belirttiğine göre, fethin üçüncü günü şehirdeki karışıklık sona erdirilmiştir.

Anadolu ve Rumeli’den Müslüman Türklerin İstanbul’a göç ettirilip yerleştirildiği belirtilmiş ama göç işinde gerektiğinde zora başvurulduğu üzerinde durulmamıştır. Yine Tekindağ (1997: 1200-1201)’ın verdiği bilgiye göre, İstanbul’a kendi isteği ile gelecek olanlara istedikleri evlerin bağışlanacağı bildirilmiş fakat sonrasında bundan vazgeçilmiş olması halkta tepkiye yol açmıştır. Ayasofya’ya sığınmış olan halkın günlerce aç ve susuz olduğundan bahsedilmiştir. Tansel (1971: 61), imparatorun altı ay yetecek kadar yiyecek stoklandığını belirtir. Türk tarafını yüceltme adına, Bakış Açısının sonucu olarak ele alınan edebi çocuk eserlerinde birçok tarihi gerçeklik yok sayılmış, tarihi bir saptırma yapılmıştır. Kanat (2012: 64)’a göre tarihi konu alan edebî eser yazarları, gerçekliği bilinen tarihî olayları saptırmadan olduğu gibi kullanmalıdır. Kurgulama tarihî olaylar arasındaki boşlukları doldurma kısmında yapılmalıdır.

20 Nisan tarihinde yapılan deniz muharebesinin kaybedilmesi üzerine Baltaoğlu Süleyman Bey'in görevden alındığı, yerine Hamza Bey'in tayin edildiği belirtilmiştir. Süleyman Bey'in II. Mehmet'in öfkesine maruz kaldığı, dayak yediği üzerinde durulmamıştır. İlerleyen sayfalarda bu yenilgi üzerine Akşemseddin'in, bir mektup yazdığı anlatılmakta, mektup verilmektedir. Bu mektubun bir yerinde şu ifade yer almaktadır: “ ... Şimdi yumuşaklık ve merhamet gerekmez. Bu hususta kusuru görülenler, fethi muhalif olanlar tespit edilip, bunlar görevden azil dâhil, gereken en şiddetli ceza ile cezalandırılmalıdır. Eğer bunlar yapılmazsa, kaleye yeni bir hücum kalkışıldığında, hendeklerin doldurulmasına karar verildiğinde gevşeklik gösterilecektir. Bilirsiniz, bunlar yasaktan(zordan) anlayan Müslümanlar'dır. Allah için canını, başını ortaya koyan azdır. Meğer bir ganimet görelere, canlarını dünya için ateşe atarlar...” Mektubun Akşemseddin tarafından yazıldığı kesin olarak belli değildir. Büyük ihtimalle Divan'da bulunan Hızır adında birisi tarafından yazılmıştır (Tansel, 1971: 71). Mektuba göre ganimet gereklidir, yani savaşanlar ganimet için oradadırlar. Böyle olunca kitapta verilmeye çalışılan “... Gönüller bir an önce Bizans'a girmek, Ayasofya'da ezan okuyup namaz kılmak ateşiyle yanıyordu...” düşüncesiyle çelişkiye düşülmektedir.

Bundan sonraki fetih hareketleri verilmiş, hiç birinde şiddet unsuruna değinilmemiştir. Müslüman olmayan taraflara yapılan seferlerde amaç İslam dinini yaymak ve Osmanlı adaletini oralara götürmektir. “Desenize, dedi. Yeni insanlar ateşten kurtulup, Cennete kavuşacaklar...” Anadolu fetihleri için de “Anadolu'da birliği sağlamak” olarak verilmiştir. Bizans soyundan gelenlerin bulunduğu ve Bizans üzerinde hak iddia edebileceği düşünülen her unsuru şiddetle cezalandırdığı, Karamanoğullarına karşı da ülkelerini yiğitçe savundukları için şiddet gösterildiği üzerinde durulmamıştır (Tansel, 1971: 18-21). Kitaba göre Candaroğulları, Karadeniz'de bir çıbanbaşısıdır, ortadan kaldırılması gereklidir ve hiç karşı koymadan Osmanlı'ya teslim olmuştur. Yücel ve Sevim (1991: 47), Candarlı Beyi'nin Osmanlı tarafından aldatılarak ele geçirildiğini belirtmektedir. Osmanlı'ya olumsuzluk atfedebilecek gelişmeler yok sayılarak, genelde yönetimler veya halk kötü gösterilmiş, fetihlere gerekçe yaratılmaya çalışılmıştır.

4.8.5.Fethetme güdüleri

“O, İstanbul’u fethedecek şekilde yetiştirildi.” Küçük yaşta tahta geçirilmesinin asıl nedeni olarak da *“...büyük evliya ve âlim Hacı Bayram-ı Veli hazretleri tarafından Konstantiniyye fatihi olacağı müjdelenen Şehzade Mehmet’i tahta geçirtip onun bu kutlu müjdeye nail olmasını dünya gözüyle görmektir.”* *“Bizans imparatorları, asırlar boyu Osmanlı hanedanına mensup şehzadeleri kaçırarak, bu şehzadeler etrafında fitne- fesat toplulukları oluşturup isyan ettirerek Osmanlı Devleti’ni yıkmaya çalışmıştı. Yüzyillardır bu emeline ulaşamasa da İslam’ın bayraktarlığını yapan Türk Milleti’ni büyük zararlara uğratmıştı.”* *“Hazreti Peygamberin; “Konstantiniyye muhakkak fethedilecektir. Bu fethi yapacak kumandan ne iyi kumandandır; onun askeri ne iyi askerdir,” hadis-i şerifi onu fevkâlade bir şevke getirmişti.”* *“Bizans, asırlardır İslâm âlemi ve Osmanlı Devleti için bir fitne kaynağı olmuştu. Haçlı ordularını Müslümanların üzerine onlar kıskırtmış, padişah olamayan şehzadelere onlar arka çıkmış, şehzadelerin hiç suçu, günahı olmadığı hâlde onların etrafında çeşitli siyasî menfaat şebekeleri oluşturarak kendi isteklerine göre saltanat davaları ortaya çıkarmış, İslâm devletlerini kıskırtmaya çalışmaktan geri durmamıştı.”* *“Gazi Sultan Fatih Mehmet Han, böyle bir yerin çibanbaşı gibi orta yerde kalmasına dayanamıyor; “Ne sebep vardır ki, onun gibi menzil-i şerif ve makam-ı latif(Konstantiniyye) bizim vatanımızın ortasında başkasının elinde buluna! Ve dahi padişahlık günlerimizde; düşman ocağı ve eşkıyalar yatağı ve isyancılar durağı ola!” diye hayıflanıyordu.”* *“Asker, kumandan, sultan, âlim, evliya kimse bıkmak bilmiyordu. Gönüllerinde tek düşünce; “Ya biz Bizans’ı alırsak, ya Bizans bizi,” diyorlardı.”* *“... Gönüller bir an önce Bizans’a girmek, Ayasofya’da ezan okuyup namaz kılmak ateşiyle yanıyordu...”* *“Ordu hep bir ağızdan; yeri, göğü inleyen bir sesle halellik verdi. Heyecan son haddindeydi. Paşa, kumandan, er, erbaş, arasında büyük bir yarış başladı; Cennete ulaşma yarışı...”* Fethin nedenleri genel olarak bu ve benzer şekilde verilmiş, fethin sağlayacağı ekonomik kazançlar üzerinde durulmamış, askerin beklentisi olan ganimetten ve yağmalama izninden bahsedilmemiştir. Emecen (2002: 313), II. Mehmet’in saltanatının başında kaynak sıkıntısıyla karşılaştığını, kuşatma hazırlıkları sırasında halka bazı vergilerin yüklendiğini, bütün kaynakların sonuna kadar kullanıldığını ve tüm masrafların

karşılanmasının İstanbul'un fethine bağlandığını belirtmektedir. Ayrıca İstanbul önemli ticaret yollarının merkezi kabul edilmektedir. Önemli suyuollarını birbirine bağlayan bir konumdadır. II. Mehmet'in kendi iktidarını sağlamlaştırması için de bu fetih birinci koşuldur. Kitap, dini faktörü öne çıkartmış, bu şekilde de diğer nedenleri yok saymıştır.

Akşemseddin'in yazdığı ileri sürülen mektupta ganimetten söz edilmiştir: *"...Bilirsiniz, bunlar yasaktan(zordan) anlayan Müslüman'dır. Allah için canını, başını ortaya koyan azdır. Meğer bir ganimet göreler, canlarını dünya için ateşe atarlar."* Kitaba göre, Anadolu'da gerçekleştirilen fetihler için gerekçe Anadolu birliğini sağlamak ve Osmanlı'ya karşı oluşturulan ittifaklara son vermektir. Müslüman olmayan yerlere yapılan seferlerde amaç hem onların Müslüman olmalarını sağlamak, hem de Osmanlı aleyhine harekete geçmelerini engellemektir.

4.8.6.Yönlendirme

Kitapta hâkim olan düşünce mükemmel bir Osmanlı yönetimi, kendilerini her şeyleri ile İslam dinine adanmış Osmanlı padişah ve yöneticileridir. Yapılacak olan ve yapılan tüm işlerde maneviyat esastır. Fetih tamamen manevi unsur ve şahsiyetlere dayandırılmış, fethin ardında yatan siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel nedenler görmezden gelinmiş veya yüzeysel geçilmiştir. İstanbul'un fethi II. Mehmet'in ve yanındakilerin dinsel kimlikleri üzerinden verilmiştir. Bu ve benzer kitapları okuyan genç okuyucular Osmanlı dönemine özenecek, Osmanlı ile ilgili olumsuzluklarla karşılaştıklarında kabullenmek istemeyecek, farklı bakış açılarına saygı duymayacak, bilimsel tarih çalışmalarına değer vermeyeceklerdir. Bazı örnekler vermek gerekirse: II. Murat'ın evlenmesi üzerine kurgulanan bir bölümde II. Murat şunu söylemektedir, *"...Hani Osmanlı'ya gelecek kız da Osmanlı olmalı; Osmanlıya yakışır olmalı. En önemlisi de takva(sahibi) birisi olsun. Bizler tam yapamıyoruz hiç olmazsa arkamızdan bir dua edenimiz olsun."* II. Murat'ın ilk eşi Candaroğullarındandır. İkinci eşi olduğu düşünülen ve II. Mehmet'in annesi kabul edilen Hüma Hatun bir devşirmedir. Yeni Hatun Amasyalı bir paşa kızı, Mara ise Sırp Kralı'nın kızıdır. II. Murat'ın bu eşini daha çok sevdiği ve dinini değiştirmedeği, II. Mehmet'in kendisine hürmet gösterdiği belirtilmektedir (Uluçay, 1985: 13-17). Takva(sahibi) birisi olsun

gibi bir özellik belirtilmiş olması yazarın tercihidir, ama kaynaklar da göz önünde bulundurularak kurgulama yapılması, küçük yaş grubunun çelişkiler yaşamaması ve yanlış algılamalara sahip olmasının önlenmesi açısından önemlidir.

Fethin ve diğer fetihlerin en önde gelen nedeni dindir. İslam dinini, Osmanlı adaletini, hak ve hukukunu yaymaktır. Evliyalar ve ulema hep ön plandadır, tüm olumlu gelişmeler onlar sayesinde. Diğer devlet adamlarının, komutanların, askerlerin çabaları görmezden gelinmiş, onlar sadece söylenenleri uygulayanlar olarak ele alınmıştır. *“...Padişah Sultan Mehmet Han evliya ve ulemayı yanına davet etti. Her hareketinde onlarla istişare edip ona göre karar veriyordu...”* *“Bir garip dervişin sözüne bakıp, bunca iş işledin, bunca Müslüman kanını telef ettin,” dediler.* *“-Sizler ne diyorsunuz? O bir garip dediğiniz derviş bu milletin, bu devletin başıdır. Sizler zafere nasıl ulaştığımızı sanıyorsunuz? Onların duası olmasa bizler bir adım atamayız... Sizler gibi bozuk düşünceli kişiler etrafında olduğu müddetçe İstanbul’u almamız mümkün olamaz...”* *“-Sultanım dedi müjdeler olsun. Büyüklerimizin dua ve ruhaniyetleri bizimle... Biliyorsunuz zamanımızın kutbu Ubeydullah-ı Ahrar Hazretleridir. Peygamber Efendimizin varisidir. Ebu Bekir Efendimizle devam eden yolun şimdiki temsilcisi odur.”* *“Ubeydullah-i Ahrarradiyallahüanh daha sonra evine döndüğünde, talebeleri nereye ve niçin gittiğini sorduklarında; “Türk Sultanı Sultan Mehmet Han kâfirlerle harp ediyordu; benden yardım istedi. Ona yardım etmeye gittim. Allah-ü Teâla’nın izniyle galip geldi. Zafer kazanıldı.” buyurdu.”* *“... İşte bu ordu ile sana yardıma geldim. Şimdi sen falan tepenin üzerine çık, kösün tokmağına üç defa vur. Orduna hücum emri ver,” buyurdu. Emirlerini aynen yerine getirdim. O da bana gösterdiği ordusuyla hücumla geçti. Böylece düşman hezimete uğradı. İstanbul’un fethi gerçekleşti.”* Bu ifadelerle askerin canla başla mücadelesi yok sayılmakta, her şeyin görünmez bir ordu tarafından gerçekleştirildiği düşüncesini uyandırmaktadır. II. Mehmet’te dünya egemenliği düşüncesi vardır. Bunun için Allah’ın kılıcı olma ve egemenliğin mukadder olduğu inancını yaymayı da ihmal etmemiştir. II. Mehmet için bunlar kendisinden öncekilerde olduğu gibi siyasi birer araçtır. O bir taraftan İslam dünyasının koruyucusu ve gazanın en büyük temsilcisi sıfatını da benimsemiş, hareketlerini buna göre yasallaştırmaya çalışmıştır (İnalcık, 1997: 514).

Fatih'in, Ayasofya'nın camiye çevrilmesini ve kıyamete kadar cami olarak kalmasını yazılı olarak vasiyet ve vakıf eylediği belirtilmiştir. Burada Ayasofya'nın cami olarak kalması gerektiğine üstü kapalı vurgulama yapılmıştır. İki farklı kültürün simgelerine sahip bir yapının camiye çevrilmesi tek taraflı bir bakış açısının ürünü olacaktır. O zamanın gereği ve fethin göstergesi olarak Ayasofya'nın camiye çevrilmesi normaldir. Günümüz dünyasında böyle isteklerde bulunmak ve bunları kitaplar yoluyla genç beyinlere sokmaya çalışmak yönlendirmeciliktir. Kitabın birçok yerinde dini bir takım söylevler kullanılmıştır. "*Sen Kalbime Bak*" başlığı altında İsfendiyaroğlu İsmail'in beyliğini Osmanlı'ya teslim ederken böyle bir konuşması verilmiştir. Fakat bu konuşmanın durumla hiçbir alâkası yoktur. Böyle bir konuşma gerçekten yapılmışsa bile içerikle bir ilgi kurulmadan, "*İsfendiyaroğlu İsmail Bey beyliğini Osmanlı yetkililerine teslim ederken örnek bir davranış sergilemişti. Devir teslim töreninde hayır dualar edilmiş, İsmail Bey şöyle veciz bir konuşma yapmıştı*" şeklinde verilmiştir. "... O halde, her mümine önce lâzım olan şey imandır. Daha sonra farzları, haramları öğrenmektir. Haram olan bir şeyi, meselâ içkiyi, din yasak ettiği için değil de midesine dokunduğu için içmese sevap alamaz... 'Sen kalbime bak, kalbim temizdir. Allah kalbe bakar...' diyorlar. Bu sözün dinde yeri yoktur. Bir kişinin kalbinin doğru ve temiz olduğuna alâmet, dinin emir ve yasaklarına uymasındır..." "*Bosna'da Ezan Sesi*" başlığı altında verilen bölümde, Fatih Sultan Mehmet Han'ın "*Din nasihattir*" hadis-i şerifince kısa bir konuşma yaptığı belirtilerek uzun bir anlatımda bulunulmuştur. Cem Sultan'a verdiği bir öğüt de aynı içeriğe sahiptir. Bütün bunlar ve benzerleri yazarın kendi seçimidir ve kendi görüşlerini, yazdığı kitap vasıtasıyla genç kuşaklara yansıtmaya çalışmakta, bir çeşit yönlendirmecilik yapmaktadır. Kitabın en başında "*Ayağa Kalk ve Yürü*" başlığı altında yazar amacını belirtmiştir. "*Gençliği nasıl yetiştiriyoruz? , onlara nasıl düşünceleri gerektiğini anlatmıyoruz, dünyanın Osmanlı torunlarına ihtiyacı var*" gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu şekilde bir anlayış, geçmişi irdeleyip öğrenerek tarih bilinci gelişmiş, evrensel değerler içindeki yerini alabilmek için çalışacak gençler yerine tamamıyla yönlendirilmiş, evrensel değerlerden uzak nesillerin yetişmesine yol açacaktır. Dünyanın birçok devleti bilimsel çalışmalarda önde giderken bizim geçmişimizin olumlu taraflarını görüp "bir zamanlar böyleydik şimdi de olalım" diyerek fetihçi bir ruhla harekete geçmemiz, kendi kendimizle böbürlenmekten başka

bir işe yaramayacaktır. Gençliği, geçmişi kullanarak, belli bir düşünce çerçevesinde yönlendirmeye çalışmak bilimselliğe uygun değildir.

4.8.7.Gerçekçilik - efsaneler

Diğer kitaplarda olduğu gibi Hacı Bayram Veli'nin II. Mehmet'in İstanbul'u fethedeceğini bildirmesi, II. Murat'ın tahtı bundan dolayı küçük yaştaki şehzadesine bırakmak istemesi, Ulubatlı Hasan, Fatih'in medreseye öğrenci olabilmesi için sınava girmesi gerektiği, İstanbul halkının onu alkışlarla karşılaması gibi anlatılar bu kitapta da vardır. Ayrıca padişahlığı bırakıp derviş olma isteği, mahzende bulunan iki papazın Anadolu'yu dolaşıp esnaftan alışveriş yapmaları ve bir şey satan esnafın onları diğerine yönlendirmesi –ki bu kitapta değiştirilmiş, diğer kitaplarda padişah kılık değiştirip dolaşıyor ve o öbür esnafa yönlendiriliyordu- kadınların gördüğü davalardaki adillik, Hıristiyan bir mimar ile Fatih arasındaki dava ve Fatih'in suçlu bulunması gibi hadiseler verilmiştir. Bunlar dönemin maneviyatı, adil ve ahlaklı olma değerlerinin yerleştirilip pekiştirilmesi açısından örnekler olabilir ama bir veya iki davranışın tüm Osmanlı'yı, tüm padişahları, esnafı vb. temsil eder düşüncesi oluşmayacak şekilde verilmesi gerekir. Bu gibi hadiselerin her zaman olduğu düşüncesi istisnacılığı beraberinde getirir. Bunların dışında fethin gerçekleşmesini sağladığı ileri sürülen Ubeydullah-ı Ahrarla ilgili efsane vardır: “ *Fatih Sultan Mehmet Han, savaşın bu en yoğun bir zamanında ümitsizliğe düştü. Şehrin neden düşmediğini, eksiklerinin ne olduğunu düşünürken, birden hocası Akşemseddin'in söylediği Ubeydullah-ı Ahrar hatırına geldi. Öyle içten bir yalvardı ki; bir anda beyaz bir atın yanında peydah olduğunu gördü. Ürktü, korktu, heyecanlandı. Atın üzerindeki şahsı daha önce buralarda hiç görmemişti. Adeta dili tutuldu. Atın üzerindeki şahsı gülümsedi; - Korkma dedi sana yardıma geldik. –Ama efendim, düşman ordusu bitecek gibi değil. Kolumu Fatih'e doğru uzatan gülyüzlü şahıs; - bak, bakalım ne görüyorsun? – Bu bir ordu, hem de hiç düşünemediğimiz kadar çoğunlukta bir ordu. –Şimdi rahatladın mı? Zafer sizin olacaktır. Haydi ya Allah, bismillah...*” 27 Mayıs'ta başlayan bombardımanla surların bir kısmı yıkılmıştır. Hatta buraların onarılmaması için gece de bombardımana devam edilmiştir. Fatih, orduyu cesaretlendirici bir konuşma yapmıştır. Tüm bunlara rağmen tam bir netice

alınamamış olması üzerine Fatih kendisi başlarında olmak üzere yeniçerileri ve ihtiyat kuvvetlerini devreye sokmuştur. Bizans başkumandanı olan Jüstinyani yaralandığı için kendine bağlı kuvvetlerle çekilmiş, Jüstinyani'nin ayrılması savunucuların da maneviyatını bozmuştur. Bu arada Osmanlı askerleri surların üstüne çıkmayı ve orada tutunmayı başarmıştır. Ayrıca II. Mehmet şehrin harap olmaması için yağmalama iznini ertelemişken son saldırı öncesi bu izni de vermiştir (Tansel, 1971: 90-102). Manevi bir takım unsurlar kurgu dahi olsa tarihi gerçeklerin önüne geçirilmemeli, bunların halk içinden çıkmış söylenceler olduğu öğrencilere hatırlatılmalıdır.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

İncelenen kitaplardan elde edilen bulgulara göre Fatih'in ve döneminin çocuk kitaplarında belirlenen temalarla ilgili sonuçları aşağıda sunulmuştur. Sonuçların ölçüt olarak kullandığımız kavramlar açısından yaygın olarak olumsuz örnekler içerdiği görülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre çocuk edebiyatı ürünlerinde önemli ölçüde kahramanlaştırma, yok saymacılık, bugüncülük, istisnacılık ve bunların bir sonucu olarak da yönlendirmecilik yapıldığı anlaşılmıştır. Söz konusu çocuk edebiyatı ürünlerinde Fatih sultan Mehmet döneminin genel olarak yedi tema çerçevesinde ele alındığı ve bütün temalarda da yukarıda söz edilen kavramlar bakımından tarihçilerin anlayışından farklı bir şekilde yansıtıldığı görülmüştür. Sosyal bilgiler derslerinde kullanılabilecek çocuk edebiyatı ürünlerinde kahramanlaştırma, yok saymacılık, bugüncülük, istisnacılık ve yönlendirmecilik olmaması veya olsa bile çok sınırlı bir şekilde olması sosyal bilgiler öğretimi açısından istenilen bir durumdur. Çünkü Sosyal Bilgiler Öğretim Programının vizyonunu MEB (2009) şu şekilde belirlemiştir;

“21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektedir.”

Halbuki araştırma bulguları kahramanlaştırma, yok saymacılık, bugüncülük, istisnacılık ve yönlendirmecilik örneklerine çocuk edebiyatı ürünlerinde sıklıkla rastlandığını ortaya koymuştur.

Programda belirtilenlerin gerçekleşebilmesi için Sosyal Bilgiler ve ilgili dersleri destekleyici tarihsel içerikli çocuk edebî ürünlerinin belirlenen kavramlar ve temalar

açısından biraz daha dikkatle ele alınması, öğretmenlerin bu tür eserlere yönelirken daha seçici olması gereklidir.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde kahramanlaştırma, yok saymacılık, bugüncülük, istisnacılık ve yönlendirmecilik örneklerine sıklıkla yer verilmesinin muhtemel bir nedeni kültür aktarımını gerçekleştirmek olduğu düşünülebilir. Öğrencilere Türk büyüklerine saygı, bayrağına, marşına saygı, tarihsel ve kültürel mirasa duyarlılık, toplumunun liderlerini bilme, içinde yaşadığı toplumu tanıma ve sorunlarına çözüm üretebilme yeterliliği kazandırma, çözüm üretirken toplumunun değerlerini göz önünde bulundurma gibi değerler mutlaka öğretilmelidir. Ancak Bu öğretme işi yapılırken dikkatli olunmalı, öğrencilerin eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerini köreltilmemelidir (Avaroğulları, 2013: 242-243). Önemli olan kültürel mirası ve değerleri aktarırken ve Sosyal Bilgiler ile Tarih Öğretim Programlarında bulunan tarihsel düşünme becerilerini sekteye uğratmamaktır.

Bakış açısı

“İstanbul’un Fethi, Peygamberin Fatih, Bir İstanbul Rüyası Fatih, Sultandım Fatih Oldum” adlı 4 kitap(%50) sadece İstanbul’un fethi çerçevesinde yazılmışlardır. Diğer 4’ü (%50) ise, “Fatih Sultan Mehmet, Fatih Sultan Mehmet Yeni Çağın Fatih, Fatih Sultan Mehmet Çağlar Sultanı ve Neşeli, Keyifli, Macera ve Bilgi Dolu Osmanlı Tarihi Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul’un Fethi”, fetihden sonraki faaliyetler, seferler üzerinde de kısaca durmuşlardır.

Kitapların tümünde (n=8, %100) Türk tarafının bakış açısından İstanbul’un fethini ele alan öyküleyici bir anlatım oluşturulmuştur. Kitapların hiç biri bir Bizanslının veya sıradan bir Türk’ün bakış açısıyla ele alınmamış, sadece Fatih Sultan Mehmet merkezli olarak yazılmışlardır. Genel olarak Bizans’ın varlığını devam ettirme hakkı tümünde yok sayılmış, Bizans her durumda haksız ilan edilirken, Osmanlı haklılığı ön plana çıkartılmıştır. Bizans’a ait toprakları ele geçirerek Bizans’ı sınırları arasına hapsetmiş olan Osmanlı değilmiş gibi bir hava oluşturulmuştur. Kitapların hiçbirinde Osmanlı ile Bizans arasında zaman zaman iyi ilişkilerin de görüldüğünden söz açılmamış, ezeli düşman gibi tasvir edilmişlerdir. Kitapları okuyanlar sadece galip

gelen tarafın gözünden olayları göreceklerdir. Galip tarafın bakışıyla olayın ele alınması okuyucularda çoklu bakış açılarının, tarihsel empatinin gelişmesine engel olacaktır.

Kitaplardan dördü (n=4, %50), attıkları başlıklarla fethin kaçınılmazlığını vermişler, bugüncü bakış açısıyla olaya yaklaşmışlardır. Örneğin; Kundakta Bir Fatih Yatıyor, İstanbul'u Şu Beşikteki Çocuk Fethedecek, Bir Fatih Doğuyor, Konstantinopolis'in Fatihi Doğuyor gibi. Kitaplarda kullanılan "İstanbul, tıp, kimya, mühendislik, ayraç, kadın ticareti, öğretmen, Türk milleti, oksijen, kara para" gibi ifadeler veya kavramlar bugüne aittirler ve tarihsel olayların anlatımı sırasında kullanılmaları dil anakronizmidir. Böyle bir kullanım tarihsel olguların tahrif edilerek, kitaplardaki tarihsel gerçekliğin zedelenmesine yol açabilir (Kanat, 2012; 72). Tarihsel kavrama becerisi kazandırılmasına ilişkin açıklamada (MEB, 2011), öğrencilerin tarihsel yaklaşım edinebilmeleri için; geçmişe ait buluntuları, edebî ürünleri, mektupları, günlükleri vb. incelerken geçmişi bugünün norm ve kavramlarıyla değerlendirmemeyi öğrenmeleri üzerinde durulmaktadır. Bunun dışında tarihlerde de benzer bir durum söz konusudur. "Tarihler 20 Nisan 1453'ü gösteriyordu." Bu, Fatih Sultan Mehmet'in ağzından verilmiş bir cümledir. Bütün kitaplarda miladi takvime dayalı olarak tarihlendirme yapılmıştır. Bu dönemde Miladi Takvim kullanılmamaktadır. Hicri Takvime göre tarihlerin verilip parantez içinde Miladi tarihin verilmesi daha uygun olabilir. Böylece okuyucuların değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin de gelişimine katkıda bulunulacaktır. Öztürk (2011: 48)'e göre bu tür hataların nedeni yazarların, olayları tarihi kişiliklerin gözünden anlatırken, "bu kişiler dönemlerini ve dönemin olaylarını nasıl algılıyorlar" soruları üzerine çok fazla durmamalarından kaynaklanmaktadır.

Üç kitap (%37) II. Mehmet'in bir abisi olduğundan söz etmiş, onun ölümüyle tahtın varisinin o olduğu belirtilmiştir. Bunlarda da açık ve doğru bir anlatım söz konusu değildir. 5 kitaba (%63) göre II. Mehmet tahtın tek varisi hatta II. Murat'ın tek oğludur. Kitapların çoğunluğu (%63), II. Mehmet'in doğumu ve Hacı Bayram Veli'nin onu İstanbul'un fatihi olarak işaret etmesi ve yetiştirilmesine gösterilen

özenden bahsetmişlerdir. Kitaplarda, şehzadelerin tümünün aynı özenle yetiştirildiği gerçeği yok sayılmıştır.

Kitapların tümünde Osmanlı, Bizans karşısında oldukça üstün, kararlı, kendinden emin olarak ifade edilmiştir. Fetih karşısında Bizans halkı Katoliklerden yardım konusunda bölünmüşken, Osmanlı halkından söz edilmemiş, devlet adamları arasındaki çatışma da çok fazla ön plana çıkartılmamıştır. Çandarlı Halil Paşa'nın fetihle ilgili çekinceleri üzerinde durulmadan, fethi bazı gruplarla birlikte karşı olduğuna 3 kitapta (%37) vurgu yapılmıştır. Fetih sonrasında ise Çandarlı'nın hapsedildiği sadece 1 kitapta (%13) yer almış, yine aynı kitap ile bir başka kitapta rüşvet suçlaması dile getirilmiştir. Çandarlı ve etrafındakilerle II. Mehmet ve onun etrafındaki devlet adamlarının iktidar mücadelesi kitapların tümünde yok sayılmıştır. İstanbul'un fethi sonucunda; feodalitenin sona ermesi, Rönesans'ın ortaya çıkışı, coğrafi keşiflerin başlaması (n=3,%37) gibi gelişmelerin yaşandığı verilmiştir. Bu gelişmeleri sadece İstanbul'un fethinin sonucu olarak vermek tarihin yanlış yorumlanmasına ve yok saymacılığa neden olmaktadır.

Tüm kitaplara göre Bizans halkı Fatih'i ve Osmanlı ordusunu ellerinde çiçeklerle karşılamıştır. Burada istisnacılık yapılmıştır. Çünkü bu davranışın tüm Bizanslıları temsil etmesi söz konusu olamaz. Emecen (2003; 49)'e göre bu tür anlatılar, fetih etrafında zamanla şekillenmiş efsanelerdir. Halka mal olmuşlardır ve üzerinde fazla durulmamalı, ama düz bir mantıkla bakılarak mahkûm edilmemelidir. Fetih sonrası gerçekleşen şiddet üzerinde durulmadığı gibi ganimet elde etmeden de söz edilmemiş, 3 kitap (%37) üstü kapalı olarak bundan bahsetmiştir.

Kitapları okuyan öğrencilerin geçmişle ilgili bilgilerini günümüz sorunlarına uyarlamasını olanaksızlaştıracaktır. Çünkü kitaplarda görülen yok saymacılık, yönlendirme, tek merkezli bakış açısı ile yazılmış olma öğrencilerin düşünme becerilerini olumsuz etkileyecek, böylece gelecek konusunda akılcı bir şekilde düşünmek için gerekli temel oluşmayacaktır. İnsanlar olaylar konusunda farklı bakış açılarına sahip olabilirler. Fakat bu bakış açılarını ciddi tarihi kanıtlara dayandırmaları gerekmektedir. Farklı bakış açılarıyla olaylara bakılabilir

düşüncesiyle farklı gerçekler yaratmaya kimsenin hakkı yoktur. Kanıtlar yaratılmamalı, kanıta dayalı olmayan görüşlere fazla önem verilmemeli, var olanlar da o günün(geçmişin) koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Olaylarla ilgili farklı bakış açılarını bilen okuyucular daha akılcı, daha eleştirel ve hoşgörülü olacaklar, Sosyal Bilgiler ve Tarih ders programlarının kendine özgü becerilerini (eleştirel düşünme, empati, değişim ve süreklilik, yaratıcı düşünme) daha kolay kazanacaklardır.

Liderlik bakış açısı

II. Mehmet kitapların tümünde bir padişapta bulunması gereken özellikleriyle ön plana çıkartılmıştır. Aldığı eğitim, hocaları, sancak ve padişahlık deneyimleri onun döneminin bütün olaylarına damgasını vuran gelişmeler olmuştur. Döneminin her türlü bilimini ve tüm İslami ilimleri öğrenmiştir, yedi- sekiz dil bilmektedir. Yorulmaz, uyumadan günler geceler geçirir, soğuk sıcak bilmez. Yapacaklarını hiç kimse bilmez, bu onun başarılı olmasında çok önemli bir özelliktir. Özellikle 2 (%25) kitapta bu özelliği yoluyla İsfendiyaroğullarının Osmanlı'ya kendiliğinden bağlandığını bildirmişler ama İsfendiyar Bey'e oynanan oyundan söz edilmemiştir. İstanbul'un fethinde ve diğer fetihlerde Fatih'in insanüstü özellikleri oldukça etkili olmuştur. Sıradan insanların tarihte etkisinin olmadığı, tarihi, liderlerin yaptığı algısının ortaya çıkmasına neden olabilecek şekilde verilmiştir II. Mehmet'in özellikleri. Fetihle ilgili tüm hazırlıkları planlayan, uygulamaya geçiren, hataları tespit edip gideren odur. Devlet adamlarının, komutan ve askerlerin önemli bir katkısı olmamış gibi gösterilmiştir ki bu durum kahramanlaştırmaya yol açmaktadır. Kahramanlaştırmaya fazlasıyla vurgu yapılması okuyucularda, toplumsal sorunların çözümü konusunda bir liderin ortaya çıkması ve sorunları çözmesi beklentisi oluşturabilir. Demokratik bir toplumun gerek duyduğu sorunların çözümüne aktif olarak katılma ve toplumunun değerlerine uygun olarak çözüm üretme sürecinde yer alamayan bireylerin yetişmesine neden olabilir. II. Mehmet, 1 kitap (%13) hariç oldukça dindar olarak tanıtılmış, fetihden sonra şeriata çok uygun olmayan uygulamaları kitaplarda pek gösterilmemiştir. İstanbul'un fethinde âlimler, dervişler, din adamları diğerlerine göre daha etkin olarak gösterilmiş, devlet adamları ve

askerlerden az bahsedilirken, halkın katkılarından hiç söz edilmemiştir. Oysa halk askerlik hizmeti sunarak, vergi vererek, ordunun geçeceği yollar üzerinde gerekli onarımları yaparak, ordunun iaşesini karşılayarak ve fethi destekleyerek katkıda bulunacaktır. Sıradan bir vatandaşın ağzından fethin halk üzerindeki etkilerinin olumlu olumsuz verilmesi çoklu bakış açılarının geliştirilmesi açısından önemli olduğu kabul edilmelidir.

Hacı Bayram Veli'nin, İstanbul'un fatihi olarak II. Mehmet'i işaret etmesi (n=5,%63) ve II. Murat'ın tahtı bundan dolayı bırakması (n=3,%37), 2 kitapta ise (%25) yorgunluk, dinlenme isteği olarak verilmiştir. Hacı Bayram Veli'nin İstanbul'un fatihi olarak onu işaret etmiş olması nedeniyle yetiştirilmesine ayrı bir özen gösterildiği 4 kitapta (%50) belirtilmiştir.

II. Mehmet'in ilk taht denemesinde görülen sıkıntılar olarak, yeniçeri isyanı ve Haçlı tehlikesi verilmiş, devlet adamlarının iktidar mücadelesi içinde olduğunu sadece 1 kitap belirtmiştir. Ama bu iktidar mücadelesinin II. Mehmet'in kişiliği ve İstanbul'un fethi üzerindeki etkileri hiçbir kitapta yer almamaktadır. Bunların yüzeysel şekilde geçiştirilmesi veya yok sayılması tarihsel kişilikleri güdüleyen faktörlerin doğuştan getirildiği fikrini uyandırabilir. Onlar çok özel insanlardır ve tarihi onlar yapabilir ancak, düşüncesinin oluşumu kaçınılmaz olarak kendini gösterebilir. Bu durum sadece liderlik özellikleri belirgin olanların tarihi olayları şekillendirdiği algısının genç okuyucularda oluşmasına neden olacaktır. 4 kitap (%50) ilk saltanat denemesinde görülen bu sıkıntılar üzerine, var olup olmadığı kesin olmayan mektubu doğrudan II. Mehmet'in yazdığını belirtmişler ve II. Mehmet'i kahramanlaştırırken, onun kişiliğine uygun olmayan bir davranışı ona atfetmişlerdir. Kitapların hiçbiri şiddete başvurduğu üzerinde durmamıştır. Sadece deniz yenilgisi üzerine atıyla denize atıldığı anda, 6 kitap (%75) ruh hali için öfke, kızgınlık, hırs vb. ifadeleri kullanmıştır.

Gemilerin karadan çekilerek Haliç'e indirilmesi olayı tüm kitaplarda II. Mehmet'in dâhiyane buluşu olarak verilmiştir. Bununla ilgili tüm planlamaları yapan odur ve bunu son ana kadar açıklamamış, bir gecede de -1 kitap hazırlıklar için üç gün diye

vermiştir- plan başarı ile uygulanmıştır. Ayrıca 4 kitaba göre (%50) Rumeli Hisarı'nın inşası sırasında işçilerle birlikte sırtında taş taşımıştır. Havan topunu, şahî topu, zırlı kuleleri, yanan bombaları, roketi, yağ ile soğutma tekniğini ilk kullanan, hayata geçiren II. Mehmet'tir. İdealize edilmiş kahramanlar yaratılması okuyucuların bu ideal tipe özdeşleşmesine, ilgili tarihsel döneme ilişkin olarak ideal dönem algısı gibi yanlış bir tarih düşüncesine kapılmasına yol açabilir (Şimşek, 2006a: 74). Ayrıca II. Mehmet'in idealize edilmesi gibi bir yaklaşım Orta Öğretim Tarih Dersi programının genel amaçları (MEB, 2007) içinde yer alan hayatın içinden insanların da tarihin öznesi olduğu bilincini kazandırmak amacına da uygun düşmemektedir.

Bizans- Bizans halkı hakkında içerik

Hiçbir kitap Bizans'ın onurlu bir devlet olarak yaşama hakkı üzerinde durmamış, sadece Osmanlı Devleti'nin istekleri çerçevesinde olayları ele almıştır. Bizans, Türk toprakları arasına sonradan gelip yerleşmiştir ve oradan çıkartılıp atılması gereklidir havası yaratılmıştır. Bizans'ın, her geçen gün biraz daha aleyhine büyümekte olan Osmanlı Devleti'ne karşı kendini koruma, varlığını devam ettirme çabaları yok sayılmıştır.

Bizans ve halkı ile ilgili olarak 1 kitap (%13) hariç diğerleri, fitne- fesat yuvası, çıbanbaşı, küffar merkezi, cadı kazanı, aşağılık, sefil hayat sürme, hırsız, köhne, aciz, alaycı, korkak, yalancı şöhrete sahip, pis, para düşkünü, sapkın, dinsiz gibi saygın olmayan ifadeler kullanılmıştır. Bizans halkının bir kısmı (n=4,%50) Osmanlı'yı kurtarıcı olarak görmektedir. İmparatorun ve askerlerinin kahramanca savaşmalarının Fatih tarafından takdirle karşılandığı da 4 kitapta (%50) verilmiştir.

1 kitap (%13) imparatorun ailesinin fetih sonrasında Mora'ya, Fatih tarafından gönderildiğini belirtmiştir. Kaynaklara göre Konstantin'in ailesi fetihten önce İstanbul'dan ayrılmıştır ve Fatih onları kaçırınları öldürmüştür ki bu durum da yok sayılmıştır. Aynı kitap imparatorun kahramanca savaşırken öldüğünü bildirmiş, 2 kitap (%25) kaçarken öldürüldüğünü, 1 kitap ise hengâmede ezilip öldü olarak almıştır.

Kitapların hiçbirisi Osmanlı halkından, sıradan insanlardan, fethin Osmanlı'da yarattığı ekonomik sıkıntılardan söz etmemiştir. Sadece gelecekte geçmişe gitmiş genç üzerinden kurgulanan kitapta bir aileden söz edilmektedir. Bu ailede fethi dinî faktörler nedeniyle desteklemektedir. Ayrıca bu aile günümüz aileleri gibi anne, baba ve iki çocuktan oluşmaktadır; o zamanın kalabalık ailesi olarak alınmamış yani gerçekçi bir kurgulama yapılmamıştır.

5 kitap (% 63), Bizans'ın, Katolik Avrupa'dan yardım isteği karşısında halkın buna tepkisini ve ikiye ayrıldığını belirtmiştir. Tüm kitaplarda fetih sonrasında Bizans halkın çoğunluğunun korku içinde Ayasofya'da beklediği üzerinde durulmuş ve Fatih onlara çok iyi davranmıştır. Osmanlı hazırlıkları ayrıntılı olarak ele alınırken Bizans'ın savunma hazırlıkları üzerinde kısa bilgiler verilmiş, alaycı bir tavır takınılmış, Bizans nasıl hazırlanırsa hazırlansın beklenen sonda kendini kurtaramayacak olarak gösterilmiş, bugüncü bakış açısı öne çıkartılmıştır (%87). Yukarıda da belirtildiği gibi tüm kitaplarda Bizans halkından kadın ve çocuklar Fatih'e çiçek sunma yarışına girmişlerdir. Bu istisnai bir davranış olarak ele alınabilir ama tüm Bizans halkını kapsayan bir davranış olarak sunulmamalıdır.

Şiddet ve kölelik

Hiçbir kitap (%100), fetih sonrası yaşanan yağmalama ve esir almadan söz etmemiştir. İslam hukukuna göre bir yerin kılıç zoruyla ele geçirilmesi oranın yağmalanmasını meşrulaştırmaktadır. Kitaplardan biri dışında tümü fethin nedenini dine dayandırmış, kutsallığı öne çıkartmıştır. Kutsallık atfedilmesi olumsuz sonuçların görülmesini engellemiştir. Bu durum tarihi gerçeklerin çarpıtılması ve yok sayılmasına neden olmaktadır, Türk tarafını kahramanlaştırmaktadır. Kitaplardan 3'ü (%37) ganimet malından söz etmiş, ama oldukça yumuşak ifadelerle bunu yapmışlardır.

Kitaplarda ikisinde (%25) , Akşemsettin tarafından yazılan mektup üzerinde durulmuş, her ikisinde de deniz yenilgisinde sorumluluğu olanların ağır şekilde cezalandırılması Fatih'ten istenmiştir. Birisi ise askerin ganimet olmadan savaşmayacağını dile getirmiştir.

Halka çok iyi davranılmış, Bizans halkı bile duruma şaşırmıştır. 1 kitap (%13) Hıristiyanların ele geçirdikleri yerlerde yağma yaptıklarını, halkını kılıçtan geçirdiklerini ama İstanbul'un fethini Bizanslılar için bir kurtuluş olarak vermiştir. Böylece tarihsel bir gerçeklik tamamen yok sayılmıştır.

Ulubatlı Hasan etrafında savaşın şiddeti verilmeye çalışılmış, surlara tırmanan Osmanlı askerlerine yönelik Bizans'ın yol açtığı şiddet ön plana çıkartılmıştır (%100). 1 kitap hariç tümünde Osmanlı askeri Hz. Muhammed'in hadisindeki asker olma niyetinde olduğu için ölüm onlara bayram gibidir. Fatih'in zaman zaman şiddete başvurmaktan geri kalmadığı, Baltaoğlu Süleyman'ın deniz yenilgisi üzerine onu öldürtme derecesinde öfkelendiği üzerinde durulmamış, yok sayılmıştır. Tahta geçince kardeşi Ahmet'i boğdurduğundan, fetih sonrasında Çandarlı Halil Paşa'nın, birçok Venedikli asilin, bazı ileri gelen Rumların, imparatorun ailesini Mora'ya kaçırınların öldürtülmüş olmasından yine hiçbir kitap söz etmemiştir. 1 kitap fetih esnasında zindana atılanlardan söz etmiş, onların ve daha önce zindana atılmış olanların hepsinin serbest bırakıldığına değinmiştir. Emecen, askerlerin şehre girdiklerinde yağmaya giriştiklerini, karşı koyanların öldürüldüğünü, pek çok insanın esir alındığını belirtmektedir. Ona göre bu karışık ortamda sivillerden de hayatını kaybedenler olmuştur ama bunlar diğer kaynaklarda geçtiği gibi çok değildir, çünkü alınan pek çok esir esir vardır. Yine ona göre Fatih üç günlük yağmayı kısa kestirmiştir (2003: 45).

Fatih'in ileri gelen Bizanslı esirleri arattırıp, bunların fidyelerini ödediği, bir kısmını ise iyi bir ücretle İstanbul'un imarı esnasında çalıştırdığı ve esaret paralarını biriktirmelerine yardımcı olduğu da hiçbir kitapta yoktur.

Fetihten sonra insanların İstanbul'a kendiliklerinden gelip yerleştiğini 1 kitap, Müslüman Türklerin Anadolu ve Rumeli'den göç ettirildiğini başka bir kitap vermiştir. Görüldüğü gibi her ikisinde de göç olayında zorlama ve şiddet unsurlarına değinilmemiştir. Bütün bunlar okuyucuları gerçekçi olmayan tarihi anlayışa sevk edecek, II. Mehmet'i ve fetihlerini dini yönüyle tanıyıp değerlendirmelerine yol açacaktır.

Yukarda da belirtildiği gibi, II. Mehmet, çevresinde bulunan İtalyan, Rum bilim - sanat adamları, müsteşarlarla ve din adamları ile yakın ilişki içinde olmuş (n=1,%13), dini taassubu olmayan bir padişahdır. Fatih'in bu yönünün de kitaplarda gösterilmesi gerekirdi. Tarihsel gerçekliklerin bu şekilde yok sayılması tarihte yaşanmış olayların arka planlarının görülmesini engelleyecek ve yanlış kanılara düşülmesine yol açacaktır. Eleştiri ve sorgulama süzgecinden geçirilmeden yapılan okumalar, okuyucunun tek bir pencereden bakmasına yol açar. Okuyucu grubunun zihnine yerleşecek bazı ideolojiler nedeniyle bu insanların çeşitli gruplar tarafından kullanılma riski (radikal örgütlere katılma), ortaya çıkabilir. Çünkü çocukluk ve yetişkinlikte değerler ve ideolojiler hiç düşünülmeden benimsenmektedir.

Fethetme güdülleri

1 kitap fetihlerin ardındaki nedenleri kısaca verirken, diğerleri (%87) bunlar üzerinde çok fazla durmadan özellikle din unsurunu ön plana çıkartmış, Hz. Muhammed'in hadisindeki komutan ve asker olabilme en büyük ideal olarak görülmüştür. Hem İstanbul'un fethi, hem de diğer fetihler de amaç İslam dinini yayma, Allah'ın adını duyurma, Osmanlı adaletini ve hoşgörüsünü fethedilen yerlere götürmedir. Böylece Fatih'e gereğinden fazla kutsallık yüklenerek yönlendirmecilik yapılmıştır. Fetihle elde edilecek olan her türlü ekonomik kazanç, Fatih'in iktidarını sağlamlaştırma düşüncesi, cihanşümul bir devlet olma, güvenlik, gibi fethin ardındaki diğer nedenler yok sayılmıştır. Yazarların bu şekilde çoklu bakış açılarını görmezden gelmeleri, okuyucuların gerçekçi olmayan tarihsel anlayışlarla karşı karşıya kalmalarına yol açacak ve II. Mehmet'e tek yönlü bakmalarına neden olacaktır. Okuyucularda yanlış, eksik ve yanlış bilgilerle dolu, farklı bakış açıları geliştiremeyen bir düşünce yapısı oluşacaktır. Fethedilen yerlerdeki halka din ve vicdan özgürlüğünün tanınmış olması da 1 kitap (%13) dışında sadece Osmanlı hoşgörüsü olarak sunulmuştur. Hoşgörü yanında diğer nedenler yok sayılarak, yanlış tarihsel anlamalara meydan verilmiştir.

Yönlendirme

Tarihî kurgusal eserler belirli bir ideoloji çerçevesinde yazılmışsa kişileri belli bir kalıbın içine sokarak, tekdüze düşünmeye sevk eder. Kitapların biri hariç (%13) tümü dini yönlendirme ile yazılmışlardır. Yazarlar kendi dünya görüşlerini yazdıkları eserler vasıtasıyla genç okuyuculara aktarmaya çalışmaktadırlar. Bu durum tarihsel gerçekliklerin saptırılması, tarihin yanlış yönlendirilmesine yol açmaktadır. Tarihî olayların doğası gereği farklı yorumlanabileceği düşüncesine yabancı olmayan, eleştirel olabilen, saplantılı bir düşünce yapısından uzak gençlerin yetişmesi Sosyal Bilgiler ve tarih öğretiminin amaçlarındandır. Olayları tek bir boyutuyla alıp diğer boyutlarını görmemek okuyucuların eleştirel becerilerinin gelişmesini engelleyecektir. Her ne kadar eserler kurgu da olsa belli bir tarihsel gerçekliği işleyen konuların çarpıtılmadan verilmesi gereklidir. Çünkü bunlar ya öğretmenin tavsiyesi, ya ailenin isteği veya çevrenin etkisi ile okuyucu tarafından okunmaktadır. Özellikle sanatsal ve tarihsel içerikli edebî ürünlerin geçmiş hakkında fazla bilgisi olmayan okuyucuya bellek kazandırma işlevi gördüğü unutulmamalıdır.

1 kitap Ayasofya'nın dışında sekiz kilise- manastır, cami ve medreseye çevrildi derken diğer yedisi sadece Ayasofya'nın camiye çevrildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca 3 kitap Ayasofya'nın müze olarak değil cami olarak devam etmesi gerektiğini yazmışlar, Fatih'in konu ile ilgili vakıf metninden 2 tanesi (%25) söz etmiştir. Yönlendirme ve bugüncü anlayış burada da kendini göstermektedir. Yaşandığı dönemde geçerliliği olan bir olgunun bugün içinde tamamıyla geçerli olacağını ileri sürmenin günümüz gerçekliği ile örtüşmeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür bir yanılgıya düşmemek için tarihi olguları kendi döneminin koşulları içinde düşünerek, tarihsel bir perspektifle olgulara yaklaşmak uygundur (Kara, 2003; 55).

Gerçekçilik- efsaneler

Hacı Bayram Veli'nin, İstanbul'u Akşemseddin ile Mehmet'in fethedeceğini işaret etmesi (n=5, %63) anakronik bir hatadır, çünkü II. Mehmet doğmadan Hacı Bayram Veli vefat etmiştir. Böyle bir anakronik hata bir tür yanılsama olarak kabul edilebilir ama çok fazla yapılmaması ve derin tarihi farklar oluşturmaması koşuluyla (Kara,

2003; 52). Büyük çoğunluğu tarihi tarih derslerinde değil de kurgusal metinler ve filmlerden öğrendiği düşünülürse durumun önemi daha iyi anlaşılır.

1 kitapta ise tarih öğretmenin materyalist bir bakış açısına sahip olması eleştirilmiştir. Fatih'i sıradan bir idareci olarak göstermesi kitabın kahramanı tarafından hoşgörülmemektedir. Böyle bir yaklaşım tarzı, tarih öğretiminin amaçlarından olan “farklı tarihsel yaklaşımları değerlendirir, tarihçilerin tartışmalarından haberdar olur” şeklindeki becerilerin kazandırılmasına katkı sağlamayacaktır.

Kitapların tamamında; Cibali Baba, Ulubatlı Hasan, zindanda bulunan keşişlerin kehaneti, Bizanslıların İstanbul'un elden çıkacağına yönelik kehanetleri, Rum Mimarın kolunun kesilmesi davası, fetihten önce Ayasofya tamiri için giden mimarın Ayasofya'ya bir merdiven koyması, Fatih'in inşa ettirdiği medresede oda istemesi, II. Mehmet'in Akşemseddin'e mürit olma isteği, Kalenin burçlarının Muhammed adını gösterir şekilde inşa ettirilmesi, fetih esnasında yardıma gelen Ubeydullah, Fatih'in kılık değiştirip esnafı dolaşması, Eyüp Ensari'nin mezarının bulunması, davalarda görülen adillik, gibi fetih ve Fatih etrafında oluşturulmuş anlatıların bir veya birkaçı vardır. Kitapların tümünde bir veya bir kaç kendisine yer bulmuştur. Bunların anlatımı güçlendirici, bazı değerleri benimsetici yönleri bulunmaktadır ama hiçbir zaman tarihsel gerçeklik olarak sunulmaması gerekir. Birçok edebiyatçı ve tarihçiye göre tarihsel içerikli edebî eser verme yolunu seçen yazarın tarihî gerçekliklere uygun hareket etmesi, ancak bilinmeyen veya kaynakların yetersiz kaldığı yerlerde kurgulama yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kurgulama yapılırken de olayların gidişatı ve sonuçları göz önünde bulundurulmalıdır. Tarihî bir olayı eserinde ele alacak olan yazar, bu olayı edebî bir dille, biraz daha topluma inerek, sosyo- kültürel açıdan vermelidir.

Öneriler

1. Tarihi olaylar edebiyatçıların beslendiği önemli bir kaynaktır. Tarihi kaynaklar esas alınarak oluşturulan edebî eserler okuyuculara tarihi sevdirebilir, milli duygularını

güçlendirir. Tarihi gerçeklikten uzaklaşmadan ve saptırılmadan meydana getirilen edebî eserler tarihî bilginin topluma doğru bir şekilde aktarılmasında önemli rol oynar. Bu tür eserler öğrencilere sunulmadan önce öğretmenler tarafından esaslı tahlile tabi tutulmalıdır. Tavsiye edilecek eserlerin içeriği ve eserin ele aldığı dönemin öğretmen tarafından çok iyi bilinmesi bu tahlilin daha sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Sadece eserin adına, yazarına veya yayınevine bakarak yapılan tavsiye bu eserlerin kullanımından beklenen yararı sağlamayacaktır. Öğretmenlerin, öğrencilere eleştirel bir gözle okuma yapmayı öğretmeleri ve okudukları kitapların tarihsel içerikli edebî eser olduğunu hatırlatmaları uygun olacaktır.

2. Tarihi konu edinen kurgusal eser yazarların kendi ideolojik algılarını kitaplar yoluyla genç okuyuculara aktarmaya çalışmaları hem bilgi, hem de inceleme konusu olan kavramsal hataların yapılmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı yazarların daha dikkatli olmaları, kurgulama bir eser diye tarihi gerçekleri çarpıtmadan, konuları araştırarak ve dönemi anlatan kaynakların tümünü tarayarak eserlerini yazmaları; tarihin doğru anlaşılıp, öğrenilmesini ve bu tür eserlerden beklenen eğitimsel işlevi daha iyi yerine getirmelerini sağlayacaktır. Bu tarz eser verenler, MEB Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretim Programlarını iyi incelemeli, bu programların genel ve özel becerilerini göz önünde bulundurarak eserlerini kaleme almalıdırlar.

3. Araştırmacılar ve eğitimciler bu kitapları mutlaka incelemeli, yanlış içeriğe sahip olanlar, belli bir ideoloji doğrultusunda yönlendirme yönü ağır basanlar belirlenmeli ve öğretmenler tarafından öğrencilere tavsiye edilmemelidir.

4. Eserlerin türleri tam olarak belli değildir. Roman, hikâye, biyografi vb. olduğu belirtilmeli, biyografik eserlerde kaynakça verilmeli, yazarlar hakkında bilgi bulunmalı, hangi yaş grubuna ait olduğu da kitabın üstünde yer almalıdır.

5. Konu dışı olduğu için özel olarak üzerinde durulmayan bir nokta da kitaplarda görülen dil, anlatım, yazım ve noktalama hatalarının çok fazla olmasıdır. (Alıntılar hiçbir şekilde değiştirilmeden verildiği için hataların bir kısmı rahatlıkla

görülebektir) Bunlara da hem öğretmenlerin, hem yayınevlerinin, hem de yazarların dikkat etmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2009). Sınıf Öğretmenlerinin Öğrenme Etkinliklerini Düzenleme ve Gerçekleştirme Çabalarında Zorlanma Düzeyleri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, 6(2), 89-100.
- Afyoncu, E. (2010). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Akbaş, O. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Edebiyatının Gelişimi, 05.02.2015 tarihinde <http://www.turkoloji.cu.edu.tr> adresinden alınmıştır.
- Akbayır, S. ve Şahin, Ş. (2005). Yaş Gruplarına Göre Çocuklar İçin Edebiyat, *Hece* (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı 104-104), 27,
- Akbulut, M. (2013). *Peygamberin Fatihi*, I. Baskı, Ahir Zaman Yayınları, İstanbul.
- Akkuş, Z. (2006). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Destanların Kullanımı, *Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 31-45
- Aksun, Z. (2010). *Çocuk Edebiyatı Kapsamında Enver Naci Gökşen’in Hikayeleri ve Bunların Eğitim Değeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzincan
- Akyol, Y. (2011). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde “Türk Tarihinde Yolculuk” Ünitesinin Çocuk Edebiyatı ile İlişkilendirilmesinin Öğrencilerin Empati Becerilerine (Eğilimlerine) Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi: Manisa
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860- 1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Argunşah, E. H. (1990). *Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Türk Tarihiyle İlgili). Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi: İstanbul
- Argunşah, E. H. (2002). Tarihi Romanın Yükselişi, *Hece* (Türk Romanı Özel Sayısı, 65-67), 440-449
- Arnold, John H. (2007). *Tarih*, (Sevda Çalışkan, çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara. (2000)
- Arslan, Y. (2104). Türkiye’de Lise Tarih Ders Kitaplarında Aleviler, *TUHED*,3 (2), 166-186.

- Ata, B. (2000). Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak; Tarihi Romanlar, *Türk Yurdu Dergisi*, 20, Sayı 153-154, s. 158-165, Ankara
- Ayata, Y. (2000), *Tarih, Doğu- Batı ve Postmodernizm Üçgeninde Bir Roman: Beyazkale*, Türk Yurdu Dergisi, 20, sayı 153-154, 186-197
- Aydın, E. (2013). *Fatih ve Fetih Mitler- Gerçekler*, 11. Basım, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Aydüz, Z. (2014). *Neşeli, Keyifli, Bilgi ve Macera Dolu Osmanlı Tarihi Fatih Sultan Mehmet Dönemi ve İstanbul'un Fethi*, 11. Baskı, Uğurböceği Yayınları, İstanbul.
- Bacak, S. (2008). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öykü Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Öğrenenlerin Akademik Başarı ve Yaratıcılıklarına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Manisa
- Bayır, Ö. (2002). Çağ Açan Fetih İçin Yapılan Hazırlıklar, *Türkler Ansiklopedisi*, (c. 9, s. 322- 337), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Beçene, Y. (2013). *Bir İstanbul Rüyası Fatih*, Zambak Yayınları, İstanbul.
- Bickford III, J. J. (2013). Examining Historical (Mis)Representations of Christopher Columbus within Children's Literature. *Social Studies Research & Practice*, 8(2), 1-24.
- Bölücek, B. (2008). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Türkülerden Yararlanmanın Öğrencilerin akademik Başarılarına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara
- Bradbury, R. (2010). *Fahrenheit 451*, (Kahyaloğlu, Z ve Kahyaloğlu, K. çev.), 3. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Büyüköztoprak, Ş. Çakmak, E. Kılıç, Akgün, Ö. E. , Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 15. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Caar, E. H. (2004). *Tarih Nedir?* 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çalışkan, F. (2005). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Aktif Öğrenme Yöntemlerinden Çözümlemeli Öykü Yönteminin Öğrencilerin Akademik Başarılarına, Tutumlarına ve Aktif Öğrenme Düzeylerine Etkisi*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Hatay.

- Can, Tüfekçi, D. (2012). *Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma: Tanımlar, Türler ve Teoriler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Cazgır, V., Genç, İ., Çelik, M., Genç, C. ve Türedi, Ş.(2009). *Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf*, Devlet Kitapları, İstanbul.
- Çavuş, R. (2002). Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 42, 1-2, 121- 133
- Çelebioğlu, S. (2007). *Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Çelik, Y. (2002). Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler, *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 49-68
- Çencen, N. (2010). *11. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Tarih Öğretmenlerinin “Edebi Ürün” Kullanımına İlişkin Görüşleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Çencen, N. (2014). Tarih Derslerinde Edebi Ürünlerin Kullanılması, Safran, M. (Edt.), *Tarih Nasıl Öğretilir?* 2. Baskı, (299-306), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Çetin, N. (2007). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Tarihi Romanlarının Milli Bilince Katkısı, *Erdem- Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 49
- Çetindaş, D. (2006). *Popüler Tarihi Romanlar ve M. Turhan Tan*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri.
- Cevdet, K. (1987). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, 5. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Çibir, Ş. (2014). *Ya İstanbul Beni alacak, Ya Ben İstanbul'u Fatih Sultan Mehmet “Çağlar Sultanı”*, I. Baskı, Parola Yayınları, İstanbul.
- Çifçi, T. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Romanların Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerine Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Çiftlikçi, R. (2000). Türk Hikâye ve Romanı Üzerine Ülkemizde Yapılan Başlıca Çalışmalar, *Türk Yurdu*, 20, 153-154, 36-44
- Çocuk Edebiyatına Giriş, (2013). Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

- Çuhadar, A. (t.y.). Edebiyata Sosyal Bilgiler Penceresinden Bakmak, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ders Notları
- Demir, S. B. (2011), *Sosyal Bilgiler Öğretimi programına Göre Tasarlanmış Hikâyelerin Etkililiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Demir, S. B. ve Akengin, H. (2014). Hikâyelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi,3. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Demiray, K. (1979a). Çocuk Ruhunu Besleyen Kaynak, *Türk Dili*, 331, 251-258
- Demiray, K. (1979b). Çocuklar ve Yazın, *Türk Dili*, 331, 285-287
- Demirbaş, M. (2012). *Çocuk Edebiyatı Eserlerinin 6. Sınıf Öğrencilerinin Karakter Gelişimine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Bolu
- Demircioğlu, İ. H. (2014). Tarih Öğretiminin Amaçları, Safran, M. (Ed.),*Tarih Nasıl Öğretilir?* (67-71), 2. Baskı, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev, ve İçerik, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6, 15, 60- 88
- Dilek, D. (2009). Geçmiş İmgelerle Yeniden Kurmak: İlköğretim Düzeyinde Tarihsel İmgelem Becerilerinin Kullanımı Üzerine İkonografik Bir Analiz, *Kuram ve Uygulamada eğitim Bilimleri*, 9(2). Bahar, 633-689
- Dilek, D. ve Soğucaklı- Yapıcı, G. (2003). Öykülerle Tarih Öğretimi Yaklaşımı, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 115- 130
- Dinç, E.(2009). Etkili Tarih Öğretimi, *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1427-1451
- Diriöz, U. (2006). *Tarih Öğretiminde Eleştirel Ve Yaratıcı Düşüncenin Geliştirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Doğan, M. C. (2000). Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları, *Türk Yurdu Dergisi*, 20, 153-154, 140-157
- Dursun, Y. (2014). *Sultandım Fatih Oldum*, 4. Baskı, Nar Yayınları, İstanbul.

Durukoğlu, S. (2013). Edebiyatla Tarihin Mutlu İzdivacı: Tarihî Roman Türü Ve Osmancık'tan Osman Gazi Han'a Bir Olgunlaşma Kurgusu, *Turkish Studies*, 8/7,37-48

Düzgün, H. (2008). *Tarih Öğretiminde Tarihi Romanların Yeri – Mehmed Niyazi'nin Romanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi: İstanbul

www.edebiyatöğretmeni.gen.tr adresinden 05.02.2015 tarihinde alınmıştır.

Emecen, F. M. (2003). *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, Kitabevi, İstanbul.

Emecen, F. M. (2002). İstanbul'un Fethi, *Türkler Ansiklopedisi* (c. 9, s. 321). Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Emeksiz, A. (2007). Efsanelerin İstanbul'u, Fetih ve Fatih, *Fatih Sempozyumları I-II*, İstanbul Belediye Başkanlığı, Kültür Yayınları, s. 148- 160

Er, H. (2005). *Sosyal Bilgilerde Biyografi Öğretimi: "Atatürk'ün Hayatı" Metninin Analizi ve Yeni Bir Tasarım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara

Er, H. (2010). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Kapsamında İlköğretim Öğrencilerinin "Biyografi" Kullanımına İlişkin Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara

Erdem, R. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Niğde

Erdoğan, N. (2007). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Resimlendirilmiş Öykülerin Tarihsel Düşünme Becerilerinin Gelişimine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Erişen, S. (1979). Çocuğa Görelik, *Türk Dili*, 331, 288-289

Erol, K. (2012). Tarih- Edebiyat İlişkisi ve Tarihi Romanların Tarih Öğretimine Katkısı, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1(2), s. 59-70

Fraenkel JR, Wallen NE, Hyun HH (2012). *How to design and evaluateresearch in education*. McGraw Hill: New York

Gençtürk, M. (2005). *Tarih Öğretiminde Biyografi Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara

- Gerçek, Ş. (2001). Boğazkesen ve Tarihsel Roman, Çeri, B. (derleyen), *Tarih ve Roman*, Can Yayınları, İstanbul.
- Gevenç, S. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fıkraların Kullanımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Niğde.
- Göğebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güler, E. (2014). *Çocuk Edebiyatı Kapsamında Mehmet Güler'in Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Konya.
- Gülüm, K. Ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Göç Konusunun İşlenişinde Halk Türkülerinin Kullanılması (Örnek Bir Çalışma), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/26, 112- 127, www.esosder.org adresinden 17.03.2015 tarihinde indirilmiştir.
- Gündüz, A. (2008). İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk- İslam ve Avrupa Açısından Önemi, *Karadeniz Araştırmaları*, 5, 17, s. 55- 66
- Guliyeva, D. (2014). *Fatih Sultan Mehmet Yeni Çağın Fatih*, 3. Baskı, Morpa Yayınları, İstanbul.
- Hayırsever, F. ve Kısakürek, M. A. (2014). Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İlköğretim Programında Kazandırılması hedeflenen Beceriler Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 4/ 8, 23-42
- İnalcık, H. (1995). *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İnalcık, H. (1997). Mehmed II, *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, (c. 7,s. 506- 535), Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir.
- İnan, K. (2002). Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un Fethi ve Etkileri, (c. 9, s. 279-311), *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Jenkins, K. (2011). *Tarihi Yeniden Düşünürken*, Şahin, A. (çev.), 1. Baskı, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Kanat, C. (2012). *Tarihin Medya ile İmtihanı Tarih, Medya ve Kurgu*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

- Kanat, C. (2012). Tarihi Roman Kurmaca Olmadan Düşünülemez, *Sabit Fikir*. Erişim Tarihi 04.02.2015 [http:// www.sabitfikir.com/söyleşi/tarihi- roman -kurmaca- olmadan- düşünülemez/2012/12/21](http://www.sabitfikir.com/söyleşi/tarihi-roman-kurmaca-olmadan-düşünülemez/2012/12/21)
- Karaca, A. (2007). Cevahir İle Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonunda İsmet İnönü ve Dönemin Toplumsal Sorunları, *Erdem- Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 49
- Karagözoğlu, M. (2010). *Mustafa Ruhi Şirin'in Çocuk Edebiyatına Dair Görüşleri ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Kavaz, İ. (2012). Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme, *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 63, 93- 107
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sözlü ve Yazılı Edebi Türlerin Kullanım Durumu, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 230-255
- Kaymakçı, S. ve Er, H. (2014). Sosyal Bilgilerde Biyografi Kullanımı, Safran, M. (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, 413-430, 3. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Keskin, S. (2008). *Romanlarla Tarih Eğitimi ve Öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Kıbrıs, İ. (2006). *Çocuk Edebiyatı*, 3. Baskı, Tek Ağaç Yayınları, Ankara
- Kılıçoğlu, G. (2014). Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi, Safran, M. (ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, 13-16, 3. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Kiriş, A. (2009). *Tarih Eğitimi ve Tarihçilik Mesleği: Lise Tarih Derslerinde Yazma Becerilerinin Kullanılması ve Geliştirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara
- Koçak, A. (2004). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Osmanlı Devleti'nin XIX. ve XX. Yüzyıllarının Öğretiminde Hatıra ve Hikâyelerin Kullanılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya
- Konar, E. (2005). Çocuk, Edebiyat ve Eğitim, *Hece (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 104-105), 27, 208-211
- Korat, G. (2001). Romanda Üç Tutum ve Tarih, Çeri, B. (derleyen), *Tarih ve Roman*, Can Yayınları, İstanbul.

- Korat, G. (2009). Romanda Tarih, *Tarih ve Roman Konferansı*, 8 Mayıs 2009, YKY Kitaplık Dergisi, Temmuz –Ağustos 2009, sayı 129,
- Köksal, H. (2014). Tarih Öğretiminde Epik Şiirlerin Kullanılması, Safran, M. (Edt.), *Tarih Nasıl Öğretilir?* 2. Baskı, (307-312), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Kütükoğlu, M. (2011). *Tarih Araştırmalarında Usûl*, I. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kudret, C. (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İnkılâp ve Aka, İstanbul.
- Kurtaran, U. (2014). Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumuna Yeni Bir Bakış: Şehzadelerin Doğumu, Yetiştirilmesi ve Tahta Çıkış Süreçleri Hakkında Bir Değerlendirme, *Turkish Studies*, 9/4, 759-778, 04.04.2016 tarihinde <http://www.Turkistudies.net/DergipdfDetay.aspx?ID=6944> adresinden alınmıştır.
- Kuşat, A. (2003). Fatih Sultan Mehmet'in Kişiliği ve Fetihteki Rolü (Psikanalitik Bir Yaklaşım), *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, . 131- 148
- Lamartine, A. (1991). *Osmanlı Tarihi*, I. Cilt, Sabah Yayınları, İstanbul.
- Loewen, J. W. (2015). Öğretmenimin Söylediği Yalanlar, (L. Tonguç Basmacı, çev.), Alfa Basım, İstanbul.
- Mc Gowan, T. ve Guzzetti, B. (1991). Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Çev: Ahmet Doğanay), 35-43, Erişim Tarihi 06.02. 2015 http://tutkoloji.cu.edu.tr/GENEL/doganay_01.pdf,
- MEB, (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı
- MEB, (2009). İlköğretim Sosyal Bilgiler (4-7. Sınıflar) Dersi Öğretim Programının 4, 5, 6 ve 7. Sınıflara Ait Bölümlerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Talim Terbiye Kurulu Kararı, sayı 2
- MEB, (2011). Orta Öğretim Seçmeli Tarih Dersi Öğretim Programı
- Mertol, H. (2009). *Sosyal Bilgiler Derslerinde Çocuk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma (Mustafa Ruhi Şirin Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Tokat.
- Mersin, S. (2010). Azınlık Filmleri: Tarihin Yeniden İnşası ve Kolektif Bellek, *sinecine*, 7(2), 5-29, 10.03.2016 tarihinde, www.sinecine.org/wp-content/uploads/.../Mersin_Azinlik-Filmleri.pdf adresinden alınmıştır.

- Metin, E. (t.y.). Tarih Nedir? Niçin Tarih Öğrenilmelidir? Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü, Tarih Metodolojisi Dersi için yazar tarafından hazırlanmış ders notları.
- Mindivanlı, E. , Küçük, B. ve Aktaş, E. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Aktarımında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı, *Atatürk Üniversitesi Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*1(3), 93- 101, 10.08.2015.
- Momanu, M. (2012). The pedagogical dimension of indoctrination: Criticism of indoctrination and the constructivism in education. *Meta*, 4(1), 88-105
- Oğuzkan, A. F. (1979). Dünyada ve Bizde Çocuk Yazınının Gelişimine Toplu Bir Bakış, *Türk Dili*, 331, 261-283
- Okay, F. (2014). *İstanbul'un Fethi*, Kuşak Yayınları, İstanbul.
- Oktay, A. (2003). *Romanımıza Ne Oldu?* I. Basım, Dünya Kitapları, İstanbul.
- Oral, M. (2014). *Türkiye'de Romantik Tarihçilik*, 2. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Oruç, Ş. (2006). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Mizah*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Oruç, Ş. ve Erdem, R. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımının Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumlarına etkisi, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 30, s. 215-229
- Oruç, Ş. (2009). Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitaplarında Edebi Ürünler, 09. 03. 2015 tarihinde dokuman. tsadergisi.org/dergiler/_pdf/2009/Agustos/7.pdf 13, 2, 9- 24, adresinden alınmıştır.
- Öçalan, M. (t.y.). Çocuk Algılamasında İmgelerin Önemi, Eğitimbilimsel Açıdan Çocuk Edebiyatında İmge Kullanımı, 05. 03. 2016 tarihinde www.turkolojicu.edu.tr/Yeni%20TÜRK%20EDEBİYATI/muharrem_ocalan_ adresinden alınmıştır.
- Özdemir, E. (1990). *Örnekli - Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Özdemir, E. (1983). Yazı ve Yazınsal Türler, 1. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, A. S. (2001). Hamlet'e Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım Hamlet'te Politika ve Yönetim, *Kuram ve uygulamada Eğitim Yönetimi*, 28, 549- 556

- Öztürk, C. (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış, Öztürk, C. (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, 2-30, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebî Ürünler ve Yazılı Materyaller, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal DavranışÖzelliklerini Kazanmaya Etkisi, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 173-182
- Öztürk, Ç. (2007). Coğrafya Öğretiminde Edebi Metinlerin Kullanımı, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 70-78
- Öztürk, N. (2002). Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi, *Türkler Ansiklopedisi*, (c. 9, s. 221-251) Ankara Yeni Türkiye Yayınları,
- Öztürk, İ. H. (2011). Tarih Öğretiminde Anakronizm Sorunu: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinler Üzerine Bir İnceleme, *Sosyal Bilgiler Eğitimi araştırmaları Dergisi*, 2(1), 37-58
- Öztürk, İ. H. (2011). Tarih Öğretmeni Eğitiminde Tarihsel Romanların Kullanımı: Bir Eylem Araştırması, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 4, 277-301
- Pertusi, A. (2006). İstanbul'un Fethi Dünyadaki Yankısı, *İstanbul'un 550. Fetih Yılı İçin*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, Cilt:2 390s.
- Peterson, B. A. (2007). Holding Teachers Accountable for Holding Teachers Accountable for Indoctrination: A Reexamination of I.A. Snook's Notion of "Intent". *Philosophy Of Education Yearbook*, 298-305.
- Powell, F. M. (2015). Prohibition of indoctrination in education-a look at the case law of the European court of human rights. *Brinham University Education & Law Journal*, (2), 597-629
- Savage, M. K. Ve Savage, T. V. (1993). Children's in Middle School Social Studies (Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersinde Çocuk Edebiyatı), (Özetleyerek çev: Ahmet Şimşek), *Hece* (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı 104-105), 27, 377-379
- Sever, S. (2012). Çocuk ve Edebiyat, 6. Baskı, Tudem, İzmir.

- Sidekli, S. ,Tangülü, Z. , Yangın, S. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretimi: Öğretmenim Bana Hikâye Anlatır mısın? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/4, 311-323
- Sulaimanova, A. (2009). *Konusunu Türk Tarihinden Alan Tarihi Romanlar (1966-1970)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Şam, E. A. ve Kılıç, P. İ. (2011). Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi Üzerine Bir Çalışma: “Diriliş” Romanı Örneği, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 123- 144
- Şam, E. A. (2011). “Şu Çılgın Türkler” Romanının “Kurtuluş Savaşı Bilgisi”ni Öğrenmeye Etkisi, *NWSA*, 6, (4), 2555- 2568, 06.02.2015
- Şengül, A. (2009). Türk Tiyatrosunda Tarih, 17.09.2015 tarihinde turkoloji.cu.edu.tr/ adresinden alınmıştır.
- Şimşek, A. (2006a). Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi, *Bilig*, 37, 65-80.
- Şimşek, A. (2006b). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Hikâyeye Yönelik Öğrenci Görüşü, *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 187-202
- Şimşek, A. (2006c). Bir Öğretim Materyali Olarak Tarihsel Romana Yönelik Öğrenci Ve Öğretmen Görüşleri, *TOJET*, 5(4), 73-81 www.tojet.net/articles/v5i4/5410.pdf
- Şimşek, A. (2014). Tarih Öğretiminde Destanlar ve Efsaneler, Safran, M. (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir?* (313-318), 2. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Şimşek, A. (2014). Tarih Öğretiminde Tarihsel Hikâye ve Roman, Safran, M. (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir?* (319-326), 2. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Şimşek, A. (2014). Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğretim Materyali Olarak Edebi Ürünler, Safran, M. (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, 3. Baskı, (390-412), Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Şimşek, A. (2002). İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Hikaye Anlatım Yönteminin Etkililiği, *XI. Eğitim Bilimleri Kongresi*, 23- 26 Eylül 2002, Lefkoşa, 05.02.2015
- Şirin, İ. (2000). Kollektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihi Roman, *Türk Yurdu*, 20, 153-154, 170178
- Tansel, S. (1971). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Askeri ve Siyasi Faaliyetleri*, 1. Basım, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

- Tekeli, İ. (2013). *Tarih Bilinci ve Gençlik*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekgöz, M. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Edebiyat Temelli Öğretim Yönteminin Öğrencilerin Akademik Başarısına Ve Kalıcılığına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana.
- Tekindağ, Ş. (1997). İstanbul, (Türk Devri), İslam Ansiklopedisi, (c.5/2, s. 1199- 1214), Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir.
- Timur, T. (1991). *Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum, Kimlik*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Tokcan, H. (2016). Destanlar İle Sosyal Bilgiler Öğretimi, Tokcan, H. (Ed.), Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri, I. Baskı, (25- 58), Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Top, M. (2009). *İlköğretim 8. Sınıf T. C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin Öğretiminde Edebi Ürünlerin Kullanımının Öğrenci Başarısı ve Tutumuna Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Tuncer, H. ve Yardımcı, M. (2000). *Anadolu Öğretmen Liseleri İçin Çocuk Edebiyatı*, ABC Matbaacılık, Ankara.
- Tunçay, M. (1998). Tarih Öğretiminin İyileştirilmesine Yönelik Düşünceler, Özbaran, S. (Ed.), *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Türkeş, A. Ö. (2001/2002). Romana Yazılan Tarih, *Toplum ve Bilim*, 91, 167-212
- Uluçay, Ç. (1985). *Padişahların Kadınları ve Kızları*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1972). *Osmanlı Tarihi*, I. cilt, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1975). *Osmanlı Tarihi*, II. cilt, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Yalçın- Çelik, D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları. Ankara.

Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2014). *Çocuk Edebiyatı*, 7. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Yeşilçayır, E. (2011). *Fatih Sultan Mehmet*, Muştu Yayınları, İstanbul.

Yeşilyurt, Ş. (t.y.). Kurgusal Gerçeğin Gücü: Yeni Tarihselcilik ve Puslu Kıtalar Atlası, 23.08.2015 tarihinde [www. Ayk.gov.tr/...YEŞİLYURT- Şamil-KURGUSAL-GERÇEĞİN-GÜÇ...](http://www.Ayk.gov.tr/...YEŞİLYURT-Şamil-KURGUSAL-GERÇEĞİN-GÜÇ...) adresinden alınmıştır.

Yeşilyurt, Ş. (2007). Tanıtmalar, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), s. 199- 203.

Yeşilyurt, Ş. (2009). Nedim Gürsel'in Romanlarının Yeni Tarihselci Bağlamda Okunması, 23.08.2015 tarihinde www.turkishstudies.net/DergiPdfDetay.aspx?ID=66 adresinden alınmıştır.

Yetiş, K. (2007). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Türk Tarihinin Yorumu, *Erdem- Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 49

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, A. (2000). Tarihi Roman Üzerine, *Bilge*, 24, 42-49

Yılmaz, K. (2013). Postmodernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, sayı 34 (Temmuz 2013/ II), s. 197-209

Yiğittir, S. (2014). Türk Destanlarının Değer Odaklı Analizi, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Litaratüre and History of Turkish or Türkiç*, 9/5, 2125-2140, [www. Turkishstudies.net/DergiPdfDetay.aspx?ID=7050](http://www.Turkishstudies.net/DergiPdfDetay.aspx?ID=7050) (17.02.2015)

Yücel, Y. ve Sevim, A. (1991). *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı, Fatih- Yavuz- Kanuni*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Yüksel, İ. S. (2006). *İlköğretim Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öyküleri Kullanmanın Duyuşsal Özelliklerin Kazandırılmasına Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul

WEB, 1.Tarihi Roman İçin Ne Dediler. *Yağmur*.
www.yagmurdergisi.com.tr/archives/konu/tarihi-roman-icin-ne-dediler Erişim Tarihi
31.08.2015,

- WEB, 2. Çocuk- kimdir, <http://tangezer.blogstop.com.tr/2010/09/> adresinden 04.07.2015 tarihinde alınmıştır.
- WEB, 3. <http://www.nedirnedemek.com/kahramanlastirma-nedir-kahramanlastirma-nedemek>, adresinden 16.09.2015 tarihinde alınmıştır.
- WEB, 4. <http://www.yenimakale.com/roman-ve-oyku-incelemesinde-kisiler-kadrosu-ve-bakis-acisi.html>, adresinden 16.09.2015 tarihinde alınmıştır.
- WEB,5. www.etarih.com/index.php/erol-koemuer-basyazi/434-osmanl-tarihinin-tart-smal-konular-fatihin-kolunun-kesilmesi-meselesi adresinden 08.03.2016 tarihinde alınmıştır.
- WEB, 6. www.hurriyet.com.tr/istanbul-ismi-nereden-geliyor-20172589 adresinden 03.04.2016 tarihinde alınmıştır.

EK 1

FATİH SULTAN MEHMET İLE İLGİLİ KİTAP KİTAPLAR					
Sıra No.	Kitabın Adı	Yazarı	Yayınevinin Adı	Basıldığı Yer ve Yıl	Türü
1.	1453 İstanbul'un Fethi	Chedomil Mijatovich	Nokta	İstanbul,2011	
2.	Müjdelenen Komutan Fatih Sultan Mehmed	Şemsettin Yapar	Kuşak	İzmir,2013	Biyografi
3.	İki Çağın Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed	Murat Duman	Muştu	İzmir,2011	Biyografi
4.	Tarihin Dönüm Noktası Fatih Sultan Mehmet	Ebubekir Subaşı	Çelik	İstanbul,2014	Roman
5.	Ya İstanbul Beni Alacak,Ya Ben İstanbul'u Fatih Sultan Mehmet "Çağlar Sultanı"	Şaban Çibir	Parola	İstanbul,2014	Biyografi
6.	Neşeli,Keyifli,Macera ve Bilgi Dolu Osmanlı Tarihi Fatih Sultan Mehmet Dönemi ve İstanbul'un Fethi	Zehra Aydüz	Uğurböceği	istanbul,2014	Roman?
7.	Bir İstanbul Rüyası Fatih	Yaşar Beçene	Zambak	İzmir,2013	Roman?
8.	Fatih Sultan Mehmet	Ekrem Yeşilçayır	Muştu	İstanbul,2011	Roman
9.	Fatih Sultan Mehmet Yeni Çağın Fatih	Deniz Guliyeva	Morpa Kültür	İstanbul,2014	Roman
10.	Sultandım Fatih Oldum	Yusuf Dursun	Nar	İstanbul,2014	Roman
11.	Sultan Fatih Gemiler Yürüten Padişah	Ali Kuzu	Parola	İstanbul,2015	Biyografi
12.	Peygamberin Fatih	Mehmet Akbulut	Ahir Zaman	İstanbul,2013	Roman
13.	Fatih Sultan Mehmet	Devrim Altay	Alter	Ankara,2012	Roman
14.	İstanbul'un Fethi	Fatih Okay	Kuşak	İstanbul,2014	Roman?
15.	12 Yaşında Bir Sultan Fatih Sultan Mehmed	M.Afşin Gürler	Nesil Çocuk	İstanbul,2011	Çizgi Roman
16.	Fatih'in Fedaisi Korkut Bey	Ömer Muz	1001 Roman	İstanbul,2010	Çizgi Roman
17.	Sultan Fatih'in Düşü	Ahmet Efe	Nar Yayınları	İstanbul,2013	Tiyatro
18.	Fatih'in Fedaisi Kara Murat:Vahşi ve Güzel(Birinci Kitap)	Rahmi Turan	Toker	İstanbul 2002	Roman
19.	Fatih'in Fedaisi Kara Murat:Ölüm Yolu(İkinci Kitap)	Rahmi Turan	Toker	İstanbul 2002	Roman
20.	Fatih'in Fedaisi Kara Murat:Aşk ve Kan(Üçüncü Kitap)	Rahmi Turan	Toker	İstanbul 2002	Roman
21.	Fatih'in Fedaisi Kara Murat:Kardeş Kanı(Dördüncü Kitap)	Rahmi Turan	Toker	İstanbul 2002	Roman
22.	Fatih'in Fedaisi Kara Murat:Kızlar Manastırı(Beşinci Kitap)	Rahmi Turan	Toker	İstanbul 2002	Roman
23.	Fatih Sultan Mehmet-İstanbul'un Fethi ve Fethin Karanlık	Hasan Kazankaya	Aksoy		

Noktaları				
24.	21 Yaşında Bir Çocuk Fatih Sultan Mehmet	Yalçın Küçük	Tekin Y	İstanbul,
25.	Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı	Franz Babinger	Oğlak	
26.	Fatih Sultan Mehmet Han`ın Yönetim ve Liderlik Sırları	Hüseyin Tekinoğlu	Kum Saati Yayınları	
27.	Fatih Sultan Mehmed Han Dirildi " Osmanlı`nın Muhteşem Dönüşü "	Oğuz Düzgün	Gelecek Yayınları	
28.	Ufukların Sultanı: Fatih Sultan Mehmet	Mustafa Armağan	Timaş Yayınları	
29.	Şair Fatih:Avni	İskender Pala	Kapı Yayınları	İstanbul,2010
30.	Sultan Fatih	Selim Gündüzalp	Zafer Yayınları	İstanbul,2008

ÖZGEÇMİŞ

25. 01. 1971 tarihinde Antalya ili Kumluca ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk, orta ve lise öğrenimini Kumluca'da tamamlamıştır. 1987 yılında Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Tarih Programına yerleşmiştir. 1991 yılında mezun olmuş ve aynı yıl İstanbul Sağmalcılar Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak meslek hayatına başlamıştır. Muğla ili Ula ilçesinde bulunan Ula Lisesi'nde, yine aynı ilçede Şehit Öğretmen Sezgin Keçeci Çok Programlı Anadolu Lisesi'nde ve Muğla Anadolu Öğretmen Lisesi'nde görev yapmıştır. Halen Şehit Öğretmen Sezgin Keçeci Çok Programlı Anadolu Lisesi'nde çalışmaktadır.

Sakarya Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu III. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversite'nin düzenlediği IV. Uluslararası sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu ve Bartın Üniversitesince düzenlenen XIV. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Sempozyumlarında bildirileri bulunmaktadır. International Education Studies adlı uluslararası hakemli dergide "Historical Significance From Turkish Students' Perspective" adlı makalesi yayımlanmıştır.

Evli ve bir çocuk annesidir.